

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Херсонський державний університет

ISSN 2663-970X (PRINT)
ISSN 2664-6005 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2663-970X

Інсайт:

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУСПІЛЬСТВА

INSIGHT: THE PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS OF SOCIETY

Науковий журнал

Випуск 9

Видавничий дім
"Гельветика"
2023

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Kherson State University

ISSN 2663-970X (PRINT)
ISSN 2664-6005 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2663-970X

Інсайт:

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУСПІЛЬСТВА

INSIGHT: THE PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS OF SOCIETY

Scientific journal

Issue 9

**Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23692-13532Р від 17.12.2018 р.**

Науковий журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») за спеціальністю 053 Психологія (Наказ МОН України від 17.03.2020 № 409, додаток 1) та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща) на «Консультативна рада Scopus Content Selection and Advisory Board (CSAB) схвалили заявку».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Ігор Попович – доктор психологічних наук, професор, Херсонський державний університет (Україна)

Заступник головного редактора:

Алісар Гудімова – доктор філософії в галузі психології, доцент, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Україна)

Відповідальний секретар:

Тетяна Щербак – кандидат психологічних наук, доцент, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка (Україна)

Технічний секретар

Галина Бокшань – кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський державний аграрно-економічний університет (Україна)

Члени редакційної колегії:

Кизилгюль Аббасова – доктор філософських наук, професор, Бакинський державний університет (Азербайджан); **Грант Аванесян** – доктор психологічних наук, професор, Єреванський державний університет (Вірменія); **Дієго Феліпе Арбелаес Кампілло** – професор, Університет де Амазонія (Колумбія); **Інґріда Баранаскіне** – доктор соціальних наук (едукології) освіти, професор, Клайпедський університет (Литва); **Алла Борисюк** – доктор психологічних наук, професор, Буковинський державний медичний університет (Україна); **Веліз Алекс Бургос** – доктор психології, психології здоров'я, соціальної психології, професор, Університет (Лос-Лагос, Чилі); **Наталія Володарська** – кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник, Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України (Україна); **Ігор Галян** – доктор психологічних наук, професор, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна); **Максим Жидко** – кандидат психологічних наук, доцент, Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (Україна); **Вадим Завацький** – доктор психологічних наук, доцент, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (Україна); **Димитрина Каменова** – доктор педагогіки, професор, Варненський університет менеджменту (Болгарія); **Зоряна Ковальчук** – доктор психологічних наук, професор, Львівський державний університет внутрішніх справ (Україна); **Іван Крупник** – кандидат психологічних наук, доцент, Херсонський державний університет (Україна); **Марина Орап** – доктор психологічних наук, професор Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна); **Микита Панов** – доктор психологічних наук, доцент, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (Україна); **Любомира Пілецька** – доктор психологічних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна); **Магда Хулісса Рохас-Багамон** – доктор освіти та екологічної культури, професор, Південно-Колумбійський університет (Колумбія); **Наталія Тавровецька** – кандидат психологічних наук, доцент, Херсонський державний університет (Україна); **Богдан Ткач** – доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України (Україна); **Наталія Цибуляк** – кандидат психологічних наук, доцент, Бердянський державний педагогічний університет (Україна); **Ельнара Шафієва** – доктор психологічних наук, професор, Бакинський державний університет, Азербайджан; **Світлана Яковлева** – доктор психологічних наук, професор, Херсонський державний університет (Україна); **Анастасія Яцюк** – кандидат психологічних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій, (Україна).

Інсайт: психологічні виміри суспільства : наук. журн. / ред. кол. І. С. Попович, А. Х. Гудімова, та ін. – І-69 Херсон: Видавничий дім "Гельветика", 2023. – Вип. 9. – 246 с.

У журналі висвітлюються актуальні питання психологічної теорії та історії психологічної думки; психології особистості; педагогічної та вікової психології; соціальної психології; організаційної психології; юридичної, економічної та інших галузей психологічної науки.

*Certificate of the Ministry of Justice of Ukraine
of the state registration of the print media
Series KB No. 23692-13532P dated December 12, 2018.*

*The scientific journal is included in category «B» of the List of scientific professional editions of Ukraine
in psychological sciences (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 409 of 17.03.2020).
The Journal included in the international scientometric database Index Copernicus International
(The Republic of Poland)» на «The Scopus Content Selection and Advisory Board (CSAB) approved our application».*

EDITORIAL BOARD

Chief Editor:

Ihor Popovych – DSc in Psychology, Professor, Kherson State University (Ukraine)

Deputy Chief Editor:

Alisar Hudimova – Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Odesa I. I. Mechnikov National University (Ukraine)

Assistant Editor:

Tetiana Shcherbak – Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko (Ukraine)

Technical Secretary:

Halyna Bokshan – Candidate of Philological Sciences (PhD in Philology), Kherson State Agricultural and Economic University (Ukraine)

Members of the Editorial Board:

Qizilgul Abbasova – DSc in Philosophy, Professor, Baku State University (Azerbaijan); **Grant Avanesyan** – DSc in Psychology, Professor, Yerevan State University (Armenia); **Diego Felipe Arbeláez-Campillo** – Professor, Universidad de La Amazonia (Colombia); **Ingrida Baranauskiene** – Ph.D. in Social Sciences (Educology) Education, Professor, Klaipeda University (Lithuania); **Alla Borysiuk** – DSc in Psychology, Professor, Bukovinian State Medical University (Ukraine); **Veliz Alex Burgos** – Ph.D. in Psychological Sciences, Health Psychology, Social Psychology, Professor, University of Los-Lagos (Chile); **Nataliia Volodarska** – Ph.D. in Psychology, Leading Research Scientists G. S. Kostiyk, Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Ukraine); **Ihor Halian** – DSc in Psychology, Professor, Lviv Polytechnic National University (Ukraine); **Maxim Zhydko** – Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Zhukovsky National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute” (Ukraine); **Vadym Zavatskyi** – DSc in Psychology, Associate Professor, East Ukrainian National University named after V. Dahl (Ukraine); **Dimytryna Kamenova** – Ph.D. in Pedagogy, Professor, Varna University of Management (Bulgaria); **Zoryana Kovalchuk** – DSc in Psychology, Professor, Lviv State University of Internal Affairs (Ukraine); **Ivan Krupnyk** – Ph.D. in Psychology, Associate Professor Kherson State University (Ukraine); **Maryna Orap** – DSc in Psychology, Professor, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University (Ukraine); **Mykyta Panov** – DSc in Psychology, Associate Professor, Municipal Institution of Higher Education “Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy” (Ukraine); **Liubomyra Piletska** – DSc in Psychology, Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine); **Magda Julissa Rojas-Bahamón** – Ph.D. in Education and Environmental Culture, Professor, Surcolombiana University (Colombia); **Nataliia Tavrovetska** – Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Kherson State University (Ukraine); **Bogdan Tkach** – DSc in Psychology, Senior Researcher, G. S. Kostiyk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Ukraine); **Nataliia Tsybulyak** – Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine); **Elnara Shafiyeva** – DSc in Psychology, Professor, Baku State University (Azerbaijan); **Svitlana Yakovleva** – DSc in Psychology, Professor, Kherson State University (Ukraine); **Anastasiia Yatsiuk** – Ph.D. in Psychology, Associate Professor, State University of Economics and Technology (Ukraine).

Insight: the psychological dimensions of society : scientific journal / editorial board I. S. Popovych,
I-69 A. Kh. Hudimova et al. – Kherson: Publishing house “Helvetica”, 2023. – Issue 9. – 246 pages.

The journal covers topical issues of psychological theory and history of psychological thought; personality psychology; pedagogical and developmental psychology; social psychology; organizational psychology; legal, economic and other branches of psychological science.

CONTENTS

Popovych I. S. Editor's Preface.....	7
GENERAL PSYCHOLOGY; PERSONALITY PSYCHOLOGY	
Karpenko Z. S., Klympush A. R. Future psychologists' dispositional predictors of psychological well-being under martial law....	13
Melnychuk A. Yu., Komar T. V., Onyshchuk T. P. Empirical study of burnout in sociology specialists through positive psychotherapy.....	33
Olefir V. O., Bosniuk V. F. Adaptation of the Psychological Capital Questionnaire (PCQ-12S).....	50
Plokhikh V. V. Relationship between coping behavior and students' perceptions of the passage of time.....	72
Zhuravlova L. P., Lytvynchuk A. I., Grechukha I. A., Bedny I.S. Subclinical personal correlates of psychological safety.....	94
PEDAGOGICAL AND DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY	
Kalenchuk V. O., Fedchuk O. V., Mykhaylyuk V. P. Relationship between corporate culture and psychological safety of training and educational space for young female athletes.....	113
Pavlyk N. V., Radzimovska O. V. Psychological health of teachers of the New Ukrainian School as the basis of their psychological readiness for creative professional activity.....	130
Shevchenko N. F., Volobuyeva O. S., Ivanchuk M. H. Research of psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students.....	148
ORGANISATIONAL PSYCHOLOGY	
Fomych M. V. Checking the effectiveness of modern technologies in the work of a psychologist with firefighters-rescuers.....	169
LEGAL PSYCHOLOGY	
Zarichanskyi O. A., Sokurenko V. V., Yevdokimova O. O. Professional responsibility and conscientiousness of civil servants at different stages of professional growth.....	191
MEDICAL PSYCHOLOGY	
Avramchuk O. S., Nizdran O. A., Blozva P. I. Low-intensity cognitive behavioral therapy for social anxiety disorder in individuals experiencing grief. .	211
Kuzikova S. B., Zlyvkov V. L., Lukomska S. O. Traumatic experience of residents of the de-occupied territories of Ukraine.....	228

ЗМІСТ

Попович І. С.	7
Передмова редактора.....	7
ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ	
Карпенко З. С., Климпуш А. Р.	13
Диспозиційні предиктори психологічного благополуччя майбутніх психологів в умовах воєнного стану.....	13
Мельничук А. Ю., Комар Т. В., Онищук Т. П.	33
Емпіричне вивчення вигорання фахівців соціономічного профілю засобами позитивної психотерапії.....	33
Олефір В. О., Боснюк В. Ф.	50
Адаптація шкали психологічного капіталу (ПсиКап-12С).....	50
Плохін В. В.	72
Зв'язок копінг-поведінки з переживаннями плину часу у студентів.....	72
Журавльова Л. П., Литвинчук А. І., Гречуха І. А., Бєдни І. С.	94
Субклінічні особистісні кореляти психологічної безпеки.....	94
ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ	
Каленчук В. О., Федчук О. В., Михайлюк В. В.	113
Взаємозв'язок між корпоративною культурою і психологічною безпекою тренувально-освітнього простору юних спортсменок.....	113
Павлик Н. В., Радзімовська О. В.	130
Психологічне здоров'я вчителя Нової української школи як підґрунтя його психологічної готовності до творчої професійної діяльності.....	130
Шевченко Н. Ф., Волобуєва О. С., Іванчук М. Г.	148
Дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти.....	148
ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ	
Фомич М. В.	169
Перевірка ефективності сучасних технологій роботи психолога з пожежними-рятувальниками.....	169
ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ	
Зарічанський О. А., Сокурєнко В. В., Євдокімова О. О.	191
Професійна відповідальність та совісність державних службовців на різних етапах професійного становлення.....	191
МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ	
Аврамчук О. С., Ніздрань О. А., Блозва П. І.	211
Когнітивно-поведінкова терапія низької інтенсивності соціального тривожного розладу осіб у період горювання.....	211
Кузікова С. Б., Зликов В. Л., Лукомська С. О.	228
Особливості травмівного досвіду мешканців деокупованих територій України.....	228

Editor's Preface

Передмова редактора

Popovych Ihor Stepanovych

Попович Ігор Степанович

The ninth issue of the scientific journal "Insight: the psychological dimensions of society" (№ 9/2023) was offered to the attention of the scientific community.

The Scopus Content Selection and Advisory Board (CSAB) reviewed our application and approved it for inclusion. This significant event took place on January 9, 2023. After that, within a month, as it was announced, the scientific journal "Insight: the psychological dimensions of society" was added to the sent register of Scopus publications approved in January of the current year. Since 2023, articles published in our edition have been indexed in the **Scopus** scientometric database. Certainly, the Terms of publication of articles were revised, all points of the Form for reviewing manuscripts were operationalized, particular attention was paid to the creation of a base of reviewers with fluency in English, the team of reviewers was strengthened by leading Ukrainian and foreign scientists, appropriate technical correction of both versions of the manuscript was provided. The scientific journal continues its work in nine sections: 1) General psychology; personality psychology; 2) Pedagogical and developmental psychology; 3) Social psychology; psychology of social work; 4) History of psychology; 5) Organisational psychology; 6) Legal psychology; 7) Economic psychology; 8) Medical psychology; 9) Special psychology. Such a list of sections encourages us to constantly work on updating the base of reviewers and led to the creation of a register of external reviewers. An Ethics Committee has been established, the purpose of which is to implement and monitor compliance with the recognized Code of Conduct, ethical practice and publishing standards of the Code of Conduct, approved by the Committee on Publication Ethics (COPE). In order to monitor the effectiveness of the journal's

До уваги наукової спільноти запропоновано дев'ятий випуск наукового журналу "Інсайт: психологічні виміри суспільства" (№ 9/2023).

Консультативна рада Scopus Content Selection and Advisory Board (CSAB) розглянула нашу заявку та схвалила її для включення. Ця знакова подія мала місце 09 січня 2023 року. Після цього, впродовж місяця, так як було заявлено, науковий журнал "Інсайт: психологічні виміри суспільства" додано до надісланого реєстру видань **Scopus**, що затверджені у січні поточного року. З 2023 року статті, опубліковані у нашому виданні, індексуються у наукометричній базі Scopus. Безумовно, переглянуто Умови публікації статей, операціоналізовано усі пункти Форми рецензування рукописів, приділено належну увагу створенню бази рецензентів із вільним володінням англійською мовою, підсилено склад рецензентів провідними українськими і зарубіжними вченими, забезпечено відповідне технічне коректування двох версій рукопису. Науковий журнал продовжує роботу за дев'ятьма рубриками: 1) загальна психологія; психологія особистості; 2) педагогічна та вікова психологія; 3) соціальна психологія; психологія соціальної роботи; 4) історія психології; 5) організаційна психологія; 6) юридична психологія; 7) економічна психологія; 8) медична психологія; 9) спеціальна психологія. Такий перелік рубрик спонукає постійно працювати над оновленням бази рецензентів і зумовив до створення реєстру зовнішніх рецензентів. Створено Етичний комітет, метою функціонування якого є імплементація і відстежування дотримання визнаного Кодексу поведінки, етичної практики та видавничих стандартів публікації Code of Conduct, затверджених **Комітетом з етики публікацій (COPE)**. Для відстежування ефективності сайту журналу,

website, the content of the issues has been added a function that records the number of site page views, visitors by country, the number of views and downloads of each document. Additional measures have been taken to increase the security and protection of the site's content. The team of the scientific journal *Insight: the psychological dimensions of society* has done a lot for the recognition and popularization of a quality Ukrainian scientific product for the purpose of integration into the world scientific space.

In the ninth issue, empirical and experimental scientific works of thirty authors were published. The research community is represented by Ukrainian and foreign researchers. Among the authors there well-known scientists, doctors and candidates of sciences, PhDs, doctoral students, graduates of the first and third levels of the educational program "Psychology"; researchers from military institutions of higher education and research institutions; practicing psychologists, psychotherapists, heads of administrative divisions of higher education institutions. The current issue of the scientific journal is presented in four sections: "General psychology; personality psychology", "Social psychology; psychology of social work", "Medical psychology", "Special psychology". The current issue of the scientific journal is presented in five sections: "General psychology, personality psychology", "Pedagogical and developmental psychology", "Organisational psychology, "Legal psychology" and "Medical psychology".

The section "General psychology; personality psychology" is represented by five articles. The work of Zinoviia Karpenko and Arsen Klympush sheds light on dispositional predictors of the psychological well-being of future psychologists under martial law. The researchers proved that the most important predictors of the psychological well-being of future psychologists in the conditions of martial law are extroversion and openness to experience (the general factor "plasticity"), which lead to the structural restructuring of the adaptive resources of the individual under the influence of chronic stress. Antonina Melnychuk, Taisiia Komar and Tetiana Onyshchuk offered an empirical study of socio-economic specialists' burnout by

контенту випусків додано функціонал, який фіксує кількість перегляду сторінок сайту, відвідувачів за країнами, кількість переглядів і завантажень кожного документу. Здійснено додаткові заходи підвищення безпеки і захисту контенту сайту. Команда наукового журналу "Інсайт: психологічні виміри суспільства" зробила багато для впізнаваності та популяризації якісного українського наукового продукту з метою інтеграції у світовий науковий простір.

У дев'ятому випуску опубліковано емпіричні та експериментальні наукові праці тридцяти авторів. Дослідницька спільнота представлена українськими і зарубіжними дослідниками. Серед авторів є відомі вчені, доктори і кандидати наук, доктори PhD, докторанти, здобувачі освітньої програми "Психологія" першого і третього рівнів; дослідники з військових закладів вищої освіти і науково-дослідних установ; практикуючі психологи, психотерапевти, керівники адміністративних підрозділів закладів вищої освіти. Поточний випуск представлено п'ятьма рубриками: "Загальна психологія; психологія особистості", "Педагогічна та вікова психологія", "Організаційна психологія", "Юридична психологія" і "Медична психологія".

Рубрика "Загальна психологія; психологія особистості" репрезентована п'ятьма статтями. Праця Зинової Карпенко і Арсена Климпуша висвітлює диспозиційні предиктори психологічного благополуччя майбутніх психологів в умовах воєнного стану. Дослідниками доведено, що найвагомішими предикторами психологічного благополуччя майбутніх психологів в умовах воєнного стану є екстраверсія та відкритість досвіду (генеральний фактор "пластичність"), які зумовлюють структурну перебудову адаптаційних ресурсів особистості під впливом хронічного стресу. Антоніна Мельничук, Таїсія Комар і Тетяна Оніщук запропонували емпіричне вивчення вигорання фахівців соціономічного профілю засобами позитивної психотерапії. Авторками з'ясовано, що дисбаланс у розподілі життєвої енергії може бути причиною розвитку синдрому вигорання і доведено, що засоби позитивної психотерапії є ефективними для

means of positive psychotherapy. The authors found out that an imbalance in the distribution of vital energy can be the cause of the development of burnout syndrome and proved that the means of positive psychotherapy are effective for studying the causes and dynamics of the development of this phenomenon. Valerii Olefir and Valerii Bosniuk adapted the scale of psychological capital (PsyCap-12C). The proposed metric is an economical means of measuring psychological capital and its components in students of higher education, has generally recognized psychometric characteristics and is aimed at solving both theoretical and practical tasks. Viktor Plokhikh empirically determined the basis and features of the connection between coping behavior and the students' experiences of the flow of time. He found out and substantiated that students' emotionally oriented coping behavior is directly correlated with problematic features of the personality and with experiences of fragmentation, disintegration of the flow of time. The publication of Larysa Zhuravlova, Alla Lytvynchuk, Iryna Grechukha, and Inna Bedny highlights subclinical personal correlates of psychological safety. The researchers built an empirical structural-phenomenological psycholinguistic model of human danger and clarified the differences between surface (conscious) and deep (subconscious) phenomenological characteristics of subjective associative images of personal danger.

The section "Pedagogical and developmental psychology" is represented by three papers. Valentyna Kalenchuk, Oleksandr Fedchuk and Vitalii Mykhaylyuk investigated the relationship between corporate culture and psychological safety in the training and educational space of young female athletes. It has been found that the optimal type of corporate culture for young athletes is an open type of corporate culture that allows demonstrating initiative and activity, preserving personal dignity, provides the need for a psychologically safe training and educational space, promotes the full formation and development of a young person, and creates conditions for the maximum revealing of individuality. Natalia Pavlyk and Oksana Radzimovska proposed a research

вивчення причин та динаміки розвитку цього феномену. Валерій Олефір і Валерій Боснюк адаптували шкалу психологічного капіталу (ПсиКап-12С). Запропонована метрика є економічним засобом вимірювання психологічного капіталу та його складових у здобувачів вищої освіти, володіє загальноновизнаними психометричними характеристиками і спрямована для розв'язання як теоретичних так і практичних завдань. Віктор Плохих емпірично визначив підґрунтя та особливості зв'язку копінг-поведінки з переживаннями плину часу у студентів. З'ясував і обґрунтував, що емоційно зорієнтована копінг-поведінка студентів прямо корелює з проблемними особливостями особистості та з переживаннями фрагментації, розпаду плину часу. Праця Лариси Журавльової, Алли Литвинчук, Ірини Гречухи й Інни Бедни висвітлює субклінічні особистісні кореляти психологічної безпеки. Дослідниці побудували емпіричну структурно-феноменологічну психолінгвістичну модель небезпеки людини і з'ясували відмінності між поверхневими (усвідомленими) та глибинними (підсвідомими) феноменологічними характеристиками суб'єктивних асоціативних образів небезпеки особистості.

Рубрику "Педагогічна та вікова психологія" представлено трьома працями. Валентина Каленчук, Олександр Федчук та Віталій Михайлюк дослідили взаємозв'язок між корпоративною культурою і психологічною безпекою тренувально-освітнього простору юних спортсменок. Встановлено, що оптимальним для юних спортсменок є відкритий тип корпоративної культури, який дозволяє демонструвати ініціативу і активність, зберігати особистісну гідність, забезпечує потребу в психологічно-безпечному тренувально-освітньому просторі, сприяє повноцінному становленню і розвитку юної особистості, створює умови для максимального розкриття індивідуальності. Наталія Павлик і Оксана Радзімовська запропонували дослідження психологічного здоров'я вчителя Нової української школи як підґрунтя його психологічної готовності до творчої професійної діяльності. З'ясовано, що провідну функцію в розвитку психологічної готовності до

of the psychological health of a teacher of the New Ukrainian School as the basis for psychological readiness for creative professional activity. It has been found that the leading function in the development of psychological readiness for pedagogical creativity is played by flexibility of thinking, creative self-realization, emotional and volitional qualities and positive emotional state of the teacher. Nataliia Shevchenko, Olena Volobuyeva, Maria Ivanchuk studied the psychological and pedagogical conditions for the formation of the personal and professional identity of vocational students. The researchers confirmed the assumption that the formation of vocational students' personal and professional identity can be determined by the following psychological and pedagogical conditions: emotional and positive perception of belonging to the professional community, positive self-perception as a subject of professional activity, a high level of responsibility, the availability of a reflective space, and the development of motivation for professional fulfilment.

One article is presented in the "Organizational Psychology" section. Fomych Mykola checked the effectiveness of modern technologies in the work of a psychologist with firefighters-rescuers. The researcher empirically found out and theoretically substantiated that the researched technologies can be used in the practical work of psychologists in the office of psychological relief room of firefighters-rescuers for the purpose of recovering and optimizing functional states, and forming psychological readiness for the tasks of professional activities of the extinguishing fires and liquidating the consequences of emergencies of man-made, natural and military nature.

The section "Legal psychology" is also represented by one research. Oleh Zarichanskyi, Valerii Sokurenko, Olena Yevdokimova proposed a study of the professional responsibility and conscientiousness of civil servants at different stages of professional growth. The study highlighted the need to examine the specified characteristics and adopt special programs for the development of professional responsibility and conscientiousness.

The section "Medical psychology" presented two publications. Oleksandr Avramchuk,

педагогічної творчості відіграють гнучкість мислення, творча самореалізація, емоційно-вольові якості та позитивний емоційний стан учителя. Наталія Шевченко, Олена Волобуєва і Марія Іванчук дослідили психолого-педагогічні умови формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти. Дослідниці підтвердили припущення, що формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів визначається такими психолого-педагогічними умовами: емоційно-позитивним сприйняттям приналежності до професійної спільноти, позитивним сприйняттям себе як суб'єкта професійної діяльності, високим рівнем розвитку відповідальності, наявністю рефлексивного простору, розвитком мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії.

У рубриці "Організаційна психологія" представлено одну працю. Микола Фомич перевіряв ефективність сучасних технологій роботи психолога з пожежними-рятувальниками. Дослідник емпірично з'ясував і теоретично обґрунтував, що досліджувані технології можуть використовуватися в практичній роботі психологів у кабінеті психологічного розвантаження пожежних-рятувальників із метою відновлення й оптимізації функціональних станів та формування психологічної готовності до завдань професійної діяльності з гасіння пожеж і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного й воєнного характеру.

Рубрику "Юридична психологія" також представлено однією розвідкою. Олег Зарічанський, Валерій Сокурєнко і Олена Євдокимова запропонували дослідження професійної відповідальності та совісності державних службовців на різних етапах професійного становлення. Акцентовано увагу на необхідності діагностування з'ясованих відмінностей досліджуваних параметрів і розробці спеціальних програм розвитку професійної відповідальності та совісності.

Рубрику "Медична психологія" репрезентували дві праці. Олександр Аврамчук, Олександра Ніздрень і Павло Блозва запропонували результати емпіричного дослідження

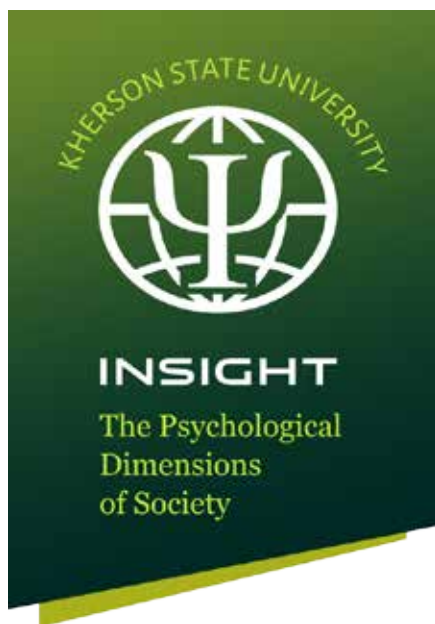
Oleksandra Nizdran, Pavlo Blozva presented the results of an empirical study of low-intensity cognitive behavioral therapy for social anxiety disorder in individuals experiencing grief. The researchers found out that satisfying social needs and providing corrective experiences in a safe social space for grieving can promote psychological well-being and serve as protective factors against exacerbations of mental health problems.

In the final research of the section and issue, Svitlana Kuzikova, Valerii Zlyvko, and Svitlana Lukomska presented an empirical study of psychological substantive features of residents' traumatic experience in the de-occupied territories of Ukraine. This study shows that PTSD symptoms more common for respondents over fifty years of age, who have deficit of internal and external resources.

The Editorial Board of "Insight: the psychological dimensions of society" invites the world scientific community to cooperation and scientific discussion on the pages of the edition. The Ethics Committee supports and accompanies the work and pays attention to all appeals and promptly provides feedback. The best works that meet the Terms of articles publication will be published in the next issue. Thank you for your cooperation and contribution to science!

когнітивно-поведінкової терапії низької інтенсивності соціального тривожного розладу осіб у період горювання. Дослідниками з'ясовано, що задоволення соціальних потреб і коригуючий досвід безпечного соціального простору для горювання, сприятимуть психологічному благополуччю та виступатимуть як протективні чинники до загострень проблем психічного здоров'я. У заключному дослідженні рубрики і випуску Світлана Кузікова, Валерій Зливков і Світлана Лукомська представили емпіричне дослідження психологічних змістових особливостей травмівного досвіду мешканців деокупованих територій України. З'ясовано, що симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР) більш характерні для респондентів старших п'ятидесяти років, які мають дефіцит внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

Редакційна колегія "Інсайт: психологічні виміри суспільства" запрошує світову наукову спільноту до співпраці і наукової дискусії на сторінках видання. Етичний комітет здійснює підтримку і супровід роботи, уважно відноситься до усіх звернень і оперативно надає зворотний зв'язок. Найкращі праці, у яких витримано Умови публікації статей будуть опубліковані у черговому випуску. Дякуємо за співпрацю та внесок в науку!

**Загальна психологія;
психологія особистості**

**General psychology;
personality psychology**

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-2>

How to Cite (Style APA):

Karpenko, Z. S., & Klympush, A. R. (2023). Future psychologists' dispositional predictors of psychological well-being under martial law. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 11–32. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-2>

Карпенко З. С., Климпуш А. Р. Диспозиційні предиктори психологічного благополуччя майбутніх психологів в умовах воєнного стану. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 11–32. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-2>

UDC [17.023.34:159.9-057.875]"364"-047.37

Future psychologists' dispositional predictors of psychological well-being under martial law

Диспозиційні предиктори психологічного благополуччя майбутніх психологів в умовах воєнного стану

Received: January 30, 2023

Accepted: April 24, 2023

Karpenko Zinoviia Stepanivna

Doctor of Psychological Sciences,
Full Professor,

Department of Theoretical
and Practical Psychology,

Lviv Polytechnic National University, Ukraine
Zinoviia.S.Karpenko@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0747-2591>

Klympush Arsen Romanovych

3rd year Student in the EP "Psychology",
Lviv Polytechnic National University, Ukraine
arsen.klympush.ps.2020@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3977-8077>

Карпенко Зіновія Степанівна

доктор психологічних наук, професор,
кафедра теоретичної та практичної психології,

Національний університет
Львівська політехніка, Україна

Zinoviia.S.Karpenko@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0747-2591>

Климпуш Арсен Романович

студент 3 курсу ОП "Психологія",
Національний університет Львівська
політехніка, Україна

arsen.klympush.ps.2020@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3977-8077>

Abstract

The dispositional determination of the person's psychological well-being in the context of emergencies was the focus of the article's empirical investigation and theoretical justification. **The purpose** of the study was to clarify how, under martial law, the Big Five traits and the elements of a person's psychological well-being correlate to one another. **Methods:** testing using M. Klimanska & I. Haletska's (2019) Ukrainian adaptation of the short, five-factor TIPI-UKR questionnaire, S. Karskanova's (2011) adaptation of "Scale of psychological well-being" by K. Ryff; survey; as well as descriptive statistics, factor analyses, correlation analyses, and structural interpretation

Анотація

Статтю присвячено емпіричному дослідженню й теоретичному обґрунтуванню диспозиційної детермінації психологічного благополуччя особистості в контексті надзвичайних ситуацій. **Мета** дослідження полягала в експлікації зв'язку між рисами Великої п'ятірки та складниками психологічного благополуччя особистості в умовах воєнного стану. **Методи:** тестування за допомогою української адаптації короткого п'ятифакторного опитувальника TIPI-UKR М. Кліманської та І. Галецької (2019), опитувальника "Шкали психологічного благополуччя" К. Ріфф в адаптації С. Карсканової (2011); анкетування; описова

of the data. **Results.** The empirical study's entire sample comprised 48 female first-year Psychology students (the first group), 40 of them (83.3%, the second group) were extremely severely affected by the full-scale Russian invasion. In contrast to the second group, where the correlation was weaker and insufficient, extroversion was generally found to have a strong positive relationship with all aspects of psychological well-being. Yet, among the members of the second group, the value of openness to new experiences and a slightly lower level of conscientiousness was increasing. The Big Five traits' factor analysis demonstrated the existence of integral personal dispositions that accounted for 64.55% of the variance in the factors affecting psychological well-being. Stability, which was a combination of conscientiousness, agreeableness, and emotional stability, was connected to an individual's ability to transcend their own values, while plasticity, which was a combination of extroversion and openness to new experiences, was connected to the operational and instrumental equipment of the disposition. **Conclusions.** Extroversion and openness to new experiences (the general factor "plasticity"), which under the influence of chronic stress led to the structural restructuring of the individual's adaptive resources, have been shown to be the most significant predictors of the psychological well-being of future psychologists in the conditions of martial law.

Keywords: The Big Five, dispositional predictors, psychological well-being, martial law, plasticity, stability, extraversion.

Introduction

Given that this phenomenon is regarded as an essential indicator of life's quality and a key determinant of its duration, as shown by extensive research by E. Diener, and M. Chan (2011), the issue of psychological well-being has emerged as one of the most pressing at the current stage of psychological science's development. Currently there is a significant relationship between personality traits and psychological well-being. Personality traits (dispositions) are an important intrapsychic factor that mediates an individual's emotional and behavioral response to events caused by martial law.

However, there is a lack of experimental research on how, for example, the emergency caused by a full-scale Russian invasion of Ukraine affected the psychological well-being of ordinary citizens who were not directly involved in armed

статистика, кореляційний та факторний аналізи; структурна інтерпретація даних. **Результати.** Загальну вибірку емпіричного дослідження склали 48 студенток першого курсу спеціальності "Психологія" (перша група), з яких на 40 осіб (83.3%, друга група) особливо негативно вплинуло повномасштабне російське вторгнення. Назагал підтверджено значущий позитивний зв'язок екстраверсії зі всіма складниками психологічного благополуччя, тоді як у другій групі він ослаблений та неповний. Натомість значення відкритості досвіду та дещо менше добросовісності у представниць другої групи зростає. Факторний аналіз рис Великої п'ятірки засвідчив існування інтегральних особистісних диспозицій, що пояснюють 64.55% дисперсії змінних, котрі впливають на психологічне благополуччя, з яких стабільність (поєднання добросовісності, дружельності й емоційної стабільності) пов'язана з ціннісно-цільовим трансцендуванням особистості, а пластичність (поєднання екстраверсії з відкритістю досвіду) – з її інструментально-операційним оснащенням. **Висновки.** Доведено, що найвагомими предикторами психологічного благополуччя майбутніх психологів в умовах воєнного стану є екстраверсія та відкритість досвіду (генеральний фактор "пластичність"), які зумовлюють структурну перебудову адаптаційних ресурсів особистості під впливом хронічного стресу.

Ключові слова: Велика п'ятірка, диспозиційні предиктори, психологічне благополуччя, воєнний стан, пластичність, стабільність, екстраверсія.

Вступ

Проблема психологічного благополуччя стала однією з центральних на сучасному етапі розвитку психологічної науки, адже цей феномен вважається інтегральним показником якості життя і важливою детермінантою його тривалості, на що вказують ґрунтовні дослідження E. Diener, M. Chan (2011). Наразі відомо про значущий зв'язок між рисами особистості та рівнем психологічного благополуччя. Риси (диспозиції) особистості є важливим інтрапсихічним чинником, що опосередковує емоційно-поведінкову реакцію індивіда на події, зумовлені воєнним станом.

Проте бракує експериментальних розвідок про те, як, наприклад, надзвичайна ситуація, спричинена повномасштабним російським вторгненням в Україну, вплинула на психологічне благополуччя пересічних громадян, які не мали прямого відношення до збройної протидії ворогу чи які б постраждали від поранень або фізичного насилля в результаті окупації.

resistance to the enemy or who would have suffered injuries or physical violence as a result of the occupation.

The capacity to enjoy life and maintain a condition of psychological well-being is a crucial issue, particularly in the context of martial law where it can be challenging to meet even the most basic demands of an individual. The study of the relationship between psychological well-being determinants and personality traits-dispositions is made more pertinent by the many-fold rise in unpleasant stimuli brought on by increased ideological polarization and painful socio-political upheavals. Radical changes in the country can lead to changes in psychological well-being on both an individual and societal level, causing things like the emergence of new conflicts and the escalation of preexisting issues; despair regarding the future; stress; a shrinking sense of one's own autonomy and the ability to shape the course of events; etc. This sets up the possibility that some individuals with particular proclivities reflected in personality traits may find it simpler to adjust to new circumstances than others. The purpose of the presented problem-search (pilot) study is to explain how personality traits and psychological well-being determinants relate to a sample of psychology students.

A review of current studies and publications revealed that psychological well-being has long been an important topic, as demonstrated by such luminaries of psychological science and practice as K. Schneider et al. (2014), A. Maslow, N. Mintz (1956), E. Fromm (1981), C. Ryff, B. Singer (2008), and others. The idea of psychological well-being has evolved over many years. At first, it was founded on the notions of happiness and good feelings, but later empirical research altered how this phenomenon was perceived. Nowadays, it is recognized as prosperity rather than just a pleasant mood, which encompasses the actualization of a person's potential in all areas of their life. E. Diener's (1984) and C. Ryff's (2008) works, which served as the basis for further research, are largely responsible for this reconsideration. Researchers like D. Saveikiene, N. Volodarska (2020), F. Ma et al., (2020), O. Chykhantsova (2020), and others have picked up the research slack into a variety of psychological well-being-

Здатність отримувати задоволення від життя й бути у стані психологічного благополуччя є важливою проблемою, особливо затребуваною в контексті воєнного стану, оскільки навіть задоволення базових потреб для особистості може стати важким завданням. Багатократне збільшення аверсивних стимулів унаслідок прискореної ідеологічної поляризації й болісних соціально-політичних надломів актуалізує дослідження зв'язку чинників психологічного благополуччя з рисами-диспозиціями особистості. Кардинальні зміни в країні стають потенційними чинниками зміни рівня психологічного благополуччя як на загально-суспільному рівні, так і на особистому, що провокують: породження нових конфліктів і загострення вже наявних проблем, зневіру в майбутньому, нагнітання стресу, звуження меж відчуття власної автономії та здатності впливати на перебіг подій тощо. Це створює передумови того, що одним людям із певними схильностями, представленими в рисах особистості, може бути легше адаптуватися до нових реалій, а іншим – важче. Презентоване проблемно-пошукове (пілотне) дослідження покликане експлікувати зв'язок факторів психологічного благополуччя та рис особистості на вибірці студентів-психологів.

Огляд останніх досліджень і публікацій показує, що психологічне благополуччя завжди було актуальною темою, тож до окреслення її контурів долучалися такі корифеї психологічної науки і практики, як K. Schneider et al. (2014), A. Maslow, N. Mintz (1956), E. Fromm (1981), C. Ryff, B. Singer (2008) та ін. Поняття про психологічне благополуччя формувалося впродовж десятиліть: спочатку воно ґрунтувалося на уявленні про щастя та позитивні емоції, однак пізніші емпіричні дослідження змінили розуміння цього феномену. Тепер він розглядається не просто як позитивна емоція, а радше як процвітання – актуалізація задатків і реалізація особистісного потенціалу, що розповсюджується на різні сфери життя людини. Таке переосмислення відбулося насамперед завдяки працям E. Diener (1984) та C. Ryff (2008), що стали фундаментом подальших студій. Естафету дослідження різних аспектів психологічного благополуччя підхопили такі вчені, як D. Saveikiene, N. Volodarska (2020), F. Ma et al., (2020), O. Chykhantsova (2020) та ін., зокрема в контексті надзвичайних обставин, про що свідчать розвідки T. Khraban (2022),

related topics, among others as demonstrated by the investigations of T. Khraban (2022), M. Orap et al. (2021), A. Hudimova (2021), in the context of extreme conditions. Domestic scholars emphasize the importance of work as an adult's primary activity. Given this, it is thought that a person's level of self-realization in their career determines their overall psychological health (Zaverukha et al., 2022), which is relevant for future psychologists as well.

The problem of personality traits has been thoroughly explored in the West, but there are more studies and publications every year about the characteristics of the five-factor model, both within its purview and in allied fields. Extroversion, openness to new experiences, conscientiousness, agreeableness, and emotional stability are some of the personality qualities scientists have acknowledged exist. C. DeYoung (2010), T. Judge et al., (2013), J. Costa, R. McCrae (2008), and others contributed to the development of the Big Five model.

The COVID pandemic, which is thought to modulate the impacts of personality traits on psychological well-being, is an environment for active inquiry into the relationship between personality traits and psychological well-being in emergencies. In the study of these problems J. Anglim, S. Horwood (2021), K. Modersitzki et al. (2021) made notable contributions.

One of the strongest and most trustworthy predictors of a person's psychological health is a person's dispositions, which can account for between 39.0% and 63.0% of the variance (Steel et al., 2008). This is particularly true in connection to extraversion (which shows a correlation with positive affect) and neuroticism (which suggests a relationship with negative affect) (Steel et al., 2008; E. Lewis, J. Cardwell, 2020) according to K. DeNeve, H. Cooper (1998) meta-analysis. The dynamics of how the civilian population of Ukraine used coping mechanisms during the first 15 days of the war are highlighted in the article by T. Khraban (2022). Hedonistic desires and self-compassion are highlighted as dispositional markers of citizens' readiness for resolute resistance to the Russian aggressor (Khraban, 2022). For their part, D. Saveikiene & N. Volodarska (2020) draw the conclusion that

M. Orap et al. (2021), A. Hudimova (2021). Вітчизняні дослідники відзначають значущу роль праці як провідної діяльності дорослої людини. З огляду на це вважають, що загальне психологічне благополуччя людини визначається мірою самореалізації у професії (Zaverukha et al., 2022), що є актуальним і для майбутніх психологів.

Проблематика рис особистості всебічно досліджена на Заході, проте з кожним роком збільшується кількість досліджень та публікацій, що стосуються рис п'ятифакторної моделі як у її межах, так і в суміжних царинах. Учені дійшли згоди щодо існування п'яти факторів – рис особистості, серед яких екстраверсія, відкритість новому досвіду, добросовісність, дружелюбність та емоційна стабільність. До розвитку моделі Великої п'ятірки долучилися С. DeYoung (2010), Т. Judge et al., (2013), J. Costa, R. McCrae (2008) та ін.

Дослідження зв'язку рис особистості з психологічним благополуччям у контексті надзвичайних ситуацій є проблемою, що активно досліджується у зв'язку пандемією COVID, яка, як вважають, певним чином модерує вплив рис особистості на психологічне благополуччя. Непересічний внесок у дослідження цих питань зробили J. Anglim, S. Horwood (2021), K. Modersitzki et al. (2021).

Диспозиції як сукупність рис особистості вважають одними з найсильніших й найбільш послідовних предикторів психологічного благополуччя людини, які можуть пояснити від 39.0% до 63.0% дисперсії (Steel et al., 2008). Згідно з мета-аналізом К. DeNeve, Н. Cooper (1998) це особливо справджується по відношенню до екстраверсії (що свідчить про зв'язок з позитивним афектом) та до нейротизму, що припускає зв'язок із негативним афектом (Steel et al., 2008; E. Lewis, J. Cardwell, 2020). У статті Т. Храбан (2022) висвітлено динаміку використання копінг-стратегій цивільним населенням України у перші п'ятнадцять днів війни; привертають увагу гедоністичні бажання та співчуття до себе як диспозиційні маркери готовності громадян до рішучого спротиву російському агресору (Храбан, 2022). Зі свого боку Д. Савеїкене і Н. Володарська (2020) висновують, що відкритість у прояві своїх бажань є джерелом упевненості в собі, а остання виступає показником психологічного благополуччя тимчасово переселених жінок (Савеїкене, Володарська, 2020). У результаті

women who are temporarily resettled are more likely to be confident in themselves when they are open about expressing their wishes. A group of researchers identified a number of personality qualities that have an impact on the upkeep of the psychological well-being of student youth as a consequence of the content analysis of self-report works (Ma et al., 2020). Researchers from Poland looked at how male prisoners' coping mechanisms related to the Big Five personality traits. The findings demonstrated that while conscientiousness is a predictor of problem-oriented coping, neuroticism is a predictor of emotion-oriented coping (Leszko et al., 2020). However, a high level of neuroticism might act as a protective mechanism when the patient needs to be vigilant or exert self-control over his desires. Others even contend that neuroticism, which helps people deal with stress well, can be healthy if it is accompanied by a high level of conscientiousness (S. Weston and J. Jackson, 2016).

It is mentioned separately that openness to experience has a part in predicting psychological well-being: "Generally speaking, it is unrelated to measures of pleasure and life satisfaction, although open individuals typically exhibit greater levels of psychological well-being. In other words, highly curious individuals who have a wealth of life experience express increased autonomy, a sense of their own skill, and personal improvement" (T. Widiger, 2017: 92).

Information regarding other personality qualities is also available. Therefore "conscientiousness had the largest link with the quality of life but was only marginally connected to well-being. Openness had a mediocre to low impact on wellbeing, and conscientiousness had a low to moderate impact". (T. Widiger, 2017: 407).

In terms of the observed correlation's factors, it's worth highlighting a few of the most important ones. The adaptation of K. Riff's (2008) questionnaire has a certain conceptual and measurement confusion: first, there is a question about "empathy for problems", while to determine conscientiousness in the five-factor model, there is a question about whether "People consider me a sensitive and benevolent person". Second, a growing body of theory and research suggests that neurotransmitters like serotonin

контент-аналізу творів-самозвітів група дослідників виокремила низку особистісних рис, які впливають на підтримання психологічного благополуччя студентської молоді (Ma et al., 2020). Польські дослідники вивчали взаємозв'язок між параметрами особистості Великої п'ятірки та стилями подолання ув'язнених чоловіків. Результати показали, що нейротизм передбачає емоційно-орієнтоване подолання, тоді як сумлінність є предиктором проблемно-орієнтованого копінгу (Leszko et al., 2020). Окрім цього, високий рівень нейротизму може слугувати захисною реакцією у тих ситуаціях, коли необхідна пильність або коли пацієнт хоче зберегти самоконтроль над своїми спонуканнями. Дехто навіть припускає, що нейротизм може виявитися корисним для здоров'я, якщо він поєднується із вираженою добросовісністю – рисою, яка дає людям змогу ефективно впоратися зі стресом (S. Weston and J. Jackson, 2016).

Окремо відзначається роль відкритості досвіду як предиктора психологічного благополуччя: "як правило, вона не пов'язана з показниками щастя та задоволеності життям, проте відкриті люди зазвичай мають вищий рівень психологічного благополуччя. Тобто інтелектуально допитливі, з багатим життєвим досвідом люди повідомляють про більшу автономію, відчуття власної вправності та особистісного зростання" (T. Widiger, 2017: 92).

Водночас відома інформація щодо інших рис особистості. Так, "добросовісність була помірно пов'язана з благополуччям, хоча й мала найсильніший зв'язок з якістю життя. Вплив добросовісності фіксувався в діапазоні від низького до помірного, а відкритість була лише слабо пов'язана з благополуччям" (T. Widiger, 2017: 407).

Щодо чинників відзначеної кореляції, то варто виокремити декілька найбільш суттєвих. Першочергову роль відіграє те, що існує певна концептуальна та вимірвальна плутанина в адаптації опитувальника К. Ріфф (2008): по-перше, там можна віднайти питання про "співпереживання проблемам", тоді як для визначення добросовісності у п'ятифакторній моделі є питання, чи "вважають люди мене чуйною і доброзичливою людиною". По-друге, все більше теорій та досліджень вказують на те, що такі нейромедіатори, як серотонін, дофамін, а також деякі гени впливають і на те,

and dopamine, as well as certain genes, influence both the way certain personality traits manifest and overall mental health. Third, “the correlation between well-being indicators and personality traits will increase to the extent that well-being indicators reflect stable characteristics of a person rather than fleeting states” (Widiger, 2017: 407).

The COVID pandemic was the most recent emergency to confront humanity. It was stated, in particular, in the context of large-scale interdisciplinary studies of the impact of the pandemic on physical and mental health, that “the relationship between personality and well-being did not undergo significant changes as a result of the pandemic... the results confirm the importance of personality (actually, its traits – Z. K., A.K.) for well-being. They demonstrate that, even in extreme circumstances, people’s moods are influenced more by personal characteristics than by the general experience of a pandemic” (J. Anglim and S. Horwood, 2021: 1534). Personal characteristics are an important factor in psychological well-being in an emergency situation, so “if a person has high neuroticism, low extroversion, and low conscientiousness, they will probably have a lower level of well-being, and regardless of personal characteristics, the COVID pandemic tends to lead to a decrease in well-being” (J. Anglim and S. Horwood, 2021: 1534).

At the same time, there is evidence that “extraversion, neuroticism, and openness factors are among the strongest and most important predictors of psychological effects, even after controlling for key socio-demographic variables” (Modersitzki et al., 2021: 1110) during the COVID pandemic. The use of data on the effects of the pandemic on a person’s psychological well-being for comparative purposes is due not only to the fact that the martial law in Ukraine is also an emergency situation, but also to the fact that in both cases we face similar social and legal restrictions on citizens’ movement within the country and the possibility of travel beyond its borders, as well as an avalanche-like increase in the number of negative media messages.

As a result of the meta-analysis of data from various empirical studies, the above-mentioned complex of personal traits is one of the strongest and most consistent predictors of a person’s psychological well-being, because a significant

як проявляються певні особистісні риси, і на психічне здоров’я загалом. По-третє, “кореляція між показниками благополуччя та особистісними рисами зростатиме тією мірою, в якій показники благополуччя відображатимуть стабільні характеристики людини, а не швидкоплинні стани” (Widiger, 2017: 407).

Останньою надзвичайною ситуацією, що стала випробуванням для всього людства, була пандемія COVID. У контексті широкомасштабних міждисциплінарних досліджень впливу пандемії на фізичне і психічне здоров’я було, зокрема, констатовано, що “взаємозв’язок між особистістю та благополуччям не зазнав суттєвих змін внаслідок пандемії ... результати підтверджують важливість особистості (власне, її рис – З.К., А.К.) для благополуччя. Вони показують, що настрої людей навіть в екстремальних обставинах більшою мірою визначається особистісними властивостями, ніж загальним досвідом переживання пандемії” (J. Anglim and S. Horwood, 2021: 1534). Тобто у надзвичайній ситуації особистісні властивості є важливим чинником психологічного благополуччя, відтак “якщо людині притаманні високий нейротизм, низька екстраверсія та низька добросовісність, вона, ймовірно, матиме нижчий рівень благополуччя, і незалежно від особистісних властивостей пандемія COVID має тенденцію призводити до зниження благополуччя” (J. Anglim and S. Horwood, 2021: 1534).

Водночас існують підтвердження того, що під час пандемії COVID “фактори екстраверсії, нейротизму та відкритості є одними з найсильніших і найважливіших предикторів психологічних ефектів навіть після контролю основних соціально-демографічних змінних” (Modersitzki et al., 2021: 1110). Використання даних про наслідки впливу пандемії на психологічне благополуччя людини з порівняльною метою зумовлено не тільки тим, що воєнний стан в Україні також є надзвичайною ситуацією, але й тим, що в обох випадках зустрічаємося зі схожими соціально-правовими обмеженнями щодо переміщення громадян всередині країни та можливості виїзду за її межі, лавиноподібне збільшення кількості медіаповідомлень із негативною семантикою тощо.

Отже, мета-аналіз даних різних емпіричних досліджень свідчить про те, що вищезазначений комплекс особистісних рис є одним із найсильніших і найбільш послідовних предикторів психологічного благополуччя людини,

relationship has been recorded between these two variables, which is not always linear because personal characteristics obviously mediate the influence of other factors of a person's well-being and behavior. Certain conceptual and diagnostic difficulties in the substantiation, construction, and cross-cultural adaptation of personal questionnaires of the studied phenomena, as well as the neglect of some essential factors determining a person's mental status, such as neurohumoral regulation of behavior, etc., were observed.

The hypothesis of this study was the assumption of a specific relationship between the Big Five personality traits and certain components of psychological well-being caused by the extraordinary situation of martial law.

The purpose of the study was to identify a relationship between the Big Five personality traits such as extroversion, neuroticism, openness to new experiences, conscientiousness, agreeableness, and the components of psychological well-being in an emergency situation (martial law).

The empirical study's task was to select and apply relevant psychodiagnostic methods based on a theoretical analysis of the problem in order to establish the relationship and probable dependence of psychological well-being experiences on stable personality dispositions, represented by the Big Five, in the context of martial law.

Methods

Organization of research and Participants.

The Lviv Polytechnic National University's Department of Theoretical and Practical Psychology was the base for empirical research. The study included 48 female students from specialty 053 "Psychology" in their first year of study. Female respondents ranged in age from 16 to 22 years. The average arithmetic value of the sample population's age was 17.2 years ($SD = .82$).

Procedures. Respondents were asked to answer the question "How did the start of a full-scale invasion affect your mental state?" in order to isolate the influence of the martial law factor and differentiate the sample. The following were the responses: Very negative – 12.5%, negative – 70.8%, positive – 4.2%, and very positive – .0%. As a result, in order to compare the results of the statistical analysis of the data obtained after

позаяк між цими двома змінними зафіксовано значущий зв'язок, який, тим не менш, не завжди лінійний, оскільки особистісні властивості вочевидь опосередковують вплив інших факторів самопочуття і поведінки людини. Відзначено певні концептуальні й діагностичні труднощі в обґрунтуванні, конструюванні та крос-культурній адаптації особистісних опитувальників досліджуваних феноменів, неврахування деяких істотних чинників детермінації психічного статусу людини на кшталт нейрогуморальної регуляції поведінки тощо.

Гіпотезою даного дослідження є припущення про наявність специфічного зв'язку між особистісними рисами, презентованими у Великій п'ятірці, з певними складниками психологічного благополуччя, що зумовлюється екстраординарною ситуацією воєнного стану.

Метою дослідження є встановлення зв'язку між рисами Великої п'ятірки – екстраверсією, нейротизмом, відкритістю новому досвіду, добросовісністю, дружелюбністю – та складниками психологічного благополуччя в умовах надзвичайної ситуації (воєнного стану).

Завдання емпіричного дослідження полягало в тому, щоб на основі теоретичного аналізу проблеми підібрати й застосувати релевантний психодіагностичний інструментарій задля встановлення зв'язку та ймовірної залежності переживання психологічного благополуччя від сталих диспозицій особистості, репрезентованих Великою п'ятіркою, в умовах воєнного стану.

Методологія

База дослідження і вибірка. Емпіричне дослідження проводилося на базі кафедри теоретичної та практичної психології Національного університету "Львівська політехніка". У дослідженні взяли участь 48 студенток спеціальності 053 "Психологія" першого року навчання. Віковий діапазон респонденток охоплював 16-22 роки. Середнє арифметичне значення віку вибіркової сукупності становило 17.2 роки ($SD = .82$).

Процедура. З метою виокремлення впливу фактору воєнного стану і диференціації вибірки досліджуваних попросили відповісти на питання: "Як початок повномасштабного вторгнення вплинув на ваш психічний стан?" Відповіді розподілилися таким чином: дуже негативно – 12.5%, негативно – 70.8%,

the application of the specified psychodiagnostic methods, the indicators of two groups were considered: the entire sample ($n=48$, first group) and those respondents who, according to their testimony, were negatively and very negatively affected by the martial law ($n=40$, second group).

The procedure and conditions of participation in the empirical study met the Helsinki Charter's ethical standards for the development and conduct of experiments ("World Medical Association Declaration of Helsinki", 2013). Respondents were assured of the confidentiality of the data collection. The voluntariness requirement was also met.

Instruments. The level of expression of personality traits was investigated using a Five-factor Personality Questionnaire (Klimanska, Haletska, 2019). The methodology is based on the Big Five personality theory. The fact that there are more than twenty adaptations of the method, each with its own psychometric characteristics, attests to its diagnostic suitability. Extremely short methods are especially in demand in emergency situations, – in particular during martial law. The method involves ten statements, each of which corresponds to one of five personality traits. Extraversion ($\alpha = .6$), agreeableness ($\alpha = .6$), conscientiousness ($\alpha = .73$), emotional stability ($\alpha = .44$), and openness to new experiences ($\alpha = .74$) were established as Cronbach's alpha psychometric indicators of internal consistency. Indicators of construct validity and retest reliability indicated that the adapted method had satisfactory psychometric properties.

The questionnaire "Scale of psychological well-being" by K. Ryff, adapted into Ukrainian by S. Karskanova (2011), was used to determine the indicator of psychological well-being and its components. The method includes 84 questions representing six scales – components of psychological well-being: positive interpersonal relationships, autonomy, environmental management, personal growth, life goals, and self-acceptance. This adaptation's Cronbach's alpha score was .88, on separate scales: positive interpersonal relationships ($\alpha = .738$), autonomy ($\alpha = .787$), environmental management ($\alpha = .740$), personal growth ($\alpha = .745$), life goals ($\alpha = .747$), and self-acceptance ($\alpha = .750$), respectively. The α -Cronbach's data for

позитивно – 4.2%, дуже позитивно – .0%. Відтак для порівняння результатів статистичного аналізу даних, отриманих після застосування визначених психодіагностичних методик, брали до уваги показники двох груп: всієї вибірки ($n=48$, перша група) і тих респонденток, на котрих, за їхнім свідченням, негативно і дуже негативно позначився вплив воєнного стану ($n=40$, друга група).

Процедура і умови участі в емпіричному дослідженні відповідали етичним вимогам Гельсінської хартії щодо розробки та проведення експериментів ("World Medical Association Declaration of Helsinki", 2013). Респондентам гарантували конфіденційність збору даних. Вимогу добровільності теж було дотримано.

Інструментарій. Задля дослідження рівня вираженості рис особистості було використано п'ятифакторний опитувальник особистості (Кліманська, Галецька, 2019). Методика базується на теорії особистості, відомій як Велика п'ятірка. Інтерес до методики підтверджується тим, що існує більш ніж двадцять її адаптацій, психометричні характеристики яких свідчать про їхню діагностичну придатність. У надзвичайних умовах такого роду екстремально короткі методики особливо затребувані, зокрема, під час воєнного стану. Методика містить десять тверджень, що відповідають п'яти рисам особистості. Встановлено психометричні показники внутрішньої узгодженості альфа Кронбаха: екстраверсія ($\alpha = .6$), дружелюбність ($\alpha = .6$), добросовісність ($\alpha = .73$), емоційна стабільність ($\alpha = .44$), відкритість новому досвіду ($\alpha = .74$). Показники конструктивної валідності та ретестової надійності свідчили про задовільні психометричні характеристики адаптованої методики.

Задля визначення показника психологічного благополуччя та його складників було використано опитувальник "Шкали психологічного благополуччя" К. Ріффа, адаптований українською мовою С. Карскановою (2011). Методика містить 84 питання, що репрезентують шість шкал – компонентів психологічного благополуччя: позитивні взаємини з навколишніми, автономія, управління середовищем, особистісне зростання, цілі у житті, самоприйняття. Показник внутрішньої узгодженості альфа Кронбаха у даному варіанті адаптації становить .88, а за окремими шкалами: позитивні взаємини з навколишніми ($\alpha = .738$), автономія ($\alpha = .787$),

the extremely short questionnaires (.4) and K. Ryff's questionnaire (.7) were within acceptable limits. These psychodiagnostic methods enabled the empirical study's truly relevant variables to be measured.

Variables. The independent variable was the participants' subjective assessment of the impact of the implementation of martial law in Ukraine in response to a full-scale Russian invasion; the intermediate variable was personality traits represented by the Big Five, which were likely dispositional predictors of future psychologists' psychological well-being; and the dependent variable was indicators of psychological well-being of the individual and its components.

Statistical analysis. The computer programs SPSS v. 23.0 and MS Office Excel 2016 were used in the mathematical processing of the obtained data. Pearson's correlation coefficient for interval scales was used to test the significance of relationships between psychological well-being variables and personality traits. The principal components method with orthogonal Varimax rotation was used to identify dispositional predictors of psychological well-being. The Kaiser-Meyer-Olkin sampling adequacy criterion (KMO criterion = .450) and Bartlett's sphericity criterion (approximate value $\chi^2 = 38.509$; $df = 10$; $p = .000$) demonstrated factor analysis's applicability.

Results

An empirical study was conducted to determine the specifics of the relationship between psychological well-being and personality traits in the context of an emergency situation. Table 1 displays the descriptive statistics arithmetic mean (M) and standard deviation (SD), which served as a starting point for further correlation analysis.

According to the data in Table 1, we found the highest values of indicators of agreeableness and conscientiousness, as well as openness to new experiences; a relatively low indicator of emotional stability with a theoretical maximum of 14 points and a minimum of 2 points according to the method.

The scales of positive interpersonal relationships, the presence of goals in life, and personal growth had the highest average values, while

управління середовищем ($\alpha = .740$), особистісне зростання ($\alpha = .745$), цілі у житті ($\alpha = .747$), самоприйняття ($\alpha = .750$) відповідно. Дані α -Кронбаха перебувають у межах задовільного для екстремально коротких опитувальників (.4) та для опитувальника К. Ріфф (.7). Цей психодіагностичний інструментарій дозволив виміряти справді релевантні змінні емпіричного дослідження.

Змінні. Незалежна змінна – суб'єктивна оцінка респондентами впливу запровадження в Україні воєнного стану у відповідь на повномасштабне російське вторгнення; проміжні – риси особистості, представлені Великою п'ятіркою, ймовірні диспозиційні предиктори психологічного благополуччя майбутніх психологів; залежні: показники психологічного благополуччя особистості та його складників.

Статистичний аналіз. У процесі математичної обробки отриманих даних було використано комп'ютерні програми SPSS v. 23.0 та MS Office Excel 2016. Для перевірки значущості зв'язків між змінними психологічного благополуччя та рисами особистості було використано коефіцієнт кореляції Пірсона для інтервальних шкал. Задля виокремлення диспозиційних предикторів психологічного благополуччя було використано метод головних компонент з ортогональним обертанням Varimax. Критерій адекватності вибірки Кайзера-Мейєра-Олкіна (критерій КМО = .450) та критерій сферичності Бартлетта (приблизне значення $\chi^2 = 38.509$; $df = 10$; $p = .000$) продемонстрували можливість застосування факторного аналізу.

Результати

Задля виявлення особливостей зв'язку між психологічним благополуччям та рисами особистості у контексті надзвичайної ситуації було здійснено емпіричне дослідження. У таблиці 1 подано результати описової статистики – середнє арифметичне значення (M) та середньоквадратичне відхилення (SD), які послуговували відправним пунктом для подальшого кореляційного аналізу.

За даними таблиці 1 констатуємо наявність найвищих значень показників дружелюбності і добросовісності, а також відкритості досвіду; порівняно низький показник емоційної стабільності при теоретично можливому максимуму за методикою в 14 балів та мінімуму в 2 бали.

Table 1. The Descriptive Statistics Obtained from the Big Five Questionnaire and Psychological Well-being Scales (n=48)
Таблиця 1. Результати описової статистики, отримані за опитувальником Великої п'ятірки та шкалами психологічного благополуччя (n=48)

Descriptive characteristics Описові характеристики	Personality Traits Риси особистості					Components of Psychological Well-Being Складники психологічного благополуччя						
	Extraversion Екстраверсія	Agreeableness Дружелюбність	Conscientiousness Добросовісність	Emotional Stability Емоційна стабільність	Openness to New Experiences Відкритість новому	Self-Acceptance Самоприйняття	Positive Interpersonal Relationships Позитивні взаємини	Autonomy Автономія	Environmental Management Управління середовищем	Life Goals Цілі в житті	Personal Growth Особистісне зростання	Well-Being Благополуччя
M	9.19	10.46	10.48	7.00	10.08	59.77	61.83	57.54	56.29	61.52	66.65	363.6
SD	2.51	2.72	2.03	2.22	2.26	13.72	10.90	9.88	10.01	11.78	10.13	55.39

the ability to environmental management had the lowest. At the same time, the theoretically calculated minimum was 14 points, and the theoretically calculated maximum was 84 points. Despite the observed differences in the indicators of the psychological well-being scales, they all fell within the normatively determined range of the average level of severity.

A correlation analysis was performed using the Pearson coefficient, which is used for data belonging to interval scales, to test the hypothesis of the presence of a positive correlation between the dispositional characteristics of the person and the indicators of the psychological well-being scales.

Table 2 shows that extraversion ($R = .426, .596, .399, .515, .395, .628, .596; p < .01$) had the strongest significant relationships with psychological well-being and all of its components; it was followed by openness to new experiences ($R = .368, p < .05; R = .565, .525, .378, .534, .532; p < .01$), which also correlated with psychological well-being, with the exception of environmental management ($R = .275; p > .05$); conscientiousness as a personal trait was closely related to environmental management ($R = .468; p < .01$), purposefulness ($R = .490; p < .01$) and well-being in general ($R = .370; p < .01$). The relationship between the presence of positive relationships ($R = .238; p > .05$), autonomy ($R = .268; p > .05$), personal growth ($R = .221; p > .05$) and self-acceptance ($R = .187; p > .05$) was weak and did not reach an acceptable level of significance; finally, emotional stability was significantly related to autonomy ($R = .290; p < .05$). It's interesting to note that friendliness

Найвищі показники середніх значень отримано за шкалами позитивних взаємин, наявності цілей у житті та особистісного зростання, а найнижче значення зафіксовано за параметром здатності до управління середовищем. При цьому теоретично розрахований мінімум становить 14 балів, а максимум – 84 бали. Незважаючи на відзначені відмінності між показниками шкал психологічного благополуччя, всі вони потрапляють у нормативно визначений діапазон середнього рівня вираженості.

З метою перевірки гіпотези про наявність позитивного кореляційного зв'язку між диспозиційними характеристиками особистості та показниками шкал психологічного благополуччя було проведено кореляційний аналіз за К. Пірсоном, що застосовують для даних, які належать до інтервальних шкал.

Коефіцієнти кореляції, наведені в табл. 2, показують, що найсильніші значущі зв'язки з психологічним благополуччям та всіма його складниками утворює екстраверсія ($R = .426, .596, .399, .515, .395, .628, .596; p < .01$); за нею слідує відкритість досвіду, яка теж корелює з психологічним благополуччям ($R = .368, p < .05; R = .565, .525, .378, .534, .532; p < .01$), за винятком управління середовищем ($R = .275; p > .05$); добросовісність як особистісна риса тісно пов'язана з управлінням середовищем ($R = .468; p < .01$), цілеспрямованістю ($R = .490; p < .01$)

and psychological well-being appeared to be orthogonal dimensions of human existence ($R = .100, .063, .147, .194, .275, .082, .172$; $p > .05$).

Some associations between well-being factors and personality traits, such as openness and autonomy ($R = .565$; $p < .01$), personal growth ($R = .525$; $p < .01$), etc., were consistent with the data of A. Sutin (2017). Furthermore, her and our findings showed that there was no significant relationship between psychological well-being and agreeableness, but the possibility of a mediated relationship between them should not be ruled out. According to W. Graziano, N. Eisenberg (1997), the capacity to preserve wholesome interactions with others is determined by one's agreeableness. It appeared that agreeableness at least indirectly affects well-being because a considerable majority of female respondents noted that friends (83.3%) and family (70.8%) helped to support mental health during warfare, but this hypothesis has to be tested individually.

The data presented in Table 3 shows how psychological well-being and personality traits were related among female respondents who reported that martial law had a markedly unfavorable effect on their quality of life and well-being.

As we can see, there was a weakening correlation between extroversion and the elements

і благополуччям загалом ($R = .370$; $p < .01$). Зв'язок із наявністю позитивних взаємин ($R = .238$; $p > .05$), автономією ($R = .268$; $p > .05$), особистісним зростанням ($R = .221$; $p > .05$) і самоприйняттям ($R = .187$; $p > .05$) слабкий і не сягає рівня допустимої значущості); нарешті, емоційна стабільність достатньо суттєво пов'язана з автономією ($R = .290$; $p < .05$). Цікаво, що дружлюбність і психологічне благополуччя виявилися назагал ортогональними вимірами людського буття ($R = .100, .063, .147, .194, .275, .082, .172$; $p > .05$).

Відзначмо, що деякі зв'язки факторів благополуччя й рис особистості, наприклад, відкритості та автономії ($R = .565$; $p < .01$), особистісного зростання ($R = .525$; $p < .01$) та ін., узгоджуються з даними А. Sutin (2017). Окрім цього, її та наші результати демонструють відсутність значущої кореляції психологічного благополуччя та дружлюбності, проте не варто виключати можливість існування опосередкованого зв'язку між ними. W. Graziano, N. Eisenberg (1997) припускають, що дружлюбність є узагальненим мотиваційним

Table 2. Correlation of Indicators of Psychological Well-being and Personality Traits ($n = 48$)

Таблиця 2. Кореляція показників психологічного благополуччя та рис особистості ($n = 48$)

Scale Шкала	Extraversion Екстраверсія	Agreeableness Дружлюбність	Conscientiousness Добросовісність	Stability Стабільність	Openness Відкритість
Positive Interpersonal Relationships Позитивні стосунки	.426**	.100	.238	.144	.368*
Autonomy Автономія	.596**	.063	.268	.290*	.565**
Environmental Management Управління середовищем	.399**	.147	.468**	.039	.275
Personal Growth Особистісне зростання	.515**	.194	.221	.041	.525**
Life Goals Цілі в житті	.395**	.275	.490**	.190	.378**
Self-Acceptance Самоприйняття	.628**	.082	.187	.094	.534**
Well-Being Благополуччя	.596**	.172	.370**	.158	.532**

Note: * – $p < .05$; ** – $p < .01$; First Group.

Примітка: * – $p < .05$; ** – $p < .01$; Перша група.

of psychological well-being: it ceased to be significantly associated with the quality of interpersonal relationships ($r = .309$; $p > .05$), environmental management ($R = .288$; $p > .05$) and goal-setting ($R = .288$; $p > .05$); but it was still significantly correlated with autonomy ($R = .531$; $p < .01$), personal growth ($R = .348$; $p < .05$), self-acceptance ($R = .533$; $p < .01$) and well-being in general ($R = .448$; $p < .01$). The value of openness to experience was also reduced slightly: the factor of positive relationships ($R = .299$; $p > .05$) contributed to the insignificant weak correlation with environmental management ($R = .268$; $p > .05$). The second group of subjects' results support the first group's findings by showing a correlation between conscientiousness and well-being ($R = .479$; $p < .01$) as well as the agreeableness and well-being ($R = .256$; $p > .05$). Instead, the role of emotional stability was increasing since it was correlated with autonomy ($R = .397$; $p < .05$) and goal-setting ($R = .331$; $p < .05$), both of which have an impact on overall well-being ($R = .400$; $p < .05$).

The correlations and conclusions reported here were preliminary in nature and call for clarification in more extensive empirical studies because the sample sizes of the two groups were slightly different. Testing alternative hypotheses

конструктом, який детермінує здатність підтримувати позитивні стосунки з іншими, а оскільки значна частина респонденток зазначила, що під час війни підтримувати добре психічне самопочуття допомагають друзі (83.3%) та сім'я (70.8%), видається, що дружельюбність принаймні опосередковано впливає на рівень благополуччя, проте ця гіпотеза потребує окремої перевірки.

Дані, представлені в табл. 3, ілюструють зв'язок психологічного благополуччя з рисами особистості у респонденток, які відзначили виразно негативний вплив воєнного стану на самопочуття та якість свого життя.

Як бачимо, послаблюється зв'язок екстраверсії зі складниками психологічного благополуччя: вона перестає бути значуще пов'язаною з якістю міжособистісних взаємин ($r = .309$; $p > .05$), контролем середовища ($R = .288$; $p > .05$) і цілеутворенням ($R = .288$; $p > .05$); при цьому зберігається значущий зв'язок з автономністю ($R = .531$; $p < .01$), особистісним зростанням ($R = .348$; $p < .05$), самоприйняттям ($R = .533$; $p < .01$) і загалом – благополуччям ($R = .448$; $p < .01$).

Table 3. Correlation of Indicators of Psychological Well-Being and Personality Traits (n=40)

Таблиця 3. Кореляція показників психологічного благополуччя та рис особистості (n=40)

Scale Шкала	Extraversion Екстраверсія	Agreeableness Дружелюбність	Conscientiousness Добросовісність	Stability Стабільність	Openness Відкритість
Positive Interpersonal Relationships Позитивні стосунки	.309	.099	.238	.277	.299
Autonomy Автономія	.531**	.165	.352*	.397*	.535**
Environmental Management Управління середовищем	.288	.171	.578**	.174	.268
Personal Growth Особистісне зростання	.348*	.272	.269	.302	.546**
Life Goals Цілі в житті	.288	.289	.470**	.331*	.349*
Self-Acceptance Самоприйняття	.533**	.147	.290	.235	.498**
Well-Being Благополуччя	.448**	.256	.479**	.400*	.529**

Note: * – $p < .05$; ** – $p < .01$; Second Group.

Примітка: * – $p < .05$; ** – $p < .01$; Друга група.

Table 4. Results of Factor Analysis of the Big Five Traits (n=48)

Таблиця 4. Результати факторного аналізу рис Великої п'ятірки (n=48)

Scale Шкала	F1	F2
Extraversion Екстраверсія	.797	-.277
Agreeableness Дружелюбність	-.174	.721
Conscientiousness Добросовісність	-.057	.723
Emotional Stability Емоційна стабільність	.395	.658
Openness to New Experiences Відкритість новому	.906	.170
Dispersion, % Дисперсія, %	33.128	31.426
Dispersion, Σ Дисперсія, Σ	33.128	64.554
Value Значення	1.656	1.571

Note: significant factor loadings are presented in bold; F1 – “Plasticity” – represented by descriptors with strong positive loadings – extraversion (.80) and openness to new experiences (.90); F2 – “Stability” – represented by descriptors with strong and moderate positive loadings – emotional stability (.66), conscientiousness (.72) and agreeableness (.72).

Примітка: значущі факторні навантаження подано напівжирним шрифтом; F1 – “Пластичність” – репрезентовано дескрипторами зі сильними позитивними навантаженнями – екстраверсія (.80) та відкритість новому (.90); F2 – “Стабільність” – репрезентовано дескрипторами зі сильними та помірними позитивними навантаженнями – емоційна стабільність (.66), добросовісність (.72) та дружелюбність (.72).

or putting forth own hypotheses is significantly more fascinating when it comes to validating subsequent theoretical models of the Big Five personality traits.

An additional hypothesis on the existence of complementary personality superdispositions at the highest level of self-regulation of social behavior was advanced throughout the course of the research. Data from correlation analysis was factored for this purpose using the principal component approach in regard to the Big Five variables (Table 4). As a result, a two-factor structure was discovered, which accounts for 64.56% of the overall variation.

Дещо знижується і значення відкритості досвіду: до незначущого слабого зв'язку з управлінням середовищем ($R = .268$; $p > .05$) долучається чинник позитивних взаємин ($R = .299$; $p > .05$). Кореляція добросовісності з благополуччям ($R = .479$; $p < .01$) і дружелюбності з благополуччям ($R = .256$; $p > .05$) у другій групі досліджуваних підтверджує ту ж тенденцію, що і в першій групі. Натомість зростає роль емоційної стабільності: до зв'язку з автономією ($R = .397$; $p < .05$) долучається зв'язок із цілепокладанням ($R = .331$; $p < .05$), що впливає і на рівень загального благополуччя ($R = .400$; $p < .05$).

З огляду на те, що обсяг вибірки обох груп відрізняється незначно, представлені тут кореляції та висновки, що з них випливають, мають попередній характер і потребують уточнення в емпіричних дослідженнях ширшого формату. Набагато цікавіше перевірити інші гіпотези, що мають відношення до верифікації пізніших теоретичних моделей рис особистості, первинно представлених Великою п'ятіркою, чи висунути власне припущення.

У процесі дослідження було висунуто додаткову гіпотезу про існування комплементарних супердиспозицій особистості на найвищому рівні саморегуляції соціальної поведінки. З цією метою було проведено факторизацію даних кореляційного аналізу методом головних компонент стосовно змінних Великої п'ятірки (таблиця 4). У результаті отримано структуру з двох чинників, які пояснюють 64.56% загальної дисперсії.

Дискусія

Порівняння результатів кореляційного аналізу обох досліджуваних груп свідчить про зниження внеску екстраверсії з $R = .596$ до $R = .448$; $p < .01$) та відкритості досвіду з $R = .532$ до $R = .529$; $p < .01$) в психологічне благополуччя особистості в ситуації воєнного стану з одночасним підвищенням ролі емоційної стабільності з $R = .158$ до $R = .400$; $p < .05$). Відтак може йтися про трансформацію структури диспозицій особистості, яка під впливом радикально змінених обставин вимушено позбувається звичних патернів поведінки.

Застосування критерію знаків щодо визначення значущості змін зв'язків особистісних

Discussion

A comparison of the correlation analysis results for the two studied groups revealed that extraversion ($R = .596$ to $R = .448$; $p < .01$) and openness to new experiences (from $R = .532$ to $R = .529$; $p < .01$) both contribute less to psychological well-being under martial law, respectively, while emotional stability played a larger role (from $R = .158$ to $R = .400$; $p < .05$). As a result, it may be about the modification of the structure of dispositions of the personality, which was compelled to abandon the usual patterns of behavior due to the influence of radically altered circumstances.

The use of the sign criterion to assess the significance of changes in the correlations between personality traits and all or most of the elements of psychological well-being revealed that only extraversion showed a statistically significant decline in its impact on an individual's perception of internal comfort and environmental harmony under conditions of martial law (established according to the table of the significance of differences with the minimum number of option 7, which are equal to the number of correlations formed by extraversion). Regarding openness to new experiences, these changes (weakening of correlations) were only noted at the trend level, below the crucial value threshold.

In the discussion, it is important to note the polar opposite tendencies that emerged in the correlations between extraversion and indicators of personal growth in the two samples. If this correlation was quite strong in the first group (the whole sample), it was substantially weaker in the second group (female respondents who obviously experienced a negative impact from martial law) ($R = .596$ versus $R = .448$; $p < .01$). The second group's indicators of personal growth also showed a stronger correlation with openness to new experiences, another personality trait that had a statistically significant correlation with psychological well-being ($R = .525$ versus $R = .546$; $p < .01$). This observation led to the hypothesis that the supposed posttraumatic growth, which had recently been the subject of much discussion (Fel et al., 2022) started with the growing importance of openness to new experiences in the process of changing the structure of the fundamental personality traits, represented by the Big Five, and probably not just by it.

In this perspective, it is important to pay attention to the ongoing discussion regarding whether the five personality traits that have been identified are the highest and orthogonal in the dispositional

рис зі всіма або більшістю складників психологічного благополуччя показало, що лише у випадку екстраверсії спостерігається статистично достовірне зниження впливу цієї диспозиції на переживання особистістю внутрішнього комфорту і гармонії з довкіллям, власне – психологічного благополуччя в умовах воєнного стану (встановлено за таблицею значущості відмінностей при мінімальній кількості варіант 7, які дорівнюють кількості утворених екстраверсією кореляцій). Щодо відкритості досвіду, то ці зміни (ослаблення кореляцій) фіксуються лише на рівні тенденції, яка не досягає порогу критичного значення.

У контексті обговорення варто звернути увагу на прямо протилежні тенденції, які проявилися у зв'язку екстраверсії з показниками особистісного зростання в обох вибірках. Якщо у першій групі (вся вибірка) цей зв'язок дуже міцний, то у другій групі (респондентки із зафіксованим виразно негативним впливом на них воєнного стану) він значно ослаблений ($R = .596$ проти $R = .448$; $p < .01$). Водночас інша особистісна риса, яка утворила статистично значущі кореляції з психологічним благополуччям, – відкритість досвіду – зміцнилася у другій групі свій зв'язок з показниками особистісного зростання ($R = .525$ проти $R = .546$; $p < .01$). Це спостереження ініціює припущення про те, що імовірно посттравматичне зростання, про яке так багато мовиться останнім часом (Fel et al., 2022), починається зі зростання ролі відкритості досвіду в процесі трансформації структури базових диспозицій особистості, репрезентованих Великою п'ятіркою, та, ймовірно, не тільки нею.

У цьому контексті варто звернути увагу на триваючі дискусії щодо того, чи визначені п'ять рис особистості є ортогональними і найвищими в диспозиційній ієрархії чи, можливо, існують фактори ще вищого порядку: "більшість показників п'яти факторів (наприклад, шкали прикметників, фрагменти опитувальника NEO) демонструють взаємозв'язки, які зазвичай пов'язують дружелюбність, добросовісність і низький рівень нейротизму та які водночас протиставляються зв'язку екстравертованості й відкритості" (P. Costa, R. McCrae,

hierarchy or if there are even higher-order factors: "The majority of indicators of the five characteristics (e.g., adjective scales, fragments of the NEO questionnaire) indicate connections that disagree with the relationship between extraversion and openness and typically associate agreeableness, conscientiousness, and low neuroticism" (P. Costa, R. McCrae, 2017: 16). Higher-order elements are referred to as "plasticity" and "stability" in C. DeYoung et al.'s (2002) conception. On the basis of this, it may be assumed that both variables have a direct impact on psychological well-being. The correlation between extroversion and well-being, which is typical not only in crisis situations, is evidence in favor of the validity of this claim. Additionally, plasticity, which is a combination of curiosity and interest in the world around oneself and others, offers adaptive advantages to people who, despite being in an emergency situation, can use their own competence to overcome various difficulties in everyday situations, transferring this ability to emergency situations, is another evidence-supporting factor. This conclusion is supported by research on the moderation of COVID on the impact of personality traits on the level of psychological well-being (Modersitzki et al., 2021).

The two factors that have been identified as superdispositions of the Big Five's five essential characteristics, in our opinion, can be understood not only in terms of the logic of opposition, which sees plasticity and stability as the polar opposites of one construct, i.e., in terms of mechanistic categories but also in terms of the complementary addition of value-target aspects. The element "stability" was defined as agreeableness (.721) + conscientiousness (.723) + emotional stability (.658), where the last quality connects with fidelity, commitment to worldview orientations, etc., as well as instrumental-operational aspects of psychological well-being and overall personal life fulfillment. It was explained that extraversion (.797) + openness to new experiences (.906) was the "plasticity" component. The works of H. Radchuk (2014), I. Hulias, Z. Karpenko (2022), D. Cherenshikova (2012), I. Hulias, I. Hoian (2022), and others provide theoretical justification and empirical support for such a reinterpretation of the fundamental axio-psychological features of human functioning.

Conclusions

1. Extroversion and all aspects of future psychologists' psychological well-being under martial law had a significant correlation,

2017: 16). За концептуалізацією С. DeYoung et al., (2002) фактори вищого порядку позначаються як "пластичність" та "стабільність". Виходячи з цього, можна припустити, що обидва фактори мають пряме відношення до психологічного благополуччя. Аргументом на користь справедливості цього твердження є типовий не лише для кризових ситуацій зв'язок між екстраверсією та благополуччям, а також те, що саме пластичність як поєднання допитливості, інтересу до навколишніх людей та подій забезпечує адаптаційні переваги особам, які хоч і втрапили у надзвичайну ситуацію, але можуть скористатися власною компетентністю долати різноманітних труднощів у звичних умовах, перенісши цю здатність на пристосування до екстремальних умов. Дослідження модерації COVID щодо впливу особистісних рис на рівень психологічного благополуччя підтверджують цей висновок (Modersitzki et al., 2021).

На нашу думку, два означені фактори як супердиспозиції п'яти ключових рис Великої п'ятірки можна інтерпретувати не лише в логіці протиставлення – пластичності і стабільності як полюсів одного конструкта, тобто в механістичних категоріях, а й у логіці поєднання, комплементарного доповнення ціннісно-цільових аспектів – фактор "стабільність": дружельюбність (.721) + добросовісність (.723) + емоційна стабільність (.658), де остання риса корелює з відданістю, вірністю світоглядним орієнтаціям тощо, та інструментально-операційних аспектів психологічного благополуччя й особистісного життєздійснення загалом – фактор "пластичність": екстраверсія (.797) + відкритість досвіду (.906). Теоретична аргументація й емпіричне підтвердження такої реінтерпретації засадничих аксіопсихологічних аспектів функціонування людини міститься в працях Г. Радчук (2014), І. Хуліас, З. Карпенко (2022), Д. Череншикової (2012), І. Хуліас, І. Нойан (2022) та ін.

Висновки

1. Порівняльне кореляційне дослідження підтвердило значущий статистичний зв'язок екстраверсії зі всіма складниками психологічного благополуччя майбутніх психологів

according to a comparative correlational study. This relationship was weakened, and in the context of environmental management, it was insignificant, for those students who experienced the introduction of this condition in Ukraine very severely. Openness to new experiences formed a little smaller number of relationships with psychological well-being indicators, but their importance rose significantly in students for whom martial law has become a very strong stressogenic factor. In addition, members of this group of respondents attested to the expansion of conscientiousness' contribution to psychological well-being.

2. The dispositional trait of openness to new experiences has been found to be closely related to the factor of personal growth. Its value was significantly increased in the context of an individual's acutely negative emotional response to martial law (stress, frustration, etc.), which was likely to manifest as an impulse for post-traumatic growth.

3. A bipolar construct of plasticity (combination of extraversion and openness to new experiences) – stability (combination of conscientiousness, agreeableness, and emotional stability) was confirmed by factor analysis of the Big Five traits. These constructs, which in their content represented complementary dispositional predictors of psychological well-being associated with value-goal transcend personality (so-called “stability”) and its instrumental and operational equipment (properly, “plasticity”).

4. The practical implication of the previous conclusion can be psychological assistance to persons who have been traumatized by the circumstances of martial law, in the direction of mastering adaptive coping strategies based on openness to new experiences (for example, oriented to solving tasks) and sensitivity to the social context (for example, coping oriented for support from other people) – the “plasticity” factor, as well as the creation of conditions for post-traumatic personality growth – the “stability” factor as a strengthening of ego-identity, valuable self-affirmation in an environment of constant risk and uncertainty – primarily by means of positive psychotherapy, art therapy, etc.

The results that have been provided need

в умовах воєнного стану. У тих студентів, які сприйняли запровадження в Україні цього стану особливо гостро, цей зв'язок ослаблений, а в аспекті управління простором – незначущий. Дещо меншу кількість кореляцій з показниками психологічного благополуччя утворює відкритість досвіду, проте значення цієї диспозиції суттєво зростає у тих студентів, для яких воєнний стан став особливо сильним стресогенним чинником. Водночас особи цієї категорії досліджуваних засвідчили зростання внеску добросовісності у переживання психологічного благополуччя.

2. Будучи тісно пов'язаною з параметром особистісного зростання, відкритість досвіду виявилася тим диспозиційним чинником, значення якого суттєво посилюється в контексті гострої негативної емоційної реакції особистості (стрес, фрустрація тощо) на воєнний стан, маніфестуючи, ймовірно, імпульс до посттравматичного зростання.

3. Факторний аналіз рис Великої п'ятірки підтвердив існування двополюсного конструкту пластичності (поєднання екстраверсії та відкритості новому) – стабільності (поєднання добросовісності, дружелюбності й емоційної стабільності), що за своїм змістом репрезентують комплементарні диспозиційні предиктори психологічного благополуччя, пов'язані з ціннісно-цільовим трансцендуванням особистості (так звана “стабільність”), та її інструментально-операційне оснащення (власне, “пластичність”).

4. Практичну імплікацію попереднього висновку може становити психологічна допомога особам, котрі зазнали травмування обставинами воєнного стану, в напрямі опанування ними адаптивними копінг-стратегіями, базованими на відкритості новому досвіду (наприклад, орієнтованими на вирішення завдань) і чутливості до соціального контексту (наприклад, копінг, орієнтований на підтримку з боку інших людей) – фактор “пластичність”, а також створення умов для посттравматичного зростання особистості – фактор “стабільність” як зміцнення его-ідентичності, ціннісне самоствердження в середовищі постійного ризику й непевності – засобами насамперед позитивної психотерапії, терапії мистецтвом тощо.

to be explained on a larger sample of people and verified using longer versions of the Big Five trait questionnaires despite their applicability and meticulous processing. The authors' awareness of the theoretical viewpoint and practical demand for study in this field motivates them to continue working in the direction suggested in this article.

References

- Anglim, J., & Horwood, S. (2021). Effect of the COVID-19 pandemic and big five personality on subjective and psychological well-being. *Social Psychological and Personality Science*, 12(8), 1527-1537. <https://doi.org/10.1177/1948550620983047>
- «Cherenshikova, D. (2012). Aksiokorekciya pedagogichnogo spilkuvannya u vishih navchalnih zakladah zasobami pozitivnoyi psihoterapiyi [Axiocorrection of pedagogical communication in higher educational institutions by means of positive psychotherapy]. *Psihologiya osobistosti – Personality psychology*, 1, 184-194. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=rc_xoFQAAAAJ&citation_for_view=rc_xoFQAAAAJ:d1gkVwhDpl0C»
- Chykhantsova, O. A. (2020). A person's quality of life and features of its measurement. *Insight: the psychological dimensions of society*, 4, 11-28. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-1>
- Costa Jr, P. T., & McCrae, R. R. (2008). The Revised Neo Personality Inventory (neo-pi-r). Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781849200479.n9>
- Costa Jr, P. T., & McCrae, R. R. (2017). The NEO Inventories as instruments of psychological theory. *The Oxford handbook of the five factor model*, 11-37. <https://psycnet.apa.org/record/2017-30849-002>
- DeNeve, K. M., & Cooper, H. (1998). The happy personality: a meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological bulletin*, 124(2), 197. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.124.2.197>
- DeYoung, C. G. (2010). Toward a theory of the Big Five. *Psychological Inquiry*, 21(1), 26-33. <https://doi.org/10.1080/10478401003648674>
- DeYoung, C. G., Peterson, J. B., & Higgins, D. M. (2002). Higher-order factors of the Big Five predict conformity: Are there neuroses of health? *Personality and Individual Differences*, 33(4), 533-552. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(01\)00171-4](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00171-4)
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological bulletin*, 95(3), 542. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.95.3.542>
- Diener, E., & Chan, M. Y. (2011). Happy people live longer: Subjective well-being contributes to health and longevity. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 3(1), 1-43. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>

Представлені результати, попри їх актуальність і ретельність опрацювання, потребують уточнення на ширшій вибірці досліджуваних, а також перевірки шляхом застосування розлогіших версій опитувальників рис Великою п'ятірки. Усвідомлення теоретичної перспективності та практичної затребуваності досліджень в означеній царині спонукає авторів до подальшої роботи в наміченому цією статтею напрямі.

Список використаних джерел

- Anglim J., Horwood S. Effect of the COVID-19 pandemic and big five personality on subjective and psychological well-being. *Social Psychological and Personality Science*. 2021. Vol. 12 (8). P. 1527-1537. <https://doi.org/10.1177/1948550620983047>
- Черенщикова Д. Аксіокорекція педагогічного спілкування у вищих навчальних закладах засобами позитивної психотерапії. *Психологія особистості*. 2012. № 1 (3). С. 184-194. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=rc_xoFQAAAAJ&citation_for_view=rc_xoFQAAAAJ:d1gkVwhDpl0C
- Chykhantsova, O. A. A person's quality of life and features of its measurement. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2020. № 4. P. 11-28. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-1>
- Costa JR, Paul T.; McCrae, Robert R. The NEO Inventories as instruments of psychological theory. *The Oxford handbook of the five factor model*. 2017. P. 11-37. <https://psycnet.apa.org/record/2017-30849-002>
- Costa JR, Paul T.; MCCRAE, Robert R. The Revised Neo Personality Inventory (neo-pi-r). *Sage Publications, Inc.* 2008. <https://doi.org/10.4135/9781849200479.n9>
- DeNeve K. M., Cooper H. The happy personality: a meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological bulletin*. 1998. Vol. 124 (2). P. 197. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.124.2.197>
- DeYoung, Colin G. Toward a theory of the Big Five. *Psychological Inquiry*. 2010. Vol. 21 (1). P. 26-33. <https://doi.org/10.1080/10478401003648674>
- DeYoung, Colin G.; Peterson, Jordan B.; Higgins, Daniel M. Higher-order factors of the Big Five predict conformity: Are there neuroses of health? *Personality and Individual Differences*. 2002. Vol. 33 (4). P. 533-552. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(01\)00171-4](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00171-4)
- Diener, Ed. Subjective well-being. *Psychological bulletin*. 1984. Vol. 95 (3). P. 542. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.95.3.542>

- org/10.1111/j.1758-0854.2010.01045.x
- Fel, S., Niewiadomska, I., & Lenart-Kłóś, K. (2022). People in the Face of Modern Warfare: Relationships Between Resource Distribution and Behaviour of Participants in the Hostilities in Ukraine. V&R unipress. <https://www.vandenhoeck-ruprecht-verlage.com/detail/index/sArticle/57909>
- Fromm, E. (1981). On disobedience and other essays. <https://philpapers.org/rec/FROODA>
- Graziano, W. G., & Eisenberg, N. (1997). Agreeableness: A dimension of personality. In: Handbook of personality psychology (pp. 795-824). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-012134645-4/50031-7>
- Hudimova, A. Kh. (2021). Psychological well-being and social media users' behavioral online patterns in everyday life and during COVID-19 pandemic. *Insight: the psychological dimensions of society*, 5, 133-147. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-5-9>
- Hulias, I. A., & Hoian, I. M. (2022). Explication of factors of the axiopsychological design of life achievements of modern youth. *Insight: the psychological dimensions of society*, 7, 41-57. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-4>
- Hulias, I., & Karpenko, Z. (2022). Axiopsychological Differences of Men's and Women's Gender Displays in Modern Ukraine. *Journal of Education Culture and Society*, 13(1), 351-368. <https://doi.org/10.15503/jecs2022.1.351.368>
- Judge, T. A., Rodell, J. B., Klinger, R. L., Simon, L. S., & Crawford, E. R. (2013). Hierarchical representations of the five-factor model of personality in predicting job performance: integrating three organizing frameworks with two theoretical perspectives. *Journal of applied psychology*, 98(6), 875. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0033901>
- «Karskanova, S. V., & Ryff, K. (2011). Orituválnyik "Shkaly psykholohichnoho blahopoluchchia": protses ta rezultati adaptatsii [Scale of Psychological Well-being by K. Riff: the process and results of adaptation]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota – Practical psychology and social work*, 1, 1-10. <https://www.academia.edu/4482649/%D0%9E%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D0%BA>
- «Klimanska, M., & Haletska, I. (2019). Ukrainiska adaptatsiia korotkoho piatyfaktornoho opytuvalnyka osobystosti TIPI (TIPI-UKR). [Ukrainian adaptation of the TIPI short five-factor personality inventory (TIPI-UKR)]. *Psychological journal*, 5(9), 57-76. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.9.4>
- Khraban, T. E. (2022). Adoption of coping strategies by Ukrainian civilians in the first fifteen days after the outbreak of military conflict in 2022. *Insight: the psychological dimensions of society*, 7, 59-74.
- Diener, Ed; Chan, Micaela Y. Happy people live longer: Subjective well-being contributes to health and longevity. *Applied Psychology: Health and Well-Being*. 2011. Vol. 3 (1). P. 1-43. <https://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2010.01045.x>
- Fel, S.; Niewiadomska, I.; Lenart-Kłóś, K. People in the Face of Modern Warfare: Relationships Between Resource Distribution and Behaviour of Participants in the Hostilities in Ukraine. V&R unipress. 2022. <https://www.vandenhoeck-ruprecht-verlage.com/detail/index/sArticle/57909>
- Fromm, Erich. On disobedience and other essays. 1981. <https://philpapers.org/rec/FROODA>
- Graziano, William G.; Eisenberg, Nancy. Agreeableness: A dimension of personality. *Handbook of personality psychology*. Academic Press. 1997. P. 795-824. <https://doi.org/10.1016/B978-012134645-4/50031-7>
- Hudimova A. Kh. Psychological well-being and social media users' behavioral online patterns in everyday life and during COVID-19 pandemic. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2021. № 5. P. 133-147. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-5-9>
- Hulias, I. A., Hoian, I. M. Explication of factors of the axiopsychological design of life achievements of modern youth. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022. № 7. P. 41-57. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-4>
- Hulias, Inesa; Karpenko, Zinoviia. Axiopsychological Differences of Men's and Women's Gender Displays in Modern Ukraine. *Journal of Education Culture and Society*. 2022. Vol. 13 (1). P. 351-368. <https://doi.org/10.15503/jecs2022.1.351.368>
- Judge, Timothy A., et al. Hierarchical representations of the five-factor model of personality in predicting job performance: integrating three organizing frameworks with two theoretical perspectives. *Journal of applied psychology*. 2013. Vol. 98 (6). P. 875. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0033901>
- Карсканова, С. В. Оritувálnyик "Шкали психологичного blahopoluchchia" К. Рифф: процес та результати адаптації. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. № 1. С. 1-10. <https://www.academia.edu/4482649/%D0%9E%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D0%BA>
- Кліманська, Марина; Галецька, Інна. Українська адаптація короткого п'ятифакторного опитувальника особистості TIPI (TIPI-UKR). *Psychological journal*. 2019. № 5 (9). С. 57-76. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.9.4>
- Khraban T. E. Adoption of coping strategies by Ukrainian civilians in the first fifteen days after the outbreak of military conflict in 2022. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022.

- <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-5>
- Leszko, M., Iwański, R., & Jarzębińska, A. (2020). The relationship between personality traits and coping styles among first-time and recurrent prisoners in Poland. *Frontiers in psychology*, 10, 2969. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02969>
- Lewis, E. G., & Cardwell, J. M. (2020). The big five personality traits, perfectionism and their association with mental health among UK students on professional degree programmes. *BMC psychology*, 8(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00423-3>
- Ma, F., Shevchenko, R. P. & Karhina, N. V. (2020). Student youth representation of psychological well-being: results of content analysis of works. *Insight: the psychological dimensions of society*, 3, 44-55. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-3-3>
- Markon, K. E., Krueger, R. F., & Watson, D. (2005). Delineating the structure of normal and abnormal personality: an integrative hierarchical approach. *Journal of personality and social psychology*, 88(1), 139. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.88.1.139>
- Maslow, A. H., & Mintz, N. L. (1956). Effects of esthetic surroundings: I. Initial effects of three esthetic conditions upon perceiving "energy" and "well-being" in faces. *The Journal of Psychology*, 41(2), 247-254. <https://doi.org/10.1080/00223980.1956.9713000>
- Modersitzki, N., Phan, L. V., Kuper, N., & Rauthmann, J. F. (2021). Who is impacted? Personality predicts individual differences in psychological consequences of the COVID-19 pandemic in Germany. *Social Psychological and Personality Science*, 12(6), 1110-1130. <https://doi.org/10.1177/1948550620952576>
- Orap, M. O., Akimova, N. V., & Kalba, Ya. Ye. (2021). Subjective well-being and anxiety level during the COVID-2019 crisis: study in Ukrainian adolescence. *Insight: the psychological dimensions of society*, 6, 28-39. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-3>
- Radchuk, H. (2014). *Aksiopsykholohiia vyshchoi shkoly [Axiopsychology of a high school]*. Ternopil: TNPU. <http://library.tnpu.edu.ua/index.php/presents/2014/96-individuals14/1249-radchuk>
- Ryff, C. D., & Singer, B. H. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of happiness studies*, 9, 13-39. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9019-0>
- Saveikiene, D. & Volodarska, N. D. (2020). Conditions of effectiveness of methods of supporting women's psychological well-being in situations of temporary relocation. *Insight: the psychological dimensions of society*, 3, 109-121. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-3-8>
- Schinka, J. A., Kinder, B. N., & Kremer, T. (1997). Research Vol. 7. P. 59-74. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-5>
- Leszko, M., Iwański, R., & Jarzębińska, A. The relationship between personality traits and coping styles among first-time and recurrent prisoners in Poland. *Frontiers in psychology*. 2020. Vol. 10. P. 2969. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02969>
- Lewis, Elisa G.; Cardwell, Jacqueline M. The big five personality traits, perfectionism and their association with mental health among UK students on professional degree programmes. *BMC psychology*. 2020. Vol. 8 (1). P. 1-10. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00423-3>
- Ma F., Shevchenko, R. P. & Karhina N. V. Student youth representation of psychological well-being: results of content analysis of works. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2020. Vol. 3. P. 44-55. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-3-3>
- Markon, Kristian E.; Krueger, Robert F.; Watson, David. Delineating the structure of normal and abnormal personality: an integrative hierarchical approach. *Journal of personality and social psychology*. 2005. Vol. 88 (1). P. 139. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.88.1.139>
- Maslow, A. H., Mintz, N. L. Effects of esthetic surroundings: I. Initial effects of three esthetic conditions upon perceiving "energy" and "well-being" in faces. *The Journal of Psychology*. 1956. Vol. 41 (2). P. 247-254. <https://doi.org/10.1080/00223980.1956.9713000>
- Modersitzki, Nick, et al. Who is impacted? Personality predicts individual differences in psychological consequences of the COVID-19 pandemic in Germany. *Social Psychological and Personality Science*. 2021. Vol. 12 (6). P. 1110-1130. <https://doi.org/10.1177/1948550620952576>
- Orap, M. O., Akimova, N. V., Kalba, Ya. Ye. Subjective well-being and anxiety level during the COVID-2019 crisis: study in Ukrainian adolescence. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2021. Vol. 6. P. 28-39. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-3>
- Радчук, Г. *Аksiопсихологія вищої школи: монографія*. Тернопіль: ТНПУ. 2014. 380 с. <http://library.tnpu.edu.ua/index.php/presents/2014/96-individuals14/1249-radchuk>
- Ryff, Carol D.; Singer, Burton H. Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of happiness studies*. 2008. Vol. 9. P. 13-39. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9019-0>
- Saveikiene, D., Volodarska, N. D. Conditions of effectiveness of methods of supporting women's psychological well-being in situations of temporary relocation. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2020. Vol. 3. P. 109-121. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-3-8>

- validity scales for the NEO-PI-R: Development and initial validation. *Journal of Personality Assessment*, 68(1), 127-138. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa6801_10
- Schneider, K. J., Pierson, J. F., & Bugental, J. F. (Eds.). (2014). *The handbook of humanistic psychology: Theory, research, and practice*. Sage Publications. <https://psycnet.apa.org/record/2014-21337-000>
- Steel, P., Schmidt, J., & Shultz, J. (2008). Refining the relationship between personality and subjective well-being. *Psychological bulletin*, 134(1), 138. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.134.1.138>
- Sutin, A. R. (2017). Openness. In T. A. Widiger (Ed.), *The Oxford handbook of the Five Factor Model* (pp. 83-104). Oxford University Press. <https://psycnet.apa.org/record/2017-30849-005>
- Weston, S. J., & Jackson, J. J. (2016). How do people respond to health news? The role of personality traits. *Psychology & Health*, 31(6), 637-654. <https://doi.org/10.1080/08870446.2015.1119274>
- Widiger, T. A. (Ed.). (2017). *The Oxford handbook of the five factor model*. Oxford University Press. <https://psycnet.apa.org/record/2017-30849-000>
- World Medical Association Declaration of Helsinki: Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects. (2013). *JAMA*, 310(20), 2191. <https://doi.org/10.1001/jama.2013.281053>
- Zaverukha, O., Popovych, I., Karpenko, Y., Kozmenko, O., Stelmakh, O., Borysenko, O., ... & Kovalchuk, Z. (2022). Dynamics of Successful Formation of Professional Identity of Future Psychologists in Higher Education Institutions. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 14(1), 139-157. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/511>
- Schinka, John A.; Kinder, Bill N.; Kremer, Thomas. Research validity scales for the NEO-PI-R: Development and initial validation. *Journal of Personality Assessment*. 1997. Vol. 68 (1). P. 127-138. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa6801_10
- Schneider, Kirk J.; Pierson, J. Fraser; Bugental, James FT (ed.). *The handbook of humanistic psychology: Theory, research, and practice*. Sage Publications. 2014. <https://psycnet.apa.org/record/2014-21337-000>
- Steel, Piers; Schmidt, Joseph; Shultz, Jonas. Refining the relationship between personality and subjective well-being. *Psychological bulletin*. 2008. Vol. 134 (1). P. 138. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.134.1.138>
- Sutin, Angelina R. Openness. 2017. <https://psycnet.apa.org/record/2017-30849-005>
- Weston, Sara J.; Jackson, Joshua J. How do people respond to health news? The role of personality traits. *Psychology & Health*. 2016. Vol. 31 (6). P. 637-654. <https://doi.org/10.1080/08870446.2015.1119274>
- Widiger, Thomas A. (ed.). *The Oxford handbook of the five factor model*. Oxford University Press. 2017. <https://psycnet.apa.org/record/2017-30849-000>
- World Medical Association, et al. World Medical Association Declaration of Helsinki: ethical principles for medical research involving human subjects. *Jama*. 2013. Vol. 310 (20). P. 2191-2194. <https://doi.org/10.1001/jama.2013.281053>
- Zaverukha, O., Popovych, I., Karpenko, Y., Kozmenko, O., Stelmakh, O., Borysenko, O., ... & Kovalchuk, Z. (2022).» на «Zaverukha, O., Popovych, I., Karpenko, Y., Kozmenko, O., Stelmakh, O., Borysenko, O., et al. (2022)

How to Cite (Style APA):

Melnychuk, A. Yu., Komar, T. V., & Onyshchuk, T. P. (2023). Empirical study of burnout in sociology specialists through positive psychotherapy. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 33–49. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-3>

Мельничук А. Ю., Комар Т. В., Онищук Т. П. Емпіричне вивчення вигорання фахівців соціономічного профілю засобами позитивної психотерапії. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 33–49. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-3>

UDC [36-057.1:159.942.5]:159.9.072

Empirical study of burnout in sociology specialists through positive psychotherapy

Емпіричне вивчення вигорання фахівців соціономічного профілю засобами позитивної психотерапії

Received: January 31, 2023

Accepted: April 24, 2023

Melnychuk Antonina Yuriivna

Postgraduate student,
Department of Psychology and Pedagogics,
Khmelnitskyi National University, Ukraine
antoninamel3@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6901-8805>

Komar Taisiia Vasylivna

Doctor of Psychological Sciences,
Associate Professor,
Department of Psychology and Pedagogics,
Khmelnitskyi National University, Ukraine
komartayisiya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8957-0971>

Onyshchuk Tetiana Petrivna

Candidate of Medical Sciences,
Assistant Professor,
Department of Therapeutic Disciplines
and Family Medicine

National Pirogov Memorial Medical
University, Vinnytsya, Ukraine
vra4ixa@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6268-4984>

Мельничук Антоніна Юріївна

аспірантка,
кафедра психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет,
Україна

antoninamel3@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6901-8805>

Комар Таїсія Василівна

доктор психологічних наук, професор,
кафедра психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет,
Україна

komartayisiya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8957-0971>

Онищук Тетяна Петрівна

кандидат медичних наук, асистент,
кафедри терапевтичних дисциплін
та сімейної медицини,
Вінницький національний медичний
університет імені М. І. Пирогова, Україна
vra4ixa@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6268-4984>

Abstract

The article presents an empirical study of burnout using positive psychotherapy by N. Peseschkian, which **aims** to cover and analyze burnout in the specialists of socioeconomic professions through the prism of positive psychotherapy. **Methods.** The study was conducted using two inventories: the Wiesbaden Inventory for Positive Psychotherapy and Family Psychotherapy (WIPPF) and Burnout Inventory (K. Maslach and S. Jackson adapted by N. Vodopianova). 134 sociology specialists took part in the empirical study. **Results.** Positive psychotherapy is an integrative method with a large toolkit for analyzing and improving the quality of life, including the balance model, actual abilities, the model dimension, etc. Spearman's correlation analysis (r) assisted in establishing that specialists with a high level of emotional exhaustion have the most developed actual abilities: accuracy, tidiness, politeness, diligence, achievement, justice, patience, and faith. Moreover, the higher the emotional exhaustion is, the lower the actual ability – hope – is. In other words, a specialist loses hope for the best due to overwork and exhaustion. The high level of reduced personal achievements comes amid the mean actual ability of “diligence-achievement”, upon which an individual loses the desire to work and grow professionally. **Conclusions.** An imbalance in the distribution of vital energy can cause burnout progress. It is generalized that excessive attention to a career can lead to emotional exhaustion and individual depersonalization. A high level of emotional exhaustion is followed by a low level of the “contacts” area. A specialist paying attention and all their energy only to work and forgetting about other areas, including contacts, is more prone to burnout. Thus, positive psychotherapy means are effective for analyzing the causes and growth dynamics of burnout in sociology specialists. In addition, these tools can be advantageous for preventing and correcting the relevant phenomenon.

Keywords: balance model, actual abilities, burnout, positive psychotherapy, model dimension.

Introduction

The modern challenges driven by the COVID-19 pandemic and the full-scale war in Ukraine require finding new ways to preserve, restore, and improve mental health. After all, current realities require all sociology specialists to develop stress resistance and adapt to new realities.

Анотація

У статті представлено емпіричне дослідження синдрому вигорання з використанням засобів позитивної психотерапії Н. Пезешкіана, де **метою** було дослідити та проаналізувати синдром вигорання серед фахівців комунікативних професій через призму позитивної психотерапії. **Методи.** Дослідження проводилося з використанням двох опитувальників: Вісбаденського опитувальника до методу позитивної психотерапії та сімейної психотерапії (WIPPF) та опитувальника “Психічне вигорання” (К. Маслач та С. Джексон в адаптації Н. Водоп’янової). В емпіричному дослідженні взяли участь 134 спеціалісти соціономічного профілю. **Результати.** Позитивна психотерапія – це інтегративний метод, який має велику базу інструментів для дослідження та покращення якості життя, зокрема: модель балансу, актуальні здібності, модель для наслідування тощо. Кореляційним аналізом Спірмена (r) з’ясовано, що у фахівців, у яких високий рівень емоційного виснаження, найбільше розвиненні актуальні здібності: акуратність, охайність, ввічливість, старанність, досягнення, справедливість, терпіння, віра. Також, чим вище емоційне виснаження, тим нижчий рівень сформованості актуальної здібності – надія. Тобто фахівець втрачає надію на краще через перевтому та виснаження. Високий рівень розвитку редукції особистих досягнень супроводжується низьким рівнем розвитку актуальної здібності “старанність-досягнення”, де особистість втрачає бажання працювати та розвиватися у професійній діяльності. **Висновки.** Дисбаланс у розподілі життєвої енергії може бути причиною розвитку синдрому вигорання. Узагальнено, що надмірна увага до сфери діяльності може спричинити розвиток емоційного виснаження та деперсоналізацію особистості. Високий рівень емоційного виснаження супроводжується низьким рівнем розвитку сфери “контакти”. Фахівець, приділяючи увагу та всю свою енергію лише роботі, забуваючи про інші сфери, зокрема контакти, більш схильний до вигорання. Таким чином, засоби позитивної психотерапії є ефективними для вивчення причин та динаміки розвитку вигорання фахівців соціономічного профілю. Також ці засоби можуть бути ефективними для попередження та корекції даного явища.

Ключові слова: балансна модель, актуальні здібності, вигорання, позитивна психотерапія, модель для наслідування.

Вступ

Виклики сьогодення, що спричинені пандемією COVID-19 і повномасштабною війною в Україні, вимагають від нас пошуків нових шляхів збереження, відновлення та покращення психічного здоров’я. Адже сучасні реалії вимагають від усіх фахівців соціономічного

An increasing need to “make responsible decisions in situations of uncertainty caused by a shortage or excess of incoming information is relevant. Responsibility often becomes the cause of various mental problems, one of which is the emotional burnout of a person” (Halian, 2019: 17).

The concept of “burnout” often appears in the scientific literature; it is usually interpreted as a reaction to chronic labor stress of a psychosocial nature, which occurs mainly in people directly contacting with clients or patients. H. Freudenberger is most often regarded as the author of the phenomenon concerned (Melnychuk, Komar, 2022).

The professional activity of sociology specialists (teachers, doctors, managers, etc.) “is associated with high emotional saturation and complexity of interpersonal communication, which requires employees’ essential personal and emotional contributions to establish relationships with clients or patients and advance stress management. Timely professional help and support are crucial because burnout begins evolving from the launch of professional activity due to the lack of necessary knowledge, skills, and abilities” (Tanasychuk, 2019: 46).

ICD-11 states that “burnout is a syndrome conceptualized as resulting from chronic workplace stress that has not been successfully managed. It is characterized by three dimensions: 1) feelings of energy depletion or exhaustion; 2) feelings of negativism or cynicism related to one’s job; 3) reduced professional efficacy. It refers specifically to phenomena in the occupational context and should not be applied to describe experiences in other areas of life” (ICD-11, 2022; Melnychuk, 2022: 65).

Burnout was analyzed through the prism of many psychotherapeutic approaches, namely: cognitive-behavioral therapy, psychoanalysis, interpersonal psychotherapy, etc. Most research resorted to cognitive-behavioral therapy, where scientists focus on changing behavioral habits and negative thoughts triggering burnout. The mentioned approach allows a client to set realistic goals and achieve them. Approaches based on psychodynamic therapy (psychoanalysis, positive psychotherapy, etc.) make it possible to explore the subconscious world of specialists and study

профілю формування стресостійкості та адаптації до нових реалій.

Актуальним є все більша необхідність “прийняття відповідальних рішень в ситуаціях невизначеності, що викликані дефіцитом або надлишком вхідної інформації. Нерідко відповідальність стає причиною появи різних психічних проблем, однією з яких є синдром емоційного вигорання особистості” (Галіян, 2019: 17).

Поняття “вигорання” часто з’являється в науковій літературі, його найчастіше трактують як реакцію на хронічний трудовий стрес психосоціального характеру, що виникає переважно в людей, які працюють у безпосередньому контакті з клієнтами або пацієнтами. Найчастіше автором цього явища вказують Г. Фрейденбергера (Мельничук, Комар, 2022)

Професійна діяльність фахівців соціономічного профілю (педагогів, лікарів, менеджерів тощо) “пов’язана з високою емоційною насиченістю і складністю міжособистісного спілкування, що вимагає від працівників значного особистісного та емоційного внеску у формування взаємовідносин з клієнтами або пацієнтами та підвищення рівня управління емоційним напруженням. Важливим є своєчасна професійна допомога та підтримка, адже синдром вигорання починає формуватися з початку професійної діяльності через відсутність необхідних знань, умінь та навичок” (Танасійчук, 2019: 46)

У МКХ-11 (ICD-11) зазначено, що “вигорання – це синдром, який описують як результат хронічного стресу з яким не вдалося впоратися під час виконання професійних обов’язків. Характеризується трьома показниками: 1) відчуття виснаження; 2) почуття негативізму та цинізму, пов’язані з професійною діяльністю; 3) відчуття власної професійної нереалізованості. Це явище слід використовувати в контексті професійної ідентичності, та не варто застосовувати для характеристики впливу на інші ідентичності” (ICD-11, 2022; Мельничук, 2022: 65).

Синдром вигорання розглядали через призму багатьох психотерапевтичних підходів, зокрема: когнітивно-поведінкової терапії, психоаналізу, інтерперсональної психотерапії тощо. Найбільше досліджень продемонстровано з використанням когнітивно-поведінкової терапії, де науковці зосереджені на зміні поведінкових звичок і негативних думок, що призводять до синдрому вигорання. Цей

the factors provoking burnout syndrome (Santoft et al., 2019; Bagheri et al., 2019; Rubene & Miksons, 2021).

Positive psychotherapy is a modern humanistic branch of psychotherapy, officially recognized in 1996 by the European Association of Psychotherapy (EAP). The name of positive psychotherapy comes from Latin "Positum" characterized as "actual", "given facts", "something real" (Sirenko, 2018; Hordienko-Mytrofanova & Hohol, 2022; Melnychuk, 2022: 66). It is not an analog of positive psychology by Seligman; these are two different branches with their original principles and technologies (Dobiała & Winkler, 2016). Positive psychotherapy has its own methodological framework, which is statistically verified (Peseschkian & Tritt, 1998).

We believe that positive psychotherapy means are optimal and relevant for investigating burnout. Firstly, positive psychotherapy is a psychodynamic and integrative method with a large toolkit for examining and harmonizing intrapersonal and interpersonal aspects. It contains an algorithm for studying differential content analysis, which can be used to address burnout and determine the primary cause of the phenomenon. Secondly, positive psychotherapy is a resource-oriented method that helps explore and create a large base of internal and external resources to prevent the phenomenon concerned. In addition, positive psychotherapy means are aimed at increasing psychological flexibility, which is important for preventing burnout and developing stress resistance.

Therefore, positive psychotherapy means can be considered relevant and optimal for analyzing burnout syndrome due to their psychodynamic and resource-oriented focus. The employment of positive psychotherapy elements in studying and preventing burnout opens up prospects for maintaining the mental health of specialists in modern conditions.

Hypothesis: the authors suggest that the development dynamics of burnout in sociomy specialists are affected by the imbalance of life and actual abilities. Research findings will contribute to understanding the nature of the phenomenon's occurrence better for its further prevention.

підхід надає можливість клієнту ставити перед собою реалістичну мету та досягати їх. Підходи на основі психодинамічної терапії (психоаналіз, позитивна психотерапія тощо) дозволяють дослідити підсвідомий світ фахівців та вивчити чинники, що спричинили синдром вигорання (Santoft та ін., 2019; Bagheri та ін., 2019; Rubene, Miksons, 2021).

Позитивна психотерапія – це сучасний гуманістичний напрямок психотерапії, офіційно визнаний у 1996 році Європейською Асоціацією Психотерапії (EAP). Назва позитивної психотерапії походить від лат. Positum, що характеризуються як "фактичний", "даний", "той, що є насправді" (Sirenko, 2018; Гордієнко-Митрофанова, Гоголь, 2022; Мельничук, 2022: 66). Вона не є аналогом позитивної психології Селігмана, це два різних напрямлення, які мають свої принципи та технології (Dobiała, Winkler, 2016). Позитивна психотерапія має свою методологічну основу, яка статистично перевірена (Peseschkian, Tritt, 1998).

Ми вважаємо, що саме засоби позитивної психотерапії є оптимальними й актуальними для дослідження синдрому вигорання: по-перше, позитивна психотерапія є психодинамічним та інтегративним методом, який має велику базу інструментів для дослідження і гармонізації внутрішньоособистісних та міжособистісних аспектів. Містить алгоритм вивчення диференційно-змістовного аналізу, який можна використати для дослідження вигорання та визначити первинну причину виникнення цього явища; по-друге, позитивна психотерапія є ресурс-орієнтованим методом, що допомагає дослідити і створити велику базу внутрішніх та зовнішніх ресурсів для попередження цього явища. Також засоби позитивної психотерапії спрямовані на підвищення психологічної гнучкості, яка є важливою для запобігання вигорання та формування стресостійкості.

Отже, засоби позитивної психотерапії можуть вважатися актуальними й оптимальними для дослідження синдрому вигорання через їхню психодинамічну та ресурс-орієнтовану спрямованість. Використання елементів позитивної психотерапії в процесі дослідження та профілактики синдрому вигорання відкриває перспективи збереження психічного здоров'я фахівців в умовах сьогодення.

Гіпотеза: автори припускають, що на динаміку розвитку синдрому вигорання серед

Empirical study of burnout in sociology specialists through positive psychotherapy

Purpose: to study and analyze burnout in sociology specialists using positive psychotherapy by N. Peseschkian to find out the reasons of the phenomenon origin.

Methods

Participants. We conducted a summative experiment aimed at specifying the actual state of burnout in sociology specialists and the interrelation between positive psychotherapy components (actual abilities, the balance model). The sample included specialists directly contacting clients, patients, students, etc. The empirical study involved n=134 sociology specialists: school teachers of Vinnytsia (Ukraine) – 47.7% (64 respondents); medical workers of Vinnytsia (Ukraine) – 18.6% (25 respondents); other specialists (sellers, managers, call center operators) – 33.5% (45 respondents).

Education: Master's degree – 67.0% (90 participants), Bachelor's degree – 33.0% (44 respondents). The average age of participants is 35 years (range: 21-58 years). Employment length: 1-5 years – 14.1% (19 respondents); 6-10 years – 24.6% (33 respondents); 11-15 years – 25.3% (34 respondents); 16-20 years – 14.1% (19 respondents); 21 and older – 21.6% (29 respondents). Female participants make up majority – 83.6% (112 respondents), male – 16.4% (22 respondents).

Variables. There are many working tools in positive psychotherapy, but the present study relies on the balance model, actual abilities, and the model dimension to consider burnout. These components are included in the Wiesbaden Inventory for Positive Psychotherapy and Family Psychotherapy (WIPPF) (Messias et al., 2020; World Association for Positive and Transcultural Psychotherapy, 2021).

N. Peseschkian in the balance model identified four areas: body, achievement, contact, and future. The "body", or it is also called "feelings", is the physical health of sociology specialists, their activity, well-being, feelings, and appearance. The "work" area, or "achievement", comprises activity, career, training, and earnings. The "contact" area, or "traditions", is characterized as the ability to maintain relationships with oneself, partner, friends, and colleagues. The "future", or "life meanings", area involves dreams,

фахівців соціономічного профілю впливає дисбаланс сфер життєдіяльності та актуальних здібностей. Результати дослідження допоможуть глибше зрозуміти природу виникнення цього явища задля профілактики.

Мета: дослідити синдром вигорання фахівців соціономічного профілю, використовуючи засоби позитивної психотерапії Н. Пезешкіана для з'ясування причин утворення цього явища через призму цього методу.

Методи

Учасники. Нами був проведений констатувальний експеримент, який спрямований на з'ясування фактичного стану синдрому вигорання серед фахівців соціономічного профілю та взаємозв'язок між компонентами позитивної психотерапії (актуальними здібностями, балансною моделлю). До нашої вибірки ми включили фахівців, які працюють у безпосередньому контакті з клієнтами, пацієнтами, учнями тощо. В емпіричному дослідженні взяли участь n=134 фахівці, які працюють у соціономічній сфері: вчителі шкіл м. Вінниця (Україна) – 47.7% (64 респонденти); медичні працівники м. Вінниця (Україна) – 18.6% (25 респондентів); інші фахівці (продавці, менеджери, оператори кол-центрів) – 33.5% (45 респондентів).

Освіта: диплом магістра – 67.0% (90 учасників), диплом бакалавра – 33.0% (44 респонденти). Середній вік учасників становив 35 років (діапазон: 21-58 років). Трудовий стаж: 1-5 років – 14.1% (19 респондентів); 6-10 років – 24.6% (33 респонденти); 11-15 років – 25.3% (34 респонденти); 16-20 років – 14.1% (19 респондентів); 21 і більше років – 21.6% (29 респондентів). Учасників жіночої статі найбільше – 83.6% (112 респондентів), чоловічої – 16.4% (22 респонденти).

Змінні. У позитивній психотерапії виокремлюють низку інструментів для роботи, але в цьому дослідженні для вивчення синдрому вигорання ми використали балансну модель, актуальні здібності та модель для наслідування. Ці компоненти включені до Вісбаденського опитувальника до методу позитивної психотерапії та сімейної психотерапії (WIPPF) (Messias et al., 2020; World Association for Positive and Transcultural Psychotherapy, 2021).

inspiration, creativity, intuition, religion, planning, faith, and visions of the future (Messias et al., 2020; Otenko, 2021).

Actual abilities are divided into primary and secondary. Abilities to learn (know) amplify secondary relevant abilities, i.e., orderliness (maintaining order); cleanliness (care for the body, clothes); punctuality (adherence to time agreements); politeness (correctness, respect for oneself and others); sincerity (directness, openness); activity/diligence (purposeful achievement of the goal); seriousness (fulfillment of the promised or unerring fulfillment of tasks); thrift or frugality (economical handling of money and things); obedience (to respond to requests and instructions of people adequately); justice (impartiality).

The ability to “love” develops primary actual abilities, i.e., love or acceptance (positive emotional attitude to people regardless of their situational characteristics and the way they behave); faith, religion, or meanings (interest in one’s own inner world); tenderness or sexuality (attitude to physical contact); hope (ability to determine future opportunities); trust (acceptance of oneself or other people); contacts (ability to establish and maintain contacts with people); time (ability to devote enough time to oneself and others); patience (ability to wait, postpone satisfaction of own desires); faith (following one’s norms and concepts in relation to all life spheres) (Cope, 2008; Penkovska & Sheptytskyi, 2014).

The model dimension comprises four forms of the ability to love: “I” is the attitude of parents, brothers, and sisters to the child; “You” is the attitude of parents to each other; “We” is the attitude of parents to the outside world; “Primal we” is the attitude of parents to religion and faith, which stimulates the child’s imagination, faith, and ability to feel.

Parents or other important persons who are primary reference persons for the child lay a prototype of social behavior forms. Thus, the model dimension lays the tendency of specialists to burnout which can cultivate a destructive model of behavior that can subsequently make a person exhausted. The model dimensions help all people to realize their ability to establish relationships not only with parents,

Н. Пезешкіан у балансній моделі виокремив чотири сфери: тіло, діяльність, контакти, фантазії. Сфера “тіло”, або її ще називають “відчуття”, – це фізичне здоров’я фахівців соціономічних професій, їхня активність, самопочуття, відчуття, зовнішність. До сфери “діяльності” або “досягнення” відносять роботу, кар’єру, навчання, заробіток. Сферу “контактів” або “традицій” характеризують як здатність до підтримання відносин зі собою, партнером, друзями та колегами. Сфера “фантазій” або “сенсів” містить мрії, натхнення, творчість, інтуїцію, релігію, планування, віру та уявлення про майбутнє (Messias et al., 2020; Отенко, 2021).

Актуальні здібності поділяють на первинні та вторинні. Здібності до пізнання (знати) розвивають вторинні актуальні здібності, такі як: акуратність (підтримка порядку); охайність (догляд за тілом, одягом); пунктуальність (дотримання часових домовленостей); ввічливість (коректність, шанобливе ставлення до себе та оточуючих); щирість (прямота, відкритість); діяльність або старанність (цілеспрямоване досягнення мети); обов’язковість (виконання обіцяного або безпомилкове виконання завдань); ощадливість або бережливість (економне поводження з грошима та речами); слухняність (у балансі уміння адекватно реагувати на прохання і доручення людей); справедливість (об’єктивність).

Здібність “любити” розвиває первинні актуальні здібності, а саме: любов або прийняття (позитивне емоційне ставлення до людей незалежно від їх ситуативних особливостей і способу їхньої поведінки); віра, релігія або сенси (зацікавленість у власному внутрішньому світі); ніжність або сексуальність (ставлення до фізичного контакту); надія (здатність визначати майбутні можливості); довіра (прийняття себе чи інших людей); контакти (здатність встановлювати і підтримувати контакти з людьми); час (здатність приділяти собі та іншим достатню кількість часу); терпіння (здатність чекати, відстрочувати задоволення власник бажань); вірність (слідування власним нормам і концепціям відносно всіх сфер життєдіяльності) (Cope, 2008; Пеньковська, Шептицький, 2014).

Модель для наслідування передбачає чотири форми здатності любити: “Я” – це ставлення батьків, братів і сестер до дитини; “Ти” – ставлення батьків одне до одного; “Ми” – ставлення батьків до навколишнього світу; “Пра-ми” – ставлення батьків до релігії та віри, стимулює в дитини фантазії, віру і здатність до почуттів.

relatives, partners, and society but also with themselves and their worldview (Peseschkian & Aziz, 2019; Messias et al., 2020).

To study burnout, scientists often use the model of K. Maslach (1986) to characterize the structural components of the relevant phenomenon. Three components are distinguished: emotional exhaustion, which is characterized by poor background emotions, emotional oversaturation and indifference, which is the main component of specialists' burnout; depersonalization is evident in the deformation of interpersonal relationships where a specialist can be dependent on other people (characteristic features also involve a violation of the sense of reality, which leads to anxiety); reduced personal achievements are manifested in a negative assessment of oneself and one's own professional achievements, which cultivate low self-esteem and belief in one's own professional capabilities (Maslach & Jackson, 1986).

Procedure and Tools. Among research tools, the following were used: the Wiesbaden Inventory to Positive Psychotherapy and Family Psychotherapy (WIPPF) (Peseschkian & Deidenbach, 1988) and the "Burnout Inventory" (K. Maslach and S. Jackson adapted by Ye. Vodopianova) (Palamarchuk, 2021).

The Wiesbaden Inventory to Positive Psychotherapy and Family Psychotherapy (WIPPF) facilitated the investigation and establishment of energy distribution by areas of the balance model; determination of the actual abilities followed by specialists in difficult stressful situations during the performance of their professional duties; the establishment of the propensity of specialists for burnout. In general, the inventory scales convey the main content of positive psychotherapy: the balance model, actual abilities, and the model dimension. It consists of 85 questions.

The inventory, developed following the model of K. Maslach and S. Jackson, was translated into many languages. In particular, the version adapted by N. Vodopianova and O. Starachenkova is widely used in Ukraine. Thus, the Burnout Inventory contains 22 questions and makes it possible to identify the main components of burnout: emotional exhaustion, depersonalization, and reduced personal achievements (Palamarchuk, 2021).

Research organization. The survey was

Батьки або інші важливі особи, які є для дитини первинними референтними особами, закладають прототип форм соціальної поведінки. Отже, в моделі для наслідування закладається схильність фахівців до вигорання, де може розвиватися руйнівна модель поведінки, яка згодом може призвести до виснаження особистості. Ці моделі для наслідування допомагають реалізувати всім людям свою здібність встановлювати стосунки не лише з батьками, родичами, партнерами, суспільством, а й собою та своїм світоглядом (Пезешкіан, Азіз, 2019; Messias et al., 2020).

Для вивчення синдрому вигорання вчені часто використовують модель К. Маслач (Maslach, 1986) для характеристики структурних характеристик цього явища, де виокремлюють три компоненти: емоційне виснаження, яке характеризується зниженим емоційним фоном, емоційним перенасиченням та байдужістю, що є основною складовою вигорання фахівців; деперсоналізація простежується у деформації міжособистісних стосунків, де фахівець може бути залежний від інших людей, також серед характерних рис виокремлюють порушення відчуття реальності, що призводить до тривоги; редукція особистих досягнень простежується у негативному оцінюванні себе та своїх професійних досягнень, що призводить до низької сформованості власної самооцінки та віри у власні професійні можливості (Maslach & Jackson, 1986).

Процедура та інструменти. Серед інструментів дослідження були використані опитувальники: Вісбаденський опитувальник до методу позитивної психотерапії та сімейної психотерапії (WIPPF) (Peseschkian, Deidenbach, 1988), опитувальник "Психічне вигорання" (К. Маслач та С. Джексон в адаптації Є. Водоп'янової) (Паламарчук, 2021).

Вісбаденський опитувальник до методу позитивної психотерапії та сімейної психотерапії (WIPPF) допоміг дослідити і з'ясувати розподіл енергії за сферами балансної моделі та визначити актуальні здібності, якими керуються фахівці в складних стресових ситуаціях під час виконання професійних обов'язків і визначити схильність цих спеціалістів до синдрому вигорання. Загалом шкали опитувальника включають основний зміст позитивної психотерапії: балансну модель, актуальні здібності, модель для наслідування. Опитувальник містить 85 запитань.

conducted using Google Forms. Participants were interviewed on their own volition and were informed about the research purpose and, if desired, had the opportunity to participate in the following study stages: training and lectures. The article presents the first-stage results (diagnostic).

Statistical analysis. The results of correlations r_s (Spearman's rank correlation) were obtained using IBM SPSS Statistics 19. It allowed establishing correlations between the components of burnout (emotional exhaustion, depersonalization, and reduced personal achievements) and the diagnostic characteristics of positive psychotherapy (actual abilities and the model dimension). The p-value of .01 and .05 were considered statistically significant.

Results

The study of burnout through the prism of positive psychotherapy by N. Peseschkian showed that most sociometry specialists have high indexes in the following subscales (Table 1): emotional exhaustion – 64.9%, depersonalization – 45.5%, reduced personal achievements – 74.6%. The lowest number of specialists have low rates of burnout: emotional exhaustion – 8.2%, depersonalization – 13.4%, reduced personal achievements – 5.2% of respondents; a medium level of development: emotional exhaustion – 26.8%, depersonalization – 41%, reduced personal achievements – 27% of employees. These data demonstrate that it is necessary to carry out not only preventive measures but also corrective ones among sociometry specialists.

The respondents' results according to the Wiesbaden Inventory for Positive Psychotherapy and Family Therapy (WIPPF) (Table 2) showed that actual abilities are most developed: accuracy (pedantry) manifested in

Опитувальник, розроблений на основі моделі К. Маслач та С.Джексона, був перекладений багатьма мовами, зокрема в Україні часто використовують адаптацію, розроблену Н. Водоп'яною та О.Стараченковою. Отже, опитувальник "Психічне вигорання" містить 22 запитання і дає можливість визначити основні складові синдрому вигорання: емоційне виснаження, деперсоналізацію, редукцію особистих досягнень (Паламарчук, 2021).

Організація дослідження. Опитування учасників проводилося за допомогою Google Forms. Учасники проходили анкетування за власним бажанням і були проінформовані про мету дослідження та при бажанні мали змогу взяти участь у наступних етапах дослідження: тренінгові та лекційні заняття. У цій статті представлені результати першого етапу (діагностичного).

Статистичне аналізування. Результати кореляційних зв'язків r_s (рангова кореляція Спірмена) отримано за допомогою програми "IBM SPSS Statistics 19", що дозволило нам встановити взаємозв'язки між компонентами синдрому вигорання (емоційне виснаження, деперсоналізація, редукція особистих досягнень) і діагностичними характеристиками позитивної психотерапії (актуальні здібності та модель для наслідування). Статистично достовірними вважалися рівні .01 та .05.

Результати

Дослідження синдрому вигорання через призму позитивної психотерапії Н. Пезешкіана показало, що в більшості фахівців соціономічної сфери високий рівень сформованості за субшкалами (табл. 1), зокрема: емоційне виснаження – 64.9%, деперсоналізація – 45.5%, редукція особистих досягнень – 74.6%. Найменше фахівців із низьким рівнем показників психічного вигорання: емоційне виснаження – 8.2%, деперсоналізація – 13.4%, редукція особистих досягнень – 5.2% респондентів. Зі середнім

Table 1. Indicators and levels of burnout of specialists of socioeconomic professions

Таблиця 1. Показники та рівні психічного вигорання фахівців соціономічних професій

Level Рівень	Emotional exhaustion Емоційне виснаження	Depersonalization Деперсоналізація	Reduced personal achievements Редукція особистих досягнень
Low	11 (8.2%)	18 (13.4%)	7 (5.2%)
Medium	36 (26.8%)	55 (41%)	27 (20.1%)
High	87 (64.9%)	61 (45.5%)	100 (74.6%)

Table 2. Indicators of the development of components of actual abilities, balance model and model dimension
Таблиця 2. Показники сформованості компонентів актуальних здібностей, балансної моделі та моделі для наслідування

Level Рівень		Low (disbalance) Низька сформованість (дисбаланс)		Medium (balance) Середня сформованість (баланс)		High (imbalance) Висока сформованість (дисбаланс)	
		n	%	n	%	n	%
Actual abilities Актуальні здібності	Orderliness Акуратність	6	4.5	60	44.8	68	50.7
	Cleanliness Охайність	4	3.0	75	56.0	55	41.0
	Punctuality Пунктуальність	10	7.5	79	59.0	45	33.6
	Politeness Ввічливість	2	1.5	49	36.6	83	61.9
	Sincerity Щирість	33	24.6	83	61.9	18	13.4
	Activity, diligence Діяльність, старанність	6	4.5	42	31.3	86	64.2
	Seriousness Обов'язковість	0	.0	33	24.6	101	75.4
	Frugality Бережливість	6	4.5	111	82.8	17	12.7
	Obedience Слухняність	10	7.5	94	70.1	30	22.4
	Justice Справедливість	2	1.5	63	47.0	69	51.5
	Fidelity Вірність	2	1.5	42	31.3	90	67.2
	Patience Терпіння	0	.0	43	32.1	91	67.9
	Time Час	2	1.5	81	60.4	51	38.1
	Contacts Контакти	10	7.5	74	55.2	50	37.3
	Trust Довіра	20	14.9	93	69.4	21	15.7
	Hope Надія	11	8.2	71	53.0	52	38.8
	Tenderness Ніжність	4	3.0	91	67.9	39	29.1
	Love Любов	4	3.0	53	39.6	77	57.5
	Faith Віра	9	6.7	79	59.0	46	34.3
	Balance model Балансна модель	Body Тіло	39	29.1	73	54.5	22
Activities Діяльність		24	17.9	71	53.0	39	29.1
Contacts Контакти		36	26.9	73	54.5	25	18.7
Future Фантазії		13	9.7	65	48.5	56	41.8
Model dimension Моделі для наслідування	I - mother Я-мати	14	10.4	68	50.7	52	38.8
	I - father Я-батько	21	15.7	77	57.5	36	26.9
	I Я	13	9.7	93	69.4	28	20.9
	You Ти	29	21.6	72	53.7	33	24.6
	We МИ	17	12.7	71	53.0	46	34.3
	Primal we Пра-МИ	25	18.7	86	64.2	23	17.2

consistency, graduality, and order of employees (50.7%); politeness (courtesy) expressed in indulgence, gallantry, the need to be perceived by others as a good and cute employee (61.9%); activity/diligence (achievement, success, result), a very strong focus on results, achieving the goal at any cost, which often leads to exhaustion (64.2%); seriousness which is characterized by fidelity to principles, the desire to perfectly fulfill any promise, regardless of circumstances (75.4%); justice manifests itself in hypersensitivity to injustice and immanent, often to the detriment, the need to uphold the principles (51.5%); faithfulness manifested in rigidity, backwardness, stubbornness, steadfastness of attitudes and authorities, boundless desire to preserve what is available (67.2); patience, where the specialist is over-patient, masochistic endless postponement of the satisfaction of one's own needs (67.9%). Love is most developed among the primary actual abilities: a specialist assumes responsibility for all troubles at work (57.5%).

Spearman's correlation (r_s) showed (Table 3) bivariate positive connections between emotional exhaustion and actual abilities: orderliness (.317), cleanliness (.366), punctuality (.283), politeness (.293), activity/diligence (.578), justice (.295), patience (0.261), and faith (.240). Negative correlation is between emotional exhaustion and hope (-.223). Thus, the higher the level of emotional exhaustion is, the higher the level of development of actual abilities is: orderliness (pedantry), cleanliness, punctuality, politeness, diligence, achievement, justice, patience, and faith. It means that the overdevelopment of actual abilities can result in burnout. It can also be noted that the higher the level of emotional exhaustion is, the lower the development level of actual ability - hope - is. In other words, a specialist loses hope for the best in their profession due to emotional exhaustion manifested in deep pessimism, endless doubts, disappointment, awareness of senselessness and hopelessness of their actions.

There are bivariate positive correlations between depersonalization and actual abilities: orderliness (.413), tidiness (.362), punctuality (.279), politeness (.306), activity, diligence (.392), justice (.265), patience (.241), time (.288), and faith (.227).

рівнем розвитку: емоційне виснаження – 26.8%, деперсоналізація – 41.0%, редукція особистих досягнень – 27% працівників. Ці дані показують, що серед фахівців соціономічного профілю потрібно проводити не лише профілактичні заходи, а також корекційні.

Результати респондентів за Вісбаденським опитувальником до методу позитивної психотерапії та сімейної психотерапії WIPPF (табл. 2) показали, що серед фахівців найбільше розвиненні актуальні здібності: акуратність (педантичність), що проявляється у системності, послідовності та порядку працівників (50.7%); ввічливість (чемність), що виражається у підлабузництві, галантності, у потребі сприйматися іншими як хороший, милий працівник (61.9%); діяльність/старанність (досягнення, успіх, результат), дуже сильна спрямованість на результати, досягнення мети за будь-яку ціну, що часто призводить до виснаження (64.2%); обов'язковість, що характеризується надлишковою принциповістю, прагненням бездоганно виконати будь-яку обіцянку, незалежно від обставин (75.4%); справедливість проявляється у надчутливості до несправедливості, іманентна, часто на шкоду собі, потреба у відстоюванні принципів (51.5%); вірність, що проявляються у ригідності, відсталості, упертості, непохитності установок і авторитетів, безмежне прагнення зберегти наявне (67.2); терпіння, де фахівець надтерпимий, мазохістичне нескінченне відкладання задоволення власних потреб (67.9%). Серед первинних актуальних здібностей найбільше розвиненні: любов, де фахівець бере на себе відповідальність за всі негаради на роботі (57.5%).

Кореляційний аналіз r_s (Спірмена) показав (табл. 3), що статистично достовірні двобічні додатні зв'язки між емоційним виснаженням та актуальними здібностями: акуратність (.317), охайність (.366), пунктуальність (.283), ввічливість (.293), діяльність/старанність (.578), справедливість (.295), терпіння (0.261), віра (.240). Від'ємний зв'язок між емоційним виснаженням та надією (-.223). Отже, чим вищий рівень емоційного виснаження, тим вищий рівень розвитку актуальних здібностей: акуратність (педантичність), охайність, пунктуальність, ввічливість, старанність, досягнення, справедливість, терпіння, віра. Тобто перерозвиненість цих актуальних здібностей може призвести до емоційного вигорання. Також можна зазначити, що чим вище емоційне

Table 3. Correlation between burnout indicators and positive psychotherapy components

Таблиця 3. Кореляційний зв'язок між показниками вигорання та компонентами позитивної психотерапії

Parameters Параметри		Burnout Inventory (developed by N. Vodopianova & O. Starchenko based on the model of K. Maslach and S. Jackson) Опитувальник "Психічне вигорання" (розроблений Н. Водоп'яною, О. Старченковою на основі моделі К. Маслач та С. Джексон)			
		Emotional exhaustion Емоційне виснаження	Depersonalization Деперсоналізація	Reduced achievements Редукція особистих досягнень	
Wiesbaden Inventory for Positive Psychotherapy and Family Psychotherapy of N. Peseschkian in cooperation with H. Deidenbach Вісбаденський опитувальник до методу позитивної психотерапії та сімейної терапії Н. Пезешкіана в співпраці з Х. Дайденбахом	Actual abilities Актуальні здібності	Orderliness Акуратність	.317**	.413**	-.108
		Cleanliness Охайність	.366**	.362**	-.142
		Punctuality Пунктуальність	.283**	.279**	-.112
		Politeness Ввічливість	.293**	.306**	-.043
		Sincerity Щирість	-.133	-.077	.099
		Activity, diligence Діяльність, старанність	.578**	.392**	-.296**
		Seriousness Обов'язковість	.179*	.051	-.091
		Frugality Бережливість	.102	.071	.100
		Obedience Слухняність	.171*	.207*	-.019
		Fairness Справедливість	.295**	.265**	-.117
		Fidelity Вірність	.049	.119	-.037
		Patience Терпіння	.261**	.241**	-.066
		Time Час	.177*	.288**	-.040
		Contacts Контакти	.173*	.086	-.040
		Trust Довіра	-.100	-.046	.129
		Hope Надія	-.223**	-.098	.117
		Tenderness Ніжність	-.011	.062	.078
	Love Любов	.016	.146	.025	
	Faith Віра	.240**	.227**	-.115	
	Balance model Балансна модель	Body Тіло	-.193*	-.156	.193*
		Activities Діяльність	.365**	.343**	-.162
		Contacts Контакти	-.301**	-.194*	.196*
		Future Фантазії	.189*	.187*	-.122
	Model dimension Модель для наслідування	I Я	-.116	-.042	-.025
		I - mother Я-мати	.007	.077	-.027
		I - father Я-батько	-.042	.051	-.068
		You Ти	.072	.005	-.136
		We Ми	.175*	.135	-.084
		Primal we Пра-ми	.088	-.012	-.025

Note: ** - the correlation is significant at 0.01 (bivariate); * - the correlation is significant at 0.05 (bivariate).
Примітка: ** - кореляція значима на рівні .01 (двобічна); * - кореляція значима на рівні .05 (двобічна).

Therefore, the higher the development level of depersonalization, which manifests itself in the deformation of relations between people, the higher the development level of actual abilities is: orderliness, tidiness, punctuality, politeness, diligence, achievement, justice, patience, time (unregulated, wasteful use of time for meeting one's hedonistic needs and the needs of significant others to the detriment of productive activity), and faith.

There is a bivariate negative correlation between reduced personal achievements and the actual ability of diligence, achievement (-.296). In turn, a high level of reduced personal achievements is accompanied by the underdevelopment of actual ability – activity-diligence, which is manifested in a negative assessment of oneself and one's professional achievements, negativity about professional dignity and leveling personal dignity, limiting one's capabilities and responsibilities towards others. Consequently, a person loses the desire and motivation to work and grow professionally.

Regarding the balance model, there are bivariate correlations between emotional exhaustion and the balance model areas: activity (.365), contacts (-.301); depersonalization and the balance model area – work (.343). A high development level of the work area (according to the balanced model of N. Pesechian) is supported by a high development level of emotional exhaustion and depersonalization. A high level of emotional exhaustion is accompanied by a low development level–contacts. That is, a person who devotes a lot of time to work and career, becoming obsessed with it and forgetting about other areas (including contacts), and devotes little attention to communication with friends and family is prone to burnout.

There are no significant correlations between emotional exhaustion, depersonalization, reduced personal achievements, and model dimension; it can be associated with an individual experience of shaping a behavioral model based on parental concepts.

Discussion

With changes in society, the very personality of a sociometry specialist changes and requires the search for new ways to preserve and improve mental health. Scientists are looking for different ways to study and prevent burnout, in particular,

виснаження, тим нижчий рівень сформованості актуальної здібності – надія. Тобто фахівець втрачає надію на краще у своїй професії через емоційне виснаження, що проявляється у глибокому песимізмі, нескінченних сумнівах, розчаруванні, усвідомленості безглуздості й безнадійності будь-яких власних дій.

Двобічні додатні зв'язки між деперсоналізацією та актуальними здібностями: акуратність (.413), охайність (.362), пунктуальність (.279), ввічливість (.306), діяльність, старанність (.392), справедливість (.265), терпіння (.241), час (.288), віра (.227). Можемо зазначити, чим вищий рівень розвитку деперсоналізації, що проявляється у деформації стосунків між людьми, тим вищий рівень розвитку актуальних здібностей: акуратність, охайність, пунктуальність, ввічливість, старанність, досягнення, справедливість, терпіння, час (нерегламентоване, марнотратне використання часу у задоволенні власних гедоністичних потреб і потреб значущих оточуючих на шкоду продуктивної діяльності), віра.

Від'ємний двобічний зв'язок між редукцією особистих досягнень та актуальною здібністю старанність, досягнення (-.296). У свою чергу високий рівень розвитку редукції особистих досягнень супроводжується низьким рівнем розвитку актуальної здібності діяльність-старанність, що проявляється у негативному оцінюванні себе і своїх професійних досягнень, негативізмі щодо службової гідності та нівелюванні особистої гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків щодо інших. На основі зазначених вище чинників особистість втрачає бажання та мотивацію працювати і розвиватися у професійній сфері.

Щодо балансної моделі спостерігаються двобічні кореляційні зв'язки між емоційним виснаженням та сферами балансної моделі: діяльність (.365), контакти (-.301). Деперсоналізацією та сферою балансної моделі – діяльність (.343). Високий рівень розвитку сфери – діяльності за балансною моделлю Н. Пезешкіана супроводжується високим рівнем розвитку емоційного виснаження та деперсоналізації. Високий рівень емоційного виснаження супроводжується низьким рівнем розвитку – сфери контакти. Тобто особистість, яка багато часу присвячує роботі та кар'єрі, заціклюючись на ній, забуваючи про інші сфери, зокрема контакти, мало часу присвячує спілкуванню з друзями та рідними, схильна до вигорання.

turn to psychotherapeutic approaches. For example, proponents of cognitive-behavioral therapy have studied stress and burnout mediators (Santoft et al., 2019).

Latvian researchers addressed the interrelation between burnout under K. Maslach's model and the use of psychotherapeutic methods by doctors. The responses of 54 respondents were analyzed. As a result, it was found that the more hours the specialists worked per week, the higher the level of depersonalization and exhaustion was (Rubene & Miksons, 2021). The present study confirms that the more specialists work (activity), the higher the level of emotional exhaustion and depersonalization is. This proves that the imbalance in the distribution of vital energy under the balance model and the redevelopment of the actual ability "activity" is the cause.

Most studies are devoted to the prevention of burnout using psychotherapeutic approaches. For example, proponents of psychoanalysis and cognitive-behavioral therapy employed hypnotherapy to correct burnout, which resulted in positive dynamics where the life quality of clients increases. The findings were confirmed by the Maslach Burnout Inventory (MBI) and other diagnostic tools (Adina et al., 2021). Other scientists substantiated the effectiveness of learning strategies for stress coping and group cognitive-behavioral therapy in reducing the exhaustion of sociology specialists (Bagheri et al., 2019).

Although many academic psychologists and practicing psychologists turned to positive psychotherapy to establish the nature of the occurrence and prevention of various psychological phenomena, we were pioneers in domestic science who began to consider burnout through the prism of positive psychotherapy (Melnichuk, Komar, 2021). International researchers have already referred to positive psychotherapy when describing burnout (Gharibblouk, 2018; Huebner, 2021), but they did not consider imbalance as the phenomenon's cause.

The present study specified the main components and causes of the origin of burnout, which was first carried out in domestic and world science. We found that an imbalance in the distribution of vital energy between

Між емоційним виснаженням, деперсоналізацією, редукцією особистих досягнень та моделлю для наслідування суттєвих кореляційних зв'язків не спостерігається, що може бути спричинене індивідуальним досвідом формування моделі поведінки на основі батьківських концепцій.

Дискусія

Зі змінами у суспільстві змінюється сама особистість фахівця соціономічного профілю і потребує пошуку нових способів збереження та покращення психічного здоров'я. Науковці шукають різні шляхи вивчення та попередження синдрому вигорання, зокрема, звертаються до психотерапевтичних підходів. Наприклад, прихильники когнітивно-поведінкової психотерапії вивчали медіатори для розвитку стресу та вигорання (Santoft та ін., 2019).

Латвійські дослідники вивчали взаємозв'язок між рівнями вигорання за моделлю К. Маслач та використанням психотерапевтичних методів серед лікарів. Було проаналізовано відповіді 54 респондентів, де з'ясовано, що чим більше годин на тиждень працювали фахівці, тим вищий рівень розвитку деперсоналізації та виснаження (Rubene, Miksons, 2021). Проведене нами дослідження підтверджує той факт, що чим більше фахівці приділяють часу роботі (діяльності), тим більший рівень розвитку емоційного виснаження та деперсоналізації. Це підтверджує, що дисбаланс у розподілі життєвої енергії за балансною моделлю та перерозвиток актуальної здібності "діяльність" є причиною виникнення синдрому вигорання.

Більшість досліджень присвячені саме профілактиці синдрому вигорання з допомогою психотерапевтичних підходів. Наприклад, прихильники психоаналізу та когнітивно-поведінкової терапії використовували гіпнотерапію для корекції синдрому вигорання, що показало позитивну динаміку, де збільшується якість життя клієнтів. Результати були підтверджені опитувальником (MBI), який розроблений К. Маслач та іншими діагностичними інструментами (Adina та ін., 2021). Інші науковці у своїй роботі підтверджують ефективність навчання стратегіями подолання стресу та групової когнітивно-поведінкової терапії у зниженні виснаження фахівців соціономічного профілю (Bagheri та ін., 2019).

Хоча безліч психологів-науковців та психологів-практиків зверталися до засобів позитивної психотерапії задля пошуку відповідей на

the balance model areas and the redevelopment of actual abilities (politeness, diligence, seriousness, justice, and patience) can lead to burnout in sociometry specialists. Consequently, research results will be advantageous for understanding the nature of burnout occurrence through the prism of positive psychotherapy for its further prevention.

Conclusions

The issue of burnout in sociometry specialists is highly relevant. Global events (COVID-19, the full-scale war in Ukraine, etc.) necessitate a constant search for new ways to study and prevent burnout as it, in turn, changes an individual and their working conditions that makes occupational activity more stressful. Scientists turned to various psychotherapeutic approaches to find new ways to study and prevent the phenomenon concerned. Thus, supporters of cognitive-behavioral therapy developed the greatest number of works. We presented positive psychotherapy tools that facilitate studying the phenomenon.

Positive psychotherapy has a large toolkit for researching and improving the life quality of an individual, namely: the balanced model, actual abilities, the model dimension, a five-step model of counseling, etc. It is an integrative method, and its means are used in psychotherapy, counseling, education, prevention, management, and medical disciplines. It also contains a humanistic and psychodynamic component, which allows considering the process of occurrence of different socio-psychic phenomena, including burnout.

Based on the present empirical research, we conclude that an imbalance in the distribution of vital energy between the areas of N. Pesechian's balance model mostly concerned the "activity" area. Observation and analysis of actual abilities showed the overdevelopment of such actual abilities as politeness, diligence, seriousness, justice, and patience. Following the research findings, it is believed that the mentioned facts create prerequisites for burnout progress in specialists of sociometry specialists.

The study can be beneficial for a better understanding of burnout through the prism of positive psychotherapy of N. Pesechian

природу виникнення та попередження різних психологічних явищ, синдром вигорання через призму позитивної психотерапії ми почали розглядати одні з перших на теренах вітчизняної науки (Мельничук, Комар, 2021). Міжнародні дослідники вже зверталися до засобів позитивної психотерапії, коли описали синдром вигорання (Gharibblouk, 2018; Huebner, 2021), але не розглядали дисбаланс як причину виникнення цього явища.

У цьому дослідженні нами було детально висвітлено основні компоненти і причини утворення синдрому вигорання, що було вперше здійснено на теренах вітчизняної та світової науки. Було з'ясовано, що дійсно дисбаланс у розподілі життєвої енергії між сферами балансної моделі та перерозвиток актуальних здібностей (ввічливість, старанність, обов'язковість, справедливість і терпіння) може призвести до вигорання фахівців соціономічного профілю. Отже, наші результати будуть корисними для розуміння природи виникнення синдрому вигорання через призму позитивної психотерапії задля подальшого його попередження.

Висновки

Тема синдрому вигорання фахівців соціономічного профілю є надзвичайно актуальною. Події у світі (COVID-19, повномасштабна війна в Україні тощо) зумовлюють потребу постійного пошуку нових шляхів дослідження та профілактики синдрому вигорання, оскільки це у свою чергу призводить до зміни особистості та її умови праці, що додає лише стресогенності професійній діяльності. Науковці зверталися до різних психотерапевтичних підходів для пошуку нових шляхів вивчення та попередження цього явища, зокрема, найбільше праць серед прихильників когнітивно-поведінкової терапії. Ми представили засоби позитивної психотерапії для вивчення цього явища.

Позитивна психотерапія має велику базу інструментів для дослідження та покращення якості життя особистості, а саме: балансну модель, актуальні здібності, модель для наслідування, п'ятикрокову модель консультування тощо. Вона є інтегративним методом, а її засоби використовуються в психотерапії, консультуванні, освіті, профілактиці, менеджменті та в медичних дисциплінах. Також містить гуманістичну та психодинамічну складову, що дозволяє розглянути процес виникнення різних

and serve as a resource for preventing the relevant phenomenon in the early stages of its occurrence.

References

- About PPT method – World Association for Positive and Transcultural Psychotherapy. (2023). *World Association for Positive and Transcultural Psychotherapy*. <https://www.positum.org/about-ppt-method/>
- Adina, M., Vesa, Ş. C., & Nirestean, A. (2021). Burnout Syndrome: Therapeutic Approach with Beneficial Effects on Personality and Quality of Life. *Alternative Therapies in Health and Medicine*, 27(6), 8-14. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33789249/>
- Bagheri, T., Fatemi, M. J., Payandan, H., Skandari, A., & Momeni, M. (2019). The effects of stress-coping strategies and group cognitive-behavioral therapy on nurse burnout. *Annals of burns and fire disasters*, 32(3), 184-189. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7155410/>
- Cope, T. A. (2008) Positive Psychotherapy's Theory of the Capacity to Know as Explication of Unconscious Contents. *Journal of Religion and Health*, 48(1), 79-89. <https://doi.org/10.1007/s10943-008-9225-7>
- Dobiąła, E., & Winkler, P. (2016). "Positive psychotherapy" according to Seligman and "Positive Psychotherapy" according to Pesechian: A Comparison. *International Journal of Psychotherapy*, 20(3), 5-13.
- Gharibblouk, S. (2018). The Effectiveness of Positive Psychotherapy on Reducing Marital Burnout among University Political Activists. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 10(3), 25-34. <https://doi.org/10.18662/rrem/60>
- Halian, O. (2019). Vidpovidalnist ta emotsiine vyhorannia pedahohiv [*Responsibility and emotional burnout of teachers*]. Insayt: psykholohichni vymiry suspil'stva – *Insight: the psychological dimensions of society*, 2, 16-23. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-2>
- Hordiienko-Mytrofanova, I., & Hohol, D. (2022).pozytyvna psykhoterapiia: navchalnyi posibnyk z psykhoterapevtychnykh praktyk rozvytku usvidomlenoi stresostiikosti [*Positive psychotherapy: a textbook on psychotherapeutic practices of development of conscious stress resistance*]. Kyiv: HO "MNH".
- Huebner, G. (2021). Health – Illness from the Perspective of Positive Psychotherapy. *The Global Psychotherapist*, 1(1), 57–61. <https://doi.org/10.52982/lkj144>
- ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics (2022). *ICD-11* <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/129180281>
- Maslach C, & Jackson, S. E. (1986). *The Maslach Burn-On Inventory Manual*. Palo Alto: Consulting Psychologist Press.

соціально-психічних явищ, зокрема й синдром вигорання.

Отже, на основі проведеного нами емпіричного дослідження можемо зробити висновок, що дисбаланс у розподілі життєвої енергії між сферами балансної моделі Н. Пезешкіана стосувався найбільше сфери "діяльність". Спостереження і дослідження актуальних здібностей показав перерозвиток таких актуальних здібностей, як ввічливість, старанність, обов'язковість, справедливість та терпіння. Згідно з отриманими нами результатами, вважаємо, що все це створює передумови для розвитку синдрому вигорання у фахівців соціономічного фаху.

Сподіваємося, що наше дослідження може бути корисним для кращого розуміння синдрому вигорання крізь призму позитивної психотерапії Н. Пезешкіана та слугувати ресурсом для попередження цього явища на ранніх стадіях його виникнення.

Список використаних джерел

- About PPT method – World Association for Positive and Transcultural Psychotherapy. World Association for Positive and Transcultural Psychotherapy. <https://www.positum.org/about-ppt-method>
- Adina M., Vesa Ş., Nirestean A. Burnout Syndrome: Therapeutic Approach With Beneficial Effects on Personality and Quality of Life. *Alternative Therapies in Health and Medicine*. 2021. Vol. 27, No. 6. P. 8–14. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33789249/>
- Bagheri T., Fatemi M., Payandan H., Skandari A., Momeni M. The effects of stress-coping strategies and group cognitive-behavioral therapy on nurse burnout. *Annals of burns and fire disasters*. 2019. Vol. 32, No. 3. P. 184–189. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7155410/>
- Cope T. A. Positive Psychotherapy's Theory of the Capacity to Know as Explication of Unconscious Contents. *Journal of Religion and Health*. 2008. Vol. 48, No. 1. P. 79–89. <https://doi.org/10.1007/s10943-008-9225-7>
- Dobiąła E., Winkler P. "Positive psychotherapy" according to Seligman and "Positive Psychotherapy" according to Pesechian: A Comparison. *International Journal of Psychotherapy*. 2016. Vol. 20, No. 3. P. 5–13.
- Gharibblouk S. The Effectiveness of Positive Psychotherapy on Reducing Marital Burnout among University Political Activists. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2018. Vol. 10, no. 3. P. 25–34. <https://doi.org/10.18662/rrem/60>
- Галян О. Відповідальність та емоційне вигорання

- Melnychuk, A. (2021). Doslidzhennia syndrome vyhorannia fakhivtsiv sotsionomichnoho profilu z dopomohoiu Visbadenskoho opytuvalnyka do metodu pozytyvnoi psykhoterapii ta simeinji terapii (WIPPF) [*Research of the burnout syndrome of socionomic specialists by means of the first interview questionnaire and the Wiesbaden inventory (WIPPF)*]. *Habitus – Habitus*, 25, 158-162. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.28>
- Melnychuk, A. (2022). Dynamika rozvytku syndromu vyhorannia fakhivtsiv sotsionomichnoho profilu cherez pryzmu pozytyvnoi psykhoterapii N. Pezeshkiana [*Dynamics of burnout syndrome development of socionomic profile professionals through the prism of positive psychotherapy by Nossrat Peseschkian*]. *Pomiedzy Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*, 5(2), 65–73. <https://doi.org/10.15804/PPUSN.2022.02.07>
- Melnychuk, A., & Komar, T. (2022). Piatykrokovyi alhorytm provedennia supervizii fakhivtsiv sotsionomichnoho profilu zasobamy pozytyvnoi psykhoterapii N. Pezeshkiana [*Five stages algorithm of supervision of socionomic specialists by means of positive psychotherapy by N. Pezeshkian*]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Psihologhiia – Scientific notes Taurida V.I. Vernadsky National University. Branch of science: Psychology*, 33(3), 65–70. <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.3/11>
- Messias, E, Peseschkian, H, & Cagande, C. (Eds.). (2020). *Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology*. Springer International Publishing, 431. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-33264-8>
- Palamarchuk, L. A. (2021). Diahnostyka profesiinoho "vyhorannia" (K. Maslach, S.Dzhekson v adaptatsii N.E.Vodopianovoi [*Diagnosics of professional "burnout" (K. Maslach, S. Jackson in the adaptation of N. E. Vodopyanova)*]. *Vseosvita*. <https://vseosvita.ua/library/diagnostika-profesijnogo-vigoranna-k-maslac-s-dzekson-v-adaptacii-n-e-vodopano-voi-460627.html>
- Penkovska, N., & Sheptytskyi, R. (2014). *Osnovy psyhologichnoho konsultuvannia v metodi pozytyvnoi psykhoterapii [Basics of psychological counseling in the method of positive psychotherapy]*. Ternopil: Krok.
- Peschkian N., & Deidenbach, H. (1988). *Wiesbadener Inventar zur Positiven Psychotherapie und Familientherapie WIPPF*. Berlin, Haidelberg: Springer.
- Peschkian, N., & Tritt, K. (1998). Positive psychotherapy effectiveness study and quality assurance. *European Journal of Psychotherapy*, 1(1), 93-104. <https://doi.org/10.1080/13642539808400508>
- Pezeshkian, N., & Aziz, A. (2019). *Leksykon pozytyvnoi psykhoterapii: dovidnyk [Lexicon of positive psychotherapy: a guide]*. In S. Otenko (Ed.). Kyiv: Talkom.
- педагогів. Інсайт психологічні виміри суспільства. 2019. №2. С. 16–23. URL: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-2>
- Гордієнко-Митрофанова І., Гоголь Д. Позитивна психотерапія: навчальний посібник з психотерапевтичних практик розвитку усвідомленої стресостійкості. Київ : ГО "МНГ", 2022. 220 с.
- Huebner G. Health – Illness from the Perspective of Positive Psychotherapy. *The Global Psychotherapist*. 2021. Vol. 1, no. 1. P. 57–61. <https://doi.org/10.52982/lkj144>
- ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics. ICD-11. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/129180281>
- Maslach C., Jackson S. *The Maslach Burn-On Inventory Manual*. CA: Consulting Psychologist Press., 1986. 285 p.
- Мельничук А. Дослідження синдрому вигорання фахівців соціономічного профілю з допомогою Вісбаденського опитувальника до методу позитивної психотерапії та сімейної терапії (WIPPF). *Габітус*. 2021. № 25. С. 158-162. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.28>
- Мельничук А. Динаміка розвитку синдрому вигорання фахівців соціономічного профілю через ризму позитивної психотерапії Н. Пезешкіана. *Pomiedzy Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022. Т.5, № 2. С. 65–73. <https://doi.org/10.15804/PPUSN.2022.02.07>
- Мельничук А., Комар Т. П'ятикроковий алгоритм проведення супервізії фахівців соціономічного профілю засобами позитивної психотерапії Н. Пезешкіана. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Psihologhiia – Scientific notes Taurida V.I. Vernadsky National University. Branch of science: Psychology*. 2022. Т.33, №3. С. 65-70. <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.3/11>
- Messias, E, Peseschkian, H, & Cagande, C. (Eds.). *Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology* / ed. by E. Messias, H. Peseschkian, C. Cagande. Cham: Springer International Publishing, 2020. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-33264-8>
- Паламарчук Л. А. Діагностика професійного "вигорання" (К. Маслач, С.Джексон в адаптації Н.Е.Водоп'янової. *Всеосвіта*. <https://vseosvita.ua/library/diagnostika-profesijnogo-vigoranna-k-maslac-s-dzekson-v-adaptacii-n-e-vodopano-voi-460627.html>
- Пеньковська Н., Шептицький Р. *Основи психологічного консультування в методи позитивної психотерапії*. Тернопіль: Крок, 2014. 286 с.
- Peschkian N., Tritt K. Positive psychotherapy effectiveness study and quality assurance. *European Journal of Psychotherapy & Counselling*. 1998. Vol. 1, no. 1. P. 93–104. URL: <https://doi.org/10.1080/13642539808400508>

Empirical study of burnout in sociology specialists through positive psychotherapy

- Rubene, L., & Miksons, A. (2021). The association between work-related factors and use of psychotherapeutic methods with burnout rates in family physicians. *European Psychiatry*, 64(S1), 493-494. <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2021.1319>
- Santoft, F., Salomonsson, S., Hesser, H., Lindsäter, E., Ljótsson, B., Lekander, et al. (2019). Mediators of Change in Cognitive Behavior Therapy for Clinical Burnout. *Behavior Therapy*, 50(3), 475-488. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2018.08.005>
- Tanasiichuk, O. M. (2019). Psykholohichna korektsiia syndromu emotsiinoho vyhorannia medychnykh sester [*Psychological correction of nurses` emotional burnout syndrome*]. *Insayt: psykholohichni vymiry suspil'stva - Insight: the psychological dimensions of society*, 1, 41-46. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-1-6>
- Peseschkian N., Deidenbach H. Wiesbadener Inventar zur Positiven Psychotherapie und Familientherapie WIPPF. Berlin, Heidelberg: Springer, 1998. 108 p.
- Пезешкіан Н., Азіз А. Лексикон позитивної психотерапії: довідник. Київ : Талком, 2019. 192 с.
- Rubene L., Miksons A. The association between work-related factors and use of psychotherapeutic methods with burnout rates in family physicians. *European Psychiatry*. 2021. Vol. 64, S1. P. S493-S494. <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2021.1319>
- Santoft F., Salomonsson S., Hesser H., Lindsäter E., Ljótsson B., Lekander M., Kecklund G., Öst L., Hedman-Lagerlöf E. Mediators of Change in Cognitive Behavior Therapy for Clinical Burnout. *Behavior Therapy*. 2019. Vol. 50, no. 3. P. 475-488. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2018.08.005>
- Танасійчук О. Психологічна корекція синдрому емоційного вигорання медичних сестер. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2019. №1. С.41-46. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-1-6>

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-4>

How to Cite (Style APA):

Olefir, V. O., & Bosniuk, V. F. (2023). Adaptation of the Psychological Capital Questionnaire (PCQ-12S). *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 50–71. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-4>

Олефір В. О., Боснюк В. Ф. Адаптація шкали психологічного капіталу (ПсиКап-12С). *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 50–71. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-4>

UDC 159.9.072-044.322:159.9.075

Adaptation of the Psychological Capital Questionnaire (PCQ-12S)

Адаптація шкали психологічного капіталу (ПсиКап-12С)

Received: March 31, 2023 Accepted: April 24, 2023

Olefir Valerii Oleksandrovych

Doctor of Psychological Sciences,
Associate Professor, Head,
Department of General Psychology
V. N. Karazin Kharkiv National University,
Ukraine
vaolefir@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3552-3277>

Bosniuk Valerii Fedorovych

PhD in Psychological Sciences,
Associate Professor,
Department of Psychology of Activities
in Special Conditions
National University of Civil Defence
of Ukraine, Ukraine
bosniuk_vf@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0141-1920>

Олефір Валерій Олександрович

доктор психологічних наук, доцент,
завідувач,
кафедра загальної психології
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, Україна
vaolefir@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3552-3277>

Боснюк Валерій Федорович

кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра психології діяльності
в особливих умовах
Національний університет цивільного
захисту України, Україна
bosniuk_vf@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0141-1920>

Abstract

The purpose of the article is to develop a short Ukrainian-language version of the psychological capital questionnaire based on a 24-point original test for use in higher education. Despite the construct's absolute practical value in the context of various life spheres, including academic one, there is currently no instrument for its measurement, which is of concern and requires domestic scientists to fill a gap. **Methods.** Two bilingual psychologists conveyed PCQ-24 from English into Ukrainian via reverse translation. Based on a preliminary analysis, 24 questions were reduced to 12, which had

Анотація

Мета роботи полягала в розробці українськомовної короткої версії шкали психологічного капіталу на основі 24-пунктного оригінального тесту для використання її у сфері вищої освіти. Незважаючи на безумовну практичну цінність цього конструкту в контексті різноманітних сфер життєдіяльності, включаючи академічну, наразі відсутній інструмент його вимірювання, що викликає занепокоєння та вимагає від вітчизняних науковців заповнити цю прогалину. **Методи.** Переклад шкали PCQ-24 з англійської мови на українську здійснювався двома психологами-білінгвами методом зворотного перекладу. За результатами попереднього аналізу із 24 запитань

the highest factor loadings, increased scale internal reliability, rendered crucial aspects of the construct, and kept an optimal balance of the number of items for each questionnaire component. 500 students participated in the study via the online service Google Forms. Data analysis was conducted using the statistical software environment R and Rstudio.

Results. Confirmatory factor analysis (CFA) made it possible to establish that of the three alternative models of the PCQ-12S structure, a hierarchical one best corresponds to empirical data as it conceptualizes psychological capital as a latent factor of the highest level with four first-order factors: self-efficacy, hope, resilience, and optimism. It allows calculating points for individual factors and an integral indicator – psychological capital. The model was also analyzed for compliance with psychometric characteristics. As a result, various statistical methods proved that the diagnostic scale of psychological capital has high reliability in the academic context, confirmed convergent and discriminant validity, as well as measurement invariance by gender. **Conclusions.** PCQ-12S is an economical means of measuring psychological capital and its components in university students. The relevant scale has acceptable and well-recognized psychometric characteristics and is recommended for use in higher education to solve both theoretical and practical problems.

Key words: self-efficacy, hope, resilience, optimism, psychometric characteristics.

Introduction

Psychological capital has attracted considerable attention from academics and practitioners since its theoretical justification in 2004 (Luthans et al., 2004). The concept of positive psychology, which emerged at the beginning of the 21st century, offered organizations a new approach to achieving competitive advantages. The professional selection used to rely on the assessment of knowledge, skills, abilities, and experience, and then F. Luthans has called for focusing on psychological properties that are individual, unique, cumulative, and non-transferable to competitors, like material or financial (Luthans et al., 2008).

Psychological capital allows one to understand “who I am” and “who I can become in terms of a positive development approach” (Luthans et al., 2015). It differs from and goes beyond human

ми залишили 12, які мали найбільші факторні навантаження, збільшували внутрішню надійність шкали, відображали найбільш важливі аспекти конструкту та забезпечували оптимальний баланс кількості пунктів на кожний компонент опитувальника. У дослідженні взяли участь 500 студентів через онлайн-сервіс Google Forms. Аналіз отриманих даних здійснювався за допомогою статистичного програмного середовища R та Rstudio. **Результати.** Конфірматорний факторний аналіз дозволив установити, що із трьох альтернативних моделей структури шкали ПсиКап-12С найкраще відповідає емпіричним даним – ієрархічна, в якій психологічний капітал концептуалізується як латентний фактор вищого рівня з чотирьма факторами першого порядку: самоефективність, надія, резильєнтність та оптимізм. Її особливістю є те, що можна розрахувати бали як для окремих факторів, так і для інтегрального показника – психологічного капіталу. В подальшому ця модель аналізувалась на відповідність психометричним характеристикам. Як результат, доведено різними статистичними методами, що шкала діагностики психологічного капіталу в академічному контексті має високу надійність, підтверджену конвергентну та дискримінантну валідність, а також інваріантність вимірювання за гендером. **Висновки.** Шкала ПсиКап-12С є економічним засобом вимірювання психологічного капіталу та його складових у здобувачів вищої освіти. Запропонована шкала володіє прийнятними загально визначеними психометричними характеристиками та рекомендована для використання у сфері вищої освіти для вирішення як теоретичних, так і практичних завдань.

Ключові слова: самоефективність, надія, резильєнтність, оптимізм, психометричні характеристики.

Вступ

Психологічний капітал з моменту свого теоретичного обґрунтування в 2004 році (Luthans et al., 2004) привернув значну увагу як науковців, так і практиків. Концепція позитивної психології, що з'явилася на початку 21 століття, запропонувала організаціям новий підхід для досягнення конкурентних переваг. Якщо раніше професійний відбір базувався на оцінці знань, навичок, умінь і досвіду, то тепер Ф. Лютанс закликав зосередити увагу на психологічних властивостях, які є індивідуальними, унікальними, кумулятивними та непередаваними конкурентам, як, наприклад, матеріальні або фінансові (Luthans et al., 2008).

Психологічний капітал дозволяє нам зрозуміти, “хто я є” і “ким я можу стати з точки зору позитивного розвитку” (Luthans et al., 2015). Він відрізняється від людського капіталу (“що я знаю”), соціального капіталу (“кого я знаю”)

capital (“what I know”), social capital (“whom I know”), and financial capital (“what I have”) (Martinez et al., 2019). According to the concept’s authors, psychological capital is “a positive developmental state of an individual, which is expressed in accepting one’s own responsibility and making required efforts to succeed in solving complex problems (self-efficacy); forming a positive attribution of success of the present and future (optimism); persistent search for ways to achieve goals (hope); an ability to maintain sustainable development despite problems and adversities (resilience)” (Luthans et al., 2015: 32)

Psychological capital must be developed through training programs (Luthans et al., 2013; Luthans & Broad, 2022) that makes it an effective construct that can positively influence individuals and even groups.

Psychological capital has been most actively studied in the organizational context, and modern research emphasizes its essential positive role in the educational environment. The available literature suggests that an integral indicator of psychological capital is closely related to a grade point average (Datu et al., 2018; Martinez et al., 2019), autonomous motivation (Datu et al., 2018; Siu et al., 2014), student adaptation (Hazan & Miller, 2019), experience of positive emotions (Carmona-Halty et al., 2019), involvement in learning (Datu & Valdez, 2016; Martinez et al., 2019), constructive strategies for overcoming difficult life situations (Riulli et al., 2012), and high psychological well-being (Prasath et al., 2022).

In general, a university student with resources forming an integral construct – psychological capital, possesses skills and behavior necessary to meet educational requirements and have academic progress (Carmona-Halty et al., 2021). These psychological resources have both common characteristics and significant differences, and their synergistic combination contributes to achieving positive results in the educational environment. Common features are positivity, theoretical and empirical justification, measurement validity, flexibility, interrelation with performance, and other desired indicators. They also share common connotative, cognitive, affective, and social mechanisms (Luthans & Youssef-Morgan, 2017). Self-efficacy, hope,

і фінансового капіталу (“що я маю”) та виходить за їх межі (Martinez et al., 2019). Згідно з авторами концепції, психологічний капітал – це “позитивний психологічний стан людини, який виражається у прийнятті власної відповідальності та докладанні необхідних зусиль для досягнення успіху в розв’язанні складних завдань (самоефективність); формуванні позитивної атрибуції успіху сьогодення й майбутнього (оптимізм); наполегливому пошуку шляхів до досягнення цілей (надія); здатності підтримувати сталий розвиток незважаючи на проблеми та негаразди (резильєнтність)” (Luthans et al., 2015: 32)

Важливо, що психологічний капітал можна розвивати за допомогою тренінгових програм (Luthans et al., 2013; Luthans & Broad, 2022), що робить його корисною конструкцією, здатною позитивно впливати на окремих людей і навіть групи.

Психологічний капітал найбільш активно вивчався в організаційному контексті, сучасні ж дослідження підкреслюють його важливу позитивну роль і в освітньому середовищі. Наявна література свідчить, що інтегральний показник психологічного капіталу тісно пов’язаний зі середнім балом навчальної успішності (Datu et al., 2018; Martinez et al., 2019), автономною мотивацією (Datu et al., 2018; Siu et al., 2014), адаптацією студентів (Hazan & Miller, 2019), переживанням позитивних емоцій (Carmona-Halty et al., 2019), залученістю в навчання (Datu & Valdez, 2016; Martinez et al., 2019), конструктивними стратегіями подолання складних життєвих ситуацій (Riulli et al., 2012), високим психологічним благополуччям (Prasath et al., 2022).

У цілому здобувач вищої освіти, який володіє ресурсами, що утворюють інтегральний конструкт, – психологічний капітал, демонструє навички та поведінку, необхідні для виконання освітніх вимог і досягнення успіхів у навчанні (Carmona-Halty et al., 2021). Ці психологічні ресурси мають як спільні характеристики, так і суттєві відмінності, а їх синергетичне поєднання сприяє досягненню позитивних результатів в освітньому середовищі. Спільними рисами є позитивність, теоретична та емпірична обґрунтованість, валідність вимірювання, їх гнучкість, зв’язок із продуктивністю та іншими бажаними показниками. Вони також мають спільні конативні, когнітивні, афективні та соціальні механізми

optimism, and resilience best meet the criteria (Luthans et al., 2004; Luthans et al., 2015). However, studies confirm that, in the aggregate, they have more variance in the manifestation of well-being, productivity, and behavior than its individual components (Luthans & Youssef-Morgan, 2017). A meta-analysis of 51 independent samples (N = 12,567 individuals) confirmed the correlation between psychological capital and some personality traits (e.g., satisfaction, commitment, cynicism, well-being, stress resistance, anxiety), behavioral characteristics (organizational loyalty, deviance), and performance parameters (self-evaluation, managerial assessment, and objective achievement) (Avey et al., 2011).

Self-efficacy within psychological capital refers to “an individual’s convictions (or confidence) about their abilities to mobilize the motivation, cognitive resources, and courses of action needed to successfully execute a specific task within a given context” (Stajkovic & Luthans, 1998: 66). Unlike personality traits and other stable predictors of success (e.g., IQ or abilities), self-efficacy is a flexible personality characteristic that can be developed through learning, role modeling, social persuasion, and even physical or psychological education (Bandura, 1997). The correlation between self-efficacy and performance was established in many life areas, including academic achievement (Chaffin et al., 2023; Liu & Huang, 2022). Individuals who consider themselves effective are less likely to come under criticism and are more self-confident and resilient to failure (Martinez et al., 2019). Thus, they more often speak about more positive psychological functioning. An individual’s confidence in achieving goals is key to developing self-motivation and activating efforts and perseverance required for academic progress.

Hope and optimism are similarly positively correlated with academic achievements (Feldman & Kubota, 2015; Rand et al., 2020). Hope is operationalized as a positive motivational state, which is formed after a subjective experience of a successful outcome. It provides an individual with the willpower, energy to achieve their goals, and an opportunity to generate alternative options to reach the goal when initial intentions fail. Hope is also regarded as an emotion commonly experienced by students in an educational setting

(Luthans & Youssef-Morgan, 2017). Самооефективність, надія, оптимізм і резильєнтність якнайкраще відповідають цим критеріям (Luthans et al., 2004; Luthans et al., 2015). При цьому дослідження підтверджують, що саме в сукупності вони пояснюють більше дисперсії прояву благополуччя, продуктивності та поведінки в цілому, ніж його окремі складові (Luthans & Youssef-Morgan, 2017). У мета-аналізі із 51 незалежних вибірок (N = 12 567 осіб) підтверджено зв’язок між психологічним капіталом і низкою особистісних властивостей (наприклад, задоволеністю, обов’язковістю, цинізмом, благополуччям, стресостійкістю, тривожністю), характеристиками поведінки (організаційною лояльністю, девіантністю) та продуктивними параметрами (самооцінкою ефективності, оцінкою керівників та об’єктивними досягненнями) (Avey et al., 2011).

Самооефективність у концепції психологічного капіталу визначається як “переконавання або впевненість індивіда у своїх здібностях мобілізувати когнітивні ресурси, мотивацію або поведінкову активність, необхідні для успішного виконання конкретного завдання в певному контексті” (Stajkovic & Luthans, 1998: 66). На відміну від особистісних рис та інших стабільних предикторів успіху (наприклад, IQ або здібностей), самооефективність є гнучкою характеристикою особистості і може бути розвинена через навчання, рольове моделювання, соціальне переконання і навіть фізичне чи психологічне виховання (Bandura, 1997). Взаємозв’язок між самооефективністю та продуктивністю був установлений у багатьох сферах життя, включаючи академічну успішність (Chaffin et al., 2023; Liu & Huang, 2022). Люди, які оцінюють себе як ефективні, менш схильні до впливу критики, більш впевнені в собі та стійкі до невдач (Martinez et al., 2019). Таким чином, вони частіше повідомляють про більш позитивне психологічне функціонування. Упевненість особистості в досягненні цілей має ключове значення для формування самомотивації, активації зусиль та наполегливості, які необхідні для успіху в навчанні.

Аналогічно, надія та оптимізм позитивно взаємопов’язані з академічною успішністю (Feldman & Kubota, 2015; Rand et al., 2020). Надію операціоналізують як позитивний мотиваційний стан, який формується в результаті суб’єктивного переживання відчуття успішності результату. Вона надає особистості

when succeeding in mastering knowledge (Pekrun et al., 2006).

Optimism is usually defined as a generalized positive view of the future (Mens et al., 2021). In psychological capital, optimism is considered a positive attributive style regarding the success of current and future activities. Under such an approach, an individual perceives successes as stable, global and controlled, and failures as temporary, local and controlled (Seligman, 1998). Optimists believe that failure is temporary, its causes are not universal, and other people, circumstances, failure, etc. are responsible for them. Therefore, they treat a challenging situation as a personal challenge and enthusiastically struggle with it. Optimism in psychological capital focuses on realism and flexibility to accurately assess reality and avoid misleading or evading responsibility (Luthans & Youssef-Morgan, 2017).

Another component of psychological capital – resilience – is defined as the ability to recover from adversity, overcome difficulties, solve problems, and possess the will to leave the comfort zone and balance (Luthans et al., 2015). People with high resilience use their personal, social, and psychological resources to effectively adapt, overcome problems, and avoid risk factors. Studies on resilience properties have mainly originated from developmental psychology, especially regarding children and youth from risk groups who “overcome circumstances” and become successful and well-integrated into society as adults despite personal, family, or socioeconomic adversities (Masten et al., 2009). In addition, resilience means not just the ability to recover and return to “normality” after stressful events but also the ability to move to a higher level of functioning and demonstrate post-traumatic growth. The relevant feature distinguishes resilience from similar constructs, such as vitality, psychological stability, and stress resistance, which scientists use to describe human behavior in difficult situations.

Several methods were designed to measure psychological capital and its components. The original scale (Psychological Capital Questionnaire, PCQ-24) was created by F. Luthans and his colleagues in 2007 (Luthans et al., 2007). It consists of 24 modified items – previously

силу волі, енергію для досягнення своїх цілей та здатність генерувати альтернативні варіанти для досягнення мети, коли початкові наміри зазнають невдачі. Надію також розглядають як емоцію, яку зазвичай відчувають студенти в навчальному закладі при досягненні мети оволодіння знаннями (Pekrun et al., 2006).

Оптимізм у цілому визначають як узагальнений позитивний погляд на майбутнє (Mens et al., 2021). У концепції психологічного капіталу оптимізм розглядають як позитивний атрибутивний стиль щодо успішності поточної та майбутньої діяльності. При такому підході успіхи сприймаються людиною як стабільні, глобальні і контрольовані, а невдачі – як тимчасові, локальні та контрольовані (Seligman, 1998). Оптимісти вірять, що невдача тимчасова, що її причини не є універсальними і відповідальність за них несуть інші люди, обставини, невдача тощо. Тому скрутну ситуацію вони сприймають як особистий виклик і борються з нею з посиленою енергією. Оптимізм у концепції психологічного капіталу здійснює акцент на реалізмі і гнучкості, щоб зробити точну оцінку дійсності і уникнути омани або ухилення від відповідальності (Luthans & Youssef-Morgan, 2017).

Нарешті, наступний компонент психологічного капіталу – резильєнтність – визначається як здатність оговтуватися від негараздів, долати труднощі, вирішувати проблеми, володіння волею до виходу із зони комфорту та рівноваги (Luthans et al., 2015). Люди з високим його рівнем вираженості використовують свої особистісні, соціальні та психологічні ресурси для ефективної адаптації, подолання проблем і уникнення факторів ризику. Дослідження властивостей резильєнтності беруть свій початок в основному з психології розвитку, особливо в контексті дітей та молоді із груп ризику, які “перемагають обставини” і стають успішними та добре інтегрованими в суспільство дорослими, незважаючи на особисті, сімейні або соціально-економічні негаразди (Masten et al., 2009). Окрім того, резильєнтність означає не просто здатність до відновлення та повернення до “нормального стану” після стресових подій, а й можливість здійснити перехід на вищий рівень функціонування, продемонструвати посттравматичне зростання. Ця особливість і відрізняє резильєнтність від інших подібних конструктів, таких як життєстійкість, психологічна

Adaptation of the Psychological Capital Questionnaire (PCQ-12S)

published individual scales of hope (State Hope Scale), optimism (Life Orientation Test), resilience (Resilience Scale), self-efficacy (Role Breadth Self-Efficacy Scale), and evaluates psychological capital as a comprehensive indicator in the organizational context. A short version of the original test was lately developed – PCQ-12S, which comprises 12 points. Although F. Luthans and co-authors have empirically verified both psychological capital assessment tools and they are widely used, some aspects remain controversial and unresolved (e.g., Dawkins et al., 2013; Newman et al., 2014). First of all, there is still no consensus on the internal structure of PCQ-24 (Görgens-Ekermans & Herbert, 2013; Sahoo & Sia, 2015) and PCQ-12S (Caza et al., 2010; Avey et al., 2011; Lorenz et al., 2016). Other alternative diagnostic methods, such as the semi-projective Implicit Psychological Capital Questionnaire (I-PCQ) (Harms & Luthans, 2012), are of interest to scientists, primarily due to inconsistency with psychometric characteristics. In addition to issues related to reliability and convergent and discriminatory validity (Dawkins et al., 2013), cultural peculiarities seem to affect research results (Wernsing, 2013; Sahoo & Sia, 2015). When validating foreign-language test versions, the researchers repeatedly found factor structures that did not correspond to the theory of the original four-factor version (see, for example, the three-factor Indian version (Sahoo & Sia, 2015); the five-factor Portuguese version (Rego et al., 2010); the one-factor Chinese version (Cheung et al., 2011)). Moreover, some translated PCQ scales lack results of psychometric analysis. Based on the mentioned data, L. Dudasova and colleagues (Dudasova et al., 2021) emphasize the need for cautious interpretation of the results obtained in studies using PCQ scales, given evidence of poor adaptation quality and psychometric deficiencies. Another aspect of criticism of PCQ scales is their poor open-access availability, which limits the use of the questionnaires in small organizations and other non-profit organizational contexts (Lorenz et al., 2016).

PCQ's authors present its translations for different versions and contexts in almost 40 languages (Luthans et al., 2023). Unfortunately, a lack of a Ukrainian-language version causes concern and requires domestic scientists to fill

стійкість, стресостійкість, які використовують науковці для опису поведінки людини у скрутних ситуаціях.

Для вимірювання психологічного капіталу та його компонентів було розроблено декілька методик. Оригінальна шкала (Psychological Capital Questionnaire, PCQ-24) створена Ф. Лютансом та його колегами у 2007 році (Luthans et al., 2007). Вона складається з 24 модифікованих пунктів раніше опублікованих окремих шкал надії (State Hope Scale), оптимізму (Life Orientation Test), резильєнтності (Resilience Scale), самоефективності (Role Breadth Self-Efficacy Scale) та оцінює психологічний капітал як комплексний показник в організаційному контексті. Згодом було розроблено й скорочену версію оригінального тесту – PCQ-12, який містить 12 пунктів. Хоча Ф. Лютанс із співавторами емпірично верифікували обидва інструменти оцінки психологічного капіталу, і з того часу їх широко використовують, проте деякі аспекти залишаються дискусійними та невирішеними (наприклад, Dawkins et al., 2013; Newman et al., 2014). Насамперед, досі не досягнуто консенсусу щодо внутрішньої структури як PCQ-24 (Görgens-Ekermans & Herbert, 2013; Sahoo & Sia, 2015), так і PCQ-12 (Caza et al., 2010; Avey et al., 2011; Lorenz et al., 2016). Інші альтернативні методи діагностики, такі як напівпроективний опитувальник імпліцитного психологічного капіталу (I-PCQ) (Harms & Luthans, 2012), також викликає занепокоєння у науковців, у першу чергу через невідповідність нормам психометричних характеристик. На додаток до цих проблем, пов'язаних із надійністю, конвергентною та дискримінантною валідністю (Dawkins et al., 2013), культурні особливості, схоже, також впливають на результати досліджень (Wernsing, 2013; Sahoo & Sia, 2015). Під час валідації адаптованих на інші мови версій тесту дослідники неодноразово виявляли факторні структури, які не відповідали теорії чотирифакторної оригінальної версії шкали (див., наприклад, трифакторна індійська версія (Sahoo & Sia, 2015); п'ятифакторна португальська версія (Rego et al., 2010); однофакторна китайська версія (Cheung et al., 2011)). Окрім того, у деяких перекладених шкалах PCQ взагалі відсутні результати психометричного аналізу. Виходячи з цих даних, Л. Дудасова з колегами (Dudasova et al., 2021) наголошують на необхідності обережної

the relevant gap, given its absolute practical value in the context of various life spheres, including academic one.

Based on the above theoretical considerations and a review of available empirical data, we put forward the following **hypothesis**: self-efficacy, hope, resilience and optimism as positive personality characteristics will demonstrate discriminant validity and form a higher-order factor in the sample of Ukrainian students.

The purpose of the article is to develop a shortened Ukrainian-language PCQ based on the 24-point original version for use in higher education, which would meet the necessary psychometric standards.

Methods

Participants and procedure. Two bilingual psychologists conveyed the original PCQ-24 (Luthans et al., 2007) from English into Ukrainian via reverse translation.

The study sample consisted of Kharkiv (Ukraine) university students. They were sent emails specifying the research essence, an invitation to participate in testing, and a link to the online service Google Forms, which clarified all the psychodiagnostic techniques. Before testing, the participants were asked to read and accept online informed consent. The participants were included in the survey if they called themselves Ukrainians and were at least 18 years old. The final sample consisted of 500 university students (53.4% of female participants; 46.6% of male participants). The participants' age ranged from 18 to 24 years ($M = 19.39$; $SD = 1.18$).

Research tools and organization. PCQ-24 is used in the vast majority of studies to measure psychological capital (Luthans et al., 2007). It is applied in combination with other tools that takes a significant amount of time to fill out and bores the subjects. For this reason, a short test version comes in handy.

To reduce the number of questionnaire questions from 24 to 12, we focused on the four criteria indicated by Stanton, Sinar, Balzer, and Smith (Stanton et al., 2002). First, the points that had the highest factor loadings according to the results of previous studies were selected. Secondly, attention was paid to the contribution

інтерпретації результатів, отриманих у дослідженнях з використанням шкал PCQ, з огляду на існування певних доказів недостатньої якості адаптації та психометричних недоліків. Ще одним аспектом критики шкал PCQ є їх низька доступність у відкритому доступі, що обмежує застосування цих опитувальників у малих організаціях та інших некомерційних організаційних контекстах (Lorenz et al., 2016).

Наразі автори шкали діагностики психологічного капіталу представляють переклади тесту різних версій та для різноманітних контекстів майже 40 мовами (Luthans et al., 2023). На жаль, серед них українськомовна версія відсутня, що викликає занепокоєння та вимагає від вітчизняних науковців заповнити цю прогалину, враховуючи безумовну практичну цінність даного конструкту в контексті різноманітних сфер життєдіяльності, включаючи академічну.

Ґрунтуючись на наведених вище теоретичних міркуваннях та огляді існуючих емпіричних даних, ми висунули таку **гіпотезу**: самоєфективність, надія, резильєнтність і оптимізм як позитивні характеристики особистості продемонструють дискримінантну валідність і утворять фактор вищого порядку на вибірці українських студентів.

Мета роботи – на основі 24-пунктної оригінальної версії шкали психологічного капіталу розробити українськомовну коротку версію для використання її у сфері вищої освіти, яка б відповідала необхідним психометричним стандартам.

Методи

Учасники та процедура. Переклад оригінальної шкали PCQ-24 (Luthans et al., 2007) з англійської мови на українську здійснювався двома психологами-білінгвами методом зворотного перекладу.

Вибірка дослідження формувалася зі здобувачів вищої освіти університетів м. Харкова (Україна). Їм на електронні пошти розсилалися листи із поясненням суті дослідження, запрошенням долучитися до тестування та посилання на онлайн-сервіс Google Forms, у якому були представлені всі психодіагностичні методики. Перед тестуванням учасники повинні були прочитати і прийняти онлайн-інформовану згоду. Досліджувані включалися в опитування, якщо вони називали себе українцями і їм було не менше 18 років. Підсумкова

of each question to the scale's internal reliability. Third, the remaining items had to ensure that essential aspects of the construct would not be lost due to removing some questions from the test. Fourthly, given the multidimensional construct of psychological capital, it was necessary to ensure an optimal balance of the number of points for each questionnaire component. As a result, analyzing the PCQ scale from previous studies (for example, Luthans et al., 2007) and using the above criteria, 3 most informative questions were identified to assess self-efficacy, resilience, optimism, and hope – they were combined into PCQ-12S.

Each question of the psychological capital questionnaire in the academic context was evaluated on the 5-point Likert scale from 1 (“Strongly disagree”) to 5 (“Strongly agree”). Here are examples of statements: 1) self-efficacy – “I feel confident when I communicate information about the specific disciplines to course mates” 2) hope – “I find many options to achieve the current academic goals; 3) resilience – “I usually somehow overcome academic difficulties”; and 4) optimism – “Thinking about my professional prospects, I am optimistic about the future” (see Appendix 1 for a full list of questions).

Statistical data analysis. The data analysis was carried via the R statistical environment (R Core Team, 2021) using bruceR (Bao, 2023) and SEMinR (Ray, Danks, Calero Valdez, 2021). First, we examined descriptive statistical values, internal consistency (using Cronbach's alpha and MacDonald's omega), and gender differences. To study the factor structure of PCQ-12S, a confirmatory factor analysis (CFA) was performed involving maximum likelihood with robust standard errors (MLR) to evaluate the structural model. To assess its fit, we calculated chi-square (χ^2) and normalized chi-square (χ^2/df), root mean square error of approximation (RMSEA) with confidence interval (90% CI), comparative fit index (CFI) and standardized mean square residual (SRMR). To assess limit values and determine a model fit with empirical data, the recommendations published in the European Journal of Psychological Evaluation (Schweizer, 2010) were followed: the standardized value of χ^2 below 2 usually indicates a good model fit, and the value below 3 is acceptable. The RMSEA value less than .05 indicates

вибірка складалася з 500 здобувачів вищої освіти (53.4% дівчат; 46.6% хлопців). Вік учасників коливався в діапазоні від 18 до 24 років ($M = 19.39$; $SD = 1.18$).

Інструменти та організація дослідження. Для вимірювання психологічного капіталу в переважній більшості досліджень використовується PCQ-24 (Luthans et al., 2007). У них цей інструмент застосовують у комплексі з іншими опитувальниками, що вимагає значного часу на їх заповнення та викликає втомленість у досліджуваних. З цієї причини доречно розробити коротку версію тесту.

Щоб зменшити кількість запитань в тесті з 24 до 12, ми орієнтувалися на чотири критерії, зазначені Стентоном, Сінаром, Балцером та Смітом (Stanton et al., 2002). По-перше, вибирали пункти, які мали найбільші факторні навантаження за результати попередніх досліджень. По-друге, звертали увагу на внесок кожного запитання у внутрішню надійність шкали. По-третє, залишені пункти мали гарантувати, що важливі аспекти конструкту не будуть втрачені в результаті видалення деяких запитань із тесту. По-четверте, з огляду на багатовимірність конструкту психологічного капіталу необхідно було забезпечити оптимальний баланс кількості пунктів на кожний компонент опитувальника. Як результат, аналізуючи шкалу PCQ попередніх досліджень (наприклад, Luthans et al., 2007) та використовуючи вищезазначені критерії, було визначено по 3 найбільш інформативні запитання з переліку для оцінки самоефективності, резильєнтності, оптимізму та надії, які були об'єднані в шкалу ПсиКап-12С.

Кожне запитання шкали психологічного капіталу в академічному контексті оцінювалося за п'ятибальною шкалою Лікерта від 1 (“Категорично не згоден”) до 5 (“Абсолютно згодний”). Приклади тверджень: 1) самоефективність – “Я відчуваю себе впевнено, коли повідомляю інформацію однокурсникам з дисциплін, які вивчаються”; 2) надія – “Я бачу багато способів досягнення тих цілей, які зараз стоять переді мною в університеті”; 3) резильєнтність – “Зазвичай я так чи інакше долаю труднощі, пов'язані з навчанням”; 4) оптимізм – “Думаючи про свої професійні перспективи, я з оптимізмом дивлюся у майбутнє” (повний перелік запитань див. у Додатку).

Статистичний аналіз даних. Аналіз отриманих даних здійснювався за допомогою

a good model fit and less .08 is acceptable. The comparative fit index (CFI) indicates a good model fit for values ranged from .95 to 1.00, while the range of .90 to .95 means acceptable fit. Thus, the value of the standardized root mean square residual (SRMR) should be less than .10.

To establish the convergent validity, we took into account the indicator's factor loading and the average variance extracted (AVE). AVE can take values ranged from 0 to 1. If $AVE > .50$ that indicates the convergent validity of the scale (Hair et al., 2016). Discriminant validity was assessed using the Fornell-Larcker criterion (Fornell & Larcker, 1981). The Fornell-Larcker criterion involves comparing the square root with AVE on a diagonal, which should be higher than the correlation coefficients (off-diagonal) for each construct in the corresponding rows and columns.

At the second stage of data analysis, a series of multigroup confirmatory factor analyses was conducted to determine the measurement invariance of PCQ for male and female participants. We dealt with measurement invariance at three levels: configural, metric, and scalar. Each of the levels is based on the previous one by introducing additional equality constraints for model parameters to achieve better forms of invariance. In the present study, we used changes in CFI, RMSEA, and SRMR indexes. The criteria followed to test invariance comprised $\Delta CFI \leq -.02$ (Rutkowski & Svetina, 2013), $\Delta RMSEA \leq .015$ and $\Delta SRMR \leq .03$ for factor invariance test (Chen, 2007), and $\Delta CFI \leq -.01$, $RMSEA \leq .015$ and $SRMR \leq .01$ for scalar invariance test (Chen, 2007).

Results

Preliminary analysis and reliability of estimates

As shown in Table 1, the skewness of the distribution of points according to PCQ-12S ranged from -.231 to -.721, and the coefficient of kurtosis – from -.039 to .454. According to Finney & DiStefano (2006), these values indicate that the assumption of normal data distribution has not been violated. In addition, the coefficient of correlations between indicators varied from .62 to .76, confirming strong significant relationships between the PCQ-12S subscales. Independent samples t-tests showed that female students ($M = 3.904$, $SD = 1.065$) did not differ in

статистичного програмного середовища R (R Core Team, 2021) з використанням пакетів bruceR (Bao, 2023) та SEMinR (Ray, Danks, Calero Valdez, 2021). По-перше, ми вивчили описові статистичні значення, внутрішню узгодженість (використовуючи альфа-індекси Кронбаха та омега-індекси Мак-Дональда) та гендерні відмінності. Щоб вивчити факторну структуру ПсиКап-12С, провели конфірмаційний факторний аналіз (CFA) з використанням робастного методу максимальної правдоподібності (MLR) для оцінки структурної моделі. Щоб оцінити його відповідність, ми вираховували χ^2 -квдрат (χ^2) та нормований χ^2 -квдрат (χ^2/df), середньоквадратичну помилку апроксимації (RMSEA) з довірчим інтервалом (90% CI), порівняльний індекс відповідності (CFI) та стандартизований середньоквадратичний залишок (SRMR). Для оцінки граничних значень та визначення відповідності моделі емпіричним даним, дотримувалися рекомендацій, опублікованих у Європейському журналі психологічної оцінки (Schweizer, 2010), згідно з якими нормоване значення χ^2 нижче 2 зазвичай свідчить про хорошу відповідність моделі, а значення нижче 3 – про прийнятну. Значення RMSEA менше .05 вказують на хорошу відповідність моделі, а менше .08 – прийнятну. Індекс порівняльної відповідності (CFI) вказує на хорошу відповідність моделі для значень у діапазоні від .95 до 1.00, тоді як значення діапазону від .90 до .95 означають прийнятну відповідність. Нарешті, значення стандартизованого середньоквадратичного залишку (SRMR) повинне бути нижче .10.

Для визначення конвергентної валідності ми враховували факторне навантаження показника і вилучену середню дисперсію (AVE). AVE може приймати значення в діапазоні від 0 до 1. Якщо $AVE > .50$, то це свідчить про конвергентну валідність шкали (Hair et al., 2016). Дискримінаційну валідність оцінювали з допомогою метрики Форнелла і Ларкера (Fornell & Larcker, 1981). Метрика Форнелла і Ларкера передбачає порівняння квадратного кореня з AVE на діагоналі, який повинен бути вищим за коефіцієнти кореляції (поза діагоналлю) для кожного конструктору у відповідних рядках і стовпцях.

На другому етапі аналізу даних була проведена серія мультигрупових конфірмаційних факторних аналізів з метою визначення

points from male students ($M = 3.876, SD = 1.048$), $t(498) = -.288, p > .05, 95\% CI (-.219, .163)$. When removing an element, the analysis of Cronbach's alpha and McDonald's omega indices allowed us to obtain twelve items (Tabl. 1).

Sources confirming the questionnaire's psychometric characteristics

Based on previous studies of the validity of the psychological capital questionnaire (e.g., Kamei et al., 2018; Santana-Cárdenas, et al., 2018), we tested three models using confirmatory factor analysis. The first model is one-factor (M1), according to which all test items are united by one common factor of psychological capital; the second model is four-factor (M2), which assumes that self-efficacy, hope, resilience and optimism are interrelated components of psychological capital; the third model is hierarchical (M3): psychological capital is conceptualized as a higher-order latent factor with four factors of the first-order components. Statistical analysis results (see Table 2) demonstrate that of all alternatives, the hierarchical theoretical model best fits the empirical data. In the subsequent analysis, we statistically checked it for compliance with other psychometric characteristics.

вимірювальної інваріантності ПсиКап-12С для хлопців та дівчат. Ми досліджували вимірювальну інваріантність на трьох рівнях: конфігураційному, метричному та скалярному. Кожен із цих рівнів базується на попередньому за рахунок введення додаткових обмежень рівності для параметрів моделі з метою досягнення кращих форм інваріантності. У цьому дослідженні ми використовували зміну індексів CFI, RMSEA та SRMR. Критерії, яких ми дотримувалися для перевірки інваріантності, були такими: $\Delta CFI \leq -.02$ (Rutkowski & Svetina, 2013), $\Delta RMSEA \leq .015$ і $\Delta SRMR \leq .03$ для тестів інваріантності факторних навантажень (Chen, 2007) і $\Delta CFI \leq -.01, RMSEA \leq .015$ і $SRMR \leq .01$ для перевірки скалярної інваріантності (Chen, 2007).

Результати

Попередній аналіз та надійність оцінок

Як видно з табл. 1, асиметрія розподілу балів за пунктами ПсиКап-12С коливалася від -.231 до -.721, а значення ексцесу – від -.039 до .454. Згідно з Фінні та ДіСтефано (Finney & DiStefano, 2006), ці значення вказують на те, що припущення про нормальність розподілу даних не було порушено. Крім того, розмір кореляцій між показниками варіювався від

Table 1. Descriptive information about PCQ-12S

Таблиця 1. Описова інформація про шкалу ПсиКап-12С

Questionnaire items Пункти опитувальника	M (SD)	S	K	Reliability Надійність	
				α -index if the item is deleted α -індекс якщо пункт видалено»	ω -index if the item is deleted ω -індекс якщо пункт видалено
1.	4.08 (1.400)	-.675	.454	.909	.909
2.	3.49 (1.466)	-.321	-.375	.910	.910
3.	4.24 (1.205)	-.485	-.194	.911	.911
4.	3.88 (1.473)	-.531	-.039	.913	.913
5.	3.99 (1.395)	-.631	.132	.910	.910
6.	3.87 (1.368)	-.430	-.080	.906	.906
7.	4.24 (1.410)	-.721	.105	.913	.913
8.	3.88 (1.622)	-.521	-.418	.913	.913
9.	3.93 (1.513)	-.571	-.197	.913	.912
10.	3.90 (1.414)	-.502	-.043	.906	.905
11.	3.49 (1.540)	-.231	-.447	.910	.909
12.	3.72 (1.661)	-.455	-.476	.915	.915

Note: M – mean; SD – standard deviation; S – skewness; K – kurtosis.

Примітка: M – середнє значення; SD – стандартне відхилення; S – асиметрія; K – ексцес.

Table 2. Fit indicators of alternative models of the PCQ-12S structure

Таблиця 2. Показники відповідності альтернативних моделей структури шкали ПсиКап-12С

Model Модель	χ^2	χ^2/df	RMSEA (90% CI)	CFI	SRMR
1. One-factor 1. Однофакторна	169.56	3.14	.069 [.060 - .079]	.941	.043
2. Four-factor 2. Чотирьохфакторна	131.52	2.74	.062 [.051 - .073]	.956	.035
3. Hierarchical 3. Ієрархічна	131.50	2.63	.060 [.050 - .071]	.957	.035

Note: χ^2/df – the ratio of statistics χ^2 to the number of degrees of freedom; RMSEA – root mean square error of approximation; CFI – comparative fit index; SRMR – standardized root mean residual.

Примітка: χ^2/df – відношення статистики χ^2 до числа ступенів свободи; RMSEA – середньоквадратична помилка апроксимації; CFI – індекс порівняльної придатності; SRMR – стандартизований середньоквадратичний залишок.

Figure 1 shows a path diagram with standardized factor loadings for the hierarchical model. Adding the general factor of psychological capital has improved all the statistical parameters of the model fit, which makes it possible to consider it a holistic construct. Factor loadings of all items were statistically significant ($p < .001$) and high. A particularity of the hierarchical model allows for calculating points for individual first-order factors and integral – psychological capital.

The analysis of empirical data was further focused on establishing reliability as internal consistency, convergent, and discriminant validity of the questionnaire components. The results are summarized in Table 3. It shows that the values of α -Cronbach's ω -McDonald's indices for the four PSQ-12 subscales exceed the accepted critical value of .70, which indicates measurement reliability. Accordingly, indicators of average variance extracted (AVE) are ranged between .50 and .64 that proves the convergent validity of the scales designed to measure the corresponding constructs. The discriminant validity is evidenced by the Fornell-Larker criterion, according to which the value of the square root of AVE (on the diagonal of Table 3) is higher than correlations between constructs (out of the diagonal).

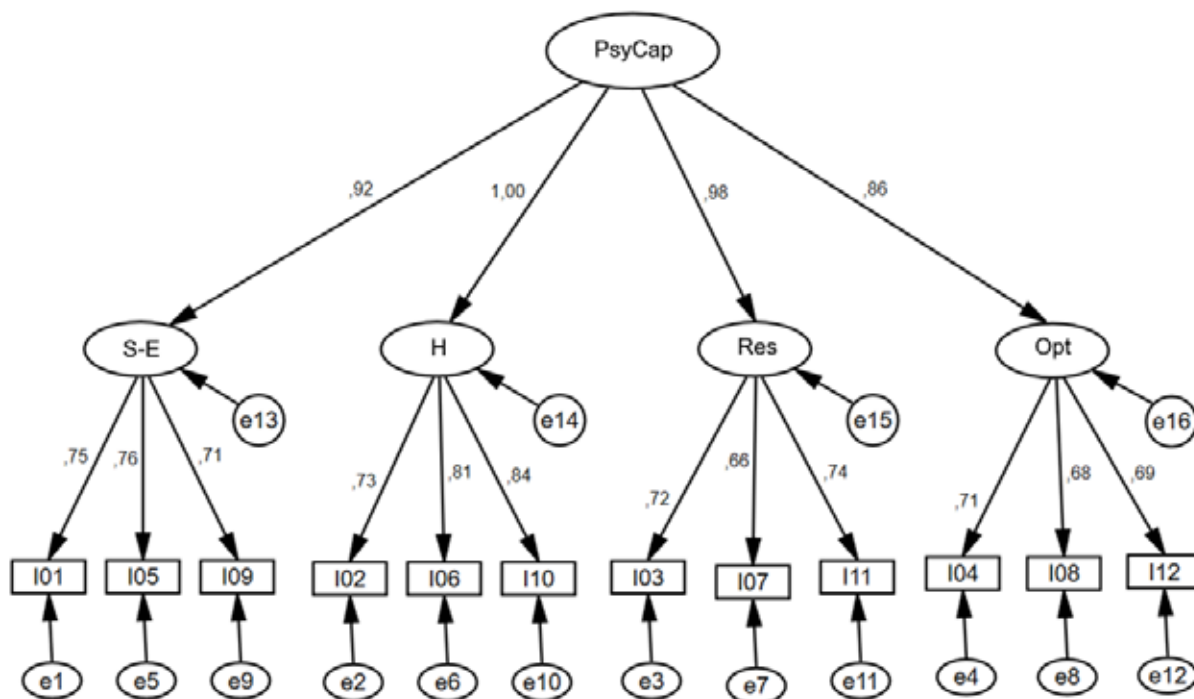
Measurement invariance by sex

At the second stage of statistical analysis, it was checked the configural, metric and scalar measurement invariance of PCQ-12S by sex (female and male students) (see Table 4) based on a hierarchical model that best fits the data.

.62 до .76, що свідчить про сильні значущі взаємозв'язки між субшкалами ПсиКап-12С. Незалежні вибіркові t-тести показали, що студенти жіночої статі ($M = 3.904$, $SD = 1.065$) не відрізнялися за набраними балами від студентів чоловічої статі ($M = 3.876$, $SD = 1.048$), $t(498) = -.288$, $p > .05$, 95% CI $(-.219, .163)$. Нарешті, аналіз альфа-індексів Кронбаха та омега-індексів МакДональда при видаленні елемента дозволив нам отримати дванадцять пунктів шкали (табл. 1).

Джерела підтвердження психометричних характеристик опитувальника

На основі попередніх досліджень валідності опитувальника психологічного капіталу (наприклад, Kamei et al., 2018; Santana-Cárdenas, et al., 2018) ми протестували три моделі за допомогою конфірмаційного факторного аналізу. Перша модель – однофакторна (M1), згідно з нею всі пункти тесту об'єднані одним спільним фактором психологічного капіталу; друга модель – чотирьохфакторна (M2), яка передбачає, що самоефективність, надія, резильєнтність та оптимізм – взаємопов'язані між собою компоненти психологічного капіталу; третя модель – ієрархічна (M3), психологічний капітал концептуалізується як латентний фактор вищого рівня з чотирьох факторами зазначених компонентів першого порядку. Результати статистичного аналізу, які представлені в табл. 2, демонструють, що ієрархічна теоретична модель із усіх варіантів найкраще відповідає емпіричним даним. У подальшому аналізі ми її статистично перевіряли на відповідність іншим психометричним характеристикам.

Note: PsyCap – psychological capital; S-E– self-efficacy; H – hope; Res – resilience; Opt – optimism.

Примітка: ПсиКап – психологічний капітал; Сам – самоефективність; Над – надія; Рез – резильєнтність; Опт – оптимізм.

Fig. 1. The PSQ second-order structure

Рис. 1. Структура другого порядку шкали психологічного капіталу

Table 3. Results of the determination of reliability, convergent, and discriminant validity of PCQ-12

Таблиця 3. Результати визначення надійності, конвергентної та дискримінантної валідності шкали ПсиКап-12С

Constructs Конструкти	α -index α -індекс	ω -index ω -індекс	AVE	Constructs Конструкти			
				1	2	3	4
1. Self-efficacy 1. Самоефективність	.788	.790	.55	.74			
2. Hope 2. Надія	.838	.841	.64	.72**	.80		
3. Resilience 3. Резильєнтність	.746	.753	.50	.67**	.76**	.71	
4. Optimism 4. Оптимізм	.731	.735	.50	.62**	.66**	.62**	.71

Note: ** – $p < .001$.

Примітка: ** – $p < .001$.

As shown in Table 4, the no-limit model used to test configural invariance (M0) fits well with the data in the male ($n_1 = 233$) and female ($n_2 = 267$) groups: $\chi^2(96) = 165.43$; CFI = .967; RMSEA

На рис. 1 показана діаграма шляхів зі стандартизованими факторними навантаженнями для ієрархічної моделі. Додавання загального фактору психологічного капіталу тільки

Table 4. Testing the measurement invariance of PCQ-12 by sex

Таблиця 4. Тестування виміральної інваріантності шкали ПсиКап-12С за статтю

Model Модель	χ^2	df	CFI	RMSEA	SRMR	Added model Вкладена модель	Δ CFI	Δ RMSEA	Δ SRMR
Male vs Female students									
Male students Юнаки ($n_1 = 233$)	78.84	48	.966	.065	.041				
Female students Дівчата ($n_2 = 267$)	86.97	48	.968	.065	.042				
M0. Configural M0. Конфігураційна	165.43	96	.967	.065	.039				
M1. Metric M1. Метрична	179.16	104	.965	.064	.049	M1-M0	-.002	-.001	.011
M2. Scalar M2. Скалярна	199.52	112	.961	.066	.052	M2-M1	-.005	.002	.002

Note: CFI – comparative fit index; RMSEA – root mean-square error of approximation; SRMR – standardized root-mean residual; Δ – parameter change.

Примітка: CFI – порівняльний індекс відповідності; RMSEA – середньоквадратична помилка апроксимації; SRMR – стандартизований середньоквадратичний залишок; Δ – зміна параметра.

= .065 i SRMR = .039. All factor loadings were significantly different from zero ($p < .001$). The results of the metric invariance test showed that the model (M1) also fits the data well: Δ CFI = -.002; Δ RMSEA = -.001, and Δ SRMR = .011. Thus, the additional limits imposed on the model did not drive a significant change in its fit. Then we statistically tested the scalar invariance (M2), which limits the intercepts of the elements so that they are the same for both study groups. The results showed that there was no significant change in the model fit (Δ CFI = -.005; Δ RMSEA = .002 i Δ SRMR = .002), that is, the complete scalar invariance was confirmed. Therefore, the data demonstrate configural, metric, and scalar invariance, which proves the scale adequacy when comparing the subjects by sex.

Discussion

The study of the PSQ psychometric properties is of interest in many foreign countries, incl. in the academic context. Unfortunately, we have to state that Ukraine currently lacks specific studies. Thus, the present paper provides empirical evidence of the validity of factors, reliability, and measurement invariance of PSQ for Ukrainian students.

Our results for the PCQ-12S factor structure echo international studies (Avey et al., 2011;

покращило всі статистичні параметри відповідності моделі, що дозволяє розглядати його як цілісний конструкт. Факторні навантаження всіх пунктів своїх факторів були статистично значущими ($p < .001$) та високими. Особливістю ієрархічної моделі є те, що можна розрахувати бали як для окремих факторів першого порядку, так і для інтегрального – психологічного капіталу.

Далі аналіз емпіричних даних був спрямований на встановлення надійності як внутрішньої узгодженості, конвергентної та дискримінантної валідності складових опитувальника. Результати узагальнені у табл. 3. З цієї таблиці видно, що значення індексів α -Кронбаха і ω -Мак-Дональда для чотирьох субшкал ПсиКап-12С перевищують прийняте критичне значення .70, що свідчить про надійність їх вимірювання. Відповідно показники середньоарифметичної вилученої дисперсії (AVE) знаходяться в межах від .50 до .64, що говорить про конвергентну валідність шкал, призначених для вимірювання відповідних конструктів. Про дискримінантну валідність свідчить метрика Форнелла і Ларкера, згідно з якої значення квадратного кореня із AVE (на діагоналі табл. 3) є вищими, ніж кореляції між конструктами (поза діагоналлю).

Інваріантність вимірювань за статтю

На другому етапі статистичного аналізу на основі ієрархічної моделі, яка

Caza et al., 2010; Kamei, et al., 2018; Luthans et al., 2008; Rus et al., 2012; Santana-Cárdenas et al., 2018). In other words, self-efficacy, hope, resilience, and optimism were satisfactorily rendered by an option with four related factors, which, in turn, form a second-order factor – psychological capital. Reliability analysis based on the Cronbach's alpha and MacDonald's omega indices, subscales, and the overall PSQ-12 index confirmed high internal consistency. In addition, convergent and discriminant validity analysis based on the Fornell & Larcker metric (1981) proved an adequate assessment of the relevant psychometric characteristics. Gender invariance was also demonstrated by revealing its ability to assess psychological capital in a similar way and with equal accuracy in male and female university students. Consequently, the results allow us to conclude that PCQ-12S provides assessments, which can be valuable in terms of reliability and validity, to measure the academic activity of Ukrainian students.

The main advantage of the present study is the use of a large sample. However, some limitations should be mentioned. First, we used a convenient sample that does not adequately cover all Ukrainian university students or all academic fields. Thus, a more representative and diversified sample is needed to compare our results. Second, we focused only on the validity approach within the network. Therefore, a nomological network is required to examine the significant relationships between PSQ-12 and other variables associated with the study (e.g., academic burnout, academic engagement, or academic performance) to test convergent and predictive validity.

In order to expand future research on psychological capital in the academic environment, it would be interesting to study the application of PSQ-12 at uninvestigated levels (e.g., psychological capital within academic group). In addition, the study of the prognostic role of PSQ-12 as an external assessment (for example, by teachers and group curators) of student academic performance can be considered a productive direction of future research. Moreover, we want to mention two issues that will help deepen knowledge about psychological capital in the academic context. First, it is necessary

продемонструвала найкращу відповідність даним, було перевірено конфігураційну, метричну та скалярну інваріантність вимірювання за ознакою статті (юнаки та дівчата) шкали ПсиКап-12С. Як показано в табл. 4, модель без обмежень, яка використовувалася для перевірки конфігураційної інваріантності (M0), добре відповідає даним у групах юнаків ($n_1 = 233$) та дівчат ($n_2 = 267$): $\chi^2(96) = 165.43$; CFI = .967; RMSEA = .065 і SRMR = .039. Усі факторні навантаження статистично значуще відрізнялися від нуля ($p < .001$). Результати перевірки метричної інваріантності показали, що модель (M1) також добре відповідає даним: $\Delta CFI = -.002$; $\Delta RMSEA = -.001$ і $\Delta SRMR = .011$. Таким чином, додаткові обмеження, які наклали на цю модель, не призвели до значної зміни її відповідності. Далі ми статистично перевірили скалярну інваріантність (M2), що обмежує інтерсепти елементів, щоб вони були однаковими для обох груп досліджуваних. Результати показали, що не відбулося значної зміни у відповідності моделі ($\Delta CFI = -.005$; $\Delta RMSEA = .002$ і $\Delta SRMR = .002$), тобто підтвердилася повна скалярна інваріантність. Отже, дані показують конфігураційну, метричну та скалярну інваріантність, що вказує на адекватність шкали при порівнянні досліджуваних за ознакою статі.

Дискусія

Дослідженню психометричних властивостей опитувальника психологічного капіталу приділено значну увагу в багатьох зарубіжних країнах, зокрема, і в академічному контексті. На жаль, доводиться констатувати, що на сьогоднішній день такі дослідження фактично відсутні в Україні. Таким чином, наша робота надає емпіричні докази чинності факторів, надійності та інваріантності вимірювань шкали психологічного капіталу для українських студентів і студенток.

Наші результати факторної структури шкали ПсиКап-12С співпадають із міжнародними дослідженнями (Avey et al., 2011; Caza et al., 2010; Kamei, et al., 2018; Luthans et al., 2008; Rus et al., 2012; Santana-Cárdenas et al., 2018). Іншими словами, самоефективність, надія, резильєнтність і оптимізм задовільно пояснюються рішенням із чотирма пов'язаними факторами, які, в свою чергу, утворюють фактор другого порядку – психологічний капітал. Аналіз надійності, заснований на індексах

to study the equivalence, i.e., measurement invariance, of PSQ-12 in different countries and, second, to establish thresholds for high and low levels of psychological capital in the academic environment.

Conclusions

PSQ-12 is a short Ukrainian-language version of the scale that ensures an economical way to measure psychological capital and its components in university students. It is based on the original PCQ-24.

The proposed PSQ-12 has acceptable and well-recognized psychometric characteristics. It demonstrates high reliability, convergent and discriminant validity, and measurement invariance by sex.

In general, psychological capital is a multifaceted construct that is conceptualized as a latent factor of the highest level with four first-order factors: self-efficacy, hope, resilience, and optimism. It is associated with a wide range of performance indicators. Positive correlations with engagement in learning and experience of positive emotions and inverse ones with academic burnout and the manifestation of negative emotions give grounds for PSQ-12 to become a tool for advanced research in positive psychology in higher education.

References

- Avey, J. B., Reichard, R. J., Luthans, F., & Mhatre, K. H. (2011). Meta-analysis of the impact of positive psychological capital on employee attitudes, behaviors, and performance. *Human Resource Development Quarterly*, 22(2), 127-152. <https://doi.org/10.1002/hrdq.20070>
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- Bao, H.-W.-S. (2023). Package bruceR: Broadly useful convenient and efficient R functions. R package version 0.8.x. <https://CRAN.R-project.org/package=bruceR>
- Carmona-Halty, M., Salanova, M., Llorens, S., & Schaufeli, W. B. (2021). Linking positive emotions and academic performance: The mediated role of academic psychological capital and academic engagement. *Current Psychology*, 40(6), 2938-2947. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00227-8>
- Carmona-Halty, M., Salanova, M., Llorens, S., & Schaufeli, W. B. (2019). How Psychological Capital Mediates Between Study-Related

альфа Кронбаха та омега МакДональда, субшкал і загального показника ПсиКап-12С вказав на високу внутрішню узгодженість. Крім того, аналіз конвергентної та дискримінантної валідності, заснований на метриці Форнелла і Ларкера (Fornell & Larcker, 1981), свідчив про адекватну оцінку цих психометричних характеристик. Гендерна інваріантність також була продемонстрована, виявивши її здатність оцінювати психологічний капітал подібним чином і з однаковою точністю у студентів університету чоловічої та жіночої статі. Отже, ці результати приводять нас до висновку, що ПсиКап-12С надає оцінки, які можуть бути цінними, з точки зору надійності та валідності, для вимірювання академічної активності українських студентів.

Основна перевага цього дослідження полягає у використанні великої вибірки. Проте є деякі обмеження, про які слід згадати. По-перше, ми використали зручну вибірку, яка не відображає адекватно всіх українських студентів університетів чи всі академічні сфери. Таким чином, для порівняння наших результатів потрібна більш репрезентативна та диверсифікована вибірка. По-друге, ми зосередилися лише на підході валідності всередині мережі. Отже, номологічний мережевий підхід необхідний для вивчення істотних взаємозв'язків між ПсиКап-12С та іншими змінними, пов'язаними з дослідженням, як-от академічне вигорання, академічна залученість чи академічна успішність, для перевірки конвергентної і прогностичної достовірності.

Щоб розширити майбутні дослідження психологічного капіталу в академічному середовищі, було б цікаво вивчити застосування ПсиКап-12С на ще не вивчених рівнях (наприклад, психологічний капітал на рівні академічної групи). Крім того, вивчення прогностичної ролі ПсиКап-12С як зовнішнього оцінювання (наприклад, викладачами та кураторами груп) в академічній успішності студентів можна вважати плідним напрямом майбутніх досліджень. Нарешті, ми хочемо згадати дві проблеми, які допоможуть розширити знання про психологічний капітал в академічному контексті. По-перше, необхідно вивчити еквівалентність (тобто інваріантність вимірювань) ПсиКап-12С у різних країнах, а по-друге, встановити порогові значення для високих та низьких рівнів психологічного капіталу в академічному середовищі.

- Positive Emotions and Academic Performance. *Journal of Happiness Studies*, 20(2), 605–617. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-9963-5>
- Caza, A., Bagozzi, R. P., Woolley, L., Levy, L., & Barker Caza, B. (2010). Psychological capital and authentic leadership. *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, 2(1), 53–70. <https://doi.org/10.1108/17574321011028972>
- Chaffin, T. D., Luthans, B. C., & Luthans, K. W. (2023). Integrity, positive psychological capital and academic performance. *Journal of Management Development*, 42 (2), 93–105. <https://doi.org/10.1108/jmd-07-2022-0162>
- Chen, F. F. (2007). Sensitivity of Goodness of Fit Indexes to Lack of Measurement Invariance. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 14(3), 464–504. <https://doi.org/10.1080/10705510701301834>
- Cheung, F., Tang, C. S.-K., & Tang, S. (2011). Psychological capital as a moderator between emotional labor, burnout, and job satisfaction among school teachers in China. *International Journal of Stress Management*, 18(4), 348–371. <https://doi.org/10.1037/a0025787>
- Datu, J. A. D., & Valdez, J. P. M. (2016). Psychological Capital Predicts Academic Engagement and Well-Being in Filipino High School Students. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 25(3), 399–405. <https://doi.org/10.1007/s40299-015-0254-1>
- Datu, J. A. D., King, R. B., & Valdez, J. P. M. (2016). Psychological capital bolsters motivation, engagement, and achievement: Cross-sectional and longitudinal studies. *The Journal of Positive Psychology*, 13(3), 260–270. <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1257056>
- Dawkins, S., Martin, A., Scott, J., & Sanderson, K. (2013). Building on the positives: A psychometric review and critical analysis of the construct of Psychological Capital. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 86(3), 348–370. <https://doi.org/10.1111/joop.12007>
- Dudasova, L., Prochazka, J., Vaculik, M., & Lorenz, T. (2021). Measuring psychological capital: Revision of the Compound Psychological Capital Scale (CPC-12). *PLOS ONE*, 16(3), e0247114. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0247114>
- Feldman, D. B., & Kubota, M. (2015). Hope, self-efficacy, optimism, and academic achievement: Distinguishing constructs and levels of specificity in predicting college grade-point average. *Learning and Individual Differences*, 37, 210–216. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2014.11.022>
- Finney, S. J., & DiStefano, C. (2006). Non-normal and Categorical data in structural equation modeling. In G. R. Hancock & R. O. Mueller (Eds.), *Structural*

Висновки

ПсиКап-12С є короткою українськомовною версією шкали, що забезпечує економний спосіб вимірювання психологічного капіталу та його складових у здобувачів вищої освіти. Вона створена на основі оригінальної версії PCQ-24.

Запропонована шкала ПсиКап-12С володіє прийнятними загально визначеними психометричними характеристиками. Вона демонструє високу надійність, конвергентну та дискримінантну валідність, а також інваріантність вимірювання за гендерним аспектом.

Загалом психологічний капітал являється багатограним конструктом, який концептуалізується як латентний фактор вищого рівня з чотирьма факторами першого порядку: самоефективності, надії, резильєнтності та оптимізму. Він пов'язаний зі широким спектром результативних показників. Позитивні кореляційні зв'язки із залученістю в навчання та переживанням позитивних емоцій і зворотні з академічним вигоранням та проявом негативних емоцій дають підстави для того, щоб ПсиКап-12С став інструментом перспективних досліджень у галузі позитивної психології у сфері вищої освіти.

Список використаних джерел

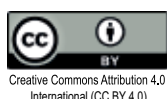
- Avey, J. B., Reichard, R. J., Luthans, F., & Mhatre, K. H. Meta-analysis of the impact of positive psychological capital on employee attitudes, behaviors, and performance. *Human Resource Development Quarterly*. 2011. Vol. 22 (2). P. 127–152. <https://doi.org/10.1002/hrdq.20070>
- Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. New York : Freeman. 1997. 604 p.
- Bao H.-W.-S. Package bruceR: Broadly useful convenient and efficient R functions. R package version 0.8.x. 2023. <https://CRAN.R-project.org/package=bruceR>
- Carmona-Halty, M., Salanova, M., Llorens, S., & Schaufeli, W. B. Linking positive emotions and academic performance: The mediated role of academic psychological capital and academic engagement. *Current Psychology*. 2021. Vol. 40 (6). P. 2938–2947. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00227-8>
- Carmona-Halty, M., Salanova, M., Llorens, S., & Schaufeli, W. B. How Psychological Capital Mediates Between Study-Related Positive Emotions and Academic Performance. *Journal of Happiness Studies*. 2019. Vol. 20 (2). P. 605–617. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-9963-5>
- Caza, A., Bagozzi, R. P., Woolley, L., Levy, L., & Barker Caza, B. Psychological

- equation modeling: a second course* (pp. 269–314). CT: Information Age.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50. <https://doi.org/10.2307/3151312>
- Görgens-Ekermans, G., & Herbert, M. (2013). Psychological capital: Internal and external validity of the Psychological Capital Questionnaire (PCQ-24) on a South African sample. *SA Journal of Industrial Psychology*, 39(2), 1–12. <https://doi.org/10.4102/sajip.v39i2.1131>
- Hair, J., Hult, T., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2016). *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*. CA: Sage Publications.
- Harms, P. D., & Luthans, F. (2012). Measuring implicit psychological constructs in organizational behavior: An example using psychological capital. *Journal of Organizational Behavior*, 33(4), 589–594. <https://doi.org/10.1002/job.1785>
- Hazan Liran, B., & Miller, P. (2019). The Role of Psychological Capital in Academic Adjustment Among University Students. *Journal of Happiness Studies*, 20(1), 51–65. <https://doi.org/10.1007/s10902-017-9933-3>
- Kamei, H., Ferreira, M. C., Valentini, F., Peres, M. F. P., Kamei, P. T., & Damásio, B. F. (2018). Psychological Capital Questionnaire - Short Version (PCQ-12): evidence of Validity of The Brazilian Version. *Psico-USF*, 23(2), 203–214. <https://doi.org/10.1590/1413-82712018230202>
- Liu, J., & Huang, S. (2022). A Study on University Students' Psychological Capital and Academic Performance: Autonomous Motivation as the Mediator. *Open Access Library Journal*, 09(06), 1–20. <https://doi.org/10.4236/oalib.1108941>
- Lorenz, T., Beer, C., Pütz, J., & Heinitz, K. (2016). Measuring Psychological Capital: Construction and Validation of the Compound PsyCap Scale (CPC-12). *PLOS ONE*, 11(4), e0152892. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0152892>
- Luthans, B. C., Luthans, K. W., & Avey, J. B. (2013). Building the Leaders of Tomorrow. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 21(2), 191–199. <https://doi.org/10.1177/1548051813517003>
- Luthans, F., & Broad, J. D. (2022). Positive psychological capital to help combat the mental health fallout from the pandemic and VUCA environment. *Organizational Dynamics*, 51(2), 100817. <https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2020.100817>
- Luthans, F., & Youssef, C. M. (2004). Human, Social, and Now Positive Psychological Capital Management. *Organizational Dynamics*, 33(2), 143–160. <https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2004.01.003>
- capitalandauthenticleadership. *Asia-Pacific Journal of Business Administration*. 2010. Vol. 2 (1). P. 53–70. <https://doi.org/10.1108/17574321011028972>
- Chaffin T. D., Luthans B. C., Luthans K. W. Integrity, positive psychological capital and academic performance. *Journal of Management Development*. 2023. Vol. 42 (2). P. 93–105. <https://doi.org/10.1108/jmd-07-2022-0162>
- Chen F. F. Sensitivity of Goodness of Fit Indexes to Lack of Measurement Invariance. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*. 2007. Vol. 14 (3). P. 464–504. <https://doi.org/10.1080/10705510701301834>
- Cheung F, Tang C. S.-K., Tang S. Psychological capital as a moderator between emotional labor, burnout, and job satisfaction among school teachers in China. *International Journal of Stress Management*. 2011. Vol. 18 (4). P. 348–371. <https://doi.org/10.1037/a0025787>
- Datu J. A. D., Valdez J. P. M. Psychological Capital Predicts Academic Engagement and Well-Being in Filipino High School Students. *The Asia-Pacific Education Researcher*. 2016. Vol. 25 (3). P. 399–405. <https://doi.org/10.1007/s40299-015-0254-1>
- Datu J. A. D., King R. B., Valdez J. P. M. Psychological capital bolsters motivation, engagement, and achievement: Cross-sectional and longitudinal studies. *The Journal of Positive Psychology*. 2016. Vol. 13 (3). P. 260–270. <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1257056>
- Dawkins, S., Martin, A., Scott, J., & Sanderson, K. Building on the positives: A psychometric review and critical analysis of the construct of Psychological Capital. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 2013. Vol. 86 (3). P. 348–370. <https://doi.org/10.1111/joop.12007>
- Dudasova, L., Prochazka, J., Vaculik, M., & Lorenz, T. Measuring psychological capital: Revision of the Compound Psychological Capital Scale (CPC-12). *PLOS ONE*. 2021. Vol. 16 (3). P. e0247114. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0247114>
- Feldman D. B., Kubota M. Hope, self-efficacy, optimism, and academic achievement: Distinguishing constructs and levels of specificity in predicting college grade-point average. *Learning and Individual Differences*. 2015. Vol. 37. P. 210–216. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2014.11.022>
- Finney S., DiStefano C. Non-normal and Categorical data in structural equation modeling. *Structural equation modeling: a second course* / ed. by G. R. Hancock, R. O. Mueller. Greenwich, 2006. P. 269–314.
- Fornell C., Larcker D. F. Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*. 1981. Vol. 18 (1). P. 39–50. <https://doi.org/10.2307/3151312>
- Görgens-Ekermans G., Herbert M. Psychological capital: Internal and external validity of the Psychological

Adaptation of the Psychological Capital Questionnaire (PCQ-12S)

- Luthans, F., & Youssef-Morgan, C. M. (2017). Psychological Capital: An Evidence-Based Positive Approach. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 4(1), 339–366. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-032516-113324>
- Luthans, F., Avolio, B., & Avey, J. (2023). *Psychological Capital Questionnaire*. <https://www.mindgarden.com/136-psychological-capital-questionnaire#horizontalTab4>
- Luthans, F., Avolio, B., Avey, J. B., & Norman, S. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60(3), 541–572. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2007.00083.x>
- Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B. J., & Avey, J. B. (2008). The mediating role of psychological capital in the supportive organizational climate-employee performance relationship. *Journal of Organizational Behavior*, 29(2), 219–238. <https://doi.org/10.1002/job.507>
- Luthans, F., Youssef-Morgan, C. M., & Avolio, B. J. (2015). *Psychological Capital and Beyond*. NY: Oxford University Press, Incorporated.
- Martínez, I. M., Youssef-Morgan, C. M., Chambel, M. J., & Marques-Pinto, A. (2019). Antecedents of academic performance of university students: academic engagement and psychological capital resources. *Educational Psychology*, 39(8), 1047–1067. <https://doi.org/10.1080/01443410.2019.1623382>
- Masten, A., Cutuli, J. J., Herbers, J. E., & Reed, M. J. (2009). Resilience in Development. In S. Lopez & C. Snyder (Eds.), *Oxford handbook of positive psychology* (pp. 117–131). Oxford University Press.
- Mens, M. G., Scheier, M. F., & Carver, C. S. (2021). Optimism. In C. R. Snyder, S. J. Lopez, L. M. Edwards & S. C. Marques (Eds.), *The Oxford handbook of positive psychology* (pp. 396–412). Oxford University Press.
- Newman, A., Ucbasaran, D., Zhu, F., & Hirst, G. (2014). Psychological capital: A review and synthesis. *Journal of Organizational Behavior*, 35(S1), 120–138. <https://doi.org/10.1002/job.1916>
- Pekrun, R., Elliot, A. J., & Maier, M. A. (2006). Achievement goals and discrete achievement emotions: A theoretical model and prospective test. *Journal of Educational Psychology*, 98(3), 583–597. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.98.3.583>
- Prasath, P. R., Xiong, Y., Zhang, Q., & Jeon, L. (2022). Psychological Capital, Well-being, and Distress of International Students. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 44(3), 529–549. <https://doi.org/10.1007/s10447-022-09473-1>
- R Core Team (2021). *R: A language and environment for statistical computing*. R Capital Questionnaire (PCQ-24) on a South African sample. *SA Journal of Industrial Psychology*. 2013. Vol. 39 (2). P. 1–12. <https://doi.org/10.4102/sajip.v39i2.1131>
- Hair, J., Hult, T., Ringle, C., & Sarstedt, M. A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). CA : Sage Publications. 2016. 390 p.
- Harms P. D., Luthans F. Measuring implicit psychological constructs in organizational behavior: An example using psychological capital. *Journal of Organizational Behavior*. 2012. Vol. 33 (4). P. 589–594. <https://doi.org/10.1002/job.1785>
- Hazan Liran B., Miller P. The Role of Psychological Capital in Academic Adjustment Among University Students. *Journal of Happiness Studies*. 2019. Vol. 20 (1). P. 51–65. <https://doi.org/10.1007/s10902-017-9933-3>
- Kamei, H., Ferreira, M. C., Valentini, F., Peres, M. F. P., Kamei, P. T., & Damásio, B. F. Psychological Capital Questionnaire - Short Version (PCQ-12): evidence of Validity of The Brazilian Version. *Psico-USF*. 2018. Vol. 23 (2). P. 203–214. <https://doi.org/10.1590/1413-82712018230202>
- Liu J., Huang S. A Study on University Students' Psychological Capital and Academic Performance: Autonomous Motivation as the Mediator. *Open Access Library Journal*. 2022. Vol. 9 (6). P. 1–20. <https://doi.org/10.4236/oalib.1108941>
- Lorenz, T., Beer, C., Pütz, J., & Heinitz, K. Measuring Psychological Capital: Construction and Validation of the Compound PsyCap Scale (CPC-12). *PLOS ONE*. 2016. Vol. 11 (4). P. e0152892. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0152892>
- Luthans B. C., Luthans K. W., Avey J. B. Building the Leaders of Tomorrow. *Journal of Leadership & Organizational Studies*. 2013. Vol. 21 (2). P. 191–199. <https://doi.org/10.1177/1548051813517003>
- Luthans F., Broad J. D. Positive psychological capital to help combat the mental health fallout from the pandemic and VUCA environment. *Organizational Dynamics*. 2022. Vol. 51 (2). P. 100817. <https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2020.100817>
- Luthans F., Youssef C. M. Human, Social, and Now Positive Psychological Capital Management. *Organizational Dynamics*. 2004. Vol. 33 (2). P. 143–160. <https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2004.01.003>
- Luthans F., Youssef-Morgan C. M. Psychological Capital: An Evidence-Based Positive Approach. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 2017. Vol. 4 (1). P. 339–366. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-032516-113324>
- Luthans F., Avolio B., Avey J. Psychological Capital Questionnaire. 2023. <https://www.mindgarden.com/136-psychological-capital-questionnaire#horizontalTab4>
- Luthans, F., Avolio, B., Avey, J. B., & Norman, S. Positive psychological

- Foundation for Statistical Computing. Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/>
- Rand, K. L., Shanahan, M. L., Fischer, I. C., & Fortney, S. K. (2020). Hope and optimism as predictors of academic performance and subjective well-being in college students. *Learning and Individual Differences, 81*, 101906. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2020.101906>
- Ray, S., Danks, N. P., & Calero Valdez, A. (2021). *R package seminr: Domain-specific language for building and estimating structural equation models version 2.1.0 [computersoftware]*. <https://cran.r-project.org/web/packages/seminr/>
- Rego, A., Marques, C., Leal, S., Sousa, F., & Pina e Cunha M. (2010). Psychological capital and performance of Portuguese civil servants: exploring neutralizers in the context of an appraisal system. *The International Journal of Human Resource Management, 21*(9), 1531–1552. <https://doi.org/10.1080/09585192.2010.488459>
- Rioli, L., Savicki, V., & Richards, J. (2012). Psychological Capital as a Buffer to Student Stress. *Psychology, 03*(12), 1202–1207. <https://doi.org/10.4236/psych.2012.312a178>
- Rus, C. L., Baban, A., Jesus, S. N., & Andrei, D. (2012). An analysis of the psychometric properties of the Psychological Capital Questionnaire-12. *Journal of Education Sciences and Psychology, 1*(2), 110–122. <https://www.proquest.com/docview/1011444951>
- Rutkowski, L., & Svetina, D. (2013). Assessing the Hypothesis of Measurement Invariance in the Context of Large-Scale International Surveys. *Educational and Psychological Measurement, 74*(1), 31–57. <https://doi.org/10.1177/0013164413498257>
- Sahoo, B. C., & Sia, S. K. (2015). Psychological Capital and Organisational Commitment: Nature, Structure and Relationship in an Indian Sample. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation, 11*(3), 230–244. <https://doi.org/10.1177/2319510x15588386>
- Santana-Cárdenas, S., Viseu, J. N., López-Núñez, M. I., & Jesus, S. N. (2018). Validity and reliability evidence of the Psychological Capital Questionnaire-12 in a sample of Mexican workers. *Annals of Psychology, 34*(3), 562–570. <https://doi.org/10.6018/analesps.34.3.319211>
- Schweizer, K. (2010). Some Guidelines Concerning the Modeling of Traits and Abilities in Test Construction. *European Journal of Psychological Assessment, 26*(1), 1–2. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000001>
- Seligman, M. E. P. (1998). *Learned optimism*. New York: Pocket Books.
- Siu, O. L., Bakker, A. B., & Jiang, X. (2013). Psychological Capital Among University Students: Relationships capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology, 2007*. Vol. 60 (3). P. 541–572. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2007.00083.x>
- Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B. J., & Avey, J. B. The mediating role of psychological capital in the supportive organizational climate-employee performance relationship. *Journal of Organizational Behavior, 2008*. Vol. 29 (2). P. 219–238. <https://doi.org/10.1002/job.507>
- Luthans F., Youssef-Morgan C. M., Avolio B. J. *Psychological Capital and Beyond*. New York : Oxford University Press, Incorporated. 2015. 336 p.
- Martínez, I. M., Youssef-Morgan, C. M., Chambel, M. J., & Marques-Pinto, A. Antecedents of academic performance of university students: academic engagement and psychological capital resources. *Educational Psychology, 2019*. Vol. 39 (8). P. 1047–1067. <https://doi.org/10.1080/01443410.2019.1623382>
- Masten, A., Cutuli, J. J., Herbers, J. E., & Reed, M. J. *Resilience in Development*. Oxford handbook of positive psychology / ed. by S. Lopez, C. Snyder. New York. 2009. P. 117–131.
- Mens M. G., Scheier M. F., Carver C. S. *Optimism*. The Oxford handbook of positive psychology / ed. by C. R. Snyder et al. New York, 2021. P. 396–412.
- Newman, A., Ucbasaran, D., Zhu, F., & Hirst, G. *Psychological capital: A review and synthesis*. *Journal of Organizational Behavior, 2014*. Vol. 35. P. 120–138. <https://doi.org/10.1002/job.1916>
- Pekrun R., Elliot A. J., Maier M. A. Achievement goals and discrete achievement emotions: A theoretical model and prospective test. *Journal of Educational Psychology, 2006*. Vol. 98 (3). P. 583–597. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.98.3.583>
- Prasath, P. R., Xiong, Y., Zhang, Q., & Jeon, L. *Psychological Capital, Well-being, and Distress of International Students*. *International Journal for the Advancement of Counselling, 2022*. Vol. 44 (3). P. 529–549. <https://doi.org/10.1007/s10447-022-09473-1>
- R Core Team. *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing. Vienna, Austria. 2021. <https://www.R-project.org/>
- Rand, K. L., Shanahan, M. L., Fischer, I. C., & Fortney, S. K. Hope and optimism as predictors of academic performance and subjective well-being in college students. *Learning and Individual Differences, 2020*. Vol. 81. P. 101906. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2020.101906>
- Ray S., Danks N. P., Calero Valdez A. *R package seminr: Domain-specific language for building and estimating structural equation models version 2.1.0 [computer software]*. 2021. <https://cran.r-project.org/web/packages/seminr/>
- Rego, A., Marques, C., Leal, S., Sousa, F., & Pina e Cunha M. Psychological capital and performance of Portuguese civil servants: exploring neutralizers in

- with Study Engagement and Intrinsic Motivation. *Journal of Happiness Studies*, 15(4), 979–994. <https://doi.org/10.1007/s10902-013-9459-2>
- Stajkovic, A. D., & Luthans, F. (1998). Social cognitive theory and self-efficacy: Goin beyond traditional motivational and behavioral approaches. *Organizational Dynamics*, 26(4), 62–74. [https://doi.org/10.1016/s0090-2616\(98\)90006-7](https://doi.org/10.1016/s0090-2616(98)90006-7)
- Stanton, J. M., Sinar, E. F., Balzer, W. K., & Smith, P. C. (2002). Issues and strategies for reducing the length of self-report scales. *Personnel Psychology*, 55(1), 167–194. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2002.tb00108.x>
- Wernsing, T. (2013). Psychological capital: A test of measurement invariance across 12 national cultures. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 21(2), 179–190. <https://doi.org/10.1177/1548051813515924>
- the context of an appraisal system. *The International Journal of Human Resource Management*. 2010. Vol. 21 (9). P. 1531–1552. <https://doi.org/10.1080/09585192.2010.488459>
- Riulli L., Savicki V., Richards J. Psychological Capital as a Buffer to Student Stress. *Psychology*. 2012. Vol. 3 (12). P. 1202–1207. <https://doi.org/10.4236/psych.2012.312a178>
- Rus, C. L., Baban, A., Jesus, S. N., & Andrei, D. An analysis of the psychometric properties of the Psychological Capital Questionnaire-12. *Journal of Education Sciences and Psychology*. 2012. Vol. 1 (2). P. 110–122. <https://www.proquest.com/docview/1011444951>
- Rutkowski L., Svetina D. Assessing the Hypothesis of Measurement Invariance in the Context of Large-Scale International Surveys. *Educational and Psychological Measurement*. 2013. Vol. 74 (1). P. 31–57. <https://doi.org/10.1177/0013164413498257>
- Sahoo B. C., Sia S. K. Psychological Capital and Organisational Commitment: Nature, Structure and Relationship in an Indian Sample. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation*. 2015. Vol. 11 (3). P. 230–244. <https://doi.org/10.1177/2319510x15588386>
- Santana-Cárdenas, S., Viseu, J. N., López-Núñez, M. I., & Jesus, S. N. Validity and reliability evidence of the Psychological Capital Questionnaire-12 in a sample of Mexican workers. *Annals of Psychology*. 2018. Vol. 34 (3). P. 562–570. <https://doi.org/10.6018/analesps.34.3.319211>
- Schweizer K. Some Guidelines Concerning the Modeling of Traits and Abilities in Test Construction. *European Journal of Psychological Assessment*. 2010. Vol. 26, (1). P. 1–2. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000001>
- Seligman M. E. P. *Learned optimism*. New York : Pocket Books, 1998. 319 p.
- Siu O. L., Bakker A. B., Jiang X. Psychological Capital Among University Students: Relationships with Study Engagement and Intrinsic Motivation. *Journal of Happiness Studies*. 2013. Vol. 15 (4). P. 979–994. <https://doi.org/10.1007/s10902-013-9459-2>
- Stajkovic A. D., Luthans F. Social cognitive theory and self-efficacy: Goin beyond traditional motivational and behavioral approaches. *Organizational Dynamics*. 1998. Vol. 26 (4). P. 62–74. [https://doi.org/10.1016/s0090-2616\(98\)90006-7](https://doi.org/10.1016/s0090-2616(98)90006-7)
- Stanton, J. M., Sinar, E. F., Balzer, W. K., & Smith, P. C. Issues and strategies for reducing the length of self-report scales. *Personnel Psychology*. 2002. Vol. 55 (1). P. 167–194. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2002.tb00108.x>
- Wernsing T. Psychological capital: A test of measurement invariance across 12 national cultures. *Journal of Leadership & Organizational Studies*. 2013. Vol. 21 (2). P. 179–190. <https://doi.org/10.1177/1548051813515924>

Psychological Capital Questionnaire in the Academic Context (PSQ-12)
Шкала психологічного капіталу в академічному контексті (ПсиКап-12С)

The Tabl. below contains the statements describing your actual thoughts about yourself. Please indicate how much you agree with each of the following statements as a university student.

У табл. нижче наведені твердження, які описують ваші думки щодо себе у даний момент. Будь ласка, вкажіть за допомогою варіантів у верхній частині таблиці, наскільки ви погоджуєтесь з кожним твердженням як студент закладу вищої освіти.

Table. The statements PSQ-12
Таблиця. Твердження ПсиКап-12С

№	Statements Твердження	Strongly disagree Категорично не згоден	I don't agree Не згоден	Partially agree Частково згоден	Agree Згоден	Strongly agree Абсолютно згодний
1.	I feel confident in helping to complete academic tasks/goals Я відчуваю себе впевнено, допомагаючи встановити пов'язані з навчанням завдання/цілі					
2.	I think I'm now pretty good at learning Думаю, що зараз я досить успішний (-на) у навчанні					
3.	I usually somehow overcome learning difficulties Зазвичай я так чи інакше долаю труднощі, пов'язані з навчанням					
4.	At university, I always try to be optimistic about current developments В університеті я завжди намагаюся дивитися позитивно на те, що відбувається					
5.	I feel confident when discussing academic issues with other students or my teachers Я відчуваю себе впевнено, коли обговорюю навчальні питання з іншими студентами або моїми викладачами					
6.	I find many options to achieve the current academic goals Я бачу багато способів досягнення тих цілей, які зараз стоять переді мною в університеті					
7.	I can withstand challenging times during the academic year because I have relevant experience Я можу витримати важкі часи під час навчального року, тому що вже стикався з труднощами раніше					

**Adaptation of the Psychological Capital Questionnaire
(PCQ-12S)**

8.	Thinking about my professional prospects, I am optimistic about the future Думаючи про свої професійні перспективи, я з оптимізмом дивлюся у майбутнє					
9.	I feel confident when I communicate information about the specific disciplines to course mates Я відчуваю себе впевнено, коли повідомляю інформацію однокурсникам з дисциплін, які вивчаються					
10.	At university, I successfully solve the tasks that I have set for myself У цей час в університеті я успішно вирішую ті завдання, які для себе поставив (-ла)					
11.	I feel I can concurrently cope with many different tasks at university Я відчуваю, що в університеті можу одночасно справлятися з безліччю різних справ					
12.	I believe that everything that happens at university is for the best Я вірю в те, що все, що відбувається в університеті, – на краще					

Keys/Ключі:

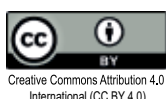
Self-efficacy:/ Самоефективність: 1, 5, 9.

Hope:/ Надія 2, 6, 10.

Resilience: / Резильєнтність 3, 7, 11.

Optimism: / Оптимізм 4, 8, 12.

Psychological capital: / Психологічний капітал 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-5>

How to Cite (Style APA):

Plokhikh, V. V. (2023). Relationship between coping behavior and students' perceptions of the passage of time. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 72-93. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-5>

Плохих Віктор Володимирович. Зв'язок копінг-поведінки з переживаннями плину часу у студентів). *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 72-93. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-5>

UDC [159.922.2:159.944.4]:159.947.3-057.875

Relationship between coping behavior and students' perceptions of the passage of time

Зв'язок копінг-поведінки з переживаннями плину часу у студентів

Received: December 12, 2022

Accepted: April 24, 2023

Plokhikh Viktor Volodymyrovych

Doctor of Psychology, Full Professor,
Department of General Psychology,
V. N. Karazin Kharkiv National University,
Ukraine
plokhikh_v@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-7897-3417>

Плохих Віктор Володимирович

доктор психологічних наук, професор,
кафедра загальної психології
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, Україна
plokhikh_v@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-7897-3417>

Abstract

Despite the significant increase in academic load and the general complication of daily life, a modern student should be able to overcome stressful situations and complete tasks on time. **The study's purpose** was to empirically determine the basis and features for the distinctive correlations between the students' perceptions of time passing and the selection of coping behavior options. **Methods.** The study included 139 university students as participants. The empirical study applied the following standardized test methods: "Coping behavior in stressful situations", the scale "Competence in time" from the Personality Self-Actualization Test, the "Scale of experiencing time", and the Freiburg Personality Inventory (form B). For statistical data processing, cluster analysis, Spearman's correlation analysis, and the Mann-Whitney U-test were used. **Results.** Competence in time in the group was related to group perceptions of time flow as quick ($r_s = -.188$; $p = .027$), limited ($r_s = -.265$; $p = .002$), and – at the trend level – as filled ($r_s = .143$; $p = .093$) and diverse ($r_s = .157$; $p = .064$). Using cluster analysis,

Анотація

Сучасний студент усупереч суттєвому підвищенню навчального навантаження та загальному ускладненню життєдіяльності повинен бути здатним долати стресових ситуацій і своєчасного виконання завдань. **Метою** дослідження є емпіричне визначення підґрунтя та особливостей для характерних зв'язків виборів варіантів копінг-поведінки з переживаннями плину часу у студентів. **Методи.** Досліджуваними були 139 студентів університету. В емпіричному дослідженні використовувалися такі стандартизовані тестові методики: "Копінг-поведінка в стресових ситуаціях"; шкала "Компетентність у часі" з тесту самоактуалізації особистості; "Шкала переживання часу"; Фрайбургський особистісний опитувальник (форма В). Для статистичної обробки даних застосовано кластерний аналіз, кореляційний аналіз за Спірменом, U-критерій Манна-Уїтні. **Результати.** Компетентність у часі в групі пов'язана з переживаннями плину часу як швидкого ($r_s = -.188$; $p = .027$), обмеженого ($r_s = -.265$; $p = .002$), і на рівні тенденції – як цільного ($r_s = .143$; $p = .093$) і різноманітного ($r_s = .157$; $p = .064$). З використанням кластерного аналізу в групі було

subgroups 1 (n=64) and 2 (n=75) in the group were distinguished. The advantages of Subgroup 1 over Subgroup 2 in terms of time competence ($U=172.00$; $p<.001$) and balance ($U=708.00$; $p<.001$) were established. Subgroup 1 subjects were more focused on avoidance ($U=1811.00$; $p=.013$) and distraction ($U=1861.00$; $p=.022$) coping, while Subgroup 2 subjects were more focused on the emotional response to stress ($U=1120.00$; $p<.001$). It was discovered that subjects in Subgroup 2 had relatively stronger perceptions of time limited ($U=1762.00$; $p=.006$) and fragmented ($U=1983.50$; $p=.073$). In a group, task-oriented coping was associated with perceptions of time passing as quick ($r_s=.183$; $p=.031$), filled ($r_s=.361$; $p<.001$), pleasant ($r_s=.182$; $p=.032$), diverse ($r_s=.175$; $p=.040$), and organized ($r_s=.296$; $p<.001$); emotion-oriented coping was associated with perceptions of time passing as quick ($r_s=.208$; $p=.014$), jumpy ($r_s=.256$; $p=.002$), fragmented ($r_s=.222$; $p=.009$), and limited ($r_s=.182$; $p=.032$). **Conclusions.** The subjects' comprehensive positive perception of the present moment (as filled, limitless, and slow-flowing) was associated with preferring consciously managed, acceptable in a stressful situation coping behavior options. Students' emotionally oriented coping behavior was directly related to problematic personality traits and perceptions of fragmentation and disintegration of the passage of time. The insufficient integrity of the personal experience that was being formed, related to the perceptions of the passage of time as filled, pleasant, diverse, organized, but also fleeting, limited students' use of coping focused on solving tasks in stressful situations.

Keywords: installation, duration, stressful situation, personality, psychological protection, meaning, correspondence.

Introduction

Many stress factors from social, environmental, economic, financial, and other problems are added to the stressful circumstances of certifications and the need for students to learn more and more educational information in their educational activities in modern conditions. All at once, despite numerous difficulties and acute experiences, the student must adequately assess the situation and find acceptable ways and methods of completing the tasks in a timely manner.

In stressful situations, a person's reaction is usually generalized and manifested at the levels of both bodily organization and psyche. Stressors'

виділено підгрупу 1 (n=64) і підгрупу 2 (n=75). Встановлено переваги підгрупи 1 над підгрупою 2 за показниками компетентності у часі ($U=172.00$; $p<.001$) та врівноваженості ($U=708.00$; $p<.001$). У підгрупі 1 досліджувані порівняно більше орієнтовані на копінги уникнення ($U=1811.00$; $p=.013$) та відволікання ($U=1861.00$; $p=.022$), а в підгрупі 2 – на емоційне реагування в стресі ($U=1120.00$; $p<.001$). Було встановлено, що в досліджуваних підгрупах 2 порівняно сильніші переживання часу як обмеженого ($U=1762.00$; $p=.006$) і як роздробленого ($U=1983.50$; $p=.073$). У групі копінг, орієнтований на вирішення завдання, корелює з переживаннями плину часу як швидкого ($r_s=.183$; $p=.031$), наповненого ($r_s=.361$; $p<.001$), приємного ($r_s=.182$; $p=.032$), різноманітного ($r_s=.175$; $p=.040$), організованого ($r_s=.296$; $p<.001$); копінг, орієнтований на емоції, корелює з переживаннями плину часу як швидкого ($r_s=.208$; $p=.014$), стрибкоподібного ($r_s=.256$; $p=.002$), роздробленого ($r_s=.222$; $p=.009$), обмеженого ($r_s=.182$; $p=.032$). **Висновки.** Повноцінне позитивне переживання досліджуваними моменту теперішнього (як цільного, безмежного, повільно плинного) пов'язане з наданням переваги свідомо керованим, прийнятним у стресовій ситуації варіантам копінг-поведінки. Емоційно зорієнтована копінг-поведінка студентів прямо корелює з проблемними особливостями особистості та з переживаннями фрагментації, розпаду плину часу. Застосування студентами копінгу, орієнтованого на вирішення завдань у стресових ситуаціях, обмежується недостатньою цілісністю особистого досвіду, що формується, пов'язане з переживаннями плину часу як наповненого, приємного, різноманітного, організованого, але й швидкоплинного.

Ключові слова: установка, тривалість, стресова ситуація, особистість, психологічний захист, смисл, відповідність.

Вступ. У сучасних умовах в навчальній діяльності студентів до стресових обставин атестацій, до необхідності засвоєння все більших обсягів навчальної інформації додається безліч стрес-факторів від соціальних, екологічних, економічних, фінансових та інших негараздів. Разом із цим, не зважаючи на численні труднощі й гострі переживання, студент повинен адекватно оцінювати ситуацію, своєчасно знаходити прийнятні шляхи та способи вирішення поставлених завдань.

Реагування людини в стресових ситуаціях зазвичай генералізоване й реалізується на рівні і тілесної організації, і психіки. Дестабілізуючий вплив стресорів на психічні процеси

destabilizing effect on mental processes is manifested uniquely in a person's general orientation, cognitive activity, perceptions, states, behavior, and actions (Rozov, 2012). In contrast, the subject should approach stress management as a holistic, multifaceted, multi-level process. Unconditional reactions and learned methods of psychological protection are actualized at the level of an involuntary response in a stressful situation (Ozoh, 2015; Plokhikh et al., 2021; Plokhikh, 2022; Tang et al., 2022). Successful overcoming of a stressful situation at the level of conscious purposeful self-realization entails the actualization of effective strategies and methods of behavior in critical circumstances developed and learned by the subject over the course of life (Lazarus et al., 1987; Obbarius et al., 2021).

Components of the cognitive, affective, and behavioral spheres of the mental organization are separated in the structure of possible stress-reduction methods (coping) (Deepthi et al., 2022; Heinen et al., 2017; Lazarus et al., 1987). It is natural for the subject to try to form a coherent systemic response in specific critical circumstances, which may involve some configuration of components from different spheres, if possible (Chuyko et al., 2022). At the same time, all component structures in coping, as in any system organization, are mutually oriented to a rather specific state and a certain functional load of each other. So, for example, under the conditions of an appropriate level of activity and certain experiences of the subject, a full-fledged assessment of the situation and the adoption of an appropriate decision are possible. On the other hand, certain states and experiences of a person predispose them to engage in cognitive efforts to seek objectively necessary solutions and behavioral implementations.

Even if the chosen stress-reduction strategy and method are fully implemented, they do not guarantee a successful final result in specific critical circumstances. Many factors influence the subject's ability to choose and implement coping options effectively. Personal characteristics; specificity of stressogenic effects; the current state of the body and psyche; various resources for organizing actions; adequacy of cognitive assessment

своєрідно проявляється в загальній спрямованості, пізнавальній активності, в переживаннях, станах, поведінці і діях людини (Rozov, 2012). На протигагу цьому і протидія стресу також повинна здійснюватися суб'єктом як цілісний, багатоплановий, різнорівневий процес. На рівні мимовільної відповіді в стресовій ситуації актуалізуються безумовні реакції та засвоєні способи психологічних захистів (Ozoh, 2015; Plokhikh et al., 2021; Plokhikh, 2022; Tang et al., 2022). На рівні свідомих цілеспрямованих самореалізацій успішне подолання стресової ситуації передбачає актуалізацію суб'єктом вироблених і засвоєних у процесі життєдіяльності ефективних стратегій та способів поведінки в критичних обставинах (Lazarus et al., 1987; Obbarius et al., 2021).

У структурі можливих способів додання стресу (копінгів) відокремлюються складові, які належать до когнітивної, афективної та поведінкової сфер психічної організації (Deepthi et al., 2022; Heinen et al., 2017; Lazarus et al., 1987). Природно, що в конкретних критичних обставинах суб'єкт за можливості намагається сформувати цілісну системну відповідь, яка передбачає деяку конфігурацію складових із різних сфер (Chuyko et al., 2022). При цьому в копінгу, як і в будь-якій системній організації, всі складові структури взаємно зорієнтовані на досить конкретний стан і певну функціональну навантаженість одне одного. Так, наприклад, повноцінна оцінка ситуації й прийняття адекватного рішення можливі за умов відповідного рівня активності та певних переживань суб'єкта. І, з іншого боку, певні стани та переживання людини налаштовують її в пізнавальних зусиллях на пошук об'єктивно необхідних рішень і поведінкових реалізацій.

Сама собою, нехай і повноцінна, реалізація обраної стратегії та способу додання стресу не гарантує успішного кінцевого результату в конкретних критичних обставинах. Адекватність вибору та ефективність реалізації суб'єктом варіантів копінгу залежить від багатьох факторів. У якості найбільш значущих серед таких факторів можна виділити такі: особистісні особливості; специфіка стресогенних впливів; поточний стан організму та психіки; різноманітні ресурси організації дій; адекватність когнітивної оцінки ситуації; специфіка завдань, які треба вирішувати (Khraban, 2022; Khraban et al., 2022; Lazarus et al., 1987; Pomytkina et al., 2021; Popovych et

of the situation; specifics of the tasks to be solved are the most important among such factors (Khraban, 2022; Khraban et al., 2022; Lazarus et al., 1987; Pomytkina et al., 2021; Popovych et al., 2022a). A person's individual qualities, values, preferences, motives, and experiences significantly influence their attitude toward stressful situations, stress resistance, and ability to act in critical situations. For students, passing attestation tests and effective assimilation of large volumes of special information under time limits and organizational constraints require not only cognitive resources but also significant willpower and appropriate educational motivation for the necessary activation of the mental and physical organization (Hulias et al., 2022; Ozoh, 2015; Tang et al., 2022).

The uniqueness of current threats, the peculiarities of task-solving conditions, and the current level of resistance of the body and psyche to critical influences are all fully manifested in a specific stressful situation. Reduced tone, fatigue, painful conditions, and negative emotional reactions reduce the subject's stress resistance. In this regard, for students in the educational process, the conditions for conducting attestations, the conditions of study, and, in particular, the requirements of forced distance learning, the total, but not always justified, use of modern information technologies and various technical means in the educational process are critical. In general, the material and organizational resource, which should include technical and technological support, is an important, but not the primary resource of the subject of activity. And the latter is especially evident in stressful situations, where the following factors are critical for the subject to successfully overcome stress: relevant experience, intellectual abilities, energy potential, and the ability to self-regulate.

An adequate cognitive assessment of the situation is critical in the subject's decision-making about strategy, goals, and methods of action in critical circumstances. Such evaluation is based on the completeness of available information, experience, accepted assessment criteria, and the ability to regulate current experiences, which serve as the foundation

al., 2022a). Особистісні особливості, цінності, переваги, мотиви та переживання людини суттєвим чином визначають її ставлення до стресових ситуацій, стресостійкість, здатність діяти в критичних обставинах. Для студентів успішне проходження атестаційних випробувань й ефективне засвоєння великих обсягів спеціальної інформації в умовах дефіциту часу й організаційних обмежень спирається не тільки на когнітивні ресурси, але й передбачає значні вольові зусилля й відповідну навчальну мотивацію задля необхідної активації психічної та тілесної організації (Hulias et al., 2022; Ozoh, 2015; Tang et al., 2022).

У конкретній стресовій ситуації сповна проявляється своєрідність актуальних загроз, особливості умов для вирішення поставлених завдань, поточний рівень стійкості організму і психіки до критичних впливів. Знижений тонус, втомленість, хворобливі стани, негативні емоційні реакції знижують у суб'єкта опірність до стресу. У цьому аспекті для студентів у навчальному процесі мають суттєве значення умови проведення атестацій, умови навчання і, зокрема, вимоги вимушеного дистанційного навчання, тотальне, але не завжди виправдане застосування в навчальному процесі сучасних інформаційних технологій та різноманітних технічних засобів. Узагалі матеріальний і організаційний ресурс, до чого слід віднести технічне та технологічне забезпечення, є важливим, але все ж таки не головним ресурсом суб'єкта діяльності. І останнє особливо яскраво проявляється в стресових ситуаціях, де для успішного подолання суб'єктом стресу вирішальне значення мають: відповідний досвід, інтелектуальні здібності, енергетичний потенціал, здатність до саморегуляції.

Для суб'єкта адекватна когнітивна оцінка обстановки має принципове значення в аспекті прийняття рішень про стратегію, цілі та способи дій у критичних обставинах. Така оцінка залежить від повноти доступної інформації, досвіду, прийнятих критеріїв оцінювання, здібностей до регуляції поточних переживань, які є фоновими для розумової діяльності. До того ж потік інформації про стресову ситуацію, що допускається до інтелектуальної переробки, може суттєво обмежуватися внаслідок його фільтрації через мимовільно актуалізовані механізми психологічних захистів (Plokhikh, 2022). Унаслідок реалізації

for mental activity. Furthermore, the flow of information about a stressful situation that is available for intellectual processing can be significantly limited due to its filtering through involuntarily activated psychological defense mechanisms (Plokhikh, 2022). The subject's ability to determine the key objective relations of the current situation, the meaning of the current state of affairs, the direction of critical development, and the exacerbation of actual contradictions is significantly limited as a result of the implementation of psychological defenses, false accents in intellectual activity, incorrect target orientations, and lack of experience.

Inconsistencies in a person's relationship with reality must be disclosed and considered as a basis for subsequent decisions and actions. And this, first and foremost, refers to the critical circumstances of avalanche-like growing contradictions, when the requirements for accuracy, speed, and timeliness in achieving goals are increased. It is assumed that such relationships sufficiently fully determine the direction and specificity of appropriate activity within the framework of Nutten's (1984) model of motivation generation, which is based on taking into account the relationship between a person and the surrounding reality. At the same time, it should be noted that, just as the processes of mental organization and numerous processes of objective reality are not static, their relationships change as well. Within the confines of such a vision, it is necessary to recognize that the source of human motivation and activity is precisely the peculiar actual and potentially significant relationships with reality in their specific dynamics. These relationships have more or less distinct development trends, with corresponding beginnings, directed change processes, completions, and critical stages. Thus, in the given conceptual position, along with the meaningful content of the representation of reality processes, their temporal definition is introduced in the combination of dimensions of the past, present, and future.

The distinguishing characteristics of any process are most clearly manifested during critical stages of development, when contradictions are greatly exacerbated or sharply eliminated, and when the most complete coherence with

психологічних захистів, помилкових акцентів в інтелектуальній активності, через неправильні цільові орієнтири та недостатність досвіду суб'єкт суттєво обмежується у можливостях визначення ключових об'єктивних відношень поточної ситуації, смислу поточного стану справ, напрямку критичного розвитку та загострення актуальних протиріч.

Розкриття та врахування неузгодженостей у відносинах людини з дійсністю необхідно розглядати як основу для вироблення наступних рішень і дій. І це, насамперед, стосується критичних обставин лавиноподібно зростаючих протиріч, коли підсилюються вимоги до точності, швидкості та своєчасності досягнення цілей. У межах моделі породження мотивації Ж. Нюттена, яка ґрунтується на врахуванні відносин між людиною та навколишньою дійсністю, передбачається, що такі відносини достатньо повно визначають напрямок і специфіку доцільної активності (Nutten, 2004). При цьому необхідно зазначити, що подібно до того, як процеси психічної організації і численні процеси об'єктивної дійсності й, особливо, в критичних обставинах, не статичні, також змінюються і їх відносини. У межах такого бачення слід визнати, що джерелом для спонукань і діяльності людини є саме своєрідні актуально та потенційно значущі відносини з дійсністю в їх специфічній динаміці. Ці відносини мають більш або менш виразні тенденції розвитку з відповідними початком, спрямованим процесом змін, завершенням, критичними етапами. Таким чином, у наведеному концептуальному положенні разом зі змістовним наповненням уявлення процесів дійсності вводиться і їх часове визначення в поєднанні вимірів минулого, теперішнього і майбутнього.

Характерні особливості будь-яких процесів найбільш виразно проявляються в критичні моменти їх розвитку при крайньому загостренні або різкому усуненні протиріч, при досягненні найбільш повної узгодженості зі значущим оточенням. Практично будь-яка зміна в реальному положенні живої організації і, особливо, в критичних обставинах, тою або іншою мірою, позначається на її стані, функціональних можливостях, енергетичному статусі, успішності спрямованих реалізацій. І в цьому аспекті слід вважати, що в якості необхідного для живої організації, яка розвивається та укріплюється, є досягнення

the significant environment is achieved. Almost any change in the real state of a living organization, especially in critical circumstances, affects its state, functional capabilities, energy status, and the success of targeted implementations to some extent. In this regard, it should be noted that achieving such a level of environmental relations, which increases its viability and functional capabilities, is required for a living organization that develops and strengthens. The indicated need to optimize the consistency of current and prospective relations with reality processes can be considered as a need, a motive, a meaningful definition, and a desire to set specific goals and organize activities for a person as a self-organizing and self-improving system. At the same time, the phenomenon of a flow state, a favorable moment, insights, inspiration, and optimal battle (competitive) state expresses a person's achievement of the desired, most complete consistency with the changes of significant processes of reality in the mental sphere, which is sought by the established time guidelines (Antonini Philippe et al., 2022; Csikszentmihalyi, 1998; Jullien, 2001; Lavoie et al., 2022; Mao et al., 2020; Shepherd, 2022).

A specific holistic mental organization is formed on the basis of certain subject-reality relationships from the past, present, and possible future, which are linked by a specific time plan of the ongoing process. Such an organization can be viewed as an installation, in the sense of Uznadze's (2001) definition, which is an integrated combination of needs and knowledge about important aspects of the current situation. According to the preceding statement, the installation as a directed readiness of the subject can receive its primary orientation and specific design not in connection with a specific subject, but in the direction of possible future achievement of an optimal relationship in the system "person – environment". In such a vision, the installation already has a certain meaningful content, is an expression of the anticipated duration of significant changes, and can be used to set goals and build a process of activity for the next real achievement of the desired consistency with reality (Plokhikh et al., 2022).

The duration of any process followed or implemented by the subject is its integral

такого рівня відносин із оточенням, за якого її життєздатність та функціональні можливості підвищуються. Для людини як системи, яка самоорганізується та самовдосконалюється, вказана необхідність в оптимізації узгодженості поточних і перспективних відносин із процесами дійсності може розглядатися в якості потреби, мотиву, смислового визначення, потягу до встановлення конкретних цілей та організації діяльності. При цьому досягнення людиною шуканої за встановленими часовими орієнтирами, бажаної, найбільш повної узгодженості зі змінами значущих процесів дійсності в психічній сфері виражається феноменами потокового стану, сприятливого моменту, інсайтами, натхненням, оптимальним бойовим (змагальним) станом (Antonini Philippe et al., 2022; Csikszentmihalyi, 1998; Jullien, 2001; Lavoie et al., 2022; Mao et al., 2020; Shepherd, 2022).

На основі поєднаних специфічним часовим планом триваючого процесу певних відносин суб'єкта з дійсністю з минулого, теперішнього та можливого майбутнього формується специфічна цілісна психічна організація. Така організація саме і може розглядатися як інтегроване поєднання потреб та відомостей про значущі складові поточної ситуації, як, власне, установка за визначенням Д.М. Узнадзе (Uznadze, 2001). Згідно з наведеним твердженням установка як спрямована готовність суб'єкта може отримувати свою первинну орієнтацію та специфічне оформлення вже не у зв'язку з конкретним предметом, а в напрямку можливого досягнення в майбутньому оптимального відношення в системі "людина – середовище". У такому баченні установка вже спочатку має певне смислове наповнення, є виразом тривалості значущих змін, які антиципуються, і достатньою мірою може бути основою для встановлення цілей та побудови процесу діяльності для наступного реального досягнення бажаної узгодженості з дійсністю (Plokhikh et al., 2022).

Тривалість будь-якого процесу, який відслідковує або реалізує суб'єкт, являє собою його цілісну розгортку, що охоплює в системній єдності відомості з пам'яті про минулі реалізації, інформацію про поточні події та про передбачувані майбутні результати (Plokhikh, 2022). Момент часу, коли триваючий процес у дійсності достатньо повно узгоджується у своїх відносинах зі супутніми значущими

sweep, covering in a system unity information from memory about previous implementations, information about current events, and information about expected future results (Plokhikh, 2022). The subject actually perceives the time as favorable, or as a flow state, when the ongoing process is sufficiently fully coordinated in its relationships with the accompanying significant processes. If there are any inconsistencies or contradictions in the dynamics and content of the implemented process in relation to the environment, they are also experienced and cognitively evaluated in a certain way. At the same time, experiences related to the peculiarities of the dynamics of the implementation of processes of behavior and activity can be regarded as perceptions of the passage of psychological time (Plokhikh et al., 2022).

In ontogenesis, the subject develops generalized approaches, schemes of analysis and evaluation, and methods of action in order to optimize interaction with the environment in similar situations. In stable living conditions, the inconsistency of actualized options for responding to current circumstances is less obvious; it has little impact on the effectiveness of behavioral acts and is easily corrected. In stressful situations, the subject's underestimation of the specifics of the situation and overestimation of their own capabilities, as well as incorrect course of action choices, can have serious consequences. At the same time, coping strategies that are usually considered the most acceptable can be ineffective in specific critical situations. The latter is not uncommon in student education practice. So, if a conscientious student who studies successfully answers worse than usual on the responsible attestation for a variety of reasons, he can request a retake or even sacrifice a high grade in order to achieve more important goals. In the case of a critical need for a high grade but insufficient preparation, as an exception, in difficult attestation conditions, the same student can also demonstrate specific creativity and use unauthorized means and methods of solving the task (Ozoh, 2015; Tang et al., 2022).

In human experience, information about past characteristic perceptions that accompanied implemented strategies and ways of acting in

процесами, власне і переживається суб'єктом як сприятливий, як потоковий стан. Якщо в динаміці та змісті процесу, що реалізується, мають місце якісь невідповідності та протиріччя по відношенню до оточення, то вони також певним чином переживаються та когнітивно оцінюються. При цьому переживання, що стосуються особливостей динаміки реалізації процесів поведінки та діяльності, саме і можуть розглядатися як переживання плину психологічного часу (Plokhikh et al., 2022).

В онтогенезі з метою оптимізації взаємодії з оточенням для схожих ситуацій суб'єкт виробляє узагальнені підходи, схеми аналізу та оцінювання, способи дій. У стабільних умовах життєдіяльності невідповідність актуалізованих варіантів реагування поточним обставинам не така очевидна, вона не так помітно впливає на результативність поведінкових актів і без особливих зусиль може бути скоректованою. Для стресових ситуацій недооцінка суб'єктом специфіки умов і переоцінка власних можливостей, а також помилкові вибори способу дій можуть мати важкі наслідки. При цьому в конкретних критичних обставинах копінги, які зазвичай розглядаються як найбільш прийнятні, можуть бути малоефективними. Останнє в практиці студентського навчання зустрічається не так вже і рідко. Так, якщо сумлінний студент, який успішно навчається, на відповідальній атестації з різних причин відповідає гірше за звичайне, то він може запросити перездачу або взагалі принести у жертву високу оцінку на користь досягнення актуально більш значущих цілей. Той же студент у разі критичної необхідності високої оцінки, але при недостатній підготовленості, як виняток, у складних умовах атестації може виявити і специфічну креативність й скористатися несанкціонованими засобами та способами вирішення завдання (Ozoh, 2015; Tang et al., 2022).

Відомості про минулі характерні переживання, що супроводжували реалізовані стратегії та способи дій у стресових ситуаціях, так або інакше, зв'язуються в інформаційні структури в людському досвіді. Усі такі переживання і способи дій у критичних обставинах, якщо вони і не пов'язані напряду асоціаціями за суміжністю, усе ж в якості своєї спільної основи мають своєрідні відносини процесів психічної організації і дійсності. Останнє і визначає їх певне смислове єднання.

stressful situations is linked into informational structures in some way. All such experiences and ways of acting in critical situations, even if they are not directly connected by associations by contiguity, share a peculiar relationship between mental organization processes and reality. Their semantic unity is determined by the latter.

The purpose of the study was to empirically determine the basis and features for the distinctive connections between students' perceptions of the passage of time and the selection of coping behavior options.

The hypothesis of the research was that the peculiarity of the connections between students' choices of coping behavior options and their time perceptions was determined by significant relationships between the processes of mental organization and the processes of reality in educational activities, and was conditioned by the specificities of personal organization and the limitations of the emerging experience.

Methods

The empirical research's **methodological basis** was made up of propositions from the theory of attitude, propositions from the theory of motivation, which is based on the relations in the system "person – environment", propositions from the resource approach to stress-relief strategies, conceptual propositions about the passage of time and psychological time, and the concept of the flow state.

Participants. The empirical study involved 139 university students (age in years: $Me=19.00$; $min=17.00$; $max=26.00$). The composition of the subject sample was random.

Variables. The study identified variables related to the subjects' coping behaviors in stressful situations, as well as personal characteristics that significantly influenced reactions to stressogenic factors. Individual predominant perceptions of the subjects regarding the flow of psychological time and the present moment in the process of life activities were also determined.

Organization of research. Empirical research was correlational.

Procedures and instruments. The researchers were given a variety of standardized test methods to use. Individual handouts were used to conduct

Мета дослідження – емпіричне визначення підґрунтя та особливостей для характерних зв'язків виборів варіантів копінг-поведінки з переживаннями плину часу у студентів.

Гіпотеза дослідження – своєрідність зв'язків виборів варіантів копінг-поведінки з переживаннями часу у студентів визначається значимими відносинами процесів психічної організації з процесами дійсності в навчальній діяльності і обумовлюється особливостями особистісної організації й обмеженнями досвіду, що формується.

Методи

Методологічну основу емпіричного дослідження склали положення теорії установки, положення теорії мотивації, що заснована на відносинах у системі "людина – середовище", положення ресурсного підходу до стратегій подолання стресу, концептуальні положення щодо тривалості плину часу та психологічного часу, концепція потокового стану.

Учасники. В емпіричному дослідженні взяли участь 139 студентів університету (вік в роках: $Me=19.00$; $min=17.00$; $max=26.00$). Вибірка досліджуваних формувалася випадковим чином.

Змінні. У дослідженні визначалися змінні, які належали до варіантів копінг-поведінки досліджуваних у стресових ситуаціях, до особистісних особливостей досліджуваних, що суттєво впливають на реакції на стресогенні фактори. Поряд із цим визначалися окремі переважні переживання досліджуваних щодо плину психологічного часу та моменту теперішнього у процесі життєдіяльності.

Організація дослідження. Емпіричне дослідження – кореляційне.

Процедура та інструменти. Досліджуваним пропонувалася для опрацювання низка стандартизованих тестових методик. Дослідження проводилося з використанням індивідуального роздаткового матеріалу. Особливості копінг-поведінки досліджуваних у стресових ситуаціях діагностувалися з використанням методики "Копінг-поведінка в стресових ситуаціях" Н. Ендлера і Д. Паркера (адаптація методики Т.Л. Крюкової). Цю методику застосовано для визначення прихильності досліджуваних щодо використання в стресових ситуаціях копінгів із такими орієнтаціями: на вирішення завдання, проблеми; на емоції; на уникнення; на відволікання, на соціальне відволікання (Rozov, 2012).

the study. The method “Coping Behavior in Stressful Situations” developed by Endler and Parker was used to diagnose peculiarities in the subjects’ coping behavior in stressful situations (adaptation of the method by Kryukova). This method was used to examine the subjects’ commitment to using coping strategies in stressful situations with the following orientations of task solving, or problem solving; emotions; avoidance; distraction, and social distraction (Rozov, 2012).

The subjects’ mental states and personality traits were determined, which had a significant impact on a person’s behavior and experiences in stressful situations. For this purpose, the Freiburg Personality Inventory (FPI, form B) was used. The following personality traits and states were identified using this questionnaire: balance, neuroticism, spontaneous aggressiveness, reactive aggressiveness, depression, irritability, shyness, emotional lability, and extraversion (Rozov, 2012).

The subjects’ characteristic perceptions in relation to the passage of time in life activities were examined in two ways: integral and differential. The first option refers to the subject’s generalized experience of the fullness of living in the present moment, taking into account the information included in this moment about significant past circumstances and information about the possible continuation of processes in the future. This experience corresponds to the subject’s approach to the state (a kind of flow state) of optimal coherence of their motivations and efforts with reality’s processes. The scale “Competence in time” from the Shostrom Personality Self-Actualization Test (Bolotova, 2006) was considered as an indicator of expressiveness of such a full-fledged experience of the present moment. Actual evaluations of the subjects’ characteristic perceptions of individual features of the flow of psychological time were established in terms of the differential option.

The method of the “Scale of experiencing time” by Kronik and Golovakha (Bolotova, 2006) was used as a diagnostic instrument for this. The scales include the following pairs of opposing characteristics of perceptions: flows slowly – flows quickly; stretched – compressed; empty – filled; pleasant – unpleasant; smooth – jumpy; monotonous – diverse;

Визначалися психічні стани і властивості особистості досліджуваних, які суттєвим чином впливають на поведінку і переживання людини в стресових ситуаціях. Для означеної мети використовувався Фрайбуржський особистісний опитувальник (FPI, форма B). За допомогою цього опитувальника діагностувалися такі властивості та стани особистості: врівноваженість, невротичність, спонтанна агресивність, реактивна агресивність, депресивність, дратівливість, сором’язливість, емоційна лабільність, екстраверсія (Rozov, 2012).

Характерні переживання досліджуваних по відношенню до плину часу життєдіяльності розглядалися у двох варіантах: інтегральному та диференціальному. Перший варіант стосується узагальненого переживання суб’єктом повноти проживання поточного моменту з урахуванням включених у цей момент відомостей про значущі обставини минулого та інформації про можливе продовження процесів у перспективі майбутнього. Вказане переживання відповідає наближенню суб’єкта до стану (своєрідного потокового стану) оптимальної узгодженості його спонукань і зусиль з процесами дійсності. У якості показника виразності такого повноцінного переживання моменту теперішнього розглянуто показник “Компетентність у часі” з тесту самоактуалізації особистості Е. Шостром (Bolotova, 2006). У плані диференціального варіанту встановлювалися актуальні оцінки досліджуваними своїх характерних переживань окремих особливостей плину психологічного часу. Для цього в якості діагностичного інструментарію використано методичку “Шкали переживання часу” О.О. Кроніка та Є.І. Головахи (Bolotova, 2006). У шкалах наведені такі пари протилежних характеристик переживань: тече повільно – тече швидко; розтягнуте – стисле; пусте – наповнене; приємне – неприємне; плавне – стрибкоподібне; одноманітне – різноманітне; цільне – роздроблене; неорганізоване – організоване; неперервне – перервне; безмежне – обмежене. Виразність тої або іншої характеристики збільшується на пропонованих шкалах від центру (нейтральний стан між двома протилежними характеристиками) в одну та іншу сторону на один із трьох рівнів. Досліджуваний вказує своє рішення виділенням одного зі значень шкали. У наступних розрахунках уся шкала розглядалася як зростаюча зліва направо від 1 до 7, де за одиницю взято

whole – fragmented; unorganized – organized; continuous – intermittent; limitless – limited. On the proposed scales, the expressiveness of one or more characteristics increases from the center (the neutral state between two opposite characteristics) to one and the other side on one of three levels. The subject expresses their preference by highlighting one of the scale values. The entire scale was considered increasing from left to right from 1 to 7, with the unit being the smallest expressiveness of the characteristic that is presented second in the above pairs.

Statistical analysis. For quantitative analysis of empirical data, the statistical package IBM SPSS Statistics 20 was used. A cluster analysis (k-means method), Spearman correlation analysis (r_s), and the Mann-Whitney U-test were used to compare sample data. The use of cluster analysis allowed for the identification of two subgroups of subjects in the group, which differed in the indicator of personality balance, which was fundamentally important for mental organization in a stressful situation, and in the indicator of competence in time, which served as a guide for a person's optimal relationship with reality and the completeness of living in the present moment (Subgroup 1 – $n=64$; Subgroup 2 – $n=75$). The research procedure entailed comparing the outcomes of subgroups based on significant indicators.

Results

The correlation analysis of the connections of competence in time (as an integral indicator of the completeness of living in the present moment) with the indicators of individual perceptions of the flow of time for the group of subjects allowed to highlight significant inverse relationships with the perceptions of speed ($r_s = -.188$; $p = .027$), limitation ($r_s = -.265$; $p = .002$), and also, at the trend level, integrity ($r_s = .143$; $p = .093$) and diversity ($r_s = .157$; $p = .064$). Time competency in the group is statistically related to equanimity ($r_s = .428$; $p < .001$).

The group was divided into two subgroups based on parameters of balance and competence in time, as determined by cluster analysis. Subjects in Subgroup 1 ($n=64$) had comparatively higher time competence ($Me=11.00$; $min=8.00$;

найменшу виразність тої характеристики, яка в наведених вище парах подана другою.

Статистичне аналізування. Для кількісного аналізу емпіричних даних використано статистичний пакет IBM SPSS Statistics 20. Виконано кластерний аналіз (метод k-середніх), кореляційний аналіз за Спірменом (r_s), для порівняння даних вибірок застосовано U-критерій Манна-Уїтні. Використання кластерного аналізу дозволило виділити в групі дві підгрупи досліджуваних, які відрізняються за показником урівноваженості особистості, що є принципово важливим для психічної організації в стресовій ситуації, та за показником компетентності у часі як орієнтиру оптимального відношення людини з дійсністю і повноти проживання моменту теперішнього (підгрупа 1 – $n=64$; підгрупа 2 – $n=75$). Процедура дослідження передбачала порівняння результатів підгруп за значущими показниками.

Результати

Для групи досліджуваних кореляційний аналіз зв'язків компетентності у часі (як інтегрального показника повноти проживання поточного моменту) з показниками окремих переживань плину часу дозволив виділити значущі зворотні зв'язки з переживаннями швидкості ($r_s = -.188$; $p = .027$), обмеженості ($r_s = -.265$; $p = .002$), а також, на рівні тенденції, – цільності ($r_s = .143$; $p = .093$) і різноманітності ($r_s = .157$; $p = .064$). Компетентність у часі в групі статистично пов'язана і з урівноваженістю ($r_s = .428$; $p < .001$).

За параметрами врівноваженості та компетентності у часі в результаті використання кластерного аналізу групу було поділено на дві підгрупи. У підгрупі 1 ($n=64$) опинилися досліджувані з порівняно більш високою компетентністю у часі ($Me=11.00$; $min=8.00$; $max=16.00$) та більшою врівноваженістю ($Me=8.00$; $min=4.00$; $max=10.00$); у підгрупі 2 ($n=75$) – досліджувані з порівняно зниженою компетентністю у часі ($Me=7.00$; $min=1.00$; $max=10.00$) та зниженою врівноваженістю ($Me=4.00$; $min=1.00$; $max=9.00$). Порівняння підгруп за означеними показниками виявило суттєву перевагу в бік студентів підгрупи 1 (показники: “компетентність у часі” – $U=172.00$ при $p < .001$; “врівноваженість” – $U=708.00$ при $p < .001$).

Підгрупи порівнювалися стосовно інтенсивності різних переживань плину часу. Було

max=16.00) and greater balance (Me=8.00; min=4.00; max=10.00); subjects in Subgroup 2 (n=75) had comparatively lower time competence (Me=7.00; min=1.00; max=10.00) and lower balance (Me=4.00; min=1.00; max=9.00). When the subgroups were compared using the specified indicators, the students in Subgroup 1 had a significant advantage (indicators: "time competence" - U=172.00 при p<.001; "balance" - U=708.00 при p<.001).

Subgroups were compared in terms of the intensity of various perceptions over time. It was discovered that the experience of time as limited among the subjects of Subgroup 2 (Me=5.00; min=1.00; max=7.00), compared to Subgroup 1 (Me=4.00; min=1.00; max=7.00), was stronger (U=1762.00; p=.006). In addition, but at the level of tendency, in Subgroup 2 (Me=3.00; Mo=3.00; min=1.00; max=7.00), compared to Subgroup 1 (Me=3.00; Mo=2.00; min=1.00; max=7.00), time was experienced more as fragmented (U=1983.50; p=.073).

The subgroups were compared based on indicators of preference for various coping options (Table 1), as well as the expressiveness of the subjects' personal characteristics and states (Table 2). Modes in subgroups 1 (Mo=6.00) and 2 (Mo=9.00) were determined in addition to the "shyness" parameter for the sake of completeness in the evaluation of the results presented in Table 2.

встановлено, що переживання часу як обмеженого у досліджуваних підгрупі 2 (Me=5.00; min=1.00; max=7.00), порівняно з підгрупою 1 (Me=4.00; min=1.00; max=7.00), сильніше (U=1762.00; p=.006). Також, але на рівні тенденції, в підгрупі 2 (Me=3.00; Mo=3.00; min=1.00; max=7.00), порівняно з підгрупою 1 (Me=3.00; Mo=2.00; min=1.00; max=7.00), час більше переживається як роздроблений (U=1983.50; p=.073).

Підгрупи порівнювали за показниками віддання переваги різним варіантам копінг (табл. 1), а також за виразністю особистісних властивостей та станів досліджуваних (табл. 2). Для повноти оцінки результатів, представлених у табл. 2, за параметром "сором'язливість" додатково визначали моди в підгрупах 1 (Mo=6.00) і 2 (Mo=9.00).

Були встановлені зворотні зв'язки компетентності у часі з такими проблемними властивостями і станами особистості досліджуваних: депресивність ($\Gamma_s = -.534$; p<.001), емоційна лабільність ($\Gamma_s = -.468$; p<.001), невротичність ($\Gamma_s = -.343$; p<.001), сором'язливість ($\Gamma_s = -.333$; p<.001), дратівливість ($\Gamma_s = -.266$; p=.002). Також визначено статистичні зв'язки проблемних особистісних властивостей і станів з варіантами копінг-поведінки в стресових ситуаціях (табл. 3) та особливостями переживань плину часу в групі (табл. 4).

Установлено статистичний зв'язок показників використання різних варіантів копінг-поведінки (див. табл. 1) з показниками переживань плину часу в групі (табл. 5).

Table 1. Statistical Comparison of Indicators of Coping Behavior Implementation in Stressful Situations in Subgroups 1 (n=64) and 2 (n=75)

Таблиця 1. Статистичне порівняння показників реалізації варіантів копінг-поведінки в стресових ситуаціях у підгрупах 1 (n=64) і 2 (n=75)

Subgroup Підгрупа	Statistical Parameter Статистичний параметр	Coping Behavior Orientation Variants Варіанти орієнтації копінг-поведінки				
		Task Solving вирішення завдання	Emotions емоції	Avoidance уникнення	Distraction відволікання	Social Distraction соціальне відволікання
1	Me	58.50	38.00	49.00	22.00	17.00
	min	35.00	23.00	22.00	10.00	8.00
	max	73.00	60.00	70.00	34.00	25.00
2	Me	58.00	48.00	46.00	21.00	16.00
	min	33.00	26.00	25.00	8.00	7.00
	max	74.00	68.00	65.00	35.00	24.00
	U	2345.50	1120.00	1811.00	1861.00	1991.50
	p	.818	<.001	.013	.022	.083

Table 2. Statistical Analysis of the Expressiveness of Individual Qualities and States of Subjects in Subgroups 1 (n=64) and 2 (n=75)

Таблиця 2. Статистичне порівняння виразності особистісних властивостей та станів досліджуваних у підгрупах 1 (n=64) і 2 (n=75)

Sub-group Під-група	Statistical Parameter Статистичний параметр	Individual Qualities and States Особистісні властивості та стани						
		Neuroticism невротичність	Irritability дратівливість	Reactive Aggressiveness реактивна агресивність	Depression депресивність	Extraversion екстраверсія	Shyness сором'язливість	Emotional Lability емоційна лабільність
1	Me	5.00	5.00	4.50	4.50	7.00	6.00	5.00
	min	1.00	0.00	0.00	0.00	2.00	0.00	0.00
	max	16.00	11.00	9.00	11.00	11.00	10.00	13.00
2	Me	8.00	7.00	6.00	7.00	5.00	6.00	7.00
	min	1.00	0.00	1.00	0.00	1.00	1.00	1.00
	max	14.00	11.00	9.00	11.00	9.00	9.00	11.00
	U	1547.00	1568.00	1790.00	1114.50	1255.00	1584.00	1195.50
	p	<.001	<.001	.009	<.001	<.001	<.001	<.001

Table 3. Statistical Relationships of Individual Qualities and States in a Group of Subjects (N=139) with Variants of Coping Behavior in Stressful Situations

Таблиця 3. Статистичні зв'язки в групі досліджуваних (n=139) особистісних властивостей та станів з варіантами копінг-поведінки в стресових ситуаціях

Individual Qualities and States Особистісні властивості та стани	Statistical Parameter Статистичний параметр	Variants of Coping Behavior Варіанти орієнтації копінг-поведінки				
		Task Solving вирішення завдання	Emotions емоції	Avoidance уникнення	Distraction відволікання	Social Distraction соціальне відволікання
Neuroticism Невротичність	rs	-.042	.498**	.075	.065	.009
	p	.623	.000	.379	.448	.917
Spontaneous Aggressiveness Спонтанна агресивність	rs	-.090	.209*	.005	.058	-.035
	p	.290	.014	.956	.499	.680
Depression Депресивність	rs	-.115	.715**	.030	.130	-.118
	p	.179	.000	.724	.127	.167
Irritability Дратівливість	rs	-.130	.549**	.212*	.242**	.105
	p	.127	.000	.012	.004	.219
Reactive Aggressiveness Реактивна агресивність	rs	.039	.177*	.060	.089	.030
	p	.646	.037	.485	.295	.723
Shyness Сором'язливість	rs	-.255**	.457**	-.104	.004	-.205*
	p	.002	.000	.224	.962	.016
Extraversion Екстраверсія	rs	.195*	-.139	.441**	.354**	.417**
	p	.022	.102	.000	.000	.000
Emotional Lability Емоційна лабільність	rs	-.156	.680**	.016	.067	-.075
	p	.067	.000	.851	.434	.383
Balance Врівноваженість	rs	.280**	-.409**	.254**	.196*	.241**
	p	.001	.000	.003	.021	.004

Note: * - $p < .050$; ** - $p < .001$.

Примітка: * - $p < .050$; ** - $p < .001$.

Table 4. Statistical Relationships in a Group of Subjects (n=139) with Individual Qualities and States with Perceptions of the Passage of Time

Таблиця 4. Статистичні зв'язки в групі досліджуваних (n=139) особистісних властивостей та станів із переживаннями плину часу

Perceiving the Passage of Time Переживання плину часу	Statistical Parameter Статистичний параметр	Individual Qualities and States Особистісні властивості та стани					
		Spontaneous Aggressiveness спонтанна агресивність	Depression депресивність	Irritability дратівливість	Reactive Aggressiveness реактивна агресивність	Emotional Lability емоційна лабільність	Balance врівноваженість
Quick Швидкий	rs	.192*	.108	.200*	.122	.111	.005
	p	.024	.208	.018	.152	.193	.956
Filled Наповнений	rs	-.034	-.087	-.052	.023	-.154	.173*
	p	.691	.308	.547	.784	.070	.042
Jumpy Стрибоподібний	rs	.279**	.175*	.334**	.353**	.147	-.129
	p	.001	.040	.000	.000	.084	.132
Unpleasant Неприємний	rs	.052	.281**	.122	.025	.235**	-.278**
	p	.541	.001	.154	.768	.005	.001
Diverse Різноманітний	rs	-.040	-.174*	-.075	.046	-.192*	.086
	p	.636	.041	.379	.593	.024	.315
Organized Організований	rs	-.051	-.104	-.111	-.106	-.113	.241**
	p	.553	.223	.192	.216	.185	.004
Fragmented Раздроблений	rs	.197*	.168*	.271**	.146	.196*	-.209*
	p	.020	.047	.001	.087	.021	.014
Limited Обмежений	rs	.083	.157	.046	-.001	.147	-.227**
	p	.330	.065	.594	.995	.084	.007

Note: * - $p < .050$; ** - $p < .001$.

Примітка: * - $p < .050$; ** - $p < .001$.

Table 5. Statistical Relationships Between Indicators of Coping Behavior Use and Indicators of Time Passage Perception in a Group of Subjects (n=139)

Таблиця 5. Статистичні зв'язки в групі досліджуваних (n=139) показників використання варіантів копінг-поведінки з показниками переживань плину часу

Coping Orientation Options Варіанти орієнтації копіngu	Statistical Parameter Статистичний параметр	Time Passage Perception Переживання плину часу							
		Quick швидкий	Filled наповнений	Jumpy стрибоподібний	Unpleasant неприємний	Diverse різноманітний	Organized організований	Fragmented роздроблений	Limited обмежений
Task Solving Вирішення завдання	rs	.183*	.361**	.003	-.182*	.175*	.296**	-.100	.055
	p	.031	.000	.971	.032	.040	.000	.241	.518
Emotions Емоції	rs	.208*	.022	.256**	.159	-.050	-.082	.222**	.182*
	p	.014	.798	.002	.061	.556	.340	.009	.032
Avoidance Уникнення	rs	.048	.150	.147	-.118	.049	.096	-.103	-.232**
	p	.576	.079	.084	.166	.564	.259	.227	.006
Distraction Відволікання	rs	-.008	.072	.132	-.027	-.033	.076	-.097	-.244**
	p	.927	.401	.121	.753	.699	.371	.257	.004
Social Distraction Соціальне відволікання	rs	.137	.202*	.139	-.144	.104	.114	-.095	-.143
	p	.108	.017	.104	.091	.224	.181	.267	.093

Note: * - $p < .050$; ** - $p < .001$.

Примітка: * - $p < .050$; ** - $p < .001$.

The following problematic qualities and personality states of the subjects were found to have inverse relationships with time competence: depression ($r_s = -.534$; $p < .001$), emotional lability ($r_s = -.468$; $p < .001$), neuroticism ($r_s = -.343$; $p < .001$), shyness ($r_s = -.333$; $p < .001$), and irritability ($r_s = -.266$; $p = .002$).

Statistical relationships between problematic individual qualities and states and variants of coping behavior in stressful situations (Table 3), as well as features of group perceptions of the passage of time (Table 4), were also established.

A statistical relationship was established between the indicators of the use of various coping behavior options (see Table 1) and the indicators of the passage of time in the group (Table 5).

Discussion

The provisions on the need for the subject in a stressful situation to maintain stability and focus on harmonizing their efforts with significant changes in circumstances were the basic conceptual prerequisites for the quantitative and qualitative analysis of the empirical research results. In this regard, quantitative (cluster) analysis allowed the group of subjects to be divided into two nearly identical subgroups. The qualitative analysis of the results revealed differences in subgroups according to individual qualities, peculiarities of coping behavior orientations, and the uniqueness of time perceptions.

Subgroups of subjects demonstrated significant differences in their choice of coping behavior options. Subjects in Subgroup 2 were more focused on emotional response in a stressful situation. The expressiveness of adjustment in avoidance and distraction behavior was emphasized in Subgroup 1 (see Table 1). At the same time, the emphasis on emotional response and one's own perceptions clearly shifted the focus of the studied students' attention to their own "Ego". The latter restricted a detailed assessment of the current situation and, as a result, did not contribute to taking many relationships in the "person-environment" system into account. On the contrary, avoidance and distraction in a stressful situation involved some cognitive assessment of reality's circumstances, with the subsequent establishment

Дискусія

Базовими концептуальними передумовами для кількісного та якісного аналізу результатів емпіричного дослідження стали положення про необхідність зберігання суб'єктом у стресовій ситуації стійкості та спрямованості на узгодження своїх зусиль зі значущими змінами обставин. У такому аспекті кількісний (кластерний) аналіз дозволив розділити групу досліджуваних на дві практично однакових за обсягом підгрупи. Якісний аналіз результатів також показав розбіжності в підгрупах за особистісними характеристиками, за особливостями орієнтацій копінг-поведінки, за своєрідністю переживань часу.

У виборах варіантів копінг-поведінки досліджуваними підгруп спостерігаються суттєві розходження. У підгрупі 2 досліджувані порівняно більше орієнтовані на емоційне реагування в стресовій ситуації. У підгрупі 1 наявна підкреслена виразність налаштування в поведінці на уникнення та відволікання (див. табл. 1). При цьому акцент на емоційному реагуванні та на власних переживаннях чітко налаштовує фокус уваги у досліджуваних студентів на власне "Его". Останнє обмежує розгорнуту оцінку поточної ситуації й, відповідно, не сприяє врахуванню багатьох відношень в системі "людина – середовище". Навпаки, уникнення та відволікання в стресовій ситуації, так або інакше, але передбачає деяку когнітивну оцінку обставин дійсності з наступним устанавленням співвідношень актуальних можливостей суб'єкта з вимогами обстановки. Для реалізації означеного необхідні певні вольові зусилля в плані актуалізації психологічних механізмів саморегуляції та самоконтролю. Разом із цим при дотриманні установок на долання стресу також необхідна постановка відповідних цілей щодо уникнення загрозливих впливів екстремальних факторів.

Стратегії уникнення стресу, застосування яких також вимагає від суб'єкта певного самовладання, звісно, не спрямовані на вирішення завдань по перетворенню критичної ситуації. У зв'язку з останнім такі стратегії не належать до продуктивних (Firth et al., 2010). Але ці стратегії, які в сутності є захисними, так або інакше, усе ж таки вимагають, хоча і часткового, узгодження відносин людини з дійсністю з можливим виходом на своєрідний регресивний аналог потокового стану (Antonini

of correlations between the subject's actual capabilities and the situation's requirements. Certain volitional efforts are required in order to actualize the psychological mechanisms of self-regulation and self-control. Along with this, it is necessary to set appropriate goals for avoiding the threatening effects of extreme factors while maintaining an attitude to overcome stress.

Stress avoidance strategies, which also necessitate some self-control on the part of the subject, are not, of course, intended to solve the tasks of transforming a critical situation. As a result of the latter, such strategies are ineffective (Firth et al., 2010). However, these strategies, which are essentially defensive in some way, still necessitate a partial reconciliation of a person's relationship with reality, with a possible exit to a kind of regressive analogue of the flow state (Antonini Philippe et al., 2022; Isham et al., 2022). Furthermore, in a more complicated version, the subject's temporary but allegedly controlled inactivity in a stressful situation may represent the execution of a sophisticated strategy of waiting in relative safety for a favorable future moment to perform timely and most effective actions (Taylor, 2007).

There were also statistically significant links between the selection of various options for coping behavior and balance as an individual quality of the subjects in the aspect under consideration (see Table 3). The balance and, in most cases, the stability of the mental organization within the entire group were directly related to the orientations of coping behavior towards task solving, avoidance, and distraction, and vice versa – with the orientation of coping towards emotional response. At the same time, the last of the aforementioned correlations was obviously combined with the expressiveness of problematic characteristics and states such as neuroticism, aggression, depression, irritability, emotional lability, self-doubt, and indecisiveness behind shyness (see Table 3). The “dividing line” between subjects in subgroups 1 and 2 actually followed the problematic characteristics and personality states (see Table 2). At the same time, the established problem in the use of emotion-oriented behavior as coping by the experiment's student subjects was sufficiently consistent with the literature data

(Philippe et al., 2022; Isham et al., 2022). Окрім того, в більш ускладненому варіанті тимчасова, але нібито контрольована бездіяльність суб'єкта в стресовій ситуації може являти собою реалізацію витонченої стратегії очікування у відносній безпеці антиципованого в майбутньому сприятливого моменту для виконання своєчасних і найбільш ефективних дій (Taylor, 2007).

В аспекті, що розглядається, є показовими й статистичні зв'язки виборів різних варіантів копінг-поведінки з урівноваженістю як особистісною властивістю досліджуваних (див. табл. 3). Урівноваженість і, зазвичай, стійкість психічної організації в межах усїєї групи прямо корелює з орієнтаціями копінг-поведінки на вирішення завдання, уникнення й відволікання, а також зворотно – з орієнтацією копіngu на емоційне реагування. При цьому останній із означених вище зв'язків вочевидь поєднується з виразністю у досліджуваних таких проблемних властивостей і станів, як: невротичність; агресивність; депресивність; дратівливість; емоційна лабільність; невпевненість у собі та нерішучість, що стоять за сором'язливістю (див. табл. 3). Саме згідно з наведеними проблемними властивостями та станами особистості власне і проходить “розділювальна смуга” між досліджуваними підгруп 1 та 2 (див. табл. 2). При цьому встановлена проблематичність у застосуванні досліджуваними студентами в якості копіngu поведінки, яка орієнтована на емоції, достатньою мірою узгоджується з літературними даними, що вказують на неадаптивність реагування у такий спосіб (Heinen et al., 2017; Khraban et al., 2022; Khraban, 2022; Pomytkina et al., 2021; Popovych et al., 2022b).

У досліджуваних підгрупи 2, які схильні до емоційного реагування на стрес, проблемні властивості та стани, що стосуються деструктивної особистісної динаміки, виявляються порівняно сильніше, ніж інші. Зазвичай руйнівні тенденції в розвитку особистості через послаблення саморегуляції і самоорганізації в стресовій ситуації перешкоджають суб'єкту в плані розширеної цілісної оцінки обстановки, у виваженій оцінці власних можливостей, в постановці правильних цілей, у побудові та виконанні необхідної послідовності дій (Rozov, 2012). Ці ж тенденції пов'язані й з оцінками та переживаннями досліджуваних щодо плину психологічного часу.

indicating the inadaptability of responding in this way (Heinen et al., 2017; Khraban et al., 2022; Khraban, 2022; Pomytkina et al., 2021; Popovych et al., 2022b).

Subjects in Subgroup 2 had problematic characteristics and states related to destructive personal dynamics that were relatively stronger than those in Subgroup 1. Typically, destructive tendencies in personality development caused by a weakening of self-regulation and self-organization in a stressful situation impede the subject's ability to conduct an extended holistic assessment of the situation, a balanced assessment of one's own capabilities, setting the appropriate goals, and building and executing the necessary sequence of actions (Rozov, 2012). The same trends could be found in the subjects' assessments and perceptions with the passage of psychological time. Individual problem qualities and states in the group were obviously accompanied by experiences of disintegration, fragmentation, jumpiness, and the passage of time (see Table 4). Personal balance, on the other hand, correlated with perceptions of the passage of time as pleasant, organized, whole, and limitless, as such, in which, due to high competence in time, future orientations were determined, and actions could be coordinated with significant changes in the situation.

The given analysis of the subgroup results and statistical relationships of various parameters in the group sufficiently clearly indicated the differences in the manifestations under stress of those complex processes of mental dynamics aimed at integrating the flow of psychological time into ongoing continuous integrity and those processes oriented to the break of time sequences and their situational fragmentation. Along with characteristic individual qualities, the specified complexes included some fairly stable combinations of personal time perceptions and tendencies to use certain variants of coping behavior (see Table 5). Coping, which was focused on solving tasks, correlated with experiences of time as filled, pleasant, diverse, and organized when subjects had a predominance of integrative tendencies of mental dynamics. Similarly, avoidance and distraction-oriented coping were connected to perceptions of time expansion.

Проблемні властивості та стани особистості в групі вочевидь супроводжуються переживаннями розпаду, фрагментації, стрибкоподібності та швидкості плину часу (див. табл. 4). Усупереч цьому особистісна врівноваженість корелює з переживаннями плину часу як приємного, організованого, цілого, безмежного, як такого, в якому завдяки високій компетентності у часі визначаються орієнтири на майбутнє можливе узгодження дій зі значущими змінами ситуації.

Наведений аналіз результатів підгруп і статистичних зв'язків різноманітних параметрів у групі достатньо чітко вказує на розбіжності у проявах в умовах стресу тих комплексних процесів психічної динаміки, які спрямовані на інтеграцію впливу психологічного часу в триваючу неперервну цілісність, і тих процесів, що зорієнтовані на розрив часових послідовностей і їх ситуативну фрагментацію. Означені комплекси разом із характерними особистісними особливостями включають і деякі достатньо стійкі сполучення окремих переживань часу, і схильності до використання певних варіантів копінг-поведінки (див. табл. 5). У випадку переважання досліджуваними інтегративних тенденцій психічної динаміки копінг, який орієнтовано на вирішення завдань, корелює з переживаннями часу як наповненого, приємного, різноманітного, організованого. У руслі тієї ж тенденції копінг, що зорієнтовані на уникнення та відволікання, пов'язані з переживаннями розширення у плині часу.

Коли у досліджуваних виразно виявляються проблемні властивості та стани з загостренням внутрішньоособистісних протиріч, у них у стресових ситуаціях разом із вибором копінг-поведінки, орієнтованої на емоції, відбуваються порушення в організації цілеспрямованих дій. Увага таких досліджуваних у стані стресу здебільшого переналаштовується на власні переживання, і, звісно, на шкоду необхідній оцінці умов, що склалися. Останнє достатньо чітко простежується за зв'язками показника екстраверсії з показниками виборів варіантів копінг-поведінки (див. табл. 3). Час переживається емоційно реагуючими досліджуваними як швидкоплинний, стрибкоподібний, роздроблений, обмежений і частково неприємний. Але акцентоване емоційне реагування людини в стресовій ситуації без необхідної раціональної оцінки і врахування усієї

There were violations in the organization of purposeful actions when subjects clearly exhibited problematic qualities and states with aggravation of intrapersonal contradictions in stressful situations, together with the choice of emotion-oriented coping behavior. In a state of stress, such subjects' attention was mostly redirected to their own experiences, to the detriment of the necessary assessment of the conditions that have developed. The latter was evident from the correlations of the extraversion indicator with the indicators of coping behavior options (see Table 3). Emotionally responsive subjects perceived time as fleeting, jumpy, fragmented, limited, and partially unpleasant. However, a person's heightened emotional response in a stressful situation, without the necessary rational assessment and consideration of the entire range of significant factors, can have tragic consequences. According to the facts and conclusions of researchers, an expressive emotional reaction uncontrolled by consciousness in catastrophic conditions with a high probability leads to an increase in the victims' fear to the level of panic, complete disorganization of behavior, disorders in the functioning of the body, and, in extreme cases, death.

Separately, the results relating to students' preferences for task-oriented coping behavior should be considered. According to this indicator, the results were highest in subgroups 1 and 2 when compared to the frequency of choosing other methods of action in stressful situations (see Table 1). Along with this, the specificity of the contingent of subjects' activity – education – manifested itself in this aspect.

In many cases, despite the disorganizing effects of stress factors, completing urgent tasks is considered preferable and even necessary for the subject. Nevertheless, this is the most difficult behavior option. Thus, the need to not only resist stress, but also to steadily and purposefully change the objective situation itself, necessitates significant volitional, intellectual, and physical efforts on the part of the subject, and presupposes the presence of developed volitional qualities, expressive adequate motivation, and a correspondingly developed system of experience (Cheban et al., 2020; Pomytkina

повноти значущих факторів може призводити до трагічних наслідків. Останнє підтверджено фактами та висновками дослідників про те, що неконтрольоване свідомістю виразне емоційне реагування в катастрофічних умовах з великою імовірністю веде до підсилення у потерпілих страху до рівня панічного, до повної дезорганізації поведінки, до розладів у функціонуванні організму і нерідко – до загибелі.

Окремо слід розглянути результати, які стосуються надання переваги досліджуваними студентами копінг-поведінці, орієнтованій на вирішення завдання. У підгрупах 1 і 2 за цим показником результати найвищі, порівняно з частотою виборів інших способів дій у стресових ситуаціях (див. табл. 1). Поряд із цим в означеному аспекті проявилася і специфіка діяльності контингенту досліджуваних – навчання.

У багатьох випадках вирішення актуальних завдань усупереч дезорганізуючим впливам стрес-факторів для суб'єкта вважається переважним і навіть необхідним. Але це також і найбільш складний варіант поведінки. Так, необхідність не тільки протистояти стресу, а й неухильно цілеспрямовано змінювати саму об'єктивну ситуацію, вимагає від суб'єкта суттєвих вольових, інтелектуальних і фізичних зусиль, передбачає наявність розвинених вольових якостей, виразної адекватної мотивації, відповідної розвиненої системи досвіду (Cheban et al., 2020; Pomytkina et al., 2021; Poryvuch et al., 2022c). У наших досліджуваних студентів в обох підгрупах професійний та життєвий досвід тільки складається. Для них вирішення навчальних та інших завдань у стресових ситуаціях, наприклад, в умовах відповідальних атестацій, є суттєвим випробуванням, яке вимагає значних зусиль для підтримки зібраності та зосередженості. Слід вважати, що саме тому і не помічено статистично значущих розбіжностей між підгрупами 1 і 2 за параметром орієнтування копінг-поведінки на вирішення завдань (див. табл. 1).

Як це не складно, але суб'єкт при наявності, до всього, великого досвіду у відповідній сфері діяльності також може дійти можливо більш повної узгодженості своїх цілеспрямованих зусиль з критичними обставинами, які змінюються, і увійти у бажаний потоковий стан свідомості. Показові приклади останнього надає спортивна практика у виступах

et al., 2021; Popovych et al., 2022c). Our studied students' professional and life experience in both subgroups was still accumulating. Solving educational and other tasks in stressful situations, such as during responsible attestations, was a major test for them that necessitated significant efforts to maintain composure and concentration. It is reasonable to assume that this is why no statistically significant differences in coping behavior orientation to solving tasks were found between subgroups 1 and 2 (see Table 1).

It is not difficult, but the subject with extensive experience in the relevant field of activity may be able to achieve a more complete alignment of their purposeful efforts with the changing critical circumstances, and enter the desired flow state of consciousness. Sports practice provides excellent examples of the latter in the performances of highly qualified athletes (Cheban et al., 2020; Taylor, 2007). A highly qualified athlete achieves optimal battle (competitive) condition when, by concentrating all of their efforts and resources (including experience) on achieving the goal, they are able to justifiably distance themselves from their own experiences and impulsive response to the effects of stress factors. In comparison, students' holistic experience structure was still forming, and its components were usually considered and consciously activated separately. As a result, for students in a stressful learning process, when significant volumes of educational material must be processed and assimilated, additional stressogenic influences significantly increased the likelihood of disorganization and disintegration of the main activity. The absence of a statistical link between competence in time and choices of coping behavior oriented toward task completion in the group supported the above judgments. At the same time, relationships were established between the defined coping with specific perceptions of the passage of time as quick, filled, pleasant, diverse, and organized (see Table 5). There was a lack of perceptions of integrity and infinity supported by experience in the given features of perceiving the passage of time when compared to a complex of similar experiences related to competence in time (see above), but the opposite statistical relationship was determined with the parameter "speed". However, as noted by Taylor

висококваліфікованих спортсменів (Cheban et al., 2020; Taylor, 2007). Оптимальний бойовий (змагальний) стан досягається висококваліфікованим спортсменом тоді, коли він при граничній зосередженості зусиль та ресурсів (у тому числі і досвіду) на досягненні мети стає здатним на те, щоб виправдано відсторонитися від власних переживань й імпульсивного реагування стосовно впливів стрес-факторів. Порівняно з цим у студентів цілісна структура досвіду тільки формується, а її складові зазвичай ще розглядаються й свідомо активуються відокремлено. Тож для студентів у напруженому процесі навчання при необхідності переробки та засвоєння значних обсягів навчального матеріалу додаткові стресогенні впливи суттєво збільшують імовірність дезорганізації й розпаду основної діяльності. На підкріплення наведених суджень виступає й відсутність в групі статистичного зв'язку компетентності у часі з виборами копінг-поведінки, орієнтованої на вирішення завдання. При цьому були встановлені зв'язки означеного копінгу з конкретними переживаннями плинину часу як швидкого, наповненого, приємного, різноманітного, організованого (див. табл. 5). У наведених особливостях переживання плинину часу, якщо їх зіставляти з комплексом аналогічних переживань, пов'язаних із компетентністю у часі (див. вище), не вистачає підкріплюваних досвідом переживань цілісності та безмежності, але визначився протилежний за спрямованістю статистичний зв'язок із параметром "швидкість". Однак у стані, який відповідає найбільш повній узгодженості дій та змін суттєвих обставин (процесів дійсності), як зазначає С. Тейлор, психологічний час для суб'єкта спливає значно повільніше, порівняно зі звичним станом (Taylor, 2007). Іншими словами, копінгові стратегії, спрямовані на вирішення навчальних і життєвих завдань, студентам потрібно ще засвоювати і вдосконалювати разом із накопиченням і формуванням цілісної структури досвіду.

Висновки

1) Повноцінне позитивне переживання досліджуваними студентами моменту теперішнього (як цільного, безмежного, повільноплинного), що передбачає спрямоване узгодження особистих намірів і дій зі значущими змінами дійсності, пов'язане з наданням переваги свідомо керованим, прийнятним

(2007), psychological time for the subject elapses much more slowly in a state that corresponds to the most complete coordination of actions and changes in essential circumstances (reality processes). In other words, students must continue to learn and improve coping strategies for solving educational and life tasks, as well as accumulate and form a holistic experience structure.

Conclusions

1) The full positive perception of the present moment (as a filled, limitless, slow-flowing one) of the studied students, which involved the directed coordination of personal intentions and actions with significant changes in reality, was associated with giving preference to consciously managed coping behavior options that were acceptable in the current stressful situation. The implementation of emotion-oriented coping contradicted the notable perception of the passage of time.

2) Distinct problematic qualities and personality states of the studied students, such as depression, irritability, spontaneous and reactive aggressiveness, and emotional lability, were associated with fragmentation and disintegration of the flow of psychological time.

3) The orientation of the studied students' coping behavior in stressful situations to predominantly emotional response was directly correlated with problematic individual qualities and states (neuroticism, depression, irritability, spontaneous and reactive aggressiveness, emotional lability, self-doubt) and was associated with perceptions of fragmentation, flow breakdown of psychological time, which were manifested in feelings of its jumpiness, fragmentation, limitation, noticeable discontinuity, and unpleasantness.

4) For the studied students, the most acceptable orientation of coping behavior in a stressful situation to task solving in the productive aspect of cognitive activity was consistent with the perception of time as filled, pleasant, diverse, and organized, but also fleeting. Simultaneously, the students' perception of time as fleeting did not correspond to a fully coordinated personal observation of the present moment and was associated with the limitations and fragmentation of their personal experience, which was still forming and gaining integrity. In this regard,

у поточній стресовій ситуації варіантам копінг-поведінки. Означеному переживанню плину часу суперечить реалізація копіngu, зорієнтованого на емоції.

2) Виразні проблемні властивості та стани особистості досліджуваних студентів, які належать до депресивності, дратівливості, спонтанної та реактивної агресивності, емоційної лабільності, пов'язані з переживаннями фрагментації, розпаду плину психологічного часу.

3) Орієнтація копінг-поведінки досліджуваних студентів на переважно емоційне реагування в стресових ситуаціях прямо корелює з проблемними особистісними властивостями і станами (невротичністю, депресивністю, дратівливістю, спонтанною та реактивною агресивністю, емоційною лабільністю, невпевненістю в собі) й пов'язана з переживаннями фрагментації, розпаду плину психологічного часу, що виявляються у відчуттях його стрибкоподібності, роздробленості, обмеженості, помітній переривчатості та неприємності.

4) Найбільш прийнятна для досліджуваних студентів у продуктивному аспекті пізнавальної активності орієнтація копінг-поведінки в стресовій ситуації на вирішення завдань узгоджується з переживаннями часу як наповненого, приємного, різноманітного, організованого, але й швидкоплинного. При цьому переживання студентами часу як швидкоплинного не відповідає повністю узгодженому проживанню моменту теперішнього і сполучається з обмеженістю і фрагментарністю їх особистого досвіду, який тільки формується й набуває цілісності. У такому аспекті специфіка переживань часу для студентів виявляється діагностичною щодо цілісності структури та дієвості набутого досвіду.

Перспективними для подальшої розробки є питання зв'язків копінг-поведінки з психологічними захистами на підґрунті ціннісно-смиислового самовизначення студентів.

Список використаних джерел

Antonini Philippe, R., Singer S. M., Jaeger Joshua, E. E., Biasutti, M., & Sinnett, S. Achieving Flow: An Exploratory Investigation of Elite College Athletes and Musicians. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2022.831508>

Болотова А. К. Психология организации времени. Аспект Пресс. 2006. 254 с. URL: https://www.phantastike.com/time/organization_time/html/

the specificity of time perceptions for students appeared to be diagnostic of the structural integrity and effectiveness of the acquired experience.

The issues of correlations between coping behavior and psychological defenses on the basis of students' value-meaning self-determination are promising for future development.

References

- Antonini Philippe, R., Singer S. M., Jaeger Joshua, E. E., Biasutti, M., & Sinnett, S. (2022). Achieving Flow: An Exploratory Investigation of Elite College Athletes and Musicians. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2022.831508>
- Bolotova, A. K. (2006). *Psikhohohyia orhanyzatsyy vremeny* [Psychology of time organization]. Aspekt Press. https://www.phantastike.com/time/organization_time/html/
- Cheban, Yu., Chebykin, O., Plokhikh, V., & Massanov, A. (2020). Mental Resources for the Self-Mobilization of Rowing Athletes. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (3), 1580–1589. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.03216>
- Chuyko, H., Koltunovych, T., Chaplak, Y. & Komisaryk, M. (2022). Students' Defense Mechanisms and Coping Strategies in Terms of COVID-19 Pandemic. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14(1), 115–138. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/510>
- Csikszentmihalyi, M. (1998). *Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life*. New York: Basic Books https://www.researchgate.net/publication/200026151_Finding_Flow_The_Psychology_of_Engagement_With_Everyday_Life
- Deepthi, D. P., Jeyavel, S., Subhasree, G., & Jojo C. E. (2022) Proactive coping and social-emotional adjustment among students with and without learning disabilities in Kerala, India. *Front Psychol. Oct 6*, 13:949708. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.949708>
- Firth, N., Greaves, D., & Frydenberg, E. (2010) Coping Styles and Strategies: A Comparison of Adolescent Students With and Without Learning Disabilities. *Journal of Learning Disabilities*. 2010. Vol. 43(1). P. 77-85. <https://doi.org/10.1177/0022219409345010>
- Heinen, I., Bullinger, M., & Kocalevent, R. D. (2017). Perceived stress in first year medical students – associations with personal resources and emotional distress. *BMC Med. Educ.* 2017. Vol.17. 4. <https://doi.org/10.1186/s12909-016-0841-8>
- Hulias, I. A., & Hoian, I. M. (2022). Explication of factors of the axiopsychological design of life achievements of modern youth. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022. Vol. 7. P. 41–57. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-4>
- Isham, A., & Jackson, T. Finding flow: exploring the potential for sustainable fulfilment. *The Lancet Planetary Health*. 2022. Vol. 6 (1). P. 66–74. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00286-2](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00286-2)
- Jullien, F. *Du "temps". Éléments d'une philosophie du vivre*. Paris: Grasset. 2001. 2017 p. <https://www.amazon.fr/temps-Elements-dune-philosophie-vivre/dp/2246562813>
- Khraban, T. E. Adoption of coping strategies by Ukrainian civilians in the first fifteen days after the outbreak of military conflict in 2022. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022. Vol. 7. P. 59–74. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-5>
- Khraban, T. E., & Silko, O. V. Combat and military-professional stress: the influence of emotions and emotional states on the choice of coping

- Isham, A., & Jackson, T. (2022). Finding flow: exploring the potential for sustainable fulfilment. *The Lancet Planetary Health*, 6(1). 66–74. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00286-2](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00286-2)
- Jullien, F. (2001). *Du "temps": Éléments d'une philosophie du vivre*. Paris: Grasset. <https://www.amazon.fr/temps-Elements-dune-philosophie-vivre/dp/2246562813>
- Khraban, T. E. (2022). Adoption of coping strategies by Ukrainian civilians in the first fifteen days after the outbreak of military conflict in 2022. *Insight: the psychological dimensions of society*, 7, 59–74. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-5>
- Khraban, T. E., & Silko, O. V. (2022). Combat and military-professional stress: the influence of emotions and emotional states on the choice of coping strategies. *Insight: the psychological dimensions of society*, 8, 71–86. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-6>
- Lavoie, R., Main, K. & Stuart-Edwards, A. (2022). Flow theory: Advancing the two-dimensional conceptualization. *Motivation and Emotion*, 46. 38–58. <https://doi.org/10.1007/s11031-021-09911-4>
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1987). Transactional theory and research on emotions and coping. *Eur. J. Pers.* 1, 141–169. <https://doi.org/10.1002/per.2410010304>
- Mao, Y., Yang, R., Bonaiuto, M., Ma, J., & Harmat, L. (2020). Can Flow Alleviate Anxiety? The Roles of Academic Self-Efficacy and Self-Esteem in Building Psychological Sustainability and Resilience. *Sustainability*, 12(7), 2987. <https://doi.org/10.3390/su12072987>
- Nutten, J. (1984). *Motivation, Planning, and Action: a Relational Theory of Behavior Dynamics*. Leuven & Hillsdale, New York: Leuven University Press & Erlbaum. 251 p. <https://www.amazon.com/Motivation-Planning-Action-Crosscurrents-Contemporary/dp/0898593328>
- Obbarius, N., Fischer, F., Liegl, G., Obbarius, A., & Rose, M. (2021). A Modified Version of the Transactional Stress Concept According to Lazarus and Folkman Was Confirmed in a Psychosomatic Inpatient Sample. *Front. Psychol.*, 05 March 2021 Sec. Health Psychology. 2021. Vol. 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.584333>
- Ozoh, M. C. (2015). Use of Psychological Defense Mechanisms in Academic Activities Among Student Teachers in Nigerian Educational System. *Knowledge*, 32(1). <https://www.globalacademicgroup.com/journals/knowledge>
- Plokhikh, V., & Suponeva, L. (2021). Psychological defense in the organization of the time perspective of students under COVID-restrictions. *Nauka i osvita*, 3, 12– 21. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-3-2>
- Plokhikh, V. V. (2022). Limitation of psychological defense on the formation of students' time perspective. *Insight: the psychological dimensions of society*, 8, 39–55. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-4>
- strategies. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022. Vol. 8. P. 71–86. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-6>
- Lavoie, R., Main, K. & Stuart-Edwards, A. Flow theory: Advancing the two-dimensional conceptualization. *Motivation and Emotion*. 2022. Vol. 46. P. 38–58. <https://doi.org/10.1007/s11031-021-09911-4>
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. Transactional theory and research on emotions and coping. *Eur. J. Pers.* 1987. Vol. 1. P. 141–169. <https://doi.org/10.1002/per.2410010304>
- Mao, Y., Yang, R., Bonaiuto, M., Ma, J., & Harmat, L. Can Flow Alleviate Anxiety? The Roles of Academic Self-Efficacy and Self-Esteem in Building Psychological Sustainability and Resilience. *Sustainability*. 2020. Vol. 12(7). P. 2987. <https://doi.org/10.3390/su12072987>
- Nutten, J. *Motivation, Planning, and Action: a Relational Theory of Behavior Dynamics*. Leuven & Hillsdale, New York: Leuven University Press & Erlbaum. 1984. 251 p. <https://www.amazon.com/Motivation-Planning-Action-Crosscurrents-Contemporary/dp/0898593328>
- Obbarius, N., Fischer, F., Liegl, G., Obbarius, A., & Rose, M. A Modified Version of the Transactional Stress Concept According to Lazarus and Folkman Was Confirmed in a Psychosomatic Inpatient Sample. *Front. Psychol.*, 05 March 2021 Sec. Health Psychology. 2021. Vol. 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.584333>
- Ozoh, M. C. Use of Psychological Defense Mechanisms in Academic Activities Among Student Teachers in Nigerian Educational System. *Knowledge*. 2015. Vol. 32(1). <https://www.globalacademicgroup.com/journals/knowledge>
- Plokhikh, V., & Suponeva, L. Psychological defense in the organization of the time perspective of students under COVID-restrictions. *Nauka i osvita*. 2021. Vol. 3. P. 12– 21. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-3-2>
- Plokhikh, V. V. Limitation of psychological defense on the formation of students' time perspective. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022. Vol. 8. P. 39–55. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-4>
- Plokhikh, V., Popovych, I., Koval, I., Stepanenko, L., Nosov, P., Zinchenko, S., Boiaryn, L., & Zavatskyi, V. Anticipatory Resource of Temporary Regulation of Sensorimotor Action. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2022. Vol. 13(2). P. 01–21. <https://doi.org/10.18662/brain/13.2/328>
- Pomytkina, L. V., & Ichanska, O. M. Features of coping-behavior of medical workers during the COVID-19 pandemic. *Insight: the psychological dimensions*

- Plokhikh, V., Popovych, I., Koval, I., Stepanenko, L., Nosov, P., Zinchenko, et al. (2022). Anticipatory Resource of Temporary Regulation of Sensorimotor Action. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(2), 01–21 <https://doi.org/10.18662/brain/13.2/328>
- Pomytkina, L. V., & Ichanska, O. M. (2021). Features of coping-behavior of medical workers during the COVID-19 pandemic. *Insight: the psychological dimensions of society*, 5, 148-161. DOI: 10.32999/2663-970X/2021-5-10
- Popovych, I., Borysiuk, A., Semenov, O., Semenova, N., Serbin, I., & Reznikova, O. (2022a). Comparative analysis of the mental state of athletes for risk-taking in team sports. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(4), 848-857. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.04107>
- Popovych, I., Halian, I., Pavliuk, M., Kononenko, A., Hrys, A., & Tkachuk, T. (2022b). Emotional quotient in the structure of mental burnout of athletes. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(2), 337-345. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.02043>
- Popovych, I., Kurova, A., Koval, I., Kazibekova, V., Maksymov, M., & Huzar, V. (2022c). Interdependence of emotionality, anxiety, aggressiveness and subjective control in handball referees before the beginning of a game: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(3), 680-689. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.03085>
- Rozov V. I. (2012). *Psikhoholohyia ekstremalnikh situatsiy: adaptivnost k stressu i psikhologicheskoe obespechenie: nauchno-praktycheskoe posobie* [Psychology of extreme situations: adaptability to stress and psychological support: a scientific and practical guide]. Kiev: KNT; Sammyt-Knyha. <https://www.booklya.ua/book/psihologiya-ekstremalnih-situatsiy-adaptivnost-k-stressu-i-psiologicheskoe-obespechenie-nauchno-praktycheskoe-posobie-221419/>
- Shepherd, J. (2022). Flow and the dynamics of conscious thought. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 21, 969–988. <https://doi.org/10.1007/s11097-021-09762-x>
- Tang, Q., & Peng, J. (2022). Research on the Influence of Different Psychological Defense Mechanisms on the Psychology of Students, *Journal of Contemporary Educational Research*, 6(5). <https://doi.org/10.26689/jcer.v6i5.3902>
- Taylor, S. (2007). *Making Time: Why Time Seems to Pass at Different Speeds and How to Control*. Cambridge: Icon books. <https://www.stevenmtaylor.com/books/making-time/>
- Uznadze, D. N. (1961). *Eksperymentalnye osnovy psikhologyy ustanovky* [Experimental foundations of attitude psychology]. Tbilisi: AN Hruz. SSR. <http://ethnopsychology.narod.ru/libr/U/uznadze2.htm>
- of society. 2021. Vol. 5. P. 148-161. URL: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-5-10>
- Popovych, I., Borysiuk, A., Semenov, O., Semenova, N., Serbin, I., & Reznikova, O. Comparative analysis of the mental state of athletes for risk-taking in team sports. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022a. Vol. 22(4). P. 848-857. URL: <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.04107>
- Popovych, I., Halian, I., Pavliuk, M., Kononenko, A., Hrys, A., & Tkachuk, T. Emotional quotient in the structure of mental burnout of athletes. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022 b. Vol. 22(2). P. 337-345. URL: <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.02043>
- Popovych, I., Kurova, A., Koval, I., Kazibekova, V., Maksymov, M., & Huzar, V. Interdependence of emotionality, anxiety, aggressiveness and subjective control in handball referees before the beginning of a game: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022c. Vol. 22(3). P. 680-689. URL: <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.03085>
- Розов В. И. Психология экстремальных ситуаций: адаптивность к стрессу и психологическое обеспечение: научно-практическое пособие. Киев: КНТ; Саммит-Книга. 2012. 480 с. URL: <https://www.booklya.ua/book/psihologiya-ekstremalnih-situatsiy-adaptivnost-k-stressu-i-psiologicheskoe-obespechenie-nauchno-praktycheskoe-posobie-221419/>
- Shepherd, J. Flow and the dynamics of conscious thought. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*. 2022. Vol. 21. P. 969–988. URL: <https://doi.org/10.1007/s11097-021-09762-x>
- Tang, Q., & Peng, J. Research on the Influence of Different Psychological Defense Mechanisms on the Psychology of Students. *Journal of Contemporary Educational Research*. 2022. Vol. 6(5). URL: <https://doi.org/10.26689/jcer.v6i5.3902>
- Taylor, S. *Making Time: Why Time Seems to Pass at Different Speeds and How to Control*. Cambridge: Icon books. 2007. 272 p. URL: <https://www.stevenmtaylor.com/books/making-time/>
- Узнадзе, Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки. Тбилиси: АН Груз. ССР, 1961. 417 с. URL: <http://ethnopsychology.narod.ru/libr/U/uznadze2.htm>

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-6>

How to Cite (Style APA):

Zhuravlova, L. P., Lytvynchuk, A. I., Grechukha, I. A., & Bedny, I. S. (2023). Subclinical personal correlates of psychological safety. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 94–111. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-6>

Журавльова Л. П., Литвинчук А. І., Гречуха І. А., Бедни І. С. Субклінічні особистісні кореляти психологічної безпеки. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 94–111. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-6>

UDC [159.923:616.89-008]:159.922.2:159.9.072

Subclinical personal correlates of psychological safety

Субклінічні особистісні кореляти психологічної безпеки

Received: March 16, 2023

Accepted: April 24, 2023

Zhuravlova Larysa Petrivna
Doctor of Psychological Sciences,
Full Professor,

Department of Psychology
Polissia National University, Ukraine
lpz2008@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4020-7279>

Lytvynchuk Alla Ivanivna
Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor,

Department of Psychology
Polissia National University, Ukraine
lytvynchukalla@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9805-7416>

Grechukha Iryna Anatoliivna
Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology,
Department of Psychology
Polissia National University, Ukraine
irinagreczucha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1704-4320>

Bedny Inna Semenivna
Ph.D. in psychology, IT manager,
Information Technology, UPS, USA
innabedny@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5865-4232>

Журавльова Лариса Петрівна

доктор психологічних наук, професор,
кафедра психології
Поліський національний університет, Україна
lpz2008@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4020-7279>

Литвинчук Алла Іванівна

кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра психології
Поліський національний університет, Україна
lytvynchukalla@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9805-7416>

Гречуха Ірина Анатоліївна

доктор філософії в галузі психології, доцент,
кафедра психології
Поліський національний університет, Україна
irinagreczucha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1704-4320>

Бедни Інна Семенівна

доктор філософії в галузі психології,
ІТ-менеджер,
Аппер-Понд-роуд, США
innabedny@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5865-4232>

Abstract

The critical transformations of modern society, when personal and public safety can be sharply and suddenly lost, and “negative” (destructive, subclinical, antisocial)

Анотація

В умовах критичних трансформацій сучасного суспільства, коли особиста і громадська безпеки можуть бути різко та раптово втраченими, а “негативні”

personality traits have sources of development, makes it necessary to determine the peculiarities of the relationships between these phenomena. In recent years, the study of the dark sides of the personality, known as the “dark core”, has become increasingly relevant. The purpose of the article is to study the psychological features of the subjective feeling of personal safety in the conditions of the Covid-19 pandemic. **Methods.** The “Dark Triad” questionnaire (D. L. Paulhus & K. M. Williams) and the author’s methodology were used to achieve the research goals. To investigate subclinical personal correlates, the short scale of Paulhus D. L. & Williams K. M. (2010) questionnaire, which allows determining a person’s tendency to manifest one of the personal constructs of the dark triad (machievellianism, narcissism, and psychopathy) was used. In order to build a psycholinguistic model of human danger and research the levels of personal safety in various spheres of life, a collective author’s methodology was applied (Zhuravlova et al., 2020, 2022). The methodology consists of three parts: a) general information; b) associative scale; c) tasks aimed at determining feelings of personal security in physical, sexual, gender, family, territorial, financial, religious, national, political, social, food availability, and business spheres of life. **Results.** An empirical structural-phenomenological psycholinguistic model of human danger has been built. The emotional, cognitive and behavioral components of the model are singled out. Significant ($p \leq .05$) difference between the phenomenological characteristics of the subjective associative images of the danger of “machievellians”, “narcissists” and “psychopaths” were established. Machievellianism (cynicism, the desire for manipulative influence on other people and the need for control), narcissism (egocentrism, pathological self-love) and psychopathy (antisociality, emotional coldness) do not have significant correlation with feelings of personal security. In general, the average value of the integral level of security of the respondents in the conditions of the Covid-19 pandemic is quite high. Significant difference was found between indicators of the subjective sense of security of the respondents with a high, medium and low level of manifestation of dark personality traits only in the political sphere of life ($p = .032$). **Conclusions.** The empirical structural-phenomenological psycholinguistic model of human danger has a three-component structure. There is a difference between the surface (conscious) and deep (subconscious) phenomenological characteristics of the subjective associative images of the danger for an individual. The former are characterized by the dominance of cognitive and emotional personal correlates, and the latter – by behavioral ones. The integral level of personal safety of Ukrainian citizens in the conditions of the Covid-19 pandemic is quite high. There is no reliable correlation between indicators of subclinical personality traits and its integral psychological safety, except for safety in the political sphere.

Keywords: personality traits, spheres of life, psycholinguistic model of danger, machievellianism, narcissism, psychopathy.

(деструктивні, субклінічні, асоціальні) риси особистості отримують джерела розвитку, важливо визначити особливості взаємозв’язків цих явищ. Останніми роками все більш актуальним стає вивчення темних сторін особистості, відомих як “темне ядро”. **Метою** статті є дослідження психологічних особливостей суб’єктивного відчуття особистої безпеки в умовах пандемії Covid-19. **Методи.** Для досягнення цілей дослідження застосовано опитувальник “Темна тріада” (D. L. Paulhus & K. M. Williams) та авторську методику. Для дослідження субклінічних особистісних корелятивів було використано коротку шкалу опитувальника Paulhus D.L. & Williams K. M. (2010), яка дозволяє визначити схильність людини до прояву одного з особистісних конструктів темної тріади (макіавеллізму, нарцисизму та психопатії). З метою побудови психолінгвістичної моделі небезпеки людини та дослідження рівнів безпеки особистості в різних сферах життєдіяльності застосовано колективну авторську методику (Zhuravlova та ін., 2020, 2022). Методика складається з трьох частин: а) загальна інформація; б) асоціативна шкала; в) завдання, спрямовані на визначення відчуттів особистої безпеки у фізичній, статевій, гендерній, сімейній, територіальній, фінансовій, релігійній, національній, політичній, соціальній, харчовій, бізнесовій сферах життя. **Результати.** Побудовано емпіричну структурно-феноменологічну психолінгвістичну модель небезпеки людини. Виокремлено емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти моделі. Встановлено достовірні ($p \leq .05$) відмінності між феноменологічними характеристиками суб’єктивних асоціативних образів небезпеки “макіавеллістів”, “нарцисів” та “психопатів”. Макіавеллізм (цинізм, тяга до маніпулятивного впливу на інших людей та потреба в контролі), нарцисизм (еґоцентризм, патологічне самолюбство) і психопатія (антисоціальність, емоційна холодність) не мають достовірних взаємозв’язків з відчуттями особистої безпеки. Загалом, середнє значення інтегрального рівня безпеки респондентів в умовах пандемії Covid-19 є досить високим. Знайдено достовірні відмінності між показниками суб’єктивного відчуття безпеки респондентів із високим, середнім та низьким рівнем прояву темних рис особистості лише у політичній сфері життя ($p = .032$). **Висновки.** Емпірична структурно-феноменологічна психолінгвістична модель небезпеки людини має трьохкомпонентну структуру. Існують відмінності між поверхневими (усвідомленими) та глибинними (підсвідомими) феноменологічними характеристиками суб’єктивних асоціативних образів небезпеки особистості. Перші характеризуються домінуванням когнітивних та емоційних особистісних корелятивів, а другі – поведінкових. Інтегральний рівень особистої безпеки громадян України в умовах пандемії Covid-19 є досить високим. Не існує достовірних взаємозв’язків між показниками субклінічних рис особистості та її інтегральної психологічної безпеки, окрім безпеки в політичній сфері. **Ключові слова:** риси особистості, сфери життєдіяльності, психолінгвістична модель небезпеки, макіавеллізм, нарцисизм, психопатія.

Introduction

The transformational processes of the present are reflected in the psychological safety of an individual: its form, purpose, phenomenological and meaningful content are changing (Zhuravlova & Chebykin, 2021). Scientific searches for the specifics of development and manifestations of negative and destructive personality qualities in connection with psychological safety are becoming an urgent research problem.

The concept of safety and, in particular, psychological safety, on the one hand, is the subject of intense interest of many scientists in the field of sociology, political science and psychology (Newman et al., 2017). On the other hand, it has a rather diverse set and heterogeneous nature of approaches, views, concepts and theories (Zhuravlova et al., 2022). Classically, the concept of psychological safety is considered in such areas as the psychology of groups and teams in connection with the phenomena of trust and learning (Edmondson, 2004), a favorable psychological climate (Bradley et al., 2012), as well as within organizational psychology (Kim et al., 2020).

Psychological safety is widely researched in various spheres of life. According to E. Edmondson and Z. Lei (Edmondson et al., 2014), psychological safety can be considered in several aspects. One of them, the most common, is the consideration of psychological safety as a prerequisite (antecedent). Currently, the study of psychological safety within the framework of labor psychology is the most developed one in the foreign sources. Based on research in the field of work psychology, scientists talk about the dependence of a high level of work capacity on the level of employee safety; a positive climate in the team (at the workplace) is an important condition for psychological safety.

Safety is also seen as a mediator for organizing work, psychological climate in the team, pace of incorporating innovative ways of working, ways and rate of knowledge transfer between team members. Scientists (Edmondson et al., 2014) study safety and, as a consequence, the quality of work organization. Work teams within the same company had different levels of psychological safety depending on their working conditions. Also, these indicators differed in different companies that had various conditions of labor organization. Psychological safety is considered as a regulator (mediator) of relationships in the team. It simplifies interaction between

Вступ

Трансформаційні процеси сучасності відображаються у психологічній безпеці особистості: змінюється її форма, мета, феноменологічне та смислове наповнення (Zhuravlova & Chebykin, 2021). Наукові пошуки особливостей розвитку та прояви негативних та деструктивних якостей особистості у зв'язку з психологічною безпекою стають актуальною дослідницькою проблемою.

Поняття безпеки та, зокрема, психологічної безпеки, з одного боку, є предметом інтенсивного інтересу багатьох вчених у галузі соціології, політології та психології (Newman et al., 2017), з іншого – носить досить розрізнений набір та неоднорідний характер підходів, поглядів, концепцій та теорій (Zhuravlova et al., 2022). Класично поняття психологічної безпеки розглядається в дослідженнях психології груп та команд у зв'язку з явищами довіри та навчання (Edmondson, 2004), сприятливого психологічного клімату (Bradley et al., 2012), а також у межах організаційної психології (Kim et al., 2020).

Психологічна безпека широко досліджується в різних галузях життя. За Е. Едмондсон та З. Lei (Edmondson et al., 2014), психологічну безпеку можна розглядати в кількох напрямках. Одним із них, найбільш поширеним, є розгляд психологічної безпеки як передумови (антецеденту). Загалом наразі серед зарубіжних дослідників вивчення психологічної безпеки в межах психології праці є найбільш розвиненим. Спираючись на дослідження в галузі психології праці, вчені говорять про залежність високого рівня працездатності від рівня безпеки працівників; вагомою умовою психологічної безпеки є позитивний клімат у команді (на робочому місці).

Безпека також розглядається як посередник між організацією роботи, психологічним кліматом у команді, швидкістю включення інноваційних способів роботи, способами та швидкістю передачі знань між членами команди. Науковці (Edmondson et al., 2014) досліджують безпеку і як наслідок якості організації праці. Робочі колективи в межах однієї компанії мали різний рівень психологічної безпеки залежно від умов їхньої праці. Також ці показники відрізнялися і в різних компаніях, що мали неоднакові умови організації праці. Психологічна безпека розглядається як регулятор (посередник) взаємостосунків у команді. Вона

members of teams that are quite diverse in their composition; it reduces the level of rejection of innovative ways of performing activities by employees (Edmondson et al., 2014).

Also, one of the prospects for further research in the area of psychology of safety is the study of the dynamics of the feeling of protection (safety). It is assumed that increasing the level of safety can in some way reduce the level of labor productivity (Edmondson et al., 2014). Such a phenomenon is called a type of social comfort in the professional sphere. The safety level of such comfort can have both constructive and destructive consequences for optimizing work productivity and interpersonal relationship in the team. Peculiarities of high-quality relationship, their psychosocial factors (Carmeli et al., 2009), in particular, and the level of psychological safety of interaction partners, are studied. The impact of psychological safety on employees' ability to learn from each other's mistakes is also investigated.

Feeling unsafe and looking for ways to achieve a sense of safety is a factor that leads to certain behavioral patterns. Achieving a sense of safety can be realized through both constructive (Ortega et al., 2014) and destructive ways. The Covid-19 pandemic and the imposed quarantine have created completely new social conditions for the life of people all over the planet. These conditions turned out to be extremely destructive factors for the psychological health and well-being of the population. Studies have shown that the state of well-being is based primarily on subjective indicators of positive emotions and depends much less on objective ones, such as health, involvement in activities and personal achievements (Orap et al., 2021). Psychological well-being and patterns of behavior, online behavior, in particular can also be influenced by the degree of involvement of users in social networks (Gudimova, 2021). In the conditions of quarantine restrictions, the duration of staying in the virtual space has significantly increased.

Scientists pay considerable attention to specific types of psychological influence (Keles et al., 2020), which determine the psychological safety of an individual. Manipulation is key among them (De Hoogh et al., 2021). In modern psychology, a person who functions in society with the intention to control others and who is prone to psychological manipulation (Du et al., 2021) is described by the concept of "machiavellianism" (Paulhus et al., 2002; Jonason et al., 2010). The

спрощує взаємодію між членами команд, що є досить різноманітними за своїм складом; знижує рівень неприйняття працівниками інноваційних способів виконання діяльності (Edmondson et al., 2014).

Також однією з перспектив подальших досліджень у напрямку психології безпеки є вивчення динаміки почуття захищеності (безпеки). Передбачається, що підвищення рівня безпеки може певним чином знижувати рівень продуктивності праці (Edmondson et al., 2014). Таке явище називають своєрідним соціальним комфортом у професійній сфері. Рівень безпеки такого комфорту може мати як конструктивні, так і деструктивні наслідки для оптимізації продуктивності праці, міжособистісних взаємин у команді. Досліджують особливості високоякісних взаємин, їх психосоціальні чинники (Carmeli et al., 2009), зокрема, рівень психологічної безпеки партнерів по взаємодії. Також вивчають вплив психологічної безпеки на здатності працівників до навчання на помилках один одного.

Почуття незахищеності та пошук шляхів досягнення почуття безпеки є фактором, що призводить до певних вчинкових патернів. Досягнення почуття безпеки може бути реалізовано шляхом як конструктивних (Ortega et al., 2014), так і деструктивних способів. Пандемія Covid-19 та запроваджений карантин створили абсолютно нові соціальні умови для життєдіяльності людей всієї планети. Ці умови виявилися надзвичайно деструктивними факторами психологічного здоров'я та благополуччя населення. Дослідження показали, що стан благополуччя ґрунтується насамперед на суб'єктивних показниках позитивних емоцій і значно менше залежить від об'єктивних, таких як стан здоров'я, залученості до діяльності та особистих досягнень (Орап та ін., 2021). На психологічне благополуччя та патерни поведінки, зокрема онлайн-поведінки, також може впливати і міра залученості користувачів до соціальних мереж (Гудімова, 2021). В умовах карантинних обмежень термін перебування у віртуальному просторі достовірно збільшився.

Значну увагу вчені приділяють специфічним видам психологічного впливу (Keles et al., 2020), які детермінують психологічну безпеку особистості. Ключовим серед них є маніпулювання (De Hoogh et al., 2021). У сучасній психології особистість, що функціонує в соціумі

tendency to psychological manipulation, the desire to use others as a means to achieve one's own egocentric goals has a compensatory function in the presence of destruction of certain personal formations. For machiavellians, the ability to manipulate others is a persistent personality trait. Studying the psychological mechanisms of their behavior, the specifics of interaction with other people is quite relevant. There are that show the existence of relationships between machiavellianism and other stable personality formations: locus of control (Aldousari et al., 2021), cognitive and affective empathy (Blötner et al., 2021), and gender characteristics.

The tendency to focus excessively on one's own personality and ignore the wants and needs of others as a means to achieve their own goals known as "narcissism". This tendency is also studied as a desire to get pleasure from vanity and demonstration of egocentrism (Paulhus et al., 2002; Muris et al., 2017). Psychopathy is characterized as persistent character traits manifested in a low level of empathy, lack of remorse, and antisocial behavior (Paulhus et al., 2002; Muris et al., 2017).

However, the specific types of psychological influence (the desire to manipulate others, emotional aloofness, narcissistic traits) as conditions, antecedents, and factors of psychological safety of an individual has not been thoroughly studied.

The purpose of this work is to study the psychological features of the subjective feeling of personal safety in the conditions of the Covid-19 pandemic. According to the goal, the following tasks were performed: 1) representation of an empirical psycholinguistic model of danger in the conditions of the Covid-19 pandemic, 2) finding interdependencies between the subjective feeling of personal safety in various spheres of life and subclinical (borderline variants of the "norm") personality traits.

Hypothesis: the phenomenology of the subjective feeling of personal danger (psycholinguistic model of danger) is interconnected with the specificity of the manifestation of subclinical personality traits.

Methods

Participants. Adult respondents participated in the study (N = 636; taking into account the exclusion of answers that cannot be processed by mathematical statistics: omitted or incorrectly given answers are less than .1% and are insignificant for the total sample). The sample

завдяки прагненню керувати іншими та яка схильна до психологічних маніпуляцій (Du et al., 2021), описують через поняття "макевіалізм" (Paulhus et al., 2002; Jonason et al., 2010). Схильність до психологічних маніпуляцій, прагнення до використання інших як засобу для досягнення власної егоцентричної мети виконує компенсаторну функцію при наявності деструкцій певних особистісних утворень. Для макевіалістів здатність маніпулювати іншими є стійкою особистісною рисою. Вивчення психологічних механізмів їх поведінки, специфіки взаємодії з іншими людьми є досить актуальним. Проводять дослідження, що свідчать про наявність взаємозв'язків макевіалізму з іншими стійкими утвореннями особистості: локусом контролю (Aldousari et al., 2021), когнітивною та афективною емпатією (Blötner et al., 2021), гендерними особливостями.

Схильність до надмірної концентрації на власній особистості та ігнорування бажань і потреб інших, які використовуються як засоби для досягнення власних цілей, відома як "нарцисизм". Таку схильність досліджують і як прагнення отримати задоволення від марнославства та демонстрацію егоцентризму (Paulhus et al., 2002; Muris et al., 2017). Психопатію характеризують як стійкі риси характеру, що виявляються в низькому рівні емпатії, відсутності докорів совісті та антисоціальної поведінці (Paulhus et al., 2002; Muris et al., 2017).

Однак питання дослідження специфічних видів психологічного впливу (прагнення маніпулювати іншими, емоційної відстороненості, нарцисичних рис) як умов, antecedенту, чинників психологічної безпеки особистості, широко не вивчені.

Мета роботи – дослідження психологічних особливостей суб'єктивного відчуття особистої безпеки в умовах пандемії Covid-19. Відповідно до мети виконували такі **завдання:** 1) репрезентація емпіричної психолінгвістичної моделі небезпеки в умовах пандемії Covid-19, 2) знаходження взаємозалежностей між суб'єктивним відчуттям особистої безпеки в різних сферах життя та субклінічними (межевими варіантами "норми") рисами особистості.

Гіпотеза: феноменологія суб'єктивного відчуття особистої небезпеки (психолінгвістична модель небезпеки) є взаємопов'язаною зі специфікою проявів субклінічних рис особистості.

included 504 (79.25%) women and 132 (20.75%) men. The average age of the respondents was 30.97 years old, in particular, women – 32.3 years old, men – 30.7 years old.

Procedure and tools. A number of theoretical (analysis of domestic and foreign sources, generalization of concepts and approaches, systematization, comparison) and empirical (survey, associative method, content analysis, mathematical statistics methods, collection of related information) methods were used to achieve the research goal. A part of the scale of the online questionnaire, developed by the team of authors of Polissia National University (Zhuravlova, et al., 2020; 2022) was used to build a psycholinguistic model (subjective associative image) of a person's feeling of danger and determine the levels of their integral personal safety and differentiated safety in various spheres of life. In order to study personality constructs (subclinical personality traits), the short scale of the "Dark Core" questionnaire (Paulhus et al., 2002) was used. The questionnaire "Dark Core" (or "Dark Triad", "Dark core of the personality") allows determining the predisposition of the individual to the manifestations of subclinical personality traits, one of the constructs of the dark triad (machievellianism, narcissism and psychopathy) in particular. It contains 12 statements and five options for answering them: do not agree, rather disagree, partially agree, rather agree, completely agree. Answer options are evaluated on a five-point scale: from 1 point to 5 points, respectively. The questionnaire makes it possible to establish not only marginal (borderline, subclinical) variants of the norm, but also variants of the norm.

In order to study the psychological characteristics of the subjective feeling of personal psychological safety in the conditions of the Covid-19 pandemic, three parts of the authors' questionnaire were used. The first part is devoted to the collection of general information: place of residence, age and gender of the respondents. The second part presents the associative technique. The respondents were asked to write five associations to the stimulus word "danger". The third part of the questionnaire contained tasks aimed at determining and evaluating a sense of personal psychological safety in various spheres of life: physical, sexual, gender, family, territorial, financial, religious, national, political, social, food availability, and business. The respondents were asked to rate the level of personal safety on a 1 to 5 rating

Методи

Учасники. У дослідженні брали участь респонденти дорослого віку (N = 636; з урахуванням виключення відповідей, що не піддаються обробці за допомогою математичної статистики: пропущені або некоректно надані відповіді, що становлять менше .1 % та є незначущими для загальної вибірки). Вибірка охоплювала 504 (79.25 %) жінок та 132 (20.75 %) чоловіків. Середній вік респондентів становив 30.97 років, зокрема жінок – 32.3 років, чоловіків – 30.7 років.

Процедура та інструменти. На досягнення поставленої мети дослідження було використано низку теоретичних (аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел, узагальнення концепцій та підходів, систематизація, порівняння) та емпіричних (опитування, асоціативний метод, контент-аналіз, методи математичної статистики, збір супутньої інформації) методів. Для побудови психолінгвістичної моделі (суб'єктивного асоціативного образу) небезпеки людини та визначення рівнів її інтегральної особистої безпеки та диференційованої безпеки в різних сферах життєдіяльності використано частину шкал онлайн-опитувальника, розробленого колективом авторів Polissia National University (Zhuravlova, et al., 2020, 2022). З метою дослідження особистісних конструктів (субклінічних рис особистості) застосовано коротку шкалу опитувальника "Dark Core" (Paulhus et al., 2002). Опитувальник "Dark Core" (або "Темна тріада", "Темне ядро особистості") дозволяє визначити схильність особистості до проявів субклінічних рис особистості, зокрема одного з конструктів темної тріади (макіавелізму, нарцисизму та психопатії). Він містить 12 тверджень та п'ять варіантів відповідей на них: не згоден, радше не згоден, наполовину згоден, радше згоден, повністю згоден. Варіанти відповідей оцінюються за п'ятибальною шкалою: відповідно від 1 балу до 5 балів. Опитувальник дозволяє встановити не лише граничні (межові, субклінічні) варіанти норми, а й варіанти норми.

З метою дослідження психологічних особливостей суб'єктивного відчуття особистої безпеки в умовах пандемії Covid-19 було використано три частини авторського опитувальника. Перша частина присвячена збору загальної інформації: місце проживання, вік

scale in the proposed corresponding list, with 5 being the positive end and 1 being the negative end. Two, three, four points, respectively, in a hierarchical order, evaluated the intermediate intensity of the feeling of one's own safety. The integral indicator of personal safety was defined as the sum of the subjective feeling of safety in the given individual spheres of life. The minimum value of the integral indicator of personal safety is 12 points, the maximum is 60.

Variables that are operationalized in the article are independent – manifestation of subclinical personality traits (psychopathy, narcissism, machiavellianism); dependent – the level of a subjective sense of safety.

Research organization. The collection of empirical data took place during 2020-2021 in 14 regions of Ukraine. The results of the research used in this article contain indicators of integral and differentiated psychological safety of the individuals (physical, sexual, gender, family, territorial, monetary, religious, state, political, social, food supply, business spheres of life), as well as indicators of the individuals' predisposition to manifestations of such subclinical traits as machiavellianism, narcissism and psychopathy.

Procedural research was conducted by distributing questionnaires in social networks, which are characterized by the diversity of users by gender, age, social status and place of residence (Zhuravlova, et al., 2022).

Statistical analysis. Analysis and interpretation of research results was carried out using theoretical methods and mathematical and statistical data processing. The main theoretical methods were analysis, synthesis, comparison, and classification. The following were the main methods of mathematical and statistical processing of research results: calculation of Fisher's angular transformation Criterion, Mann-Whitney U-test for two independent samples, Kruskal-Wallis H-test for K independent samples. Statistical processing of the research results was carried out using the SPSS 23.0 program and the licensed ArcGIS Pro platform.

Results

We will present the results of a content analysis of the aggregates of their associations to the stimulus word "danger" in order to represent the subjective psycholinguistic models of danger for individuals with pronounced subclinical features, which are diagnosed using the "Dark Core" questionnaire. The entire set of associations of all respondents

та стать респондентів. У другій частині подано асоціативну методику. Респондентам запропонували написати п'ять асоціацій до слова-стимула "небезпека". Третя частина опитувальника містила завдання, спрямовані на визначення та оцінку почуття особистої безпеки в різних сферах життєдіяльності: фізичній, сексуальній, гендерній, сімейній, територіальній, фінансовій, релігійній, національній, політичній, соціальній, продовольчій, бізнесовій. Респондентам запропонували оцінити за п'ятибальною шкалою рівень особистої безпеки у пропонованому відповідному переліку, де в один бал оцінюється відчуття мінімальної безпеки, а в п'ять балів – максимальної безпеки. Двома, трьома, чотирма балами, відповідно в ієрархічному порядку, оцінювали проміжну інтенсивність відчуття власної безпеки. Інтегральний показник особистої безпеки визначали як суму оцінок суб'єктивного відчуття власної безпеки в поданих окремих сферах життєдіяльності. Мінімальне значення інтегрального показника особистої безпеки становить 12 балів, максимальне – 60.

Змінні, які операціоналізуються у статті: незалежні – прояв субклінічних рис особистості (психопатії, нарцисизму, макевіалізму); залежні – рівень суб'єктивного відчуття безпеки.

Організація дослідження. Збір емпіричних даних відбувався впродовж 2020-2021 років у 14 областях України. Результати дослідження, які використано в цій статті, містять показники інтегральної та диференційованої психологічної безпеки особистості (фізичної, сексуальної, гендерної, сімейної, територіальної, грошової, релігійної, державної, політичної, соціальної, продовольчої, бізнесової життєвих сфер), а також показники схильності особистості до проявів таких субклінічних рис, як макевіалізм, нарцисизм та психопатія.

Процедурно дослідження проводилося за допомогою розповсюдження опитувальників у соціальних мережах, які характеризуються різноманітністю користувачів за статтю, віком, соціальним статусом та місцем проживання (Zhuravlova, et al., 2022).

Статистичне аналізування. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження здійснено з використанням теоретичних методів та методів математично-статистичної обробки даних. Основними теоретичними

was structurally differentiated according to four categories. It is based on the phenomenological (meaningful) specificity of the respondents' feelings of safety/danger (Hu et al., 2018; Kim et al., 2020). The first three groups (categories) include, emotional, cognitive and behavioral associations, respectively. The fourth group includes all associations that did not correspond to the phenomenological content of the first three.

A comparative analysis of the structural components of the psycholinguistic models of danger for the respondents with high indicators of subclinical personality traits made it possible to establish the presence of statistically significant difference between the subjective associative images of danger for "machievellianists", "narcissists" and "psychopaths" (Tabl. 1).

The first largest set of associations for the stimulus word "danger" was made up of concepts/phenomena belonging to the cognitive group. Cognitive series of subjective associative images of "narcissists", "machievellians" and "psychopaths" accounted for more than half of the total number of their associations (52.43%, 51.19%, 50.99%, respectively).

It was established that a rather significant part of the associations can be attributed to the "emotional" group for "machievellians", "narcissists" and "psychopaths" (20.27%, 21.77% and 34.63%, respectively).

It was determined that "machievellians", "narcissists" and "psychopaths" also associate

методами були аналіз, синтез, порівняння, класифікація. Серед методів математично-статистичної обробки результатів дослідження основними були такі: обчислення критерію кутового перетворення Фішера, U-критерію Манна-Уїтні для двох незалежних вибірок, H-критерію Краскела-Уолліса для K незалежних вибірок. Статистична обробка результатів дослідження здійснено за допомогою програми SPSS 23.0 та ліцензованої платформи ArcGIS Pro.

Результати

З метою репрезентації суб'єктивних психолінгвістичних моделей небезпеки осіб, що мають яскраво виражені субклінічні риси, які діагностовані за допомогою опитувальника "Dark Core", подамо результати контент-аналізу сукупностей їх асоціацій на слово-стимул "небезпека". Усю сукупність асоціацій усіх респондентів було структурно диференційовано відповідно до чотирьох категорій. В основу структурної диференціації покладено феноменологічну (змістовну) специфіку відчуттів безпеки/небезпеки (Hu et al., 2018; Kim et al., 2020) респондентами. У перші три групи (категорії) віднесено, відповідно, емоційні, когнітивні та поведінкові асоціації. До четвертої групи віднесено всі асоціації, які не відповідали феноменологічному змісту перших трьох.

Порівняльний аналіз структурних компонентів психолінгвістичних моделей небезпеки

Table 1. Characteristics of representations about personal danger (%)

Таблиця 1. Характеристика уявлень про особисту небезпеку (%)

Subclinical personality traits Субклінічні риси особистості	Structural components of the psycholinguistic model Структурні компоненти психолінгвістичної моделі			
	Cognitive Когнітивні	Emotional Емоційні	Behavioral Поведінкові	CD
Machiavellianism Макевіалізм	51.19	22.27	22.36	4.18
Narcissism Нарцисизм	52.43	21.77	21.42	4.38
Psychopathy Психопатія	50.99	34.63	10.51	3.87
φ^* (Machiavellianism/Psychopathy) (Макевіалізм/Психопатія)	5.274	3.371	1.115*	.397
φ^* (Narcissism/Psychopathy) (Нарцисизм/Психопатія)	5.187	1.104*	1.109*	.327

Note: CD – cannot be determined; * – meaning is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Примітка: CD – неможливо визначити; * – рівень значущості .05 (двосторонній).

personal danger with behavior, activity, and readiness to act (22.36%, 21.42% and 10.51%, respectively). There is also a small part of associations that are difficult to separate into groups or attribute to an already existing one, for example, "ignorance", "food availability" and others. Such associations make up for 4.18% of "machivellians", 4.38% of "narcissists" and 3.87% of "psychopaths".

It is important that there are differences in the representations of certain associations in the respondents with expressed and unexpressed manifestations of subclinical personality traits. The number of behavioral associations in people with high indicators of psychopathy is lower, compared to the number of similar associations for "machivellians" and "narcissists" (respectively, 10.51%, 22.36% and 21.42%). The difference between the behavioral characteristics of the psycholinguistic danger models of "psychopaths", "machivellianists" and "narcissists" are statistically significant ($p \leq .05$). Obviously, the difference in the ideas assigned to the "behavioral" group is due to the peculiarities of the personal traits of people with high psychopathy (low anxiety, fearlessness). There is also a significant difference between the associative (nonlinear mode of thought) series of emotional associations in subjects with a high level of psychopathy and narcissism ($p \leq .05$).

Presence of certain features in the indicators of the expressiveness of the personal constructs of the "Dark Triad" and the subjective feeling of personal integral safety was established (Tabl. 2).

It was found that the average value of the integral safety level is quite high and is $M = 40.90$ (with $\min = 12$ points, $\max = 60$ points); the median and the mode have the same values ($Me = 43.00$ and $Mo = 43.00$, respectively), and the standard deviation is $SD = 10.12$. The average indicator of the "Dark Triad" also has a relatively high value of $M = 9.78$ (at $\min = 4$ points, $\max = 20$ points); the median and the mode are not significantly different ($Me = 10.00$ and $Mo = 9.00$, respectively), $SD = 2.54$. A K-S test was also applied to the sample, which showed that the indicators of the integral level of safety and the dark triad, although not corresponding to a normal distribution ($p = .093$ and $p = .101$, respectively), nevertheless approached it.

респондентів із високими показниками субклінічних рис особистості дозволив установити наявність статистично значущих відмінностей між суб'єктивними асоціативними образами небезпеки "макевіалістів", "нарцисів" та "психопатів" (табл. 1).

Першу найбільшу сукупність асоціацій на слово-стимул "небезпека" склали поняття/феномени, які належать до когнітивної групи. Когнітивні низки суб'єктивних асоціативних образів "нарцисів", "макевіалістів" та "психопатів" склали більше половини загальної кількості їх асоціацій (відповідно, 52.43%, 51.19%, 50.99%).

Установлено, що досить значну частину асоціацій "макевіалістів", "нарцисів" та "психопатів" можна віднести до групи "емоційні" (відповідно, 20.27 %, 21.77 % та 34.63 %).

Було визначено, що "макевіалісти", "нарциси" і "психопати" також асоціюють особисту небезпеку з поведінкою, активністю, готовністю діяти (відповідно, 22.36 %, 21.42 % і 10.51 %). Існує також незначна частина асоціацій, які складно виділити в окрему групу або віднести до вже наявної, наприклад, "необізнаність", "їжа" та інші. У "макевіалістів" такі асоціації складають 4.18 %, у "нарцисів" – 4.38 % та у "психопатів" – 3.87 %.

Важливо, що існують відмінності в репрезентаціях певних асоціацій у респондентів з вираженими та невираженими проявами субклінічних рис особистості. Кількість поведінкових асоціацій у людей із високими показниками психопатії є нижчою, порівняно з числом подібних асоціацій у "макевіалістів" та "нарцисів" (відповідно, 10.51 %, 22.36 % та 21.42 %). Відмінності між поведінковими характеристиками психолінгвістичних моделей небезпеки "психопатів", "макевіалістів" і "нарцисів" є статистично значущими ($p \leq .05$). Вочевидь, відмінність у уявленнях, віднесених до групи "поведінкових", зумовлена особливостями особистісних рис людей із високими показниками психопатії (низька тривожність, безстрашність). Також існує значна відмінність між асоціативними низками емоційних асоціацій у досліджуваних із високим рівнем психопатії та нарцисизму ($p \leq .05$).

Констатовано наявність певних особливостей у показниках вираженості особистісних конструктів "Темної тріади" та суб'єктивного відчуття особистої інтегральної безпеки (табл. 2).

Table 2. Indexes of descriptive statistics
Таблиця 2. Показники описових статистик

Statistics Статистика		Integrated level of safety Інтегральний рівень безпеки	The meaning of the "Dark Triad" Значення "Темної тріади"
N Вибірка	Valid Валідне		
	Missing Відсутнє	0	0
Mean (M) Середнє (M)		40.90	9.78
Median (Me) Медіана (Me)		43.00	10.00
Mode (Mo) Мода (Mo)		43.00	9.00
Std. Deviation (SD) Стандартне відхилення (SD)		10.12	2.54
Variance (d) Дисперсія (d)		102.39	6.44
Minimum (min) Мінімальне (min)		12.00	4.00
Maximum (max) Максимальне (max)		60.00	20.00

The calculation of the Mann-Whitney U-test was applied for two independent samples to determine the difference in the subjective feeling of personal safety of the respondents with different levels/values of indicators (low, medium and high) of the personal constructs of the "Dark Triad" (Tabl. 3). Quantitative analysis does not allow us to assert the existence of statistically significant difference between subjective experiences of a sense of safety in the subjects with low, medium and high levels of subclinical personality traits ($p = .473$; $p = .517$; $p = .715$).

No differences were found ($H = 1.635$; $p = .441$) when quantitatively analyzing the peculiarities of experiencing an integral subjective level of safety by the subjects with high (min = 15, max = 20 points), medium (min = 9, max = 14 points) and low (min = 4, max = 8 points) levels of manifestations of the "Dark Triad" traits. Therefore, the calculation of the Kruskal-Wallis test for k-independent samples was applied separately to each of the twelve spheres of life (physical, sexual, gender, family, territorial, financial, religious, national, political, social, food supply, and business), which the subjects evaluated according to level of safety/danger (Tabl. 4).

З'ясовано, що середнє значення інтегрального рівня безпеки є досить високим та становить $M = 40.90$ (при min = 12 балів, max = 60 балів); медіана та мода мають однакові значення ($Me = 43.00$ та $Mo = 43.00$ відповідно), стандартне відхилення $SD = 10.12$. Середній показник "Темної тріади" також має відносно високе значення $M = 9.78$ (при min = 4 бали, max = 20 балів); медіана та мода не значно відрізняються (відповідно, $Me = 10.00$ та $Mo = 9.00$), стандартне відхилення $SD = 2.54$. До вибірки також був застосований K-S тест, який засвідчив, що показники інтегрального рівня безпеки та темної тріади, хоча й не відповідають нормальному розподілу (відповідно, $p = .093$ та $p = .101$), проте наближаються до нього.

Для визначення відмінностей у суб'єктивних відчуттях особистої безпеки респондентів із різними рівнями/величинами показників (низьким, середнім та високим) особистісних конструктів "Темної тріади" було застосовано обрахування U-критерію Манна-Уїтні для двох незалежних вибірок (табл. 3). Кількісний аналіз не дозволяє стверджувати про наявність статистично значущих відмінностей між суб'єктивними переживаннями почуття безпеки у досліджуваних із низьким, середнім та високим рівнем прояву субклінічних рис особистості ($p = .473$; $p = .517$; $p = .715$).

Кількісно аналізуючи особливості переживання інтегрального суб'єктивного рівня безпеки досліджуваними з високим (min = 15, max = 20 балів), середнім (min = 9, max = 14 балів) та низьким (min = 4, max = 8 балів) рівнями проявів рис "Темної тріади", відмінностей виявлено не було ($H = 1.635$; $p = .441$). Тому було застосовано обрахування критерію Краскала-Уоліса для k-незалежних вибірок окремо до кожної із дванадцяти сфер життя (фізичної, сексуальної, гендерної, сімейної, територіальної, фінансової, релігійної, національної, політичної, соціальної, продовольчої та бізнесової), яку досліджувані оцінювали за рівнем безпечності/небезпечності (табл. 4).

З'ясовано, що існують відмінності переживання безпеки у різних сферах життя досліджуваними з високим, середнім та низьким рівнем прояву темних рис особистості. Значущі відмінності було знайдено у сприйнятті безпечною/небезпечною політичну сферу життя ($H = 6.871$; $p = .032$). Також виявлено незначущі тенденції відмінного сприйняття безпечною/

Table 3. Features of integral safety of the respondents with high, medium and low indexes of the “Dark Triad” (Mann-Whitney U-Criterion)

Таблиця 3. Особливості інтегральної безпеки респондентів із високими, середніми та низькими показниками “Темної тріади” (U-Критерій Манна Уїтні)

Statistics Статистика досліджень			
Integral level of psychological safety Інтегральний рівень психологічної безпеки			
Mann-Whitney U U-Критерій Манна Уїтні	1072.50	3908.50	20419.00
Wilcoxon W W Критерій Уїлксона	1325.50	4161.50	95497.00
Asymp. Sig. (2-tailed) Рівень значущості .05 (двосторонній).	.473	.517	.715
a. Grouping Variable: Low and high levels of manifestation of “Dark Triad” a. Низький та високий рівень прояву “Темної тріади”		b. Grouping Variable: Medium and high levels of manifestation of “Dark Triad” b. Середній та високий рівень прояву “Темної тріади”	c. Grouping Variable: Medium and low levels of manifestation of “Dark Triad” c. Середній та низький рівень прояву “Темної тріади”

Table 4. Differences in assessments of the safety of spheres of life by the respondents with different levels of manifestations of subclinical personality traits (Kruskal-Wallis H-criterion)

Таблиця 4. Відмінності в оцінках безпеки сфер життя респондентами з різними рівнями проявів субклінічних рис особистості (H-критерій Краскела-Уоліса)

Statistics Статистика досліджень													
	Spheres of life Сфери життя												
	Integral safety Інтегральна безпека	Physical Фізична	Sexual Сексуальна	Gender Інтерна	Family Сімейна	Territorial Територіальна	Financial Фінансова	Religious Релігійна	National Національна	Political Політична	Social Соціальна	Food Продовольча	Business Бізнесова
Kruskal-Wallis H H-критерій Краскела-Уоліса	1.635	.016	.968	.674	.822	.562	3.934	.783	.482	6.871	2.482	.109	1.821
Degrees of Freedom (df) Ступені свободи (df)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig. Асимпт. Значущість	.441	.992	.616	.714	.663	.755	.140	.676	.786	.032*	.289	.947	.402

Note: * – Asymp. Sig. is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Примітка: * – асимптотична значущість на рівні .05 (двостороння).

It was found that there is a difference in the experience of safety in various spheres of life among the subjects with a high, medium and low level of manifestation of dark personality traits. Significant difference was found in the perception of safety/danger in political sphere of life ($H = 6.871$; $p = .032$). Insignificant tendencies of different perceptions of safe/unsafe financial ($H = 3.934$; $p = .140$) and social ($H = 2.482$; $p = .289$) spheres of life were also revealed. No significant difference was found in other spheres of life. The least significant difference was found in the physical ($H = .016$; $p = .992$) and food availability ($H = .109$; $p = .947$) spheres.

Discussion

The study of the relationship between subclinical personality traits and psychological safety is the subject of active scientific research. Correlation of psychological safety at the workplace and subclinical personality traits were determined according to moderated mediation (Bani-Melhem et al., 2019), in particular. It was found that there are features of the subjective sense of psychological safety in relation to the leadership positions of individuals with manifestations of subclinical psychopathy (Erkutlu et al., 2019). Moreover, the study of security and happiness in relation to the dark triad made it possible to establish certain features that correspond to some extent to the results of our research: the respondents feel less happy and safe if they have tendency towards the manifestation of subclinical traits (Jonason et al., 2019). Studies that testify to the peculiarities of perceiving the surrounding environment as painful or less safe according to the manifestation of subclinical personality traits are also significant (Jonason et al., 2020). Research by Jonason and Sherman showed that neuroticism, as well as the presence of subclinical personality traits, are related to the adequacy of perceiving a situation as more or less safe (Jonason et al., 2020).

According to the results of the content analysis, difference was found in the associative series of "machivellianists", "narcissists" and "psychopaths". More than half of the associations in all three groups are cognitive images. Respondents interpret and rationalize situations and circumstances that may pose

небезпечною фінансову ($H = 3.934$; $p = .140$) та соціальну ($H = 2.482$; $p = .289$) сфери життя. В інших сферах життя значущих відмінностей виявлено не було. Найменш значущі відмінності виявилися у фізичній ($H = .016$; $p = .992$) та продовольчій ($H = .109$; $p = .947$) сферах.

Дискусія

Дослідження зв'язку субклінічних рис особистості та психологічної безпеки є предметом активного наукового пошуку, зокрема, були визначені кореляти психологічної безпеки на робочому місці та субклінічних рис особистості відповідно до модерowanego посередництва (Bani-Melhem et al., 2019). Визначено, що існують особливості суб'єктивного відчуття психологічної безпеки відносно лідерських позицій особистості з проявами субклінічної риси психопатії (Erkutlu et al., 2019) Також дослідження безпеки та щастя стосовно темної тріади дозволили встановити певні особливості, які певною мірою перекликаються з результатами нашого дослідження: респонденти почуваються менш щасливо і безпечно, якщо у них існують тенденції до прояву субклінічних рис (Jonason et al., 2019) Також значущими є дослідження, які свідчать про особливості сприймання навколишнього оточення більш чи менш безпечним відповідно до прояву субклінічних рис особистості. (Jonason et al., 2020). Дослідження Йохансон і Шерман показали, що невротичність, а також наявність субклінічних рис особистості пов'язані з адекватністю сприйняття ситуації більш чи менш безпечною (Jonason et al., 2020).

За результатами контент-аналізу констатовано відмінності серед асоціативної низки "макевіалістів", "нарцисів" і "психопатів". Більше половини асоціацій у всіх трьох групах складають когнітивні образи. Респонденти осмислюють і раціоналізують ситуації та обставини, які можуть становити небезпеку для їхнього життя. Особиста небезпека асоціюється з різними *ситуаціями* ("катастрофа", "хвороба", "голод", "втрата життя", "війна", "зрада" тощо), *явищами* ("вогонь", "пожежа", "повінь" тощо), *об'єктами живої та неживої природи* ("змії", "машини", "вірус", "червона миготлива лампочка" тощо), *станами* ("занепокоєння", "заціпеніння", "втрата здоров'я" тощо).

П'яту частину асоціацій "макевіалістів", "нарцисів" і "психопатів" було віднесено до

a danger to their lives. Personal danger is associated with various situations ("disaster", "disease", "famine", "loss of life", "war", "betrayal", etc.), phenomena ("shooting", "fire", "flood", etc.), objects of animate and inanimate nature ("snakes", "cars", "virus", "red flashing light bulb", etc.), states ("anxiety", "numbness", "loss of health", etc.).

A fifth of the associations of "machievellians", "narcissists" and "psychopaths" was assigned to the "emotional" group. Subjective images of personal danger clearly have an affective color: "fear", "despair", "panic", "horror", etc. All the emotions associated with the experiences of anxious states ("despair", "threat", etc.) are particularly and vividly revealed.

Another fifth part among the associative series consists of images that connect personal danger with behavior. Behavioral associations mostly describe a sudden reaction to danger ("run", "extinguish the fire", "cry", etc.), as well as separate sensations ("hear", "pain", etc.).

A separate group was made up of associations that were not allocated to any of the groups ("ignorance", "food supply" and others). Obviously, such associative images require a further study.

Qualitative comparative analysis of phenomenological characteristics in the representation of certain associations in the respondents with expressed and unexpressed manifestations of subclinical personality traits is also important. Emotional coldness towards the Other, a low level of empathy, alienation of "psychopaths" is "compensated" by a higher level of emotions of their subjective images of personal feeling of danger, compared to "machievellians" and "narcissists". Thus, people with a high level of psychopathy associate the situation of danger with cognitive and emotional characteristics and practically exclude behavioral activity. In individuals with high machievellianism and narcissism, subjective images of danger are dominated by cognitive characteristics, which cover more than half of the associations. Groups of emotional and behavioral associations cover approximately the same number of signs and make up about a quarter of all subjective images of danger. In general, respondents with pronounced manifestations of subclinical personality traits tend to interpret and rationalize

групи "емоційні". Суб'єктивні образи особи-стої небезпеки однозначно мають афективне забарвлення: "страх", "розпач", "паніка", "жах" тощо. Зокрема, яскраво виявляються всі емоції, які пов'язані з переживаннями тривожних станів ("розпач", "загроза" тощо).

Ще п'яту частину серед асоціативної низки складають образи, які пов'язують особисту небезпеку з поведінкою. Поведінкові асоціації здебільшого описують раптову реакцію на небезпеку ("бігти", "гасити", "плач" тощо), а також окремі відчуття ("чути", "біль" тощо).

Окрему групу склали асоціації, які не були виділені в жодну з груп ("необізнаність", "їжа" та інші). Очевидно, такі асоціативні образи потребують окремого подальшого додаткового вивчення.

Також важливим є якісний порівняльний аналіз феноменологічних характеристик у репрезентаціях певних асоціацій у респондентів із вираженими та не вираженими проявами субклінічних рис особистості. Емоційна холодність до Іншого, низький рівень емпатії, відчуженість "психопатів" "компенсується" більш високою емоційністю їх суб'єктивних образів *особистої* небезпеки, порівняно з "макіавеллістами" та "нарцисами". Таким чином, люди з високим рівнем психопатії пов'язують ситуацію небезпеки з когнітивними та емоційними характеристиками і практично виключають поведінкову активність. В осіб із високими показниками макіавеллізму та нарцисизму в суб'єктивних образах небезпеки переважають когнітивні характеристики, які обіймають більше половини асоціацій. Групи емоційних та поведінкових асоціацій охоплюють приблизно однакову кількість ознак і складають біля четвертої частини всіх суб'єктивних образів небезпеки. Загалом респонденти з вираженими проявами субклінічних рис особистості схильні осмислювати і раціоналізувати ситуації та обставини, які можуть становити небезпеку для їхнього життя.

Слід зазначити, що асоціації, які стоять на перших позиціях та знаходяться ніби на поверхні і які є найбільш усвідомленими респондентами, переважно належать до груп "когнітивних" та "емоційних". "Поведінкові" характеристики стосуються асоціацій, що належать до більш глибоких, підсвідомих висловлювань та зустрічаються на 4-5 позиціях. Такі результати перегукуються із дослідженнями схильності особистостей

situations and circumstances that may pose a danger to their lives.

It should be noted that the associations that stand in the first positions and are on the surface and which are the most aware by respondents, mostly belong to the “cognitive” and “emotional” groups. “Behavioral” characteristics refer to associations that belong to deeper, subconscious expressions and are found in 4-5 positions. Such results resonate with studies of the tendency of individuals with vivid manifestation of subclinical traits to situational risky behavior (Crysel et al., 2013; Maneiro et al., 2020): since risky behavior is a typical means of achieving short-term successes in social interaction, it is not perceived as a source of danger.

In addition, it was determined that respondents with different levels of subjective sense of psychological safety do not differ in the tendency to manifest destructive personality traits. Similar data were obtained in the study of susceptibility to manipulative influence as a subclinical trait (Litvinchuk, 2022).

The analysis of the difference in the experience of safety in various spheres of life by subjects with a high, medium and low level of manifestation of dark personality traits showed significant difference in the perception of a safe/dangerous political sphere of life, in particular. Significant difference was found in the perception of the level of security in the political sphere of life ($H = 6.871$; $p = .032$) by individuals with borderline (subclinical) indicators of the constructs of the “Dark Triad” and indicators of the norm. Tendencies towards a differentiated sense of safety in the financial ($H = 3.934$; $p = .140$) and social ($H = 2.482$; $p = .289$) spheres of life, depending on the degree of expression of the subclinical features of the “Dark Triad” were also revealed. The least significant difference was found in safety assessments in the physical ($H = .016$; $p = .992$) and food availability ($H = .109$; $p = .947$) areas. We assume that this is related to the essential characteristics of the “Dark Triad”, as they are manifested in their orientation towards the desire for power, manipulation of others and the use of others in their needs and the ability to control them, which to some extent reveals their orientation to the political sphere of their

із яскравими проявами субклінічних рис до ситуативної ризикової поведінки (Crysel et al., 2013; Maneiro et al., 2020): оскільки ризикова поведінка є типовим засобом досягнення короточасних успіхів у соціальній взаємодії, то вона не сприймається як джерело небезпеки.

Окрім того, було визначено, що у респондентів з різним рівнем суб’єктивного відчуття психологічної безпеки не прослідковуються відмінностей у схильності до прояву деструктивних рис особистості. Схожі дані були отримані у дослідженні схильності до маніпулятивного впливу, як субклінічної риси (Литвинчук, 2022).

Аналіз відмінностей переживання безпеки у різних сферах життя досліджуваними з високим, середнім та низьким рівнем прояву темних рис особистості показав значущі відмінності саме у сприйнятті безпечною/небезпечною політичну сферу життя. Значущі відмінності було знайдено у сприйнятті рівня безпеки в політичній сфері життя ($H = 6.871$; $p = .032$) особами з межовими (субклінічними) показниками конструктів “Темної тріади” та показниками норми. Також виявлено тенденції до диференційованого відчуття безпеки у фінансовій ($H = 3.934$; $p = .140$) та соціальній ($H = 2.482$; $p = .289$) сферах життя залежно від міри вираженості субклінічних рис “Темної тріади”. Найменш значущі відмінності виявлено в оцінках безпеки у фізичній ($H = .016$; $p = .992$) та продовольчій ($H = .109$; $p = .947$) сферах. Припускаємо, що це пов’язано із сутнісними характеристиками “Темної тріади”, оскільки вони виявляються в орієнтації на прагнення влади, маніпуляції іншими та використанні оточуючих у своїх потребах та можливість керувати ними, що певною мірою виявляє їх орієнтацію на політичну сферу свого життя як найменш захищену, оскільки вона є для них тригерною. Значущих відмінностей в оцінках безпеки сексуальної, гендерної, сімейної, територіальної, релігійної, національної та бізнесової сферах життя виявлено не було.

Висновки

1. Емпірична структурно-феноменологічна психолінгвістична модель небезпеки людини (суб’єктивних асоціативних образів на слово-стимул “небезпека”) має трикомпонентну структуру. Виокремлено емоційні, когнітивні

lives as the least protected because it is a trigger for them. No significant difference was found in assessments of sexual, gender, family, territorial, religious, national and business safety.

Conclusions

1. The empirical structural-phenomenological psycholinguistic model of feeling of danger (subjective associative images of the stimulus word "danger") has a three-component structure. The emotional, cognitive and behavioral components of the model are singled out. There are differences in the psycholinguistic models of the danger for persons with pronounced and unexpressed manifestations of subclinical personality traits. For psycholinguistic models of the danger for people with high indicators of all personal constructs of the dark triad, the advantage of intellectual (cognitive) characteristics of psychological danger, compared to emotional and behavioral ones, is common. The associative series of emotional and behavioral characteristics of the psycholinguistic models of the danger for "machievellians" and "narcissists" are almost the same. There is a significant difference in the psycholinguistic models of the danger for people with high psychopathy score: they have significantly fewer ($p \leq 0.05$) behavioral characteristics compared to the models of "machievellianists" and "narcissists", and significantly more emotional characteristics ($p \leq 0.05$) compared to the model for "narcissists".

There is a difference between the surface (conscious) and deep (subconscious) phenomenological characteristics of the subjective associative images of the danger for the individual. In conscious psycholinguistic models of danger, cognitive and emotional characteristics dominate, and in subconscious ones – behavioral ones.

2. It was established that the average value of the integral level of personal safety for Ukrainian citizens in the conditions of the Covid-19 pandemic is quite high and is $M = 40.9$ points (at $\min = 12$ points, $\max = 60$ points). Respondents with different levels of subjective sense of personal safety did not demonstrate significant difference between the indicators of the "Dark Triad" personal constructs.

The degree of expression of the subclinical features of the "Dark Triad" personality is

та поведінкові компоненти моделі. Існують відмінності в психолінгвістичних моделях небезпеки осіб з вираженими та невираженими проявами субклінічних рис особистості. Для психолінгвістичних моделей небезпеки людей з високими показниками всіх особистісних конструктів темної тріади спільним є перевага інтелектуальних (когнітивних) характеристик психологічної небезпеки, порівняно з емоційними та поведінковими. Асоціативні низки емоційних та поведінкових характеристик психолінгвістичних моделей небезпеки "макевіалістів" та "нарцисів" є майже однаковими. Достовірні відмінності мають психолінгвістичні моделі небезпеки людей із високими показниками психопатії: у них достовірно менше ($p \leq 0.05$) поведінкових характеристик, порівняно з моделями "макевіалістів" та "нарцисів", а емоційних – достовірно більше ($p \leq 0.05$) порівняно з моделлю "нарцисів".

Існують відмінності між поверхневими (усвідомленими) та глибинними (підсвідомими) феноменологічними характеристиками суб'єктивних асоціативних образів небезпеки особистості. В усвідомлених психолінгвістичних моделях небезпеки домінують когнітивні та емоційні характеристики, а в підсвідомих – поведінкові.

2. Установлено, що середнє значення інтегрального рівня особистої безпеки громадян України в умовах пандемії Covid-19 є досить високим та становить $M = 40.9$ балів (при $\min = 12$ балів, $\max = 60$ балів). У респондентів з різним рівнем суб'єктивного відчуття особистої безпеки не виявлено достовірних відмінностей між показниками особистісних конструктів "Темної тріади".

Міра вираженості субклінічних рис особистості "Темної тріади" є неоднозначно взаємопов'язаною з її відчуттям особистої безпеки в різних сферах життєдіяльності. Існують значущі відмінності між показниками суб'єктивного відчуття особистої безпеки у політичній сфері життя осіб, які мають різні рівні (високий, середній та низький) прояву темних рис особистості. Тенденції до диференційованого відчуття безпеки, залежно від міри вираженості субклінічних рис "Темної тріади", спостерігаємо у фінансовій та соціальній сферах життя. Найменш значущі відмінності було виявлено в оцінках безпеки у фізичній та продовольчій сферах. Не було виявлено значущих

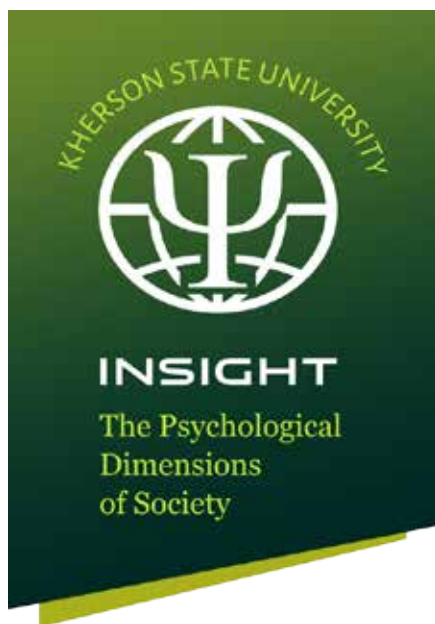
ambiguously interrelated with its sense of personal safety in various spheres of life. There is a significant difference between indicators of the subjective feeling of personal safety in the political sphere of life for persons who have different levels (high, medium and low) of the manifestation of dark personality traits. Tendencies towards a differentiated sense of safety, depending on the degree of expression of the subclinical features of the “Dark Triad”, are observed in the financial and social spheres of life. The least significant difference was found in safety assessment in the physical and food availability domains. No significant difference was found in the evaluation of safety in sexual, gender, family, territorial, religious, national and business spheres of life.

References

- Aldousari, S. S., & Ickes, W. (2021). How is Machiavellianism related to locus of control?: A meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*, 174 (3-4): 110677. DOI: 10.1016/j.paid.2021.110677
- Bani-Melhem, S., Mohd. Shamsudin, F., Mazen Abukhait, R. & Quratulain, S. (2021). Paranoid personality and frontline employee’s proactive work behaviours: a moderated mediation model of empathetic leadership and perceived psychological safety. *Journal of Service Theory and Practice*, 31(1), 113-135. DOI: 10.1108/JSTP-05-2020-0104
- Blötner, C., Steinmayr, R., & Bergold, S. (2021). Malicious mind readers? A meta-analysis on machiavellianism and cognitive and affective empathy. *Personality and Individual Differences*, 181: 111023. DOI: 10.31234/osf.io/5fvwr
- Bradley, B. H., Postlethwaite, B. E., Klotz, A. C., Hamdani, M. R., & Brown, K. G. (2012). Reaping the benefits of task conflict in teams: the critical role of team psychological safety climate. *Journal of Applied Psychology*, 97(1), 151. <https://doi.org/10.1037/a0024200>
- Carmeli, A., & Gittell, J. H. (2009). High-quality relationships, psychological safety, and learning from failures in work organizations. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 30(6). P. 709-729. <http://www.jstor.org/stable/41683863>
- De Hoogh, A. H., Den Hartog, D. N., & Belschak, F. D. (2021). Showing one’s true colors: Leader Machiavellianism, rules and instrumental climate, and abusive supervision. *Journal of Organizational Behavior*, 42(7), P. 851-866. <https://doi.org/10.1002/job.2536>
- Du, T. V., Collison, K. L., Vize, C., Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2021). Development and validation of the super-short form of the Five Factor Machiavellianism Inventory (FFMI-SSF). *Journal of Personality Assessment*, 91(2), P. 232-243. <https://doi.org/10.1037/a0052888>
- Aldousari S. S., Ickes W. How is Machiavellianism related to locus of control?: A meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*. 2021. Vol. 174 (3-4). P. 110677. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110677>
- Bani-Melhem S., Mohd. Shamsudin F., Mazen Abukhait R., Quratulain S. Paranoid personality and frontline employee’s proactive work behaviours: a moderated mediation model of empathetic leadership and perceived psychological safety. *Journal of Service Theory and Practice*. 2021. Vol. 31 (1). P. 113-135. <https://doi.org/10.1108/JSTP-05-2020-0104>
- Blötner C., Steinmayr R., Bergold S. Malicious mind readers? A meta-analysis on machiavellianism and cognitive and affective empathy. *Personality and Individual Differences*. 2021. Vol. 181. P. 111023. <https://doi.org/10.31234/osf.io/5fvwr>
- Bradley B. H., Postlethwaite B. E., Klotz A. C., Hamdani M. R., Brown K. G. Reaping the benefits of task conflict in teams: the critical role of team psychological safety climate. *Journal of Applied Psychology*. 2012. Vol. 97(1). P. 151. <https://doi.org/10.1037/a0024200>
- Carmeli A., Gittell J. H. High-quality relationships, psychological safety, and learning from failures in work organizations. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*. 2009. Vol. 30 (6). P. 709-729. <http://www.jstor.org/stable/41683863>
- De Hoogh A. H., Den Hartog D. N., Belschak F. D. Showing one’s true colors: Leader Machiavellianism, rules and instrumental climate, and abusive supervision. *Journal of Organizational Behavior*. 2021. Vol. 42 (7). P. 851-866. <https://doi.org/10.1002/job.2536>
- Du T. V., Collison K. L., Vize C., Miller J. D., Lynam D. R. Development and validation of the super-short form of the Five Factor Machiavellianism Inventory (FFMI-SSF). *Journal of Personality Assessment*. 2021. Vol. 103 (6). P. 732-739. <https://doi.org/10.1080/00223891.2021.1878525>
- Edmondson A. C., Lei Z. Psychological safety: The history, renaissance, and future of an interpersonal construct. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 2014. Vol. 1 (1). P. 23-43. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-031413-091305>
- Edmondson A. Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative science quarterly*. 1999. Vol. 44 (2). P. 350-383. <http://www.jstor.org/stable/2666999>
- Edmondson A. C., Kramer R. M., Cook K. S. Psychological safety, trust, and learning in organizations:

- 103(6), P. 732-739. <https://doi.org/10.1080/00223891.2021.1878525>
- Edmondson, A. C., & Lei, Z. (2014). Psychological safety: The history, renaissance, and future of an interpersonal construct. *Annu. Rev. Organ. Psychol. Organ. Behav.*, 1(1), P. 23-43. DOI: 10.1146/annurev-orgpsych-031413-091305
- Edmondson, A. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative science quarterly*, 44(2), P. 350-383. URL: <http://www.jstor.org/stable/2666999>
- Edmondson, A. C., Kramer, R. M., & Cook, K. S. (2004). Psychological safety, trust, and learning in organizations: A group-level lens. *Trust and distrust in organizations: Dilemmas and approaches*, 12, P. 239-272. <https://cutt.ly/47u5bPe>
- Edmondson, A.C. (2004). Psychological safety, trust, and learning in organizations: a group-level lens. *In Trust and Distrust in Organizations: Dilemmas and Approaches*, ed. RM Kramer, KS Cook. New York: Russell Sage, 2004. P. 239-272. <https://www.researchgate.net/publication/268328210>
- Erkutlu, H., & Chafra, J. (2019). Leader psychopathy and organizational deviance: the mediating role of psychological safety and the moderating role of moral disengagement. *International Journal of Workplace Health Management*, 12(4), 197-213. <https://doi.org/10.1108/IJWHM-12-2018-0154>
- Hu, J., Erdogan, B., Jiang, K., Bauer, T. N., & Liu, S. (2018). Leader humility and team creativity: the role of team information sharing, psychological safety, and power distance. *Journal of Applied Psychology*. 2018. Vol. 103 (3). P. 313. <https://doi.org/10.1037/apl0000277>
- Гудімова А. Х. Психологічне благополуччя та патерни онлайн-поведінки користувачів соціальних мереж у повсякденності та під час пандемії COVID-19. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2021. Вип. 5. С. 133-147. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-5-9>
- Jonason P. K., & Tome J. How happiness expectations relate to the Dark Triad traits. *The Journal of Social Psychology*. 2019. Vol. 159 (4). P. 371-382. <https://doi.org/10.1080/00224545.2018.1529652>
- Jonason P. K., Sherman R. A. Personality and the perception of situations: The Big Five and Dark Triad traits. *Personality and Individual Differences*. 2020. Vol. 163. P. 110081. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110081>
- Jonason P. K. Webster G. The Dirty Dozen: A Concise Measure of the Dark Triad. *Psychological assessment*. 2010. Vol. 22 (2). P. 420-32. <https://doi.org/10.1037/a0019265>
- Keles B., McCrae N., Grealish A. A systematic review: the influence of social media on depression, anxiety and psychological distress in adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth*. 2020. Vol. 25 (1). P. 79-93. <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1590851>
- Kim S., Lee H., Connerton T. P. How psychological safety affects team performance: mediating role of efficacy and learning behavior. *Frontiers in psychology*. 2020. Vol. 11. P. 15-81. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01581>
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H., & Meijer, E. (2017). The malevolent side of human nature: A group-level lens. *Trust and distrust in organizations: Dilemmas and approaches*. 2004. Vol. 12. P. 239-272. <https://cutt.ly/47u5bPe>
- Edmondson A.C. Psychological safety, trust, and learning in organizations: a group-level lens. *In Trust and Distrust in Organizations: Dilemmas and Approaches*. ed. RM Kramer. KS Cook. New York: Russell Sage. 2004. P. 239-272. <https://www.researchgate.net/publication/268328210>
- Erkutlu H., Chafra J. Leader psychopathy and organizational deviance: the mediating role of psychological safety and the moderating role of moral disengagement. *International Journal of Workplace Health Management*. 2019. Vol. 12(4). P. 197-213. <https://doi.org/10.1108/IJWHM-12-2018-0154>
- Hu J., Erdogan B., Jiang K., Bauer T. N., Liu S. Leader humility and team creativity: the role of team information sharing, psychological safety, and power distance. *Journal of Applied Psychology*. 2018. Vol. 103 (3). P. 313. <https://doi.org/10.1037/apl0000277>
- Гудімова А. Х. Психологічне благополуччя та патерни онлайн-поведінки користувачів соціальних мереж у повсякденності та під час пандемії COVID-19. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2021. Вип. 5. С. 133-147. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-5-9>
- Jonason P. K., Tome J. How happiness expectations relate to the Dark Triad traits. *The Journal of Social Psychology*. 2019. Vol. 159 (4). P. 371-382. <https://doi.org/10.1080/00224545.2018.1529652>
- Jonason P. K., Sherman R. A. Personality and the perception of situations: The Big Five and Dark Triad traits. *Personality and Individual Differences*. 2020. Vol. 163. P. 110081. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110081>
- Jonason P. K. Webster G. The Dirty Dozen: A Concise Measure of the Dark Triad. *Psychological assessment*. 2010. Vol. 22 (2). P. 420-32. <https://doi.org/10.1037/a0019265>
- Keles B., McCrae N., Grealish A. A systematic review: the influence of social media on depression, anxiety and psychological distress in adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth*. 2020. Vol. 25 (1). P. 79-93. <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1590851>
- Kim S., Lee H., Connerton T. P. How psychological safety affects team performance: mediating role of efficacy and learning behavior. *Frontiers in psychology*. 2020. Vol. 11. P. 15-81. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01581>
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H., & Meijer, E. (2017). The malevolent side of human nature: A group-level lens. *Trust and distrust in organizations: Dilemmas and approaches*. 2004. Vol. 12. P. 239-272. <https://cutt.ly/47u5bPe>

- A meta-analysis and critical review of the literature on the dark triad (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy). *Perspectives on psychological science*, 12(2), P. 183-204. <https://doi.org/10.1177/1745691616666070>
- Newman, A., Donohue, R., & Eva, N. (2017). Psychological safety: A systematic review of the literature. *Human resource management review*, 27(3), 521-535. <https://doi.org/10.1016/j.hrmmr.2017.01.001>
- Orap, M. O., Akimova, N. V., & Kalba, Ya. Ye. (2021). Subjective well-being and anxiety level during the COVID-2019 crisis: study in Ukrainian adolescence. *Insight: the psychological dimensions of society*, 6, 28-39. <http://surl.li/gknqc>
- Ortega, A., Van den Bossche, P., Sánchez-Manzanares, M., Rico, R., & Gil, F. (2014). The influence of change-oriented leadership and psychological safety on team learning in healthcare teams. *Journal of Business and Psychology*, 29(2), P. 311-321. DOI: 10.1007/s10869-013-9315-8
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), P. 556-563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Szabó, E., & Jones, D. N. (2019). Gender differences moderate Machiavellianism and impulsivity: Implications for Dark Triad research. *Personality and Individual Differences*, 141, P. 160-165. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.01.008>
- Crysel, L. C., Crosier, B. S., & Webster, G. D. (2013). The Dark Triad and risk behavior. *Personality and individual differences*, 54(1), P. 35-40. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.07.029>
- Maneiro, L., Navas, M. P., Van Geel, M., Cutrín, O., & Vedder, P. (2020). Dark triad traits and risky behaviours: Identifying risk profiles from a person-centred approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(17): 6194. DOI: 10.3390/ijerph17176194
- Lytvynchuk, A. I. (2022). Skhylnist do manipulyativnoho vplyvu osib z riznym rivnem psykholohichnoi bezpeky [Predisposition to the manipulative influence of persons with different levels of psychological safety]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Psykholohiia. – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, 2, 15-19. <https://doi.org/10.32782/psyvisnyk/2022.2.3>
- Zhuravlova, L., & Chebykin, O. (2021). The Development of Empathy. Phenomenology, Structure and Human Nature. Abindon, Oxon; New York, NY: Routledge, P. 276 <https://doi.org/10.4324/9781003145370>
- Zhuravlova, L., Pomytkina, L., Lytvynchuk, A., Mozharovska, T. & Zhuravlov V. (2020). Psychological Security in the Conditions of using Information and Communication Technologies. In *Proceedings of the 1st Symposium on Advances in Educational Technology - Volume 2: AET*, ISBN 978-989-758-558-6, P. 216-223. <http://surl.li/gknqr>
- Zhuravlova, L., Lytvynchuk, A., Mozharovska, T., & Bedny, I. (2022). Environmental sustainability and perception of safety of vaccine in the COVID-19 pandemic. *Scientific Horizons*, P. 67-74. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(4\).2022.67-74](https://doi.org/10.48077/scihor.25(4).2022.67-74)
- Newman A., Donohue R., Eva N. Psychological safety: A systematic review of the literature. *Human resource management review*. 2017. Vol. 27 (3). P. 521-535. <https://doi.org/10.1016/j.hrmmr.2017.01.001>
- Орап М. О., Акімова Н. В., Кальба Я. Є. Суб'єктивне благополуччя та рівень тривожності під час кризи COVID-2019: дослідження українського юнацтва. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2021. Вип. 6. С. 28-39. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-3>
- Ortega A., Van den Bossche P., Sánchez-Manzanares M., Rico R., Gil F. The influence of change-oriented leadership and psychological safety on team learning in healthcare teams. *Journal of Business and Psychology*. 2014. Vol. 29 (2). P. 311-321. <https://doi.org/10.1007/s10869-013-9315-8>
- Paulhus D. L., Williams K. M. The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*. 2002. Vol. 36 (6). P. 556-563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Szabó E., Jones D. N. Gender differences moderate Machiavellianism and impulsivity: Implications for Dark Triad research. *Personality and Individual Differences*. 2019. Vol. 141. P. 160-165. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.01.008>
- Crysel L. C., Crosier B. S., Webster G. D. The Dark Triad and risk behavior. *Personality and individual differences*. 2013. Vol. 54 (1). P. 35-40. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.07.029>
- Maneiro L., Navas M. P., Van Geel M., Cutrín O., Vedder P. Dark triad traits and risky behaviours: Identifying risk profiles from a person-centred approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. Vol. 17 (17). P. 6194. <https://doi.org/10.3390/ijerph17176194>
- Литвинчук А. І. Схильність до маніпулятивного впливу осіб з різним рівнем психологічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. № 2. С. 15-19. <https://doi.org/10.32782/psyvisnyk/2022.2.3>
- Zhuravlova L., Chebykin O. The Development of Empathy. Phenomenology, Structure and Human Nature. Abindon, Oxon; New York, NY: Routledge. 2021. P. 276 <https://doi.org/10.4324/9781003145370>
- Zhuravlova L., Pomytkina L., Lytvynchuk A., Mozharovska T., Zhuravlov V. Psychological Security in the Conditions of using Information and Communication Technologies. In *Proceedings of the 1st Symposium on Advances in Educational Technology - Volume 2: AET*. 2020. P. 216-223. ISBN 978-989-758-558-6. <http://surl.li/gknqr>
- Zhuravlova L., Lytvynchuk A., Mozharovska T., Bedny I. Environmental sustainability and perception of safety of vaccine in the COVID-19 pandemic. *Scientific Horizons*. 2022. P. 67-74. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(4\).2022.67-74](https://doi.org/10.48077/scihor.25(4).2022.67-74)

**Педагогічна психологія
та психологія розвитку**

**Pedagogical
and developmental
psychology**

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-7>

How to Cite (Style APA):

Kalenchuk, V. O., Fedchuk, O. V., & Mykhaylyuk, V. P. (2023). Relationship between corporate culture and psychological safety of training and educational space for young female athletes. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 113–129. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-7>

Каленчук В. О., Федчук О. В., Михайлюк В. П. Взаємозв'язок між корпоративною культурою і психологічною безпекою тренувально-освітнього простору юних спортсменок. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 113–129. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-7>

UDC [005.42:17.086]:159.942.5:796.015.15-053.67-055.2

Relationship between corporate culture and psychological safety of training and educational space for young female athletes

Взаємозв'язок між корпоративною культурою і психологічною безпекою тренувально-освітнього простору юних спортсменок

Received: December 21, 2022

Accepted: April 24, 2023

Kalenchuk Valentyna Oleksandrivna

Graduate student,
Department of Psychology,
Kherson State University, Ukraine
Valentina.kalenchuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6550-8169>

Fedchuk Oleksandr Valeriyovych

Graduate student,
Department of Theoretical Psychology,
Institute of Management,
Psychology and Security
Lviv State University of internal affairs,
Ukraine
Fedchukolekandr@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-0922-6757>

Mykhaylyuk Vitalii Pavlovich

Doctor of Historical Sciences,
Full Professor, Head,
Department of History and Archeology,
East Ukrainian National University
named after Volodymyr Dahl, Ukraine
vitalmih34@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-8458-0617>

Каленчук Валентина Олександрівна

аспірантка,
кафедра психології,
Херсонський державний університет,
Україна
Valentina.kalenchuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6550-8169>

Федчук Олександр Валерійович

аспірант,
кафедра теоретичної психології,
Інститут управління, психології
та безпеки
Львівського державного університету
внутрішніх справ, Україна
Fedchukolekandr@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-0922-6757>

Михайлюк Віталій Павлович

доктор історичних наук, професор,
завідувач,
кафедра історії та археології,
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
Україна
vitalmih34@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-8458-0617>

Abstract

The purpose is to establish correlations between the ideas of young female athletes about corporate culture and psychological safety of training and educational space. The empirical research involved young female athletes (aged 15-17 years; $M=16.12$; $SD=3.11$), who trained and studied at a higher school of physical culture (Group I) ($n=28$; 60.87%) and representatives of this school who continued their sporting and educational-professional career at a higher educational institution (aged 18-21 years; $M=19.56$; $SD=4.05$), at the faculties of physical culture and sport and the faculty of psychology, history and sociology (Group II) ($n=18$; 39.13%). The sample consisted of young athletes who went in for such sports as: handball, volleyball and field and track. **Methods:** we applied valid methods tested in the sporting area of methodology which allowed determining three types of corporate culture and psychological content parameters of safety of training and educational space. The empirical data are presented through descriptive frequency characteristics. Statistical reliability coefficients – α -Cronbach, Spearman's correlation (r_s), Students's t -test were used. **Results.** Different structures of the types of corporate culture of sports educational institutions were created and significant differences of a closed type (CT) ($t=-2.42$; $p<.05$) and an open type (OT) ($t=2.48$; $p<.05$) were found. It was established that an open type of corporate culture dominates in the respondents' ideas: Group I ($t=2.48$; $p<.05$), Group II ($t=2.17$; $p<.05$). Correlations of OT with the content parameters of psychological safety were established. It was found out that such correlations are significant for young female athletes: a possibility to demonstrate initiative and activeness ($r_s=.283$; $p<.01$), maintaining personal dignity ($r_s=.273$; $p<.01$), a possibility to express their opinions ($r_s=.173$; $p<.05$), respectful attitude ($r_s=.163$; $p<.05$), emotional comfort ($r_s=.143$; $p<.05$), relationships with trainers and teachers ($r_s=.133$; $p<.05$), assistance in making their decisions ($r_s=-.113$; $p<.05$), taking into consideration their personal problems and difficulties ($r_s=-.093$; $p<.05$). The study substantiates that OT of corporate culture is desirable for young athletes since they can demonstrate initiative and activeness, maintain personal dignity, satisfy their demand for safe training and educational space, develop thoroughly and fulfill themselves as individuals in its dimensions. **Conclusions.** The obtained scientific facts should be operationalized into training and educational space of sports educational institutions.

Key words: safe space, young students, psychology of achievement, adolescence, sport for adolescents.

Анотація

Метою є встановлення взаємозв'язків між уявленнями юних спортсменок про корпоративну культуру та психологічну безпеку тренувально-освітнього простору. У емпіричному дослідженні взяли участь спортсменки юнацького віку (від 15 до 17 років; $M=16.12$; $SD=3.11$), які тренувалися і навчалися у вищому училищі фізичної культури (Група I) ($n=28$; 60.87%) та представниці цього училища, які продовжили свою спортивну і навчально-професійну кар'єру у закладі вищої освіти (від 18 до 21 року; $M=19.56$; $SD=4.05$), на факультетах фізичної культури та спорту і факультеті психології, історії та соціології (Група II) ($n=18$; 39.13%). Вибіркову сукупність склали юні спортсменки, які займалися такими видами спорту: гандбол, волейбол і легка атлетика. **Методи:** застосовано валідні апробовані в спортивній сфері методики, за якими визначено типи корпоративної культури і психологічні змістові параметри безпеки тренувально-освітнього простору. Емпіричні дані подано через описові частотні характеристики, застосовано коефіцієнти статистичної достовірності α -Кронбаха, коефіцієнт кореляції Спірмена (r_s), t -критерія Ст'юдента. **Результати.** Побудовано відмінні структури типів корпоративної культури спортивно-освітніх закладів і з'ясовано достовірні відмінності закритого типу (ЗТ) ($t=-2.42$; $p<.05$) і відкритого типу (ВТ) ($t=2.48$; $p<.05$). Констатовано, що в уявленнях респонденток достовірно переважає відкритий тип корпоративної культури: Група I ($t=2.48$; $p<.05$), Група II ($t=2.17$; $p<.05$). Встановлено кореляційні зв'язки ВТ зі змістовими параметрами психологічної безпеки. З'ясовано, що для юних спортсменок достовірними є такі взаємозв'язки: можливість демонструвати ініціативу, активність ($r_s=.283$; $p<.01$), збереження особистісної гідності ($r_s=.273$; $p<.01$), можливість висловити свою думку ($r_s=.173$; $p<.05$), поважне ставлення ($r_s=.163$; $p<.05$), емоційний комфорт ($r_s=.143$; $p<.05$), взаємовідносини з тренерами і викладачами ($r_s=.133$; $p<.05$), допомога у виборі власного рішення ($r_s=-.113$; $p<.05$), взаємовідносини з тренерами і викладачами ($r_s=.133$; $p<.05$), врахування особистих проблем та складнощів ($r_s=-.093$; $p<.05$). Обґрунтовано, що для юних спортсменок бажаним є ВТ корпоративної культури, у вимірах якого вони можуть демонструвати ініціативу і активність, зберігати особистісну гідність, реалізовувати потребу в безпечному тренувально-освітньому просторі, повноцінно розвиватися та максимально розкрити себе як індивідуальність. **Висновки.** Отримані наукові факти доцільно операціоналізувати у тренувально-освітній простір спортивно-освітніх закладів.

Ключові слова: безпечний простір, студентська молодь, психологія досягнень, юнацький вік, юнацький спорт.

Introduction

Higher sports schools and institutions of higher education are those media of culture which generate synergy of educational-scientific and sports directions. These institutions are components of continuous education and development of young athletes. Educational institutions belong to those cultural centers which aim to introduce advanced technologies, train competitive professionals, keeping the rhythm of the present social life. They also have to maintain their authenticity, originality and traditions. Young athletes who actively keep fit decided to connect their life with sport. They are subjects of training and teaching-educational processes at a higher sports school and subjects of training and educational processes at a higher educational institution. Sometimes educational process contains a scientific component. Educational institutions are indicators of behavior of all subjects associated with them, sentiments in society and media of corporate culture (Kalenchuk, 2019).

Corporate culture of an educational institution is an integrated formation of educational, scientific, training and other activities which generate a sense of belonging to the activities of this organization in all its participants (Kalenchuk, 2019). T. Scott et al. (2003) highlight that, traditionally, corporate culture is considered to be a moving force of a successful organization. In their opinion, the impact of culture on efficiency is based on three main statements: 1) an organization has corporate culture which is easily identified; 2) corporate culture is connected with productivity; 3) in order to have a positive effect on productivity, it is necessary to change corporate culture (Scott et al., 2003). The research on organizational culture and sports performance by E. Barends and D. Rousseau (2022) shows that a number of conceptual and methodological problems do not allow appropriate evaluation of corporate culture of an organization. The conditions analyzed and examined in the study (Scott et al., 2003; Wagstaff & Burton-Wylie, 2018) are convincing but difficult to provide. The authors of the retrospective review state that some studies examine only a correlation, but one condition is not enough (Barends & Rousseau, 2022). J. Taylor et al. (2022) also pay attention to the importance of taking into consideration the context in studies on corporate culture extrapolating to sport psychology. The researchers M. McDougall et al. (2020) considered three myths about corporate

Вступ

Вищі спортивні училища і заклади вищої освіти є тими носіями культури, які продукують синергію освітньо-наукового і спортивного напрямків. Дані заклади є ланками неперервного освітнього і виховного шляхів юних спортсменів. Освітні заклади належать до тих культурних центрів, які мають за мету впроваджувати новітні технології, готувати конкуренто-спроможних фахівців, знаходитися у ритмі сучасного суспільного життя. При цьому, вони мають зберегти свою автентичність, самобутність і традиційність. Юні спортсмени, які активно підтримують фізичну форму, вирішили зв'язати своє життя зі спортом, є суб'єктами в училищі – тренувального і навчально-виховного процесів, а в закладі вищої освіти – тренувального та освітнього процесів. Іноді освітній процес містить наукову складову. Освітні заклади є індикаторами поведінки усіх суб'єктів, які ідентифікують себе з ним, настроїв у суспільстві, носіями корпоративної культури (Каленчук, 2019).

Корпоративна культура закладу освіти є інтегрованим утворенням освітнього, наукового, тренувального та інших напрямків діяльності, які формують у всіх учасників почуття приналежності до тієї діяльності, якою займається дана організація (Каленчук, 2019). T. Scott et al. (2003) зазначають, що традиційно, корпоративна культура вважається рушійною силою успіху організації. На їхню думку, вплив культури на ефективність базується на трьох основних положеннях: 1) організація має корпоративну культуру, яку легко ідентифікувати; 2) корпоративна культура зв'язана з продуктивністю; 3) щоб позитивно вплинути на продуктивність, потрібно змінити корпоративну культуру (Scott et al., 2003). У дослідженні організаційної культури і спортивної ефективності дослідники E. Barends and D. Rousseau (2022) стверджують, що низка концептуальних і методологічних проблем не дають можливості якісно оцінити корпоративну культуру організації. Проаналізовані дослідниками умови, що висвітлені у праці (Scott et al., 2003; Wagstaff, Burton-Wylie, 2018) є переконливими, але такими, що важко забезпечити. У ретроспективному огляді, автори стверджують,

culture in terms of practice of sport psychology. They emphasize that corporate culture cannot be changed fast, since it penetrates all the aspects of group activities. When innovations are introduced, the previous culture does not disappear completely. The researchers state that social and cultural studies on anthropology can issue a challenge for functional conceptualizations of culture dominating currently in sport psychology (McDougall et al., 2020). Concepts of organizational culture are very deep and have a number of nuances which are difficult to take into consideration in sport psychology, but these concepts showed their viability and we cannot ignore them (McDougall & Ronkainen, 2019).

Psychologically safe training and educational space is an important condition for personal development and growth of a young athlete. Scientists prove that such space has referential importance, satisfies basic demands for personal-confidential communication and ensures psychological protection of subjects. It is created through training and psychological-pedagogical technologies aimed at the development of a mentally and psychologically healthy individual (Blynova & Kalenchuk, 2018). The researchers F. Thompson et al. (2022) studied the impact of sports schools on thorough personal development of a young athlete. A systemic review of the complex of methods allowed differentiating between positive and negative impacts. A positive impact involves: more intensive physical development, stable indexes of mental and psychological health and well-being, positive behavior, status/popularity, development of friendly relationships, life skills and a low level of psycho-emotional fatigue. The group of factors with a negative impact includes: truancy at school, a low level of academic performance, a limited experience of usual life beyond sporting activities, a great number of traumas and diseases, much time spent without family, a lack of friends beyond sports, pressure on results and pressure on the part of others. Appropriate monitoring and evaluation of the current results of an impact in combination with the work of medical practitioners are able to ensure thorough development of young athletes (Thompson et al., 2022). We agree with the scientists that sports schools for children and youth and also higher education institutions are a potentially advantageous strategy for athletes which allows combining a sporting career

що у низці досліджень забезпечується тільки кореляційний зв'язок, але однієї умови замало (Barends, Rousseau, 2022). Також, про важливість врахування контексту у дослідженнях корпоративної культури, при перенесенні на спортивну психологію, звертають увагу J. Taylor et al. (2022). Дослідники M. McDougall et al. (2020) розглянули три міфи про корпоративну культуру з позицій практики спортивної психології. Вони акцентують увагу на тому, що корпоративну культуру швидко змінити не реально, оскільки вона пронизує усі аспекти існування груп, при переході до нововведень, стара культура повністю не зникає. Зазначають, що соціальні і культурні дослідження в антропології можуть кинути виклик функціональним концептуалізаціям культури, які домінують останнім часом у спортивній психології (McDougall et al., 2020). Концепції організаційної культури є надто глибокими і мають низку нюансів, які складно враховувати у спортивній психології, але ці концепції показали свою життєздатність і ми не можемо ними нехтувати (McDougall, Ronkainen, 2019).

Важливою умовою розвитку та становлення особистості юного спортсмена є психологічно безпечний тренувально-освітній простір. Доказано, що такий простір має референтну значущість, задовольняє основні потреби в особисто-довірливому спілкуванні, забезпечує психологічну захищеність суб'єктів, створюється через тренувальні і психолого-педагогічні технології, що спрямовані на розвиток психічно і психологічно здорової особистості (Блинова, Каленчук, 2018). Дослідниками F. Thompson et al. (2022) вивчено вплив спортивних шкіл на цілісний розвиток особистості юного спортсмена. Реалізований системний огляд комплексу методів, дозволив виокремити позитивний і негативний впливи. До позитивного віднесено: підвищення фізичного розвитку, стабільні показники психічного і психологічного здоров'я та благополуччя, позитивна поведінка, статус/популярність, розвиток дружніх стосунків, життєві навички і низький рівень психоемоційного вигорання. Групу чинників негативного впливу склали: пропуски школи, низький рівень успішності, обмежений досвід звичайного життя поза

and education. The study by D. Merkel (2013) focuses on importance of sports in youth culture. There are studies which confirm that going in for sports in adolescence contributes to efficiency and success, has a positive effect on mental and psychological health and well-being, reduces a risk of psycho-emotional fatigue, improves resilience and increases indexes of self-regulation readiness (Popovych et al., 2021b; 2022a).

The researchers S. Rice et al. (2022) emphasize the importance of maintaining mental health of elite athletes and safe space for them. They created a special scale for evaluation of perception of psychological safety in the space of high productivity. Mentally safe and healthy space and literacy in the area of mental health were important factors (Rice et al., 2022).

We can summarize that safe training and educational space for young female athletes is such psychological-pedagogical reality which ensures achievement of results in sports and education, forms and develops a mentally and psychologically healthy individual.

Hypothesis. 1. Subjective ideas of young female athletes about corporate culture of a higher school of physical culture and a higher education institution are significantly different. 2. There will be significant correlations between the respondents' ideas about corporate culture and psychological safety of training and educational space.

Purpose. To establish correlations of young female athletes about corporate culture and psychological safety of training and educational space.

Methods

The methodology of our research involves statements and scientific facts outlined in the study by T. Scott et al. (2003) which are very important for examination of corporate culture and its impact on performance. Methodological foundations of the research: 1) corporate culture develops a behavioral strategy of its participants (Constantine, 1993); 2) safe training and educational space determines the area of demands and motivation (Blynova et al., 2022); 3) the expected image of corporate culture is a contour of the model of the expected future (Popovych et al., 2021a) and determines probable scenarios of behavior in sporting activities.

A verifying research strategy was used. Conceptual and methodological problems

спортивною діяльністю, велика кількість травм і хвороб, проведення багато часу поза сім'єю, відсутність друзів поза спортом, тиск на результативність і тиск з боку інших. Якісний моніторинг і оцінка поточних результатів впливу у поєднанні з роботою лікарів-практиків, здатні забезпечити цілісний розвиток юних спортсменів (Thompson et al., 2022). Погоджуємося з авторами, що дитячо-юнацькі спортивні школи, а також додаємо, що далі заклади вищої освіти є потенційно вигідною стратегією для спортсменів, яка дозволяє поєднати спортивну кар'єру і освіту. Про ключове значення спорту у молодіжній культурі акцентовано у праці D. Merkel (2013). Є низка досліджень, які підтверджують, що заняття спортом у юнацькому віці сприяє ефективності та успішності, позитивно впливає на психічне і психологічне здоров'я і благополуччя, зменшує ризик психоемоційного вигорання, підвищує резильєнтність, показники саморегуляційної готовності (Popovych et al., 2021b; 2022a).

Про важливість підтримки психічного здоров'я елітних спортсменів і безпечного простору ведуть мову дослідники S. Rice et al. (2022). Ними розроблено спеціальну шкалу оцінки сприймання психологічної безпеки в просторі високої продуктивності. Важливими чинниками були психічно безпечний і здоровий простір та грамотність у сфері психічного здоров'я (Rice et al., 2022).

Узагальнюємо, що під безпечним тренувально-освітнім простором юних спортсменок розуміємо таку психолого-педагогічну реальність, яка забезпечує досягнення спортивних і освітніх результатів, формує та розвиває психічно і психологічно здорову особистість.

Гіпотези. 1. Суб'єктивне уявлення юних спортсменок про корпоративну культуру вищого училища фізкультури і закладу вищої освіти є достовірно відмінними. 2. Матимуть місце достовірні кореляційні взаємозв'язки між уявленнями респонденток про корпоративну культуру та психологічну безпеку освітньо-тренувального простору.

Мета. З'ясувати взаємозв'язок уявлень юних спортсменок про корпоративну культуру та психологічну безпеку освітньо-тренувального простору.

of the research subject were taken into consideration when selecting psycho-diagnostic instruments. Modern empirical studies and reliability coefficients were also considered. The studies representing the following directions are of scientific interest: 1) psychophysiological and content regularities of sporting activities (Cheban et al., 2020); 2) a value-meaningful component of training and educational space (Hulias & Hoian, 2022); 3) a number of important regularities of creating open, distance and mixed formats of activity (Hudimova, 2021; Hudimova et al., 2021); 4) the role of individual-psychological characteristics and dominating mental states in competition process (Popovych et al., 2022b). The above studies contributed to the development of a verifying research strategy and the design of comparison of empirical data.

Participants. The empirical research involved young female athletes (aged 15–17 years; $M=16.12$; $SD=3.11$), who trained and studied at Kherson Higher School of Physical Culture (Kherson, Ukraine) (Group I) ($n=28$; 60.87%) and representatives of this school who continued their sporting and educational-professional career at a higher education institution – Kherson State University (Kherson, Ukraine) (aged 18–21 years; $M=19.56$; $SD=4.05$), at the faculty of physical culture and sport and at the faculty of psychology, history and sociology (Group II) ($n=18$; 39.13%). The sample included young female athletes who went in such sports as handball, volleyball and track and field. The respondents were informed of the research in advance. Their participation was voluntary. The research met all the ethical requirements concerning empirical studies using personal data.

Variables. The verifying strategy of the research determines a list of variables concerning four types of organizational culture and variables that relevantly reflect the components of cognitive, emotional and conative safety of educational space.

Procedures and instruments. In order to examine the dominating types of corporate culture in the educational institutions under study, the questionnaire “Scales of Organizational Paradigms” (“SOP”) (Constantine, 1993) was used. The questionnaire involved twenty-five blocks of statements with four variants of responses. Each variant of a response signals about the relation of a respondent with one of the four types of organizational culture: Closed (CT),

Методи

Методологію нашого дослідження склали положення і з’ясовані наукові факти, які окреслені у праці Т. Scott et al. (2003) і мають важливе значення у дослідженнях корпоративної культури і її впливу на ефективність діяльності. Методологічні положення дослідження: 1) корпоративна культура формує стратегію поведінки її учасників (Constantine, 1993); 2) безпечний тренувальний і освітній простори детермінують потребово-мотиваційну сферу (Blynova et al., 2022); 3) очікуваний образ корпоративної культури є контуром моделі очікуваного майбутнього (Popovych et al., 2021a) і визначає ймовірні сценарії поведінки у спортивній діяльності.

Застосовано констатувальну стратегію дослідження. При підборі психодіагностичного інструментарію враховано концептуальні і методологічні проблеми предмету дослідження. Взято до увагу сучасні емпіричні дослідження з застосуванням коефіцієнтів достовірності. Представили науковий інтерес дослідження, які об’єднано у такі напрямки: 1) психофізіологічні і змістові закономірності спортивної діяльності (Чебан та ін., 2020); 2) ціннісно-сенсова складова тренувально-освітнього простору (Гуляс, Гоян, 2022); 3) деякі важливі закономірності створення відкритого, дистанційного, змішаного форматів діяльності (Hudimova, 2021; Hudimova et al., 2021); 4) роль індивідуально-психологічних властивостей і домінуючих психічних станів у змагальному процесі (Popovych et al., 2022b). Окреслені праці сприяли побудові констатувальної стратегії дослідження і конструюванню дизайну порівняння емпіричних даних.

Учасники. У емпіричному дослідженні взяли участь спортсменки юнацького віку (від 15 до 17 років; $M=16.12$; $SD=3.11$), які тренувалися і навчалися у Херсонському вищому училищі фізичної культури (Херсон, Україна) (Група I) ($n=28$; 60.87%) та представниці цього училища, які продовжили свою спортивну і навчально-професійну кар’єру у закладі вищої освіти – Херсонський державний університет (Херсон, Україна) (від 18 до 21 року; $M=19.56$; $SD=4.05$), на факультетах фізичної культури та спорту і факультеті психології,

Random (RT), Open (OT) and Synchronous (ST). Some statements indicate belonging to more than one type of organizational culture. All the scales of the questionnaire characterized the basic dynamic group processes: management, leadership, decision-making, change management, the system of communication and coordination of activity. The homogeneity coefficient (α -Cronbach) of the responses was $\alpha_{SOP} = .806$.

In order to examine the respondents' ideas about psychological safety of training and educational space, we used the method developed "Psychological safety of educational space" ("PSES") (Baeva et al., 2020). The method is a scientifically substantiated valid and reliable psycho-diagnostic instrument that allows determining the components of cognitive, emotional and conative safety of educational space. A five-point Stapel scale was used. The measurements characterize satisfaction with safety of educational space, the level of social interaction and emotional comfort. The homogeneity coefficient (α -Cronbach) of the responses was $\alpha_{PSES} = .887$.

Organization of research. The pilot stage and the main part of the research took place in September and October, 2021. All the external impacts of the researchers were agreed with the Ethics Committees and Administrations of structural departments of the educational institutions.

Statistical analysis. Mathematical-statistical operations were performed with the computer program "SPSS" v. 23.0. "MS Excel" was used at the initial stage. Graphical visualization was presented by means of "MS Word". The empirical data were given through descriptive frequency characteristics and the coefficients of statistical significance – α -Cronbach, Spearman's correlation (r_s), Student's t -test. The parameters of α -Cronbach were at medium (.8) and high levels (.9). The differences r_s and t are significant at the levels $p \leq .05$ and $p \leq .01$.

Results

Tabl. 1 presents the empirical data on a real dimension of corporate culture by the questionnaire "Scales of Organizational Paradigms" ("SOP") (Constantine, 1993). We performed comparison of the types of corporate cultures of Kherson Higher School of Physical Culture (KHSPC) and Kherson State University

історії та соціології (Група II) ($n=18$; 39.13%). Вибіркову сукупність склали юні спортсменки, які займалися такими видами спорту: гандбол, волейбол і легка атлетика. Респондентки були завчасно поінформовані про дослідження, їхня участь була добровільною. Витримано усі етичні вимоги щодо емпіричних досліджень з застосуванням особистісних даних.

Змінні. Констатувальною стратегією дослідження визначено перелік змінних, які становили чотири типи організаційної культури і змінних, що релевантно відобразили складові когнітивної, емоційної і конативної безпеки освітнього простору.

Процедура та інструменти. З метою з'ясування домінуючих типів корпоративної культури у досліджуваних освітніх закладах, використано опитувальник "Шкала організаційних парадигм" ("ШОП") (Constantine, 1993). Опитувальник об'єднав двадцять п'ять блоків тверджень по чотири варіанти відповідей. Кожен варіант відповіді сигналізує про причетність респондента до одного з чотирьох типів організаційної культури: закритий (ЗТ), рандомний (випадковий) (РТ), відкритий (ВТ) і синхронний (СТ). Деякі твердження мають належність до більше, ніж одного типу корпоративної культури. Усі шкали опитувальника характеризують основні динамічні групові процеси: керівництво, лідерство, прийняття рішення, управління змінами, систему комунікації та координацію діяльності. Коефіцієнт гомогенності (α -Кронбаха) відповідей склав $\alpha_{ШОП} = .806$.

Для з'ясування уявлень респонденток про психологічну безпеку тренувального і освітнього просторів використано методика "Психологічна безпека освітнього простору" ("ПБОП") (Баєва та ін., 2020). Методика представляє науково обґрунтований психодіагностичний інструмент, валідний і надійний, що дозволяє визначити складові когнітивної, емоційної і конативної безпеки освітнього простору. Застосовано п'ятибальну шкалу Степела. Виміри характеризують задоволеність безпекою освітнього простору, рівень соціальної взаємодії та емоційний комфорт. Коефіцієнт гомогенності (α -Кронбаха) відповідей склав $\alpha_{ПБОП} = .887$.

(KSU) which are represented by two samples of young female athletes: (Group I) (n=28; 60.87%) and (Group II) (n=18; 39.13%). The respondents of Group I represented KHSPC, and the respondents of Group II – KSU. Significance of the parameters was determined by Student's *t*-test.

Table 1. Comparison of a real dimension of the types of corporate culture in Group I and Group II
Таблиця 1. Порівняння реальних вимірів типів корпоративної культури I та II групи

Parameters Параметри	M _{GI}	M _{GII}	t	p
CT ЗТ	±14.22	±9.69	-2.42	p<.05
RT РТ	±5.12	±5.56	-	-
OT ВТ	±4.87	±7.03	2.48	p<.05
ST СТ	±3.15	±3.78	-	-

Note: CT – closed type; RT – random type; OP – open type; ST – synchronous type; M_{GI} – arithmetic mean by the types of corporate culture in Group I; M_{GII} – arithmetic mean by the types of corporate culture in Group II; Student's *t*-test; p – the level of significance.

Примітка: ЗТ – закритий тип; РТ – рандомний тип; ВТ – відкритий тип; СТ – синхронний тип; MGI – середній розподіл за типами корпоративної культури групи I; MGII – середній розподіл за типами корпоративної культури групи II; *t* – критерій за Ст'юдентом; p – рівень значущості.

Two structures of the types of corporate culture at sports educational institutions were presented. It was found out that the differences are significant by two types: a closed type (CT) (t=-2.42; p<.05) and an open type (OT) OT (t=2.48; p<.05). The advantage in Group I CT (t=-2.42) can be explained by the fact that in educational process at KHSPC (15-17 years) there are strict rules for behavior, men are not allowed to visit hostel floors where female athletes live, attendance of classes is under severe control. Communication with trainers and teachers is formal, with a dominating directive style. There were no above attributes which the representatives of Group I faced at KHSPC after entering KSU. Therefore, the advantage in Group II OT (t=2.48) is expected and characterizes a vivid difference in the types of corporate culture.

Tabl. 2 presents comparison of the empirical results of real and expected types of corporate culture in Group I and Group II by Student's *t*-test.

Організація дослідження. Пілотажний етап і основну констатувальну частину проведено у вересні і жовтні 2021 року. Усі зовнішні впливи команди дослідників було узгоджено з Етичними комітетами та Адміністраціями структурних підрозділів освітніх закладів.

Статистичне аналізування. Математико-статистичні операції реалізовано комп'ютерною програмою "SPSS" v. 23.0. На початковій стадії використано "MS Excel". Графічну візуалізацію побудовано за допомогою "MS Word". Емпіричні дані подано через описові частотні характеристики та коефіцієнти статистичної достовірності α - Кронбаха, коефіцієнт кореляції Спірмена (r_s), *t*-критерія Ст'юдента. Параметри α -Кронбаха знаходилися на середньому (.8) і високому рівнях (.9). Достовірними є відмінності r_s and *t* на рівнях p≤.05 і p≤.01.

Результати

У табл. 1 подано емпіричні дані про реальний вимір корпоративної культури за опитувальником "Шкала організаційних парадигм" ("ШОП") (Constantine, 1993). Здійснено порівняння типів корпоративних культур Херсонського вищого училища фізичної культури (ХВУФК) і Херсонського державного університету (ХДУ), які представлено двома вибірками юних спортсменок: (Група I) (n=28; 60.87%) та (Група II) (n=18; 39.13%). Респондентки Групи I представили ХВУФК, а респондентки Групи II – ХДУ. З'ясування достовірності параметрів здійснено за *t*-критерія Ст'юдента.

Подано дві структури типів корпоративної культури спортивно-освітніх закладів. З'ясовано, що достовірними є відмінності за двома типами: закритий тип (ЗТ) (t=-2.42; p<.05) і відкритий тип (ВТ) (t=2.48; p<.05). Пояснюємо перевагу у групі I ЗТ (t=-2.42), тим що під час навчання у ХВУФК (15-17 років) діють суворі правила поведінкової дисципліни у навчанні, забороняється представникам чоловічої статі відвідувати поверхи гуртожитку, де проживають дівчата-спортсменки, за відвідуваністю занять здійснюється суворий контроль і облік. Спілкування з тренерами і викладачами носить формальний характер, з переважанням директивного стилю. Перерахованих атрибутів, з яким представниці групи

Table 2. Comparison of the empirical results of real and expected types of corporate culture in Group I and Group II
Таблиця 2. Порівняння реального і очікуваного типів корпоративної культури у групі I і II

Parameters Параметри	M ₁	M ₂	t	p
Group I (n=28) Група I (n=28)				
CT ЗТ	±14.22	±10.82	-2.24	p<.05
RT РТ	±5.12	±7.01	-	-
OT ВТ	±4.87	±8.74	2.48	p<.05
ST СТ	±3.15	±4.96	-	-
Group II (n=18) Група II (n=18)				
CT ЗТ	±9.69	±8.12	-	-
RT КЕ	±5.56	±4.34	-	-
OT ВТ	±7.03	±9.94	2.17	p<.05
ST СТ	±3.78	±5.22	-	-

Note: CT – closed type; RT – random type; OP – open type; ST – synchronous type; M₁ – arithmetic mean by real types of corporate culture in Group I and Group II; M₂ – arithmetic mean by expected types of corporate culture Group I and Group II; t – Student’s t-test; p – level of significance.

Примітка: ЗТ – закритий тип; РТ – рандомний тип; ВТ – відкритий тип; СТ – синхронний тип; M₁ – середній розподіл за реальними типами корпоративної культури групи I і групи II; M₂ – середній розподіл за очікуваними типами корпоративної культури групи I і групи II; t – критерій за Ст’юдентом; p – рівень значущості.

The empirical results allow stating that the expected image of corporate culture in Group I is an open type (OT) (t=2.48; p<.05), and in Group II is an open type (OT) (t=2.17; p<.05). A negative correlation with a closed type (CT) (t=-2.24; p<.05) in Group I shows unwillingness to accept this type of corporate culture at KHSPC. It is paradoxical in the comparison of real types of corporate culture (see Tabl. 1) that the respondents of Group I aspire to such a level of open corporate culture which they can find at KSU in the respondents of Group II. At the same time, when it comes to determination of the expected image of culture, the respondents of Group II do not consider the real type of corporate

I зіткнулися у ХВУФК, після вступу у ХДУ, не було. Тому, перевага у групі II ВТ (t=2.48) є очікуваною і характеризує яскраву відмінність у типах корпоративної культури.

У табл. 2 подано порівняння емпіричних результатів реального і очікуваного типів корпоративної культури у групі I і групі II за t-критерієм Ст’юдента.

Емпіричні результати дають підстави констатувати, що очікуваним образом корпоративної культури у групі I є відкритий тип (ВТ) (t=2.48; p<.05), у групі II є відкритий тип (ВТ) (t=2.17; p<.05). Негативний зв’язок у групі I з закритим типом (ЗТ) (t=-2.24; p<.05), свідчить про небажання і неприйняття даного типу корпоративної культури у ХВУФК. Парадоксальним є той факт, що у порівнянні реальних типів корпоративної культури (див. табл. 1), респондентки групи I прагнуть такого рівня відкритої корпоративної культури, якою вони вважають у ХДУ у респонденток групи II. У той час, коли йде визначення очікуваного образу типу культури, то респондентки групи II, не вважають реальний образ корпоративної культури відкритим у ХДУ, про що свідчить достовірна відмінність відкритого типу ВТ (t=2.17; p<.05). Оскільки, відкритий тип корпоративної культури тренувально-освітнього простору є сенсово-ціннісним утворенням, то доцільно з’ясувати кореляційні зв’язки загальної вибіркової сукупності юних спортсменок зі змістовими параметрами психологічної безпеки. Змістові параметри визначено за опитувальником “Психологічна безпека освітнього простору” (Баєва та ін., 2020). Подано за описовими частотними характеристиками емпіричні дані двох досліджуваних груп: група I і група II. Достовірні відмінності з’ясовано за допомогою t-критерію Ст’юдента (табл. 3).

Порівняння описових частотних характеристик групи I і групи II за усіма параметрами опитувальника “ПБОП” (Баєва та ін., 2020) за допомогою t-критерію Ст’юдента не дозволило з’ясувати достовірних відмінностей. Порівняння емпіричних даних з рекомендованими середніми значеннями авторів методики і визначеними у інших спортивних дослідженнях (Blyunova et al., 2022) не показали також достовірних відмінностей. Найвиразнішими є відмінності у параметри

culture to be open at KSU that is proved by a significant difference in an open type OT ($t=2.17$; $p<.05$). Since an open type of corporate culture of training and educational space is meaningful-valuable formation (Hulias, 2020), it is necessary to examine correlations of the total sample of young female athletes with the content parameters of psychological safety. The content parameters were determined using the questionnaire "Psychological safety of educational space" (Baeva et al., 2020). The empirical data of the two groups under study were given through the descriptive characteristics: Group I and Group II. The significant differences were determined by means of Student's t -test (Tabl. 3).

Comparison of the descriptive frequency characteristics in Group I and Group II by all the parameters of the Questionnaire "PSES" (Baeva et al., 2020) by means of Student's t -test did not allow finding significant differences. Comparison of the empirical data with the recommended average values suggested by the authors of the method and with those available in other studies on sport (Blynova et al., 2019; 2022) also did not show significant differences. The differences in the parameter "emotional comfort" (EC), with the advantage of Group II ($t=.9056$; $p>.05$), are the most obvious ones, but they are not significant. It is obvious that emotional comfort is the most sensitive parameter of psychological safety of training and educational space.

Correlation was determined by means of Spearman's coefficient (r_s) according to the program of our empirical research. Since there were no significant differences between Group I and Group II in the parameters of psychological safety, it is necessary to determine correlations of the total sample with the expected types of corporate culture (Tabl. 4).

Graphical visualization of the matrix of correlations of the content parameters of psychological safety of training and educational space with the types of corporate culture given as a correlation pleiade (Fig. 1).

We can state that the expected image of corporate culture – an open type (OT) – has most correlations with the parameters of psychological safety – eight. The correlations are arranged according to the degree of a decrease in strength: PDIA ($r_s=.283$; $p<.01$), MPD ($r_s=.273$; $p<.01$), PEPO ($r_s=.173$; $p<.05$), RA ($r_s=.163$; $p<.05$), EC ($r_s=.143$;

емоційний комфорт (ЕК), з перевагою групи II ($t=.9056$; $p>.05$), але вони не є достовірними. Очевидно, емоційний комфорт є найчутливішим параметром психологічної безпеки тренувально-освітнього простору.

Згідно програми нашого емпіричного дослідження здійснено кореляцію методом Спірмена (r_s). Оскільки, достовірних відмінностей між групою I і групою II у параметрах психологічної безпеки не з'ясовано, то доцільно визначити кореляційні зв'язки усієї вибіркової сукупності з очікуваними типами корпоративної культури (табл. 4).

Графічна візуалізація кореляційної матриці взаємозв'язків змістових параметрів психологічної безпеки тренувально-освітнього простору з типами корпоративної культури у вигляді кореляційної плеяди (рис. 1).

Констатуємо, що у очікуваного образу корпоративної культури відкритий тип (BT) найбільшу кількість кореляційних зв'язків з параметрами психологічної безпеки – вісім. Зв'язки розташовані за мірою спадання міцності: МДІА ($r_s=.283$; $p<.01$), ЗОГ ($r_s=.273$; $p<.01$), МВСД ($r_s=.173$; $p<.05$), ПС ($r_s=.163$; $p<.05$), ЕК ($r_s=.143$; $p<.05$), ВТВ ($r_s=.133$; $p<.05$), ДВВР ($r_s=-.113$; $p<.05$), ВОПС ($r_s=-.093$; $p<.05$). Найміцніші позитивні зв'язки ($p<.01$) з можливістю демонструвати ініціативу, активність і збереження особистісної гідності та негативний зв'язок ($p<.05$) з допомогою у виборі власного рішення дає підстави для наступного пояснення. Респондентки через очікуваний образ корпоративної культури конструюють модель очікуваного майбутнього, поєднуючи його з власною конструктивною активністю, зберігаючи "Я", свою оригінальність і автентичність, цим самим формуючи себе як особистість. Варто зазначити, що негативний зв'язок з ДВВР ($r_s=-.113$), тільки підсилює самовизначення і автономність цього інтра-спрямованого процесу. Окреслена позиція у вимірах параметрів психологічної безпеки сприяє формуванню індивідуальності юного спортсмена. Інші очікувані типи корпоративної культури мають не такий відчутний вплив на формування особистості юних спортсменок і помітно програють у кінцевій ефективності. Як засвідчили емпіричні виміри вони є не на

Table 3. Comparison of the descriptive frequency characteristics in Group I and Group II by “PSES” (Baeva et al., 2011)

Таблиця 3. Порівняння описових частотних характеристик групи I і групи II за “ПБОП”

Parameters Параметри	M_{G1}	SD_{G1}	M_{GII}	SD_{GII}	$t (M_{G1} & M_{GII})$	p
AMPD ДВБР	3.12	±.51	3.59	±.58	.7432	-
ARS УПП	3.54	±.48	3.71	±.49	.5468	-
TCPD ВОПС	3.65	±.58	3.69	±.59	.2340	-
PDIA МДІА	3.76	±.72	4.45	±.81	.8642	-
PAH МЗД	3.99	±.64	3.89	±.61	-.2743	
MPD ЗОГ	3.45	±.62	3.79	±.70	.3543	
RA ПС	3.01	±.52	3.69	±.67	.8974	
PEPO МВСД	3.02	±.52	3.57	±.65	.7008	
EC ЕК	2.98	±.43	3.58	±.61	.9056	
ROA ВЗС	3.81	±.79	3.68	±.74	-.4493	
RTT ВТВ	3.29	±.59	3.98	±.79	.6943	

Note: AMPD – assistance in making a personal decision; ARS – attention to requests and suggestions; TCPD – taking into consideration personal problems and difficulties; PDIA – possibility to demonstrate initiative and activeness; PAH – possibility to ask for help; MPD – maintaining personal dignity; RA – respectful attitude; PEPO – possibility to express a personal opinion; EC – emotional comfort; ROA – relationships with other athletes; RTT – relationships with trainers and teachers; M_{G1} – arithmetic mean by the types of corporate culture in Group I; SD_{G1} – mean square deviation Group I; M_{GII} – arithmetic mean by the types of corporate culture in Group II; SD_{GII} – mean square deviation Group II; t – Student’s t-test; p – level of significance.

Примітка: ДВБР – допомога у виборі власного рішення; УПП – увага до прохань та пропозицій; ВОПС – врахування особистих проблем та складнощів; МДІА – можливість демонструвати ініціативу, активність; МЗД – можливість звернутися за допомогою; ЗОГ – збереження особистісної гідності; ПС – поважне ставлення; МВСД – можливість висловити свою думку; ЕК – емоційний комфорт; ВЗС – взаємовідносини з іншими спортсменам; ВТВ – взаємовідносини з тренерами і викладачам; M_{G1} – середній розподіл за типами корпоративної культури групи I; SD_{G1} – середнє квадратичне відхилення групи I; M_{GII} – середній розподіл за типами корпоративної культури групи II; SD_{GII} – середнє квадратичне відхилення групи II; t – критерій за Ст’юдентом; p – рівень значущості.

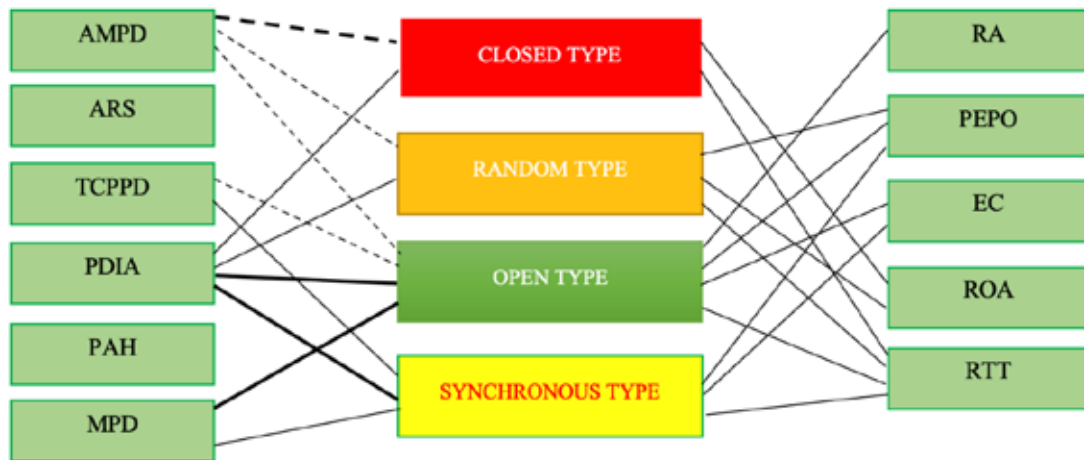
Table 4. Matrix of correlations of psychological safety with the expected types of corporate culture of the sample (n=46)

Таблиця 4. Кореляційна матриця взаємозв’язків психологічної безпеки з очікуваними типами корпоративної культури вибіркової сукупності (n=46)

Parameters	CT	RT	OT	ST
AMPD ДВБР	-.213**	-.071	-.113*	.045
ARS УПП	.043	.054	.049	.067
TCPD ВОПС	.044	.067	-.093*	.089*
PDIA МДІА	.086*	.126*	.283**	.187**
PAH МЗД	.034	.022	.069	.076
MPD ЗОГ	.073	.081	.273**	.123*
RA ПС	.068	.056	.163*	.074
PEPO МВСД	.073	.112*	.173*	.102*
EC ЕК	-.043	.059	.143*	.097*
ROA ВЗС	.181**	.141*	.071	.079
RTT ВТВ	.156*	.101*	.133*	.083*

Note: AMPD – assistance in making a personal decision; ARS – attention to requests and suggestions; TCPD – taking into consideration personal problems and difficulties; PDIA – possibility to demonstrate initiative and activeness; PAH – possibility to ask for help; MPD – maintaining personal dignity; RA – respectful attitude; PEPO – possibility to express a personal opinion; EC – emotional comfort; ROA – relationships with other athletes; RTT – relationships with trainers and teachers; CT – closed type; RT – random type; OP – open type; ST – synchronous type; * – $p \leq .05$ – significant correlation (bold type); ** – $p \leq .01$ – significant correlation (bold type).

Примітка: ДВБР – допомога у виборі власного рішення; УПП – увага до прохань та пропозицій; ВОПС – врахування особистих проблем та складнощів; МДІА – можливість демонструвати ініціативу, активність; МЗД – можливість звернутися за допомогою; ЗОГ – збереження особистісної гідності; ПС – поважне ставлення; МВСД – можливість висловити свою думку; ЕК – емоційний комфорт; ВЗС – взаємовідносини з іншими спортсменам; ВТВ – взаємовідносини з тренерами і викладачам; ЗТ – закритий тип; РТ – рандомний тип; ОТ – відкритий тип; СТ – синхронний тип; * – $p < .05$ – достовірний зв’язок (шрифт напівжирний); ** – $p < .01$ – достовірний зв’язок (шрифт напівжирний).

Note: AMPD – assistance in making a personal decision; ARS – attention to requests and suggestions; TCPD – taking into consideration personal problems and difficulties; PDIA – possibility to demonstrate initiative and activeness; PAH – possibility to ask for help; MPD – maintaining personal dignity; RA – respectful attitude; PEPO – possibility to express a personal opinion; EC – emotional comfort; ROA – relationships with other athletes; RTT – relationships with trainers and teachers; - - - - - negative correlations with $p \leq 0.05$; ———— positive correlations with $p \leq 0.05$; - - - - - negative correlations with $p \leq 0.01$; ———— positive correlations with $p \leq 0.01$.

Примітка: ДВВР – допомога у виборі власного рішення; УПП – увага до прохань та пропозицій; ВОПС – врахування особистих проблем та складнощів; МДІА – можливість демонструвати ініціативу, активність; МЗД – можливість звернутися за допомогою; ЗОГ – збереження особистісної гідності; ПС – поважне ставлення; МВСД – можливість висловити свою думку; ЕК – емоційний комфорт; ВЗС – взаємовідносини з іншими спортсменами; ВТВ – взаємовідносини з тренерами і викладачам; - - - - - від’ємні зв’язки при $p \leq 0.05$; ———— позитивні зв’язки при $p \leq 0.05$; - - - - - від’ємні зв’язки при $p \leq 0.01$; ———— позитивні зв’язки при $p \leq 0.01$.

Figure 1. Pleiade of correlations of psychological safety with the expected types of corporate culture in the sample ($n=46$)

Рис. 1. Кореляційна плеяда взаємозв’язків психологічної безпеки з очікуваними типами корпоративної культури вибіркової сукупності ($n=46$)

$p < 0.05$), RTT ($r_s = 0.133$; $p < 0.05$), AMPD ($r_s = -0.113$; $p < 0.05$), TCPD ($r_s = -0.093$; $p < 0.05$). The strongest positive correlations ($p < 0.01$) with “possibility to demonstrate initiative and activeness” and “maintaining personal dignity” and a negative correlation ($p < 0.05$) with “assistance in making a personal decision” give reasons for the following explanation. The respondents construct a model of the expected future through the expected image of corporate culture combining it with their own constructive activity, preserving their “Self”, originality and authenticity, developing themselves as individuals. It is worth mentioning that a negative correlation with AMPD ($r_s = -0.113$)

стільки бажаними, як відкритий тип корпоративної культури.

Дискусія

У спортивній науковій літературі проблемі корпоративної культури і безпеці тренувально-освітнього простору дослідники приділяли достатню увагу. Але науковий інтерес до цієї проблеми не перестає зменшуватися. Особливої актуальності набуває психологічна безпека у соціальних трансформаціях сьогодення, отримуючи нові сенси, нові виміри ціннісних орієнтацій, змістове навантаження і форму. Акцентуємо увагу на тому, що корпоративна

only intensifies self-determination and autonomy of this intra-directed process. The outlined position in the dimensions of the parameters of psychological safety contributes to personal development of a young athlete. Other expected types of corporate culture have a less considerable impact on personal development of young female athletes and are less effective. As the empirical measurements show, they are not as desirable as an open type of corporate culture.

Discussion

Sports science studies have paid sufficient attention to the issue of corporate culture and safety of training and educational space. But scientific interest to this problem is still vital. Psychological safety is especially topical under current social transformations since it acquires new meanings, new dimensions of value orientations, content and forms. It should be emphasized that corporate culture of organizations is not permanent and has a high inter- and intra-orientation of its impact. Under these continuous transformations of social space, there is a problem of personal development of young female athletes. We decided on purpose to establish the correlation of the expected image of the type of corporate culture (see Tabl. 3 and Fig. 1), and not the real one, though such a variant is also suitable. The choice of the expected image is an evidence of a prognostic vector of our empirical research, aimed at operationalizing scientific findings into construction of psychologically safe training and educational space. The logic of such a verifying strategy implied the necessity to identify an optimal type among the four probable expected types, since all of them have advantages and disadvantages. In particular, a synchronous type (ST) (see Tabl. 3) also provides conditions for demonstrating initiative and activeness (PDIA) ($r_s = .187$; $p < .01$). Obviously, correlations of the expected types of culture of training and educational space with the performance of young female athletes or motivation for achievement were not established. There is a number of scientific studies proving a significant correlation of reception of psychological safety of training and educational space with self-efficacy, motivation for achievement and other parameters of performance (Blynova et al., 2022). Therefore,

культура організацій, також не є константною і має високу інтер- та інтраспрямованість свого впливу. У цих перманентних трансформаціях соціального простору постає питання формування особистості юних спортсменок. Нами цілеспрямовано обрано з'ясування взаємозв'язку очікуваного образу типу корпоративної культури (див. табл. 3 і рис. 1), а не реального, хоча такий варіант також є правомірним. Вибір очікуваного образу свідчить про прогностичний вектор нашого емпіричного дослідження, з метою операціоналізації наукових здобутків у конструювання психологічно безпечного тренувально-освітнього простору. Логіка такої констатувальної стратегії полягала ще у прагненні відшукати з чотирьох ймовірних очікуваних типів, той який буде оптимальним. Адже усі вони мають переваги і недоліки. Зокрема, синхронний тип (СТ) (див. табл. 3) також створює умови для демонстрування ініціативи та активності (МДІА) ($r_s = .187$; $p < .01$). Звісно, не з'ясувалися кореляції очікуваних типів культури тренувально-освітнього простору з результативністю юних спортсменок чи мотивацією досягнення. Вважаємо, що і так існує низка наукових праць, у яких доказано достовірний зв'язок сприйняття психологічної безпеки тренувально-освітнього простору з самоефективністю, мотивацією досягнення та іншими параметрами результативності (Blynova et al., 2022). Тому, очевидним і уже обґрунтованим є вплив психологічного простору на успішність діяльності юних спортсменок. За такої артикуляції окресленої проблематики, варто звертати увагу на фундаментальні детермінанти юнацького віку. Психолого-вікова складова має важливе значення, оскільки у юнацькому віці відбувається завершення переходу до дорослого життя, стабілізація своєї автономності, формуються світоглядні настановлення і усе це реалізується у контексті спортивної і навчально-професійної діяльності. Безумовно, поведінка і вплив тренерсько-викладацького складу (Veljkovic et al., 2016), однолітків (Joesaar et al., 2011), юнацький максималізм і боротьбу за лідерство (Frontiera, 2008), також не потрібно недооцінювати. Тому, з чотирьох типів очікуваного образу корпоративної культури, важливо

the impact of psychological space on successful activity of young female athletes is obvious and substantiated. Such articulation of the outlined problems makes us pay attention to fundamental determinants of adolescence. A psychological-developmental aspect is very important since in adolescence there is completion of transition to adulthood, personal autonomy stabilizes, world views develop and these processes occur in the context of sporting and educational-professional activities. Obviously, behavior and impact of training and teaching staff (Veljkovic et al., 2016), peers (Joesaar et al., 2011), all-or-nothing thinking and struggle for leadership (Frontiera, 2008) should not be underestimated. Therefore, it is important to choose that type of corporate culture among the four types that will provide full-fledged growth and development of an athlete's personality and contribute to maximum realization of individuality. We assume that considering such important factors of this sensitive period can contribute to preparation of young female athletes for high achievements. At the same time, ignoring such important factors and regularities of the sensitive period of adolescence will contribute to the formation of defense mechanisms of young female athletes. The modern empirical research by V. Plokhikh (2022) proves that defense mechanisms limit self-regulation and self-realization processes in personal growth and development (Plokhikh, 2022). It is obvious that not only anthropometric data, consistency of training and educational process and its methodological support affect the development of young female athletes, corporate culture and psychological safety of training and educational space also have an impact. Then latter can give a competitive advantage to a higher school of physical culture and a higher education institution under appropriate organization and construction of psychologically safe training and educational space.

Conclusions

1. We substantiated that safe training and educational space for young female athletes is such psychological-pedagogical reality that ensures sports achievements and educational results, forms and develops mentally and psychologically healthy personality.

обрати той, що забезпечить повноцінне становлення і розвиток особистості спортсмена, сприятиме максимальному розкриттю індивідуальності. Припускаємо, що врахування таких важливих чинників, цього сензитивного періоду, може сприяти підготовці юних спортсменок до високих досягнень. У той же час, не врахування таких важливих чинників і закономірностей сензитивного періоду юнацького віку, сприятиме формуванню захисних механізмів юних спортсменок. У сучасному емпіричному дослідженні В. Плохих (2022) доказав, що захисні механізми обмежують саморегуляційні і самореалізаційні процеси у становленні і розвитку особистості (Плохих, 2022). Очевидно, що не тільки антропометричні дані, системність навчально-тренувального процесу і його методичне забезпечення впливають на формування юних спортсменок, є ще корпоративна культура і психологічна безпека тренувально-освітнього простору. Останні за грамотної реалізації і побудови психологічно безпечного тренувально-освітнього простору можуть дати конкурентну перевагу вищому училищу фізичної культури та закладу вищої освіти.

Висновки

1. Обґрунтовано, що під безпечним тренувально-освітнім простором юних спортсменок розуміємо таку психолого-педагогічну реальність, яка забезпечує досягнення спортивних і освітніх результатів, формує та розвиває психічно і психологічно здорову особистість.

2. Побудовано відмінні структури типів корпоративної культури спортивно-освітніх закладів і з'ясовано достовірні відмінності за закритим типом (ЗТ) ($t=-2.42$; $p<.05$) і відкритим (ВТ) ($t=2.48$; $p<.05$). Констатовано, що в уявленнях респонденток достовірно переважає відкритий тип корпоративної культури у групі I ($t=2.48$; $p<.05$) і групі II ($t=2.17$; $p<.05$).

3. З'ясовано кореляційні зв'язки досліджуваних типів бажаного образу корпоративної культури зі змістовими параметрами психологічної безпеки. Встановлено, що оптимальним для юних спортсменок є відкритий тип (ВТ), який має найбільше достовірних взаємозв'язків – вісім ($p<.05$; $p<.01$). Відкритий тип

2. We created different structures of the types of corporate culture in sports educational institutions and identified significant differences by a closed type (CT) ($t=-2.42$; $p<.05$) and an open type (OT) ($t=2.48$; $p<.05$). We found that an open type of corporate culture significantly dominates in the respondents' ideas – in Group I ($t=2.48$; $p<.05$) and Group II ($t=2.17$; $p<.05$).

3. We established correlations of the types of the desirable image of corporate culture with the content parameters of psychological safety. It was found that an open type (OT) is optimal for young female athletes. It has most significant correlations – eight ($p<.05$; $p<.01$). An open type allows demonstrating initiative and activeness, maintaining personal dignity, supports the need of psychologically safe training and educational space, contributes to full-fledged growth and development of a young individual and creates conditions for maximum realization of individuality.

4. The hypotheses were confirmed and the purpose was achieved. The obtained empirical results are of special scientific value. Implementation of them in training and educational space can give sports educational institutions a competitive advantage over competitors.

References:

- Baeva, I. A., Gayazova L. A., Kondakova I. V., & Laktionova, E. B. (2020). Psychological security of the individual and the values of adolescents and youth. *Psychological Science and Education*, 25(6), 5-18. <https://doi.org/10.17759/pse.2020250601>
- Barends, E. & Rousseau, D. (2022). Organisational culture and performance: an evidence review. Scientific summary. London: Chartered Institute of Personnel and Development. https://www.cipd.co.uk/Images/organisational-culture-climate-practice-summary_tcm18-110558.pdf
- Blynova, O., Popovych, I., Hulias, I., Radul, S., Borozentseva, T., Strilets-Babenko, O., et al. (2022). Psychological safety of the educational space in the structure of motivational orientation of female athletes: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(11), 2723-2732. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.11346>
- Blynova, O. Ye, & Kalenchuk, V. O. (2018). Personal factors of psychological safety of students of institutions of higher education. *Scientific Bulletin of KSU. Series: Psychological Sciences*, 5, 154-160. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/84>

дозволяє демонструвати ініціативу і активність, зберігати особистісну гідність, забезпечує потребу в психологічно-безпечному тренувально-освітньому просторі, сприяє повноцінному становленню і розвитку юної особистості, створює умови для максимального розкриття індивідуальності.

4. Гіпотези доказано, мету досягнуто. Отримані емпіричні результати мають наукову цінність. Впровадження у тренувально-освітній простір може надати спортивно-освітнім закладам конкурентну перевагу над опонентами.

Список використаних джерел

- Баева И. А., Гаязова Л. А., Кондакова И. В., Лактионова Е. Б. Психологическая безопасность личности и ценности подростков и молодежи. *Психологическая наука и образование*. 2020. Том 25. № 6. С. 5-18. <https://doi.org/10.17759/pse.2020250601>
- Barends E., Rousseau D. Organisational culture and performance: an evidence review. Scientific summary. London: Chartered Institute of Personnel and Development. 2022. 20 p. https://www.cipd.co.uk/Images/organisational-culture-climate-practice-summary_tcm18-110558.pdf
- Blynova O., Popovych I., Hulias I., Radul S., Borozentseva T., Strilets-Babenko O., Minenko O. Psychological safety of the educational space in the structure of motivational orientation of female athletes: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022. No. 22(11). P. 2723-2732. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.11346>
- Блинова О. Є., Каленчук В. О. Особистісні чинники психологічної безпеки студентів закладів вищої освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. Вип. 5. С. 154-160. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/84>
- Чебан Ю. В., Чебикін О. Я., Плохих В. В., Массанов А. В. Емоційний фактор змагальної самообілізації спортсменів-веслувальників. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2020. № 3. С. 28-43. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-3-2>
- Constantine L. L. Work Organization: Paradigms for Project Management and Organization. *Communications of the ACM*. 1993. No. 36(10). P. 35-43. <https://doi.org/10.1145/163430.163435>
- Frontiera J. Leadership and organizational culture transformation in professional sport. *Graduate Theses, Dissertations, and Problem Reports*. 2008. 4374. <https://researchrepository.wvu.edu/etd/4374>

- Cheban, Yu. V., Chebykin O. Ya., Plokhikh V. V., & Masanov A. V. (2020). Emotional factor of competitive self-mobilization of professional rowers. *Insight: the psychological dimensions of society*, 3, 28-43. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-3-2>
- Constantine, L. L. (1993). Work Organization: Paradigms for Project Management and Organization. *Communications of the ACM*, 36(10), 35-43. <https://doi.org/10.1145/163430.163435>
- Frontiera, J. (2008). Leadership and organizational culture transformation in professional sport. *Graduate Theses, Dissertations, and Problem Reports.*, 4374. <https://researchrepository.wvu.edu/etd/4374>
- Joesaar, H., Hein, V., & Hagger, M. S. (2011). Peer influence on young athletes' need satisfaction, intrinsic motivation and persistence in sport: A 12-month prospective study. *Psychology of Sport and Exercise*, 12, 500-508. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2011.04.005>
- Hudimova, A. Kh. (2021). Psychological well-being and social media users' behavioral online patterns in everyday life and during COVID-19 pandemic. *Insight: the psychological dimensions of society*, 5, 133-147. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-5-9>
- Hudimova, A., Popovych, I., Savchuk, O., Liashko, V., Pyslar, A., & Hrys, A. (2021). Research on the relationship between excessive use of social media and young athletes' physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*, 21(6), 3364-3373. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.06456>
- Hulias, I. A., & Hoian, I. M. (2022). Explication of factors of the axiopsychological design of life achievements of modern youth. *Insight: the psychological dimensions of society*, 7, 41-57. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-4>
- Kalenchuk, V. O. (2019). Student's social status as a factor of assessment of the university's organizational culture. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, 2, 72-77. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-10>
- Merkel, D. L. (2013). Youth sport: positive and negative impact on young athletes. *Open Access J Sports Med.*, 151-60. <https://doi.org/10.2147/OAJSM.S33556>
- McDougall, M., Ronkainen, N., Richardson, D., Littlewood, M., & Nesti, M. (2020). Three team and organisational culture myths and their consequences for sport psychology research and practice. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 13(1), 147-162. <https://doi.org/10.1080/1750984X.2019.1638433>
- McDougall, M., & Ronkainen, N. (2019). Organisational culture is not dead...yet: A response to Wagstaff and Burton-Wylie. *Sport & Exercise Psychology Review*, 15, 13-19. <https://doi.org/10.53841/bpssepr.2019.15.1.13>
- Plokhikh, V. V. (2022). Limitation of psychological defenses on the formation of students' time perspective. *Insight: the psychological dimensions*
- Joesaar H., Hein V., Hagger M. S. Peer influence on young athletes' need satisfaction, intrinsic motivation and persistence in sport: A 12-month prospective study. *Psychology of Sport and Exercise*. 2021. Vol. 12. P. 500-508. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2011.04.005>
- Гудімова А. Х. Психологічне благополуччя та патерни онлайн-поведінки користувачів соціальних мереж у повсякденності та під час пандемії COVID-19. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2021. № 5. P. 133-147. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-5-9>
- Hudimova A., Popovych I., Savchuk O., Liashko V., Pyslar A., Hrys A. Research on the relationship between excessive use of social media and young athletes' physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*. 2021. Vol. 21(6). P. 3364-3373. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.06456>
- Гуляс І. А., Гоян І. М. Експлікація чинників аксіопсихологічного проектування життєвих досягнень сучасної молоді. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2022. № 7. P. 41-57. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-4>
- Каленчук В. О. Соціальний статус студента як чинник організаційної культури університету. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2019. № 2. P. 72-77. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-10>
- Merkel D. L. Youth sport: positive and negative impact on young athletes. *Open Access J Sports Med*. 2013. P. 151-60. <https://doi.org/10.2147/OAJSM.S33556>
- McDougall M., Ronkainen N., Richardson D., Littlewood M., Nesti M. Three team and organisational culture myths and their consequences for sport psychology research and practice. *International Review of Sport and Exercise Psychology*. 2020. Vol. 13(1). P. 147-162. <https://doi.org/10.1080/1750984X.2019.1638433>
- McDougall M., Ronkainen N. Organisational culture is not dead...yet: A response to Wagstaff and Burton-Wylie. *Sport & Exercise Psychology Review*. 2019. Vol. 15. P. 13-19. <https://doi.org/10.53841/bpssepr.2019.15.1.13>
- Плохих В. В. Обмеження психологічних захистів на формування часової перспективи студентів. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2022. № 8. P. 39-55. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-4>
- Popovych I., Blynova O., Nass Álvarez J. L., Nosov P., Zinchenko S. A HISTORICAL DIMENSION OF THE RESEARCH ON SOCIAL EXPECTATIONS OF AN INDIVIDUAL. *Revista Notas Históricas y Geográficas*. 2021a. Vol. 27. P. 190-217. <https://www.revistanotashistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/365>

**Relationship between corporate culture
and psychological safety of training and educational
space for young female athletes**

- ofsociety*, 8, 39-55. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-4>
- Popovych, I., Blynova, O., Nass Álvarez, J. L., Nosov, P., & Zinchenko, S. (2021b). A HISTORICAL DIMENSION OF THE RESEARCH ON SOCIAL EXPECTATIONS OF AN INDIVIDUAL. *Revista Notas Históricas y Geográficas*, 27, 190-217. <https://www.revistanotashistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/365>
- Popovych, I., Halian, I., Halian, O., Nosov, P., Zinchenko, S., & Panok, V. (2021c). Research on personality determinants of athlete's mental exhaustion during the ongoing COVID-19 pandemic. *Journal of Physical Education and Sport*, 21(4), 1769-1780. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.04224>
- Popovych, I., Halian, I., Pavliuk, M., Kononenko, A., Hrys, A., & Tkachuk, T. (2022b). Emotional quotient in the structure of mental burnout of athletes. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(2), 337-345. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.02043>
- Popovych, I., Kurova, A., Koval, I., Kazibekova, V., Maksymov, M., & Huzar, V. (2022d). Interdependence of emotionality, anxiety, aggressiveness and subjective control in handball referees before the beginning of a game: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(3), 680-689. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.03085>
- Rice, S., Walton, C. C., Pilkington V, et al.» на «Rice, S., Walton, C. C., Pilkington V, et al. (2022). Psychological safety in elite sport settings: a psychometric study of the Sport Psychological Safety Inventory. *BMJ Open Sport & Exercise Medicine*, 8, e001251. <https://doi.org/10.1136/bmjsem-2021-001251>
- Scott, T., Mannion, R., Marshall, M., & Davies, H. (2003). Does organisational culture influence health care performance? A review of the evidence. *J Health Serv Res Policy*, 8(2), 105-17. <https://doi.org/10.1258/135581903321466085>
- Taylor, J., Collins, D., & Ashford, M. (2022). Psychological Safety in High-Performance Sport: Contextually Applicable? *Front. Sports Act. Living, Movement Science and Sport Psychology*, e823488. <https://doi.org/10.3389/fspor.2022.823488>
- Thompson, F., Rongen, F., Cowburn, I. et al. (2022). The Impacts of Sports Schools on Holistic Athlete Development: A Mixed Methods Systematic Review. *Sports Med*, 52, 1879-1917. <https://doi.org/10.1007/s40279-022-01664-5>
- Veljkovic, A. A., Djurovic, D., Dimic, I., Mujanovic, R., & Markovic, K. Z. (2016). College Athletes' Perceptions of Coaching Behaviours: Differences between Individual and Team Sports. *Baltic Journal of Sport and Health Sciences*, 2(101), 61-65. <https://doi.org/10.33607/bjshs.v2i101.57>
- Wagstaff, C., & Burton-Wylie, S. (2018). Organizational culture in sport: a conceptual, definitional, and methodological review. *Sport & Exercise Psychology Review*, 14(1), 32-50. <https://shop.bps.org.uk/publications/publications-by-subject/sport-exercise-psychology-review-vol-14-no-2-september-2018.html>
- Popovych I., Halian I., Halian O., Nosov P., Zinchenko S., Panok V. Research on personality determinants of athlete's mental exhaustion during the ongoing COVID-19 pandemic. *Journal of Physical Education and Sport*. 2021b. Vol. 21(4). P. 1769-1780. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.04224>
- Popovych I., Halian I., Pavliuk M., Kononenko A., Hrys A., Tkachuk T. Emotional quotient in the structure of mental burnout of athletes. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022a. Vol. 22(2). P. 337-345. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.02043>
- Popovych I., Kurova A., Koval I., Kazibekova V., Maksymov M., Huzar, V. Interdependence of emotionality, anxiety, aggressiveness and subjective control in handball referees before the beginning of a game: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022b. Vol. 22(3). P. 680-689. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.03085>
- Rice S., Walton C. C., Pilkington V., et al. Psychological safety in elite sport settings: a psychometric study of the Sport Psychological Safety Inventory. *BMJ Open Sport & Exercise Medicine*. 2022. Vol. 8. e001251. <https://doi.org/10.1136/bmjsem-2021-001251>
- Scott T., Mannion R., Marshall M., Davies H. Does organisational culture influence health care performance? A review of the evidence. *J Health Serv Res Policy*. 2003. Vol. 8(2). P. 105-17. <https://doi.org/10.1258/135581903321466085>
- Taylor J., Collins D., Ashford M. Psychological Safety in High-Performance Sport: Contextually Applicable? *Front. Sports Act. Living, Movement Science and Sport Psychology*. 2022. e823488. <https://doi.org/10.3389/fspor.2022.823488>
- Thompson F., Rongen F., Cowburn I. et al. The Impacts of Sports Schools on Holistic Athlete Development: A Mixed Methods Systematic Review. *Sports Med*. 2022. Vol. 52. P. 1879-1917. <https://doi.org/10.1007/s40279-022-01664-5>
- Veljkovic A. A., Djurovic D., Dimic I., Mujanovic R., Markovic K. Z. College Athletes' Perceptions of Coaching Behaviours: Differences between Individual and Team Sports. *Baltic Journal of Sport and Health Sciences*. 2016. Vol. 2(101). P. 61-65. <https://doi.org/10.33607/bjshs.v2i101.57>
- Wagstaff C., Burton-Wylie S. Organizational culture in sport: a conceptual, definitional, and methodological review. *Sport & Exercise Psychology Review*. 2018. Vol. 14(1). P. 32-50. <https://shop.bps.org.uk/publications/publications-by-subject/sport-exercise-psychology-review-vol-14-no-2-september-2018.html>

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-8>

How to Cite (Style APA):

Pavlyk, N. V., & Radzimovska, O. V. (2023). Psychological health of teachers of the New Ukrainian School as the basis of their psychological readiness for creative professional activity. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 130–147. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-8>

Павлик Н. В., Радзімовська О. В. Психологічне здоров'я вчителя Нової української школи як підґрунтя його психологічної готовності до творчої професійної діяльності. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 130–147. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-8>

UDC 159.938.363.6:373-051:331.102.312

Psychological health of teachers of the New Ukrainian School as the basis of their psychological readiness for creative professional activity

Психологічне здоров'я вчителя Нової української школи як підґрунтя його психологічної готовності до творчої професійної діяльності

Received: January 31, 2023 Accepted: April 24, 2023

Pavlyk Natalia Vasylivna

Doctor of Psychological Sciences,
Senior Researcher, Leading Researcher,
Department of Labor Psychology,
Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical
and Adult Education of the
National Academy of Educational Sciences
of Ukraine, Ukraine
kirilitsa077@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5828-606X>

Radzimovska Oksana Vitaliivna

Candidate of Psychological Sciences,
Senior Researcher,
Department of Labor Psychology,
Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical
and Adult Education of the
National Academy of Educational Sciences
of Ukraine, Ukraine
radokvit@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0728-2090>

Павлик Наталія Василівна

доктор психологічних наук, старший
науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
відділ психології праці,
Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН
України, Україна

kirilitsa077@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5828-606X>

Радзімовська Оксана Віталіївна

кандидат психологічних наук, старший
науковий співробітник,
відділ психології праці,
Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН
України, Україна

radokvit@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0728-2090>

Abstract

The article empirically determines the interrelation of such psychological phenomena as psychological

Анотація

У статті емпірично визначено взаємозв'язок таких психологічних феноменів, як психологічне здоров'я

health and psychological readiness for pedagogical creativity. The purpose of the article is to establish the patterns of influence of the psychological health of teachers of the New Ukrainian School (NUS) on their psychological readiness for creative professional activity. Methods. To conduct an empirical research, the author's psychodiagnostic methods "Teacher psychological readiness", "Psychological health of an individual", analysis of the percentage distribution and average values of indicators, correlation and factor analysis were used. The article presents an empirical model (structure, criteria, indicators, and methodological tools) for studying teachers' psychological health features and psychological readiness for professional creativity. The basis of psychological readiness for pedagogical creativity amidst the NUS is the unity of pedagogical motivation, professional knowledge, skills, and creative abilities in combination with the mastery by the teacher of the functions of an educator, tutor, facilitator, and moderator. The criteria of psychological health are a healthy lifestyle, stress resistance, self-control, emotional stability, flexible thinking, social adaptation, activity, good mood, and creative realization. Results. The author presents findings of the empirical study of teachers' features of psychological health state and the development level of their psychological readiness for creative professional activity; the interpretation of statistical data processing is given. Conclusions. A teacher's psychological health determines the development of their psychological readiness for creative pedagogical activity: the higher the psychological health of teachers is, the higher their propensity to conduct professional creativity is. The major role in the development of psychological readiness for pedagogical creativity is played by flexible thinking, creative self-realization, emotional and volitional qualities (self-control, stress resistance) and a positive emotional state (good mood, optimism) of a teacher.

Keywords: psychological readiness, pedagogical creativity, psychological health, creative self-realization, psychological patterns.

Introduction

Nowadays, Ukrainian education is undergoing continuous reform. Initiated in 2016, the concept of the New Ukrainian School (NUS) provides for the formation of a teacher's psychological readiness for highly qualified and creative professional activity.

Ukrainian teachers are now faced with additional tasks: to introduce the New Ukrainian School concept into pedagogical practice

та психологічна готовність до педагогічної творчості. Метою статті є встановлення закономірностей впливу психологічного здоров'я вчителів Нової української школи (НУШ) на їхню психологічну готовність до творчої професійної діяльності. Методи дослідження. Для проведення емпіричного дослідження використано авторські психодіагностичні методики "Психологічна готовність педагога", "Психологічне здоров'я особистості", аналізування відсоткового розподілу та середньостатистичних значень показників, кореляційний, факторний аналіз. У статті презентовано емпіричну модель (структуру, критерії, показники, методичний інструментарій) дослідження особливостей психологічного здоров'я та психологічної готовності вчителя до професійної творчості. Основою психологічної готовності до педагогічної творчості в умовах НУШ виступає єдність педагогічної мотивації, професійних знань, умінь, навичок, творчих здібностей у поєднанні з опануванням вчителем функцій вихователя, тьютора, фасилітатора й модератора. Критеріями психологічного здоров'я є здоровий спосіб життя, стресостійкість, самоконтроль, емоційна стійкість, гнучкість мислення, соціальна адаптованість, активність, гарний настрій, творча реалізованість. Результати. Автором представлено результати емпіричного дослідження особливостей стану психологічного здоров'я педагогів і рівня розвитку їхньої психологічної готовності до творчої професійної діяльності; наведено інтерпретацію статистичної обробки даних. Висновки: психологічне здоров'я педагога визначає розвиток його психологічної готовності до творчої педагогічної діяльності: чим вище рівень психологічного здоров'я вчителя, тим вищою є його здатність до професійної творчості. Провідну функцію в розвитку психологічної готовності до педагогічної творчості відіграють гнучкість мислення, творча самореалізація, емоційно-вольові якості (самоконтроль, стресостійкість) та позитивний емоційний стан (гарний настрій, оптимізм) учителя.

Ключові слова: психологічна готовність, педагогічна творчість, психологічне здоров'я, творча самореалізація, психологічні закономірності.

Вступ

Сьогодні українська освіта знаходиться в процесі неперервного реформування. Започаткована у 2016 році концепція Нової української школи (НУШ) передбачає формування психологічної готовності педагога до висококваліфікованої, творчої професійної діяльності.

Сьогодні перед українськими педагогами постали додаткові завдання: впровадити у педагогічну практику концепцію Нової української

(Viktorenko, Horobets, 2019); adapt the educational practice to restrictions imposed by the pandemic (Redinger et al., 2020) and the war; develop and introduce a system for assessing online education (Sánchez-Ballester, 2021); take into account the peculiarities of students' mental states caused by martial law in the country amidst the educational process. Therefore, modern teachers must adequately respond to the current challenges.

The New Ukrainian School sets an important mission for teachers: to master new professional functions of an educator, facilitator, supervisor, tutor, coach, and moderator (Viktorenko, Horobets, 2019).

Thus, psychological readiness for creative pedagogical activity in the New Ukrainian School means the unity of pedagogical motivation, professional knowledge, skills, and creative abilities together with the mastering of the functions of a teacher, tutor, facilitator, and moderator during group discussions.

The NUS Concept focuses on a student's personality, which should be all-round and have critical thinking; be a patriot with an active civic position who studies throughout life and makes responsible and moral decisions. The formation of such a personality should be based not only on verbal information but also follow, first of all, harmonious behavior and a healthy lifestyle of the very teacher himself, because they educate students mostly by example. A harmonious psychological state of the teacher creates conditions for maintaining a psychologically comfortable state of students, which positively affects the psychological climate within the student team and contributes to increasing the effectiveness of learning.

Therefore, the teacher's personality should be harmonious, creative, and mentally healthy. Mental health determines the teacher's ability to activate regulatory mechanisms and actualize spiritual-personal and psychosomatic potential, ensuring their professional creativity and the effectiveness of pedagogical influence. It is worth mentioning that the academic profession is characterized by features which make it stressful as the teacher must respond to social situations quickly and be responsible for

школи (Вікторенко, Горобець, 2019), адаптувати освітню практику до обмежень, накладених пандемією (Redinger et al, 2020) та війною, розробити й ввести систему оцінки онлайн-освіти (Sánchez-Ballester, 2021), врахувати у навчальному процесі особливості психічного стану учнів, що зумовлені воєнним станом у країні. Тож, сучасні вчителі мають гідно відповідати на актуальні виклики сьогодення.

Нова українська школа ставить перед педагогами важливе завдання: опанування новими професійними функціями вихователя, фасилітатора, супервайзера, тьютора, коуча й модератора (Вікторенко, Горобець, 2019).

Отже, психологічна готовність до творчої педагогічної діяльності в умовах Нової української школи полягає в єдності педагогічної мотивації, професійних знань, умінь, навичок і творчих здібностей у поєднанні з опануванням учителем функцій вихователя, тьютора, фасилітатора й модератора в процесі групових обговорень.

У центрі Концепції НУШ стоїть особистість учня, яка має бути різнобічно розвинутою, здатною до критичного мислення; мати риси патріота з активною громадянською позицією, яка здатна вчитися впродовж життя й приймати відповідальні, моральні рішення. Формування такої особистості має базуватися не тільки на вербальній інформації, а й спиратися, передусім, на приклад гармонійної поведінки й здорового способу життя самого вчителя, адже педагог виховує учнів здебільше власною особистістю. Гармонійний психологічний стан учителя створює умови формування психологічно комфортного стану учнів, що позитивно впливає на психологічний клімат в учнівському колективі й сприяє підвищенню ефективності засвоєння знань.

Тож, особистість учителя має бути гармонійною, творчою та психологічно здоровою. Саме психологічне здоров'я визначає здатність учителя до активізації регулятивних механізмів, актуалізації духовно-особистісного та психосоматичного потенціалу, що забезпечують його професійну творчість та ефективність педагогічного впливу.

Слід зазначити, що педагогічна професія має особливості, що зумовлюють високий

children. It should be kept in mind that demanding working conditions of modern teachers (a high-level workload, unmotivated students, long-term stress caused by the war in the country, etc.) lead to psychological burnout and chronic fatigue, which deteriorate teachers' psychological health and physical and emotional exhaustion. O. Halian (2019) notes that reasons for teacher emotional burnout are the content of a motivational-conceptual component of a personality, which, in our opinion, is due to their poor psychological health. Thus, the teaching profession requires a positive psycho-emotional state and capacity for psychological self-regulation and self-renewal.

The loss of psychological health not only worsens teacher life quality but also negatively affects the effectiveness of professional activities. Disharmonies of psychological health are manifested as anxiety, loss of self-control, insomnia, proneness to conflict (Khan et al., 2020), chronic depression, a sense of life hopelessness, etc. (Almater et al., 2020). As rightly noted by O. Chykhantsova (2020), today "... in Ukraine, *human resource (and hence psychological health – N. Pavlyk's notice)* is becoming the scarcest upon the intensification of aging processes and the fall in population" (Chykhantsova, 2020: 12).

Consequently, harmonizing the psychological health of the NUS teacher is a crucial task of the present, which stipulates the urgency of studying particularities of the influence of teacher psychological health on psychological readiness for professional creativity.

The purpose of the article is to establish the patterns of influence of the psychological health of the NUS teachers on their psychological readiness for creative professional activity.

The goal achievement is envisaged by a sequential solution of the **tasks**: 1) to determine the structure and indicators of a teacher's psychological health and psychological readiness for creative professional activity; 2) to analyze the characteristics of psychological health and psychological readiness for professional creativity of the NUS teachers; 3) to establish the patterns of influence of the teacher's psychological health on their readiness for creative professional activity.

рівень її стресогенності, адже педагог змушений швидко реагувати на соціальні ситуації й нести відповідальність за дітей. Не слід забувати, що складні умови праці сучасних педагогів (високий рівень завантаженості, невмотивованість учнів, довготривалий стрес, пов'язаний із війною в країні) викликають психологічне вигорання й хронічну втому, що спричиняють погіршення психологічного здоров'я вчителів, їх фізичне та емоційне виснаження. О. Галян (2019) зазначає, що умовами емоційного вигорання педагога є зміст мотиваційно-сислового компонента особистості, що, за нашим переконанням, зумовлено недостатнім рівнем психологічного здоров'я. Тож, професія педагога вимагає позитивного психоемоційного стану, здатності до психологічної саморегуляції, самовідновлення.

Втрата психологічного здоров'я не тільки погіршує якість життя самого педагога, але й негативно впливає на ефективність його професійної діяльності. Дисгармонії психологічного здоров'я відстежуються у формі занепокоєння, втрати самовладання, безсоння, конфліктності (Khan et al., 2020), хронічної депресії, відчуття безперспективності життя тощо (Almater et al., 2020). Як слушно зазначає О. Чиханцова (2020), сьогодні "... в Україні в умовах активізації процесів старіння й депопуляції населення людський ресурс (*а значить, і психологічне здоров'я – курсив Н. Павлик*) стає найдефіцитнішим" (Чиханцова, 2020: 12).

Відтак, гармонізація психологічного здоров'я педагога НУШ є надважливим завданням сьогодення, що зумовлює актуальність вивчення особливостей впливу психологічного здоров'я педагога на психологічну готовність до професійної творчості.

Метою статті є визначення закономірностей впливу психологічного здоров'я вчителів НУШ на рівень психологічної готовності до творчої професійної діяльності.

Досягнення мети передбачається шляхом послідовного розв'язання **завдань**: 1) визначити структуру й показники психологічного здоров'я і психологічної готовності педагога до творчої професійної діяльності; 2) дослідити особливості стану психологічного здоров'я та психологічної готовності до професійної

Methods

Methodology. Using the analysis of scientific and psychological approaches, definitions and generalizations, which compose the methodological basis of the study, were formulated. The key words rendering the concept of “psychological health” are “internal balance” and “harmony” of a person with oneself, other people, and the world. Therefore, the indicator of human psychological health is a state of calm and internal balance. Domestic researchers consider the concept of psychological health in close connection with the concept of a “healthy personality” and note that psychological health determines the full development of the individual and relates to the concept of spiritual health (Kostiuk D., Kostiuk V., 2018: 48).

An important criterion of psychological health is individual moral orientation, which determines the development of self-regulation and adaptation to changing surrounding conditions. Thus, psychological health is defined as a multi-level personal formation conveying a balance between individual somatic-volitional, emotional, intellectual, social, and spiritual processes (Pavlyk, 2022a). The characteristics of psychological health are mental balance, emotional stability, good mood, and creative fulfilment. Psychological health indicates the appropriate functioning of all mental processes and acts as a condition for harmonious individual development.

The structure of psychological health is represented by a hierarchical system of components (psychosomatic, mental, social, and spiritual-conceptual). According to each component, a set of dichotomous criteria determining constructive (or destructive) indicators of the maturity (or immaturity) of each component was fixed.

Methods: questionnaire, testing, analysis of the percentage distribution and mean values of indicators, as well as statistical analysis of indicators (correlation and factor analysis).

According to each indicator, psychodiagnostic questions grouped in the author’s questionnaire “Psychological health test” were formulated. It comprises 16 dichotomous scales and allows diagnosing the degree of indicator manifestation, the development level of each component, as well as the overall indicator of psychological health

творчості у педагогів НУШ; 3) встановити закономірності впливу особливостей психологічного здоров’я педагога на рівень його готовності до творчої професійної діяльності.

Методи

Методологія. На основі аналізу науково-психологічних підходів було сформульовано такі визначення та узагальнення, які є методологічною основою дослідження. Ключовими словами для розкриття поняття “психологічне здоров’я” є “внутрішній баланс” та “гармонія” людини з собою, з іншими людьми й світом. Тож, індикатором психологічного здоров’я особистості виступає стан спокою, внутрішньої рівноваги. Вітчизняні дослідники розглядають поняття психологічного здоров’я у тісному зв’язку з поняттям “здорова особистість” і зазначають, що психологічне здоров’я зумовлює повноцінний і всебічний психічний розвиток особистості та має зв’язок із поняттям здоров’я духовного (Костюк Д., Костюк В., 2018: 48).

Важливим критерієм психологічного здоров’я є моральна орієнтація особистості, що зумовлює розвиток саморегуляції та адаптації до мінливих умов соціального простору.

Тож, визначимо психологічне здоров’я як багаторівневе особистісне утворення, що відбиває баланс між соматичними, емоційними, інтелектуальними, соціальними й духовними процесами особистості (Павлик 2022a). Ознаками психологічного здоров’я є психічна урівноваженість, емоційна стійкість, гарний настрій, творча реалізованість. Психологічне здоров’я є показником нормального функціонування усіх психічних процесів і виступає умовою гармонійного розвитку особистості.

Структура психологічного здоров’я представлена ієрархічною системою компонентів (психосоматичного, психічного, соціального та духовно-смыслового). Відповідно до кожного компонента встановлено комплекс дихотомічних критеріїв, які визначають конструктивні (або деструктивні) показники сформованості (або несформованості) кожного компонента.

Методи дослідження: анкетування, тестування, аналіз відсоткового розподілу

(low, below average, above average, high), which is due to the full development of all components. Criteria, indicators, and original questionnaire were specified in the author's previous publication (Pavlyk, 2021 b).

The methodological tools for studying the teacher's state of psychological readiness for creative professional activity (its structure, criteria, indicators, psychodiagnostic questionnaire) were similarly developed. By relying on the analysis of psychological and pedagogical approaches, the system of criteria for the teacher's propensity for professional creativity was determined: pedagogical motivation, creative activity; creativity, constructive initiative; moral attitudes to students, psychological competence, culture of pedagogical communication; self-control, the effectiveness of reflective leadership, a propensity for creative direction of the educational process, creative performance of the functions of an educator, tutor, facilitator, and moderator in the educational process.

The structure of psychological readiness for creative pedagogical activity is represented by value-motivational, moral-communicative, creative-cognitive, and emotional-volitional components.

The author's questionnaire "Teacher psychological readiness" was developed, which is compiled by statements that allow diagnosing the development indicators of both individual components and the general level (low, average, high) of psychological readiness for creative professional activity (Pavlyk, 2021a).

A cross-sectional study (test-retest) facilitated the measurement of the validity of the author's methods. The correlation coefficients between the results of the primary test and retest are within .51-. 80 at $p \leq .001$ that proves the reliability of the author's methods. The analysis of variance in three independent samples and statistical population ($n=86$) was also used. A sufficient level of confidence ($p \leq .001$) indicates an insignificant influence of various samples on the psychodiagnostic outcome, which justifies the reliability of the author's methods and the representativeness of participant samples.

Variables. In order to study the state of psychological health and psychological readiness

та середньостатистичних значень показників, а також статистичний аналіз показників (кореляційний, факторний аналіз).

Відповідно до кожного показника було сформульовано психодіагностичні запитання, які скомпоновано в авторський опитувальник "Психологічне здоров'я особистості", що має 16 дихотомічних шкал і дозволяє діагностувати ступінь прояву показників, рівень сформованості кожного з компонентів, а також загальний показник психологічного здоров'я (низький, нижчий від середнього, вищий від середнього, високий), який зумовлений рівнем сформованості всіх компонентів. Детально критерії, показники та авторський опитувальник представлено у попередній публікації автора (Павлик, 2021 б).

Аналогічно було проведено розробку методичного інструментарію вивчення стану психологічної готовності вчителя до творчої професійної діяльності (її структури, критеріїв, показників, психодіагностичного опитувальника). На основі аналізу психолого-педагогічних підходів було визначено систему критеріїв здатності вчителя до професійної творчості: педагогічна мотивація, творча активність; креативність, конструктивна ініціатива; моральні ставлення до учнів, психологічна компетентність, культура педагогічного спілкування; самовладання, ефективність рефлексивного керівництва, здатність до творчої режисури навчального процесу, творчого виконання функцій вихователя, тьютора, фасилітатора, модератора у навчально-виховному процесі.

Структура психологічної готовності до творчої педагогічної діяльності представлена ціннісно-мотиваційним, морально-комунікативним, креативно-когнітивним, емоційно-вольовим компонентами.

Нами розроблено авторський опитувальник "Психологічна готовність педагога", який складають твердження, що дозволяють діагностувати показники розвитку як окремих компонентів, так і загальний рівень (низький, середній, високий) психологічної готовності до творчої професійної діяльності (Павлик, 2021a).

Вимір валідності авторських методик здійснювався на основі методу поперечних

for pedagogical creativity, psychodiagnostic indicators according to the methods of "Psychological health test" and "Teacher psychological readiness" were used.

Tabl. 1 presents an empirical research model, which contains components, psychodiagnostic indicators of the teacher's psychological health and psychological readiness, as well as psychodiagnostic tools for their study.

Participants. In 2021, a study of the state of psychological health and psychological readiness for creative professional activity in future and experienced teachers was conducted.

The study engaged 86 respondents aged 17 to 62 years: 25 teaching employees of the educational complex "Lileya" (Ukraine), 4th-year graduate students of Kremenchuk Pedagogical College named after A. S. Makarenko (Ukraine), specialty "Primary Education" (32 full-time and 29 part-time students).

Research organization. The research procedure involved psychodiagnostics of characteristics of the state of psychological health and psychological readiness for creative professional activity in future and practicing teachers using the author's methods of N. Pavlyk. For ethical reasons, individual results of psychodiagnostics were kept confidential. The publications presented an interpretation of only statistical indicators elucidating particular psychological trends.

Statistical analysis. The patterns of influence of the psychological health state of NUS teachers on their psychological readiness for creative professional activity were established through correlation analysis (SPSS v. 13).

Results

The study showed that a high level of psychological readiness for creative pedagogical activity was demonstrated by 43.2% of intramural students (without teaching experience), 68.0% of extramural students who had teaching experience (1-3 years), and 70.0% of teachers with long teaching experience (Fig. 1). Such teachers are creative, love children, effectively manage the group, and creatively solve complex problems. They are ingenious, have a sense of humor, and turn the learning process into the constructive personal development of students.

зрізів (тест-ретест). Коефіцієнти кореляції між результатами першого і повторного тестування знаходяться в діапазоні .51–.80 при $p \leq .001$, що свідчить про надійність авторських методик. Також ми використовували дисперсійний аналіз у трьох незалежних вибірках та в генеральній сукупності ($n=86$). Достатній рівень достовірності ($p \leq .001$) вказує на незначний рівень впливу різних вибірок на результати психодіагностики, що свідчить про надійність авторських методик і репрезентативність вибірок досліджуваних.

Змінні. Задля дослідження стану психологічного здоров'я і психологічної готовності до педагогічної творчості ми використовували психодіагностичні показники за методиками "Психологічне здоров'я" та "Психологічна готовність педагога".

У табл. 1 представлено емпіричну модель дослідження, яка містить компоненти, психодіагностичні показники психологічного здоров'я та психологічної готовності педагога, а також психодіагностичний інструментарій їх вивчення.

Учасники. Упродовж 2021 року нами було проведено дослідження стану психологічного здоров'я й психологічної готовності до творчої професійної діяльності у майбутніх і досвідчених педагогів.

У дослідженні взяли участь 86 респондентів віком від 17 до 62 років. Серед них: 25 педагогічних працівників СНВК "Лілея" м. Києва (Україна), випускники 4-го курсу педагогічного коледжу імені А. С. Макаренка м. Кременчука (Україна) за спеціальністю "Початкова освіта" (32 студенти денної і 29 студентів заочної форм навчання).

Організація дослідження. Процедура проведення дослідження полягала у психодіагностиці за авторськими методиками Н. Павлик особливостей стану психологічного здоров'я та рівня психологічної готовності до творчої професійної діяльності у майбутніх і практикуючих педагогів. З етичних міркувань індивідуальні результати психодіагностики не розголошувалися. У публікаціях було представлено інтерпретацію лише статистичних показників, які вказують на певні психологічні тенденції.

Table 1. An empirical model of the study of characteristics of the teacher's psychological health and psychological readiness for professional activity

Таблиця 1. Емпірична модель дослідження особливостей психологічного здоров'я педагога та його психологічної готовності до професійної діяльності

Psychological phenomenon Психологічний феномен	Structure components Компоненти структури	Psychodiagnostic indicators Психодіагностичні показники	Psychodiagnostic tools Психодіагностичний інструментарій
Psychological health Психологічне здоров'я	Spiritual-conceptual Духовно-смысловий	Optimistic worldview – Pessimism Оптимістичне світосприйняття – Песимізм	Psychological health test (N. Pavlyk) Опитувальник "Психологічне здоров'я особистості" (Н. Павлик)
		Self-reflection – Lack of self-awareness Саморефлексія – Неусвідомленість себе	
		Internal locus of control (responsibility) – External locus of control (externality) Внутрішній локус контролю (відповідальність) – Зовнішній локус контролю (екстернальність)	
		Creative fulfilment – lack of fulfilment Творча реалізованість – нереалізованість	
	Social Соціальний	Social adaptation – Social maladaptation Соціальна адаптованість – Соціальна дезадаптованість	
		Decentralization – Egocentrism Децентрація – Егоцентризм	
		Friendliness – Aggressiveness Доброзичливість – Агресивність	
		Tolerance to frustrations – intolerance to problem situations Толерантність до фрустрацій – нетолерантність до проблемних ситуацій	
	Mental Психічний	Flexible thinking – Rigidity Гнучкість мислення – Ригідність	
		Stress resistance – Neuroticism Стресостійкість – Невротичність	
		Volitional self-control – Weak will Вольовий самоконтроль – Слабовілья	
		Emotional comfort – Emotional lability Емоційний комфорт – Емоційна лабільність	
	Psychosomatic Психо-соматичний	Energy – Apathy Енергійність – Млявість	
		Liveliness – Depression Піднесений настрій – Депресивність	
		Activity – Passivity Активність – Пасивність	
		Healthy lifestyle, healthy habits (active rest, moderate eating, sleep) – Unhealthy lifestyle, bad habits (addiction to sweets, TV series, computer games, excessive sleep, food) Здоровий спосіб життя, корисні звички (активний відпочинок, помірність у їжі, сні) – Нездоровий спосіб життя, шкідливі звички (пристрасть до солодощів, серіалів, комп'ютерних ігор, непомірність у сні, їжі)	
Psychological readiness for creative professional and pedagogical activity Психологічна готовність до творчої професійно-педагогічної діяльності	Value-motivational Ціннісно-мотиваційний	Pedagogical motivation, social orientation, creative activity Педагогічна мотивація, соціальна спрямованість, творча активність	Questionnaire "Teacher psychological readiness" (N. Pavlyk) Опитувальник "Психологічна готовність педагога" (Н. Павлик)
	Creative-cognitive Креативно-когнітивний	Pedagogical potential, creativity, constructive initiative Педагогічні здібності, креативність, конструктивна ініціатива	
	Moral and communicative Морально-комунікативний	Moral attitudes, psychological competence, culture of pedagogical communication Моральні ставлення, психологічна компетентність, культура педагогічного спілкування	
	Emotional-volitional Емоційно-вольовий	Self-management, the effectiveness of reflective leadership, a propensity for creative direction of the educational process Самовладання, ефективність рефлексивного керівництва, здатність до творчої режисури навчального процесу	
	Mastering of pedagogical functions Опанування педагогічними функціями	High-level creative mastery of the functions of an educator, tutor, facilitator, and moderator Високий рівень творчого опанування функціями вихователя, тьютора, фасилітатора, модератора	

Compared to intramural students, higher average indicators of the development of creative-cognitive and emotional-volitional components justify a significantly higher level of psychological readiness for pedagogical creativity in practicing teachers and extramural students. Therefore, the acquisition of teaching experience contributes to the development of creative and volitional qualities of a teacher (creativity, initiative, self-control, etc.).

The percentage of teachers with an average level of psychological readiness among intramural graduates is 45.0%, extramural students – 28.0%, and experienced teachers – 30.0%. Such teachers are characterized by professional observation, volitional qualities, pedagogical and organizational abilities that allow them to maintain a high-quality educational process. However, the pedagogical work does not inspire them. They lack creativity and love for students.

The percentage of teachers with a low level of psychological readiness for pedagogical creativity is lower in extramural students (4.0%) than in intramural students (11.8%). Such teachers often shout at children, are annoyed, cannot maintain discipline and find original ways to resolve the conflict. They are usually physically and mentally tired and have emotional burnout. Experienced teachers did not demonstrate a low level of psychological readiness for professional creativity. This can be explained by the fact that teachers without psychological readiness for

Статистичне аналізування. З'ясовано закономірності впливу стану психологічного здоров'я педагогів НУШ на рівень їхньої психологічної готовності до творчої професійної діяльності шляхом застосування кореляційного аналізу, за допомогою пакету статистичних програм SPSS v. 13.

Результати

Дослідження показало, що високий рівень психологічної готовності до творчої педагогічної діяльності продемонстрували 43.2% студентів денної форми навчання (без педагогічного стажу), 68.0% студентів-заочників, які мали педагогічний стаж (1-3 роки) та 70.0% вчителів із тривалим педагогічним стажем (рис. 1). Такі вчителі креативні, люблять дітей, ефективно керують групою, творчо розв'язують складні завдання. Вони демонструють винахідливість, почуття гумору і перетворюють навчання у процес конструктивного особистісного розвитку учнів.

На значно вищий рівень психологічної готовності до педагогічної творчості у практикуючих педагогів та студентів-заочників порівняно зі студентами очної форми вказують більш високі середньостатистичні показники розвитку креативно-когнітивного та емоційно-вольового компонентів. Тож набуття педагогічного стажу сприяє розвитку креативних та вольових якостей педагога (креативності, ініціативності, самовладання тощо).

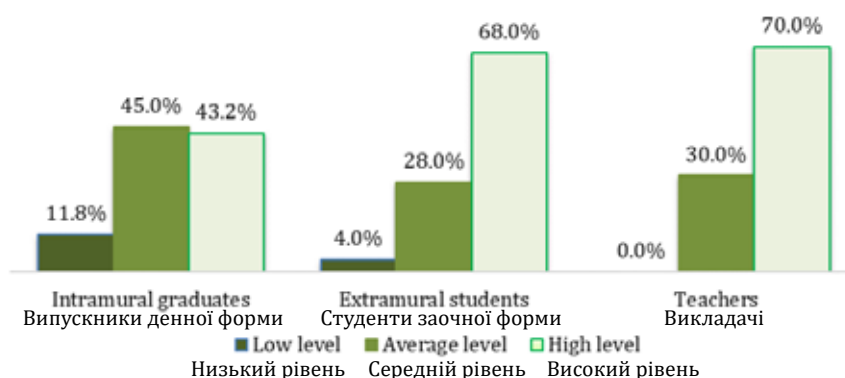

Fig. 1. Percentage distribution of teachers with different levels of psychological readiness for creative professional activity

Рис. 1. Відсотковий розподіл педагогів із різним рівнем психологічної готовності до творчої професійної діяльності

creative work either strive to develop creativity and professional-pedagogical qualities or even change their profession.

Consequently, we can generalize that the teacher's pedagogical experience contributes to the advancement of their psychological readiness for professional creativity.

The distribution of average indicators of individual components of psychological readiness for creative professional activity showed that intramural graduates have lower indicators of all components compared to the indicators of experienced teachers and extramural students. This means that pedagogical practice activates personal resources, in particular, creative and volitional qualities that help the teacher creatively and effectively exercise pedagogical influence on students.

The distribution of indicators of teachers' psychological health is presented in Fig. 2.

According to research results, 41.2% of future intramural teachers, 40.0% of future extramural teachers, and 50.0% of practicing teachers have a high level of psychological health. Such teachers are friendly, stress-resistant, and responsible. They are good at self-control, unselfish help, and establishing fruitful cooperation with students.

The percentage of teachers with an above-average level of psychological health is equal to 19.1% in intramural graduates, 12.0% in extramural students, and 12.5% in experienced teachers. Such teachers are cheerful, have

Відсоток учителів, які мають середній рівень психологічної готовності, у випускників денної форми дорівнює 45.0%, у студентів-заочників – 28.0 %, й у досвідчених педагогів – 30.0 %. Таким педагогам властиві професійна спостережливість, вольові якості, педагогічні та організаторські здібності, які дозволяють достатньо професійно організувати навчання дітей. Але педагогічна робота не надихає їх. Їм не вистачає креативності, любові до учнів.

Відсоток педагогів, що мають низький рівень психологічної готовності до педагогічної творчості, у студентів-заочників (4.0 %) нижчий, ніж у студентів денної форми навчання (11.8 %). Такі вчителі нерідко кричать на дітей, дратуються, не можуть налагодити дисципліну, знайти оригінальних способів розв'язання конфлікту. Зазвичай вони фізично і психічно втомлюються й емоційно вигорають. Серед досвідчених вчителів не було зафіксовано жодного, хто б мав низький рівень психологічної готовності до професійної творчості. Це можна пояснити тим, що педагоги, у яких відсутня психологічна готовність до творчої роботи, або докладають зусиль, щоб розвинути в собі креативність та професійно-педагогічні якості, або взагалі змінюють професію.

Отже, можна зробити узагальнення, що набуття вчителем педагогічного стажу сприяє підвищенню рівня його психологічної готовності до професійної творчості.

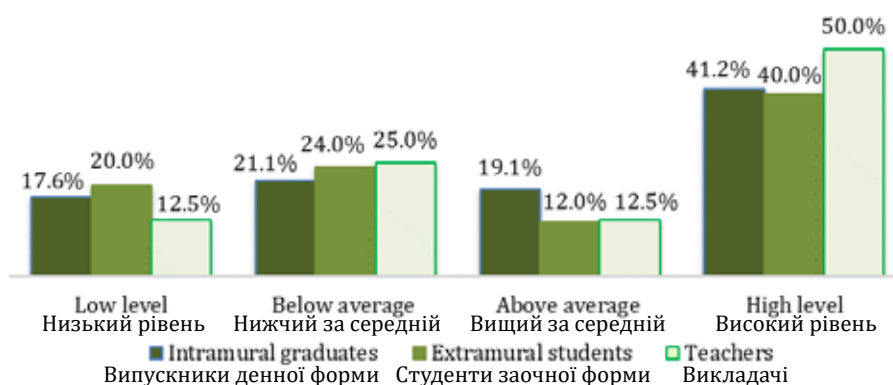

Fig. 2. Percentage distribution of teachers with different levels of psychological health
Рис. 2. Відсотковий розподіл педагогів із різним рівнем психологічного здоров'я

developed self-control, and adapt to the team well. They are optimistic and successfully overcome professional and life difficulties, although they feel somewhat tired. However, they have some psychological problems and focus mainly on their own and common interests.

Almost a quarter of the respondents (22.1%) have a below-average level of psychological health. Such teachers experience an imbalance between perseverance and indecision, apathy. They sometimes feel bad and do not meet the declared moral requirements, although they are confident in their impeccability; they usually do not respect students and poorly adapt to a professional team.

The percentage of teachers with a low level of psychological health among experienced teachers (12.0%) is lower than among intramural (17.6%) and extramural students (20.0%). Such teachers usually do not feel well; their mood is often bad (prolonged depression may be observed); egocentrism, weakness and sometimes aggressiveness are manifested in relationship, which causes their failure to achieve creative professional self-realization. The teachers are on the verge of mental exhaustion and strive to correspond to the high level of the educational institution. They lack psychological resources. As a result, psychosomatic symptoms may appear, which are signs of their poor health, emotional discomfort, and neuroticism development.

Hence, we draw the attention of managers of general educational institutions to the imbalance between the advanced functioning of educational institutions (where teachers have a high level psychological readiness for work) and the insufficient level of mental resource of individual employees. Today, many teachers (almost 40.0%) have poor psychological health (low and below average) and psychosomatic problems associated with poor health, depression, etc. We recommend university administrations temporarily reduce the requirements for teachers who are on the verge of mental exhaustion.

The distribution of average indicators of the formation of psychological health components showed that the spiritual-semantic one is the most developed in teachers; psychosomatic and social components come second in the ranking of psychological health components (Fig. 3).

Розподіл середньостатистичних показників окремих компонентів психологічної готовності до творчої професійної діяльності показав, що у випускників очної форми показники усіх компонентів нижчі порівняно з показниками досвідчених педагогів та студентів-заочників. Це означає, що педагогічна практика активізує особистісні ресурси, зокрема, креативні й вольові якості, які допомагають вчителю творчо та ефективно здійснювати педагогічний вплив на учнів.

Розподіл показників психологічного здоров'я педагогів представлено на рис. 2.

За результатами дослідження з'ясовано, що високий рівень психологічного здоров'я продемонстрували 41.2% майбутніх педагогів-очників, 40.0% майбутніх педагогів-заочників і 50.0% працюючих вчителів. Такі педагоги доброзичливі, стресостійкі, відповідальні. Вони здатні до самовладання, безкорисливої допомоги й плідної співпраці з учнями.

Відсоток учителів із рівнем психологічного здоров'я вищий за середній серед випускників денної форми навчання дорівнює 19.1%, серед студентів-заочників – 12.0%, серед досвідчених педагогів – 12.5%. Такі вчителі життєрадісні, мають розвинутий самоконтроль і гарно адаптуються в колективі. Вони оптимістичні й успішно долають професійні та життєві труднощі, хоча й дещо відчувають утомленість. Проте вони мають певні психологічні проблеми й зосереджені переважно на власних і побутових інтересах.

Майже чверть опитаних (22.1%) продемонстрували рівень психологічного здоров'я нижчий за середній. У цих учителів існує дисбаланс між наполегливістю й нерішучістю, млявістю. Вони нерідко погано себе почувають, не відповідають декларованим моральним вимогам, хоча впевнені у власній бездоганності, вони зазвичай не поважають учнів і погано адаптуються в професійному колективі.

Відсоток учителів із низьким рівнем психологічного здоров'я серед досвідчених педагогів (12.0%) нижчий ніж у студентів-очників (17.6%) та студентів-заочників (20.0%). Такі вчителі зазвичай погано почувають себе; настрої у них часто знижений (може спостерігатися тривала депресія), у стосунках

The study showed that experienced teachers are ahead of students in social qualities (social adaptation, friendliness, optimism) that proves the social and developmental effect of the teaching profession.

The mental component responsible for emotional-volitional self-regulation is the least developed. Therefore, managers of pedagogical educational institutions should pay attention to the assimilation of psychological self-regulation methods by future teachers.

Correlation analysis findings contribute to establishing significant positive levels of psychological readiness of the teacher with the overall indicator of psychological health (R=.48), involving “flexible thinking (R=.54), activity (R=.53), energy (R=.48), stress resistance (R=.43), optimism (R=.43), creative self-realization (R=.42), good mood (R=.41), and volitional self-control (R=.41). Moderate positive correlations are evident in psychological readiness with emotional self-control (R=.35), self-reflection (R=.30), benevolence (R=.29), and healthy habits (R=.30). An indicator of psychological readiness has negative correlations in teachers with passivity (R=-.45), lack of creative fulfilment (R=-.43), apathy (R=-.36), weak will (R=-.36), bad habits (R=-.36). The indicator of psychological health positively correlates with all components of psychological readiness: emotional-volitional (R=.48), value-motivational (R=.40), moral-communicative (R=.37), and creative-cognitive (R=.34)” (Pavlyk, 2021c). Hence, psychological

відстежується егоцентризм, слабовілля, іноді агресивність, що зумовлює їх нездатність до творчої професійної самореалізації. Це педагоги, які знаходяться на межі психічного виснаження, напружують свою волю, щоб відповідати високому рівню навчального закладу, в якому працюють. Але психологічного ресурсу їм не вистачає. І тому можуть з’являтися психосоматичні симптоми, які є ознакою їхнього поганого самопочуття, емоційного дискомфорту, невротичного розвитку.

Тож звертаємо увагу керівництва загальноосвітніх закладів на дисбаланс між високим рівнем функціонування навчальних закладів (де педагоги мають досить високий рівень психологічної готовності до роботи) й недостатнім рівнем психічного ресурсу окремих працівників. Сьогодні існує досить високий відсоток педагогів (майже 40.0%), які демонструють недостатній рівень психологічного здоров’я (низький та нижчий за середній) й мають психосоматичні проблеми, пов’язані з поганим самопочуттям, з депресією тощо. Ми рекомендуємо адміністрації закладів тимчасово знизити вимоги до вчителів, які знаходяться на межі психічного виснаження.

Розподіл середньостатистичних показників сформованості компонентів психологічного здоров’я показав, що найбільш розвиненим у педагогів є духовно-смысловий компонент; психосоматичний і соціальний компоненти знаходяться на другому місці у рейтингу складових психологічного здоров’я (рис. 3).

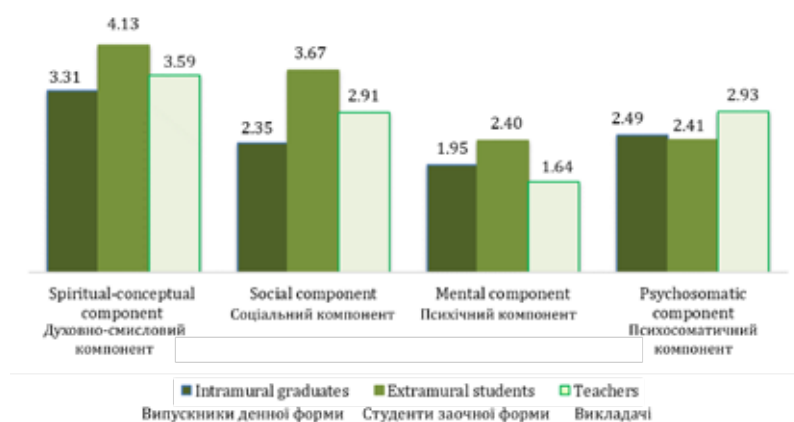

Fig. 3. Average indicators of psychological health components

Рис. 3. Середньостатистичні показники компонентів психологічного здоров’я

health is the basis of psychological readiness for professional teaching activities.

An important role in the development of psychological readiness is played by the teacher's flexible thinking, creative self-realization, emotional-volitional qualities (self-control, stress resistance), which positively correlate with all components of psychological readiness (correlation coefficients are within .43-.54), and emotional state: optimism ($R=.43$), good mood ($R=.41$). Significant negative correlations with all components of psychological readiness for pedagogical creativity are evident in the "Bad habits" indicator (addiction to sweets, TV series, computer games, excessive sleep, food) (correlation coefficients are within -.27 to -.39).

Attention should be paid to the presence of pathogenic symptom sets, which are proved by "significant positive correlations of the aggressiveness indicator with emotional lability ($R=.53$), egocentrism ($R=.60$), bad habits ($R=.45$), weak will ($R=.42$), pessimism ($R=.37$), rigidity ($R=.35$) in the absence of correlations with psychological readiness for pedagogical activity. The second symptom set is as follows: emotional lability positively correlates with depression ($R=.73$), pessimism ($R=.65$), apathy ($R=.61$), weak will ($R=.44$), neuroticism ($R=.68$), and rigidity ($R=.55$), which also negatively affects psychological readiness for pedagogical activity ($R=-.25$)" (Pavlyk, 2022b).

Thus, the psychological readiness of the NUS teacher for creative professional activity is determined by the state of their psychological health (creative self-actualization, flexible thinking, positive emotional states, volitional self-control, and healthy lifestyle).

Using factor analysis, factors for the development of psychological readiness for pedagogical creativity were determined. They are interpreted as factors of spiritual-conceptual self-regulation, creative activity, and a healthy lifestyle.

Discussion

Statistical analysis of empirical data made it possible to establish the psychological pattern of the deterministic influence of the NUS teacher's psychological health on their psychological readiness for creative professional activity:

Дослідження показало, що досвідчені педагоги випереджають студентів за соціальними якостями (соціальною адаптованістю, доброзичливістю, оптимізмом), що свідчить про соціально-розвивальний ефект педагогічної професії.

Найменш розвиненим виявився психічний компонент, який відповідає за емоційно-вольову саморегуляцію. Тож у педагогічних закладах освіти слід приділяти увагу навчанню майбутніх педагогів методів психологічної саморегуляції.

За результатами кореляційного аналізу з'ясовано значущі позитивні рівні психологічної готовності вчителя з загальним показником психологічного здоров'я ($R=.48$) і зокрема: "з гнучкістю мислення ($R=.54$), активністю ($R=.53$), енергійністю ($R=.48$), стресостійкістю ($R=.43$), оптимізмом ($R=.43$), творчою самореалізованістю ($R=.42$), гарним настроєм ($R=.41$), вольовим самоконтролем ($R=.41$). Помірні позитивні кореляції психологічна готовність має зі самоконтролем емоцій ($R=.35$), само-refлексією ($R=.30$), доброзичливістю ($R=.29$), наявністю здорових звичок ($R=.30$). Негативні кореляції показник психологічної готовності педагога має з пасивністю ($R=-.45$), творчою нереалізованістю ($R=-.43$), слабовіллям ($R=-.36$), млявістю ($R=-.36$), шкідливими звичками ($R=-.36$). Показник психологічного здоров'я позитивно корелює з усіма компонентами психологічної готовності: емоційно-вольовим ($R=.48$), ціннісно-мотиваційним ($R=.40$), морально-комунікативним ($R=.37$), креативно-когнітивним ($R=.34$)" (Павлик, 2021в). Тож психологічне здоров'я є підґрунтям психологічної готовності до педагогічно-професійної діяльності.

Важливу функцію в розвитку психологічної готовності відіграють гнучкість мислення вчителя, його творча самореалізація, емоційно-вольові якості (самоконтроль, стресостійкість), які позитивно корелюють з усіма компонентами психологічної готовності (коефіцієнти кореляції знаходяться у межах .43-.54), а також емоційний стан педагога: оптимізм ($R=.43$), гарний настрій ($R=.41$). Значущі негативні кореляції з усіма компонентами психологічної готовності до педагогічної творчості має

the higher the level of teacher's psychological health is, the more pronounced their psychological readiness for creative pedagogical activity is; the lower the level of psychological health is, the less the teacher is good at professional academic activity.

The current study defines a new scholarly view on the problem of psychological health of the teacher as a significant factor in the development of psychological readiness for professional creativity. It raises the practical importance of developing methods for preserving and harmonizing psychological health, which will increase the psychological readiness of modern teachers for creative professional activity.

Some aspects of our innovative model of teacher psychological health are confirmed in the scientific research of foreign scientists. Therefore, modern research papers justify that teachers' psychological well-being drives their willingness to help students (Sisask et al., 2014). Italian researchers have statistically proven the positive impact of teacher justice as an indicator of their psychological health on the psychological health of teenagers (Mameli et al., 2018). G. Arslan et al. (2021) note that a major factor in preserving psychological health is psychological flexibility which contributes to developing an optimistic attitude to life (Arslan, et al., 2021), which corresponds to our conclusion about the significant function of flexible thinking in the structure of the teacher's psychological readiness for professional creativity. Other researchers experimentally justify that the following facilitate in preserving psychological health: physical activity (Weyerer, Kupfer, 1994), periodic moderate fasting (Wang, Wu, 2022) (this corresponds to the development of the psychosomatic component under our innovative model of psychological health); positive emotions (Orap et al., 2021), emotional balance, affective balance, volitional stability (Yildirim et al., 2021), vitality (Chykhantsova, 2020) (this corresponds to the mental component); interesting work, established relationships (Blustein, 2008) (this corresponds to the social component); individual self-actualization, replete life (Yildirim, et al., 2021), meaningful life (Arslan, 2022), advancement of a motivational-conceptual component (Halian, 2019) (it corresponds to the spiritual-conceptual component of psychological health).

показник "Шкідливі звички" (пристрасть до солодоців, серіалів, комп'ютерних ігор, непомірність у сні, їжі) (коефіцієнти кореляції знаходяться у межах від - .27 до - .39).

Слід звернути увагу на наявність патогенних симптомокомплексів у педагогів, на які вказують "значущі позитивні кореляції показника агресивності з емоційною лабільністю ($R = .53$), егоцентризмом ($R = .60$), шкідливими звичками ($R = .45$), слабовіллям ($R = .42$), песимізмом ($R = .37$), ригідністю ($R = .35$) при відсутності кореляцій із психологічною готовністю до педагогічної діяльності. Другий симптомокомплекс: емоційна лабільність позитивно корелює з депресивністю ($R = .73$), песимізмом ($R = .65$), млявістю ($R = .61$), слабовіллям ($R = .44$), невротичністю ($R = .68$), ригідністю ($R = .55$), що також негативно впливає на психологічну готовність до педагогічної діяльності ($R = -.25$)" (Павлик, 2022б).

Отже, психологічну готовність педагога НУШ до творчої професійної діяльності зумовлює стан його психологічного здоров'я (творча самоактуалізація, гнучкість мислення, позитивні емоційні стани, вольовий самоконтроль, здоровий спосіб життя).

За допомогою факторного аналізу було визначено фактори розвитку психологічної готовності до педагогічної творчості. Їх інтерпретовано як фактори духовно-сміислової саморегуляції, творчої активності й здорового способу життя.

Дискусія

Статистичне аналізування емпіричних даних дозволило встановити психологічну закономірність детермінованого впливу стану психологічного здоров'я педагога НУШ на рівень його психологічної готовності до творчої професійної діяльності: чим вищий рівень психологічного здоров'я вчителя, тим більш виражена в нього психологічна готовність до творчої педагогічної діяльності; чим нижчий рівень психологічного здоров'я, тим менш педагог здатний до професійно-педагогічної діяльності.

Проведене дослідження визначає новий науковий погляд на проблему психологічного здоров'я педагога як значущого чинника

Conclusions

1. The basis of psychological readiness for pedagogical creativity within the New Ukrainian School is the unity of pedagogical motivation, professional knowledge, skills, and creative abilities, together with mastering the functions of a teacher, tutor, facilitator, and moderator.

2. The criteria for the harmony of psychological health are a person's healthy lifestyle, positive emotional states, willpower, stress resistance, flexible thinking, emotional stability, social adaptation, activity, good mood, creative realization, etc.

3. Under research results, 70.0% of modern NUS teachers have high psychological readiness for professional creativity. However, about 17.0% of teachers demonstrate poor psychological health and are at risk.

4. The teacher's psychological health is the basis for developing their psychological readiness for professional creativity. The patterns of influence of teachers' psychological health on their psychological readiness for creative professional activity are established: the higher the level of the teacher's psychological health is, the more pronounced their psychological readiness for pedagogical creativity is; failure to conduct creative pedagogical activity is due to the teacher's limitations of psychological health: emotional instability, rigidity, weak will, and bad habits; the major role in the development of psychological readiness for creative professional and pedagogical activity is played by flexible thinking, creative self-realization, emotional and volitional qualities (self-control, stress resistance), and a positive emotional state (good mood, optimism).

References

- Viktorenko, I., & Horobets, L. (2019). Novi profesiini roli ta funktsii suchasnoho vchytelia v konteksti kontseptsii Novoi ukrainskoi shkoly [New professional roles and functions of the modern teacher in the context of the concept of the New Ukrainian School]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty – Teacher professionalism: theoretical and methodical aspects*, 11, 93-106. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.11.2019.197377>
- Halian, O. I. (2019). Vidpovidalnist ta emotsiine vyhorannia pedahohiv [Responsibility and emotional burnout of teachers]. *Insayt: psykhologichni*

розвитку психологічної готовності до професійної творчості. Звідси витікає практична значущість розробки методів збереження та гармонізації психологічного здоров'я, що сприятиме підвищенню рівня психологічної готовності сучасних вчителів до творчої професійної діяльності.

Окремі аспекти нашої інноваційної моделі психологічного здоров'я педагога мають своє підтвердження у наукових розвідках зарубіжних вчених. Так, результати сучасних досліджень підтверджують, що саме психологічне благополуччя вчителя зумовлює його готовність допомагати учням (Sisask et al., 2014). Італійськими дослідниками статистично доведено позитивний вплив справедливості вчителя як показника його психологічного здоров'я на психологічне здоров'я підлітків (Mameli et al, 2018). G. Arslan et al. (2021) зазначають, що важливим чинником збереження психологічного здоров'я є психологічна гнучкість, яка сприяє розвитку оптимістичного ставлення до життя (Arslan, et al., 2021), що відповідає нашому висновку про визначну функцію гнучкості мислення в структурі психологічної готовності педагога до професійної творчості. Інші дослідники експериментально доводять, що збереженню психологічного здоров'я сприяють: фізична активність (Weyerer, Kupfer, 1994), періодичне помірне голодування (Wang, Wu, 2022) (це відповідає розвитку психосоматичного компонента відповідно до нашої інноваційної моделі психологічного здоров'я); позитивні емоції (Орап та ін., 2021), емоційний баланс, афективна рівноваженість, вольова стійкість (Yıldırım et al., 2021), життєстійкість (Чиханцова, 2020) (це відповідає психічному компоненту); цікава праця, налагоджені стосунки (Blustein, 2008) (відповідає соціальному компоненту); самоактуалізація особистості, змістовне життя (Yıldırım et al., 2021), осмисленість життя (Arslan et al., 2022), розвиток мотиваційно-смыслового компонента особистості (Галян, 2019) (відповідає розвитку духовно-смыслового компоненту психологічного здоров'я).

Висновки

1. Основою психологічної готовності до педагогічної творчості в умовах Нової

- vymiry suspil'stva – *Insight: the psychological dimensions of society*, 2, 16-23. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-2>.
- Kostiuk, D., & Kostiuk, V. (2018). Psykhichne ta psykhoholohichne zdorovia osobystosti: poniattia, zmist ta kryterii [Mental and psychological health of the personality: concepts, content and criteria]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defence University of Ukraine*, 2(50), 45-50. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-50-2-45-50>
- Orap, M. O., Akimova, N. V., & Kalba, Ya. Ye. (2021). Subjective well-being and level of anxiety during the COVID-2019 crisis: the study of Ukrainian youth. *Insight: the psychological dimensions of society*, 6, 28-40. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-3>
- Pavlyk, N. V. (2021a). Psykhoholohichna hotovnist osobystosti suchasnoho vchytelia do tvorchoi profesiinoi diialnosti v umovakh novoi ukrainskoi shkoly [The psychological readiness of the personality of the modern teacher to creative professional activity in the conditions of the New Ukrainian School]. *Psykhoholohiia i osobystist' – Psychology and personality*, 2(20), 200-227. <http://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.2>
- Pavlyk, N. V. (2021b). Psykhodiagnostychni instrumentarii vyvchennia harmoniinosti psykhoholohichnoho zdorovia osobystosti [Psychodiagnostic tools of study of the harmony of personality psychological health]. *Psykhoholohichne zdorovia – Psychological health*, 1(6), 63-75. <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-1-8>
- Pavlyk, N. V. (2021c). Zakonomirnosti vplyvu psykhoholohichnoho zdorovia pedahoha na yoho psykhoholohichnu hotovnist do profesiinoi diialnosti pid chas pandemii COVID-19 [The patterns of influence of the teacher's psychological health on his psychological readiness for professional activity during the COVID-19 pandemic]. *Psykhoholohichne zdorovia – Psychological health*, 2 (7), 69-83). <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-2>
- Pavlyk, N. V. (2022a). Struktura y kryterii psykhoholohichnoho zdorovia osobystosti [The structure and criteria of psychological health of personality]. *Psykhoholohiia i osobystist' – Psychology and personality*, 1 (21), 34-59. <http://psychpersonality.pnpu.edu.ua/article/view/252051/249514>
- Pavlyk, N. V. (2022b). Psykhoholohichne zdorovia pedahoha NUSh yak chynnyk yoho psykhoholohichnoi hotovnosti do profesiinoi diialnosti [The psychological health of a teacher of the New Ukrainian School as a factor of his psychological readiness for professional activity]. *Aktualni problemy v systemi osvity: zaklad zahalnoi serednoi osvity – do universytetska pidhotovka – zaklad vyshchoi osvity:* української школи виступає єдність педагогічної мотивації, професійних знань, умінь, навичок, творчих здібностей у сполученні з опануванням вчителем функцій вихователя, тьютора, фасилітатора й модератора.
2. Критеріями гармонійності психологічного здоров'я є: здоровий спосіб життя людини, позитивні емоційні стани, сила волі, стресостійкість, гнучкість мислення, емоційна стійкість, соціальна адаптованість, активність, гарний настрій, творча реалізованість тощо.
3. За результатами дослідження 70.0% сучасних вчителів НУШ виявили високий рівень психологічної готовності до професійної творчості. Проте близько 17.0% педагогів мають низький рівень психологічного здоров'я і знаходяться у групі ризику.
4. Психологічне здоров'я педагога є підґрунтям розвитку його психологічної готовності до професійної творчості. Встановлено закономірності впливу психологічного здоров'я вчителів на їхню психологічну готовність до творчої професійної діяльності: чим вищий рівень психологічного здоров'я вчителя, тим більш виражена в нього психологічна готовність до педагогічної творчості; нездатність до творчої педагогічної діяльності зумовлена вадами психологічного здоров'я вчителя: емоційною нестійкістю, ригідністю, слабовіллям, шкідливими звичками; провідну функцію в розвитку психологічної готовності до творчої професійно-педагогічної діяльності відіграють гнучкість мислення, творча самореалізація вчителя, емоційно-вольові якості (самоконтроль, стресостійкість) та позитивний емоційний стан (гарний настрій, оптимізм).

Список використаних джерел

- Вікторенко І., Горобець Л. Нові професійні ролі та функції сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2019. № 11. С. 93–106. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.11.2019.197377>
- Галян О. І. Відповідальність та емоційне вигорання педагогів. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2019. № 2. С. 16-23. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-2>
- Костюк Д., Костюк В. Психічне та психологічне здоров'я особистості: поняття, зміст та критерії. *Вісник Національного університету оборони*

- zb. nauk. prats. Kyiv: NAU – *Actual problems in the education system: institution of general secondary education - pre-university training - institution of higher education: coll. of science works Kyiv: NAU*, 2, 641-654. <http://doi.org/10.18372/2786-5487.1.16650>
- Chykhantsova, O. A. (2020). A person's quality of life and features of its measurement. *Insight: the psychological dimensions of society*, 4, 11-28. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-1>
- Almater, A. I., Tobaigy, M. F., Younis, A. S., Alaqeel, M. K., & Abouammoh, M. A. (2020). Effect of 2019 coronavirus pandemic on ophthalmologists practicing in Saudi Arabia: a psychological health assessment. *Middle East African journal of ophthalmology*, 27(2), 79. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7442080/>
- Arslan, G., Yildirim, M., Tanhan, A., Buluş, M., & Allen, K. A. (2021). Coronavirus stress, optimism-pessimism, psychological inflexibility, and psychological health: Psychometric properties of the Coronavirus Stress Measure. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 19 (6), 2423-2439]. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7272108/>
- Arslan, G., Genç, E., Yildirim, M., Tanhan, A., & Allen, K. A. (2022). Psychological maltreatment, meaning in life, emotions, and psychological health in young adults: A multi-mediation approach. *Children and Youth Services Review*, 132, 106-296. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106296>
- Blustein, D. L. (2008). The role of work in psychological health and well-being: a conceptual, historical, and public policy perspective. *American psychologist*, 63 (4), 228. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.63.4.228>
- Khan, S., Siddique, R., Li, H., Ali, A., Shereen, M. A., Bashir, N. et al. (2020). Impact of coronavirus outbreak on psychological health. *Journal of global health*, 10 (1). <https://doi.org/10.7189/jogh.10.010331>
- Mameli, C., Biolcati, R., Passini, S., & Mancini, G. (2018). School context and subjective distress: The influence of teacher justice and school-specific well-being on adolescents' psychological health. *School Psychology International*, 39 (5), 526-542. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0143034318794226>
- Redinger, J. W., Cornia, P. B., & Albert, T. J. (2020). Teaching during a pandemic. *Journal of Graduate Medical Education*, 12 (4), 403-405. <https://doi.org/10.4300/jgme-d-20-00241.1>
- Sánchez-Ballester, C. (2021). Mental Health and Educational Trajectories in Students during the Coronavirus Pandemic. *European Journal of Environment and Public Health*, 5 (2), 87. <https://doi.org/10.21601/ejeph/11097>
- України. 2018. № 2(50). С. 45-50. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-50-2-45-50>
- Орап М. О., Акімова Н. В., Кальба Я. Є. Суб'єктивне благополуччя та рівень тривожності під час кризи COVID-2019: дослідження українського юнацтва. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2021. №. 6. С. 28-40. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-3>
- Павлик Н. В. Психологічна готовність особистості сучасного вчителя до творчої професійної діяльності в умовах нової української школи. *Психологія і особистість*. 2021а. №2 (20). С. 200-227. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.2.239985>
- Павлик Н. В. Психодіагностичний інструментарій вивчення гармонійності психологічного здоров'я особистості. *Психологічне здоров'я*. 2021б. № 1(6). С. 63-75. <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-1-8>
- Павлик Н. В. Закономірності впливу психологічного здоров'я педагога на його психологічну готовність до професійної діяльності під час пандемії COVID-19. *Психологічне здоров'я*. 2021в. № 2(7). С. 69-83. <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-2>
- Павлик Н.В. Структура й критерії психологічного здоров'я особистості. *Психологія і особистість*. 2022а. №1(21). С. 34-59. <http://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.1>
- Павлик Н.В. (2022б). Психологічне здоров'я педагога НУШ як чинник його психологічної готовності до професійної діяльності. Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної середньої освіти – до університетська підготовка – заклад вищої освіти : зб. наук. праць. Київ: НАУ, 2022. № 2. С. 641-654. <http://doi.org/10.18372/2786-5487.1.16650>
- Чиханцова О. А. Якість життя особистості та особливості її вимірювання. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2020 №4. С. 11-28. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-1>
- Almater A. I., Tobaigy M. F., Younis A. S., Alaqeel M. K., Abouammoh M. A. Effect of 2019 coronavirus pandemic on ophthalmologists practicing in Saudi Arabia: a psychological health assessment. *Middle East African journal of ophthalmology*. 2020. Vol. 27 (2), P. 79. http://doi.org/10.4103/meajo.MEAJO_308_20
- Arslan G., Yildirim M., Tanhan A., Buluş M., Allen K. A. Coronavirus stress, optimism-pessimism, psychological inflexibility, and psychological health: Psychometric properties of the Coronavirus Stress Measure. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2021. Vol. 19(6). P. 2423-2439. <https://doi.org/10.1007/s11469-006-9006-z>
- Arslan G., Genç E., Yildirim M., Tanhan A., & Allen K. A. Psychological maltreatment, meaning in life, emotions, and psychological health in young adults:

Psychological health of teachers of the New Ukrainian School as the basis of their psychological readiness for creative professional activity

- Sisask, M., Värnik, P., Värnik, A., Apter, A., Balazs, J., Balint, M. et al. (2014). Teacher satisfaction with school and psychological well-being affects their readiness to help children with mental health problems. *Health education journal*, 73 (4), 382-393. <https://doi.org/10.1177/0017896913485742>
- Wang, Y., Wu, R. (2022). The Effect of Fasting on Human Metabolism and Psychological Health. *Disease Markers*. <https://doi.org/10.1155/2022/5653739>
- Weyerer, S., & Kupfer, B. (1994). Physical exercise and psychological health. *Sports Medicine*, 17 (2), 108-116. <https://doi.org/10.2165/00007256-199417020-00003>
- Yıldırım, M., Arslan, G., & Wong, P. T. P. (2021). Meaningful living, resilience, affective balance, and psychological health problems among Turkish young adults during coronavirus pandemic. *Current Psychology*, 1-12. <https://doi.org/10.31234/osf.io/wsr3e>
- A multi-mediation approach. *Children and Youth Services Review*. 2022. Vol. 132. P. 106-296. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106296>
- Blustein D. L. The role of work in psychological health and well-being: a conceptual, historical, and public policy perspective. *American psychologist*. 2008. Vol. 63 (4). P. 228. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.63.4.228>
- Khan S., Siddique R., Li H., Ali A., Shereen M. A, Bashir N., et al. Impact of coronavirus outbreak on psychological health. *Journal of global health*. 2020. Vol. 10 (1). <https://doi.org/10.7189/jogh.10.010331>
- Mameli C., Biolcati R., Passini S., Mancini G. School context and subjective distress: The influence of teacher justice and school-specific well-being on adolescents' psychological health. *School Psychology International*. 2018. Vol. 39 (5). P. 526-542. <https://doi.org/10.1177/0143034315579553>
- Redinger J. W., Cornia P. B., Albert T. J. Teaching during a pandemic. *Journal of Graduate Medical Education*. 2020. Vol. 12 (4). P.403-405. <https://doi.org/10.4300/jgme-d-20-00241.1>
- Sánchez-Ballester C. Mental Health and Educational Trajectories in Students during the Coronavirus Pandemic. *European Journal of Environment and Public Health*. 2021. Vol. 5 (2). P. 87. <https://doi.org/10.21601/ejeph/11097>
- Sisask M., Värnik P., Värnik A., Apter A., Balazs J., Balint M. et al. Teacher satisfaction with school and psychological well-being affects their readiness to help children with mental health problems. *Health education journal*. 2014. Vol. 73 (4). P. 382-393. <https://doi.org/10.1177/0017896913485742>
- Wang Y., Wu R. The Effect of Fasting on Human Metabolism and Psychological Health. *Disease Markers*. 2022. <https://doi.org/10.1155/2022/5653739>
- Weyerer S., Kupfer B. Physical exercise and psychological health. *Sports Medicine*. 1994. Vol. 17 (2). P. 108-116. <https://doi.org/10.2165/00007256-199417020-00003>
- Yıldırım M., Arslan G., Wong P. T. P. Meaningful living, resilience, affective balance, and psychological health problems among Turkish young adults during coronavirus pandemic. *Current Psychology*. 2021. P. 1-12. <https://doi.org/10.31234/osf.io/wsr3e>

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-9>

How to Cite (Style APA):

Shevchenko, N. F., Volobuyeva, O. S., & Ivanchuk, M. H. (2023). Research of psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 148–167. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-9>

Шевченко Н. Ф., Волобуєва О. С., Іванчук М. Г. Дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 148–167. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-9>

UDC 377.3.015.3:159.923.2

Research of psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students

Дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти

Received: February 02, 2023

Accepted: April 24, 2023

Shevchenko Nataliia Fedorivna

Doctor of Psychological Sciences,
Full Professor,

Department of Psychology
Zaporizhzhia national university, Ukraine
ShevchenkoNF.20@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5297-6588>

Volobuyeva Olena Serhiivna

Graduate student,
Department of Psychology
Zaporizhzhia national university, Ukraine
volobuyeva1993@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5147-8731>

Ivanchuk Maria Heorhiivna

Doctor of Psychological Sciences, Full Professor,
Department of pedagogy and methods
of primary education
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University, Ukraine
maria.ivanchuk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8104-9724>

Шевченко Наталія Федорівна

доктор психологічних наук, професор,
кафедра психології,
Запорізький національний університет,
Україна

ShevchenkoNF.20@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5297-6588>

Волобуєва Олена Сергіївна

аспірантка,
кафедра психології,
Запорізький національний університет,
Україна

volobuyeva1993@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5147-8731>

Іванчук Марія Георгіївна

доктор психологічних наук, професор,
кафедра педагогіки та методики
початкової освіти,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Україна
maria.ivanchuk@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8104-9724>

Abstract

The purpose of this article is to highlight psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students.

Methods. To achieve the purpose, a set of research methods was used, involving theoretical ones: analysis, comparison, systematization, generalization of literary scientific sources, and experimental research data; empirical: psychodiagnostic methods "Individual socio-professional demand" (B. Yasko, Ye. Kharytonova), "Technique for studying personal identity" (L. Schneider), "Reflexivity development test" (A. Karpov), "Multidimensional and functional responsibility test (OTV-70)" (V. Priadein), "Professional readiness" (A. Cherniavska), "Methodology for diagnosing behavioral activity type" (L. Vasserman, N. Humeliuk); mathematical and statistical methods.

Results. An empirical research of psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students is presented. The analysis of attitudes toward belonging to a professional community showed that the respondents lack formed attitude toward themselves and the values of the chosen field of expertise. The study of self-perception as a subject of professional activity proved that the respondents are characterized by fairly high professional self-esteem and are satisfied with the attitude of others to them as professionals. The responsibility test results indicated neutrality, a situational manifestation of responsibility and independence, and the need for additional control to finish the job. The examination of reflexivity demonstrated a difference in indexes depending on professional specialization, namely: the indexes of future specialists in service industry are much higher; the respondents are more focused on communicating with others; interpsychic reflexivity correlates with the ability to understand other people; they conceptualize their personality from the perspective of professional activity. Diagnostics of motivational activity for professional self-actualization established its insufficient development. A correlation analysis was carried out to establish available connections between separated conditions and the structural components of personal and professional identity. **Conclusions.** It is confirmed that the formation of vocational students' personal and professional identity can be determined by the following psychological and pedagogical conditions: emotional and positive perception of belonging to a professional community, positive self-perception as a subject of professional activity, a high level of responsibility, the availability of a reflective space, and the development of motivation for professional fulfilment.

Keywords: attitude to profession, responsibility, reflective learning space, reflective space, motivational activity.

Анотація

Метою статті є виокремлення психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти.

Методи. Для реалізації поставленої мети використано низку методів дослідження, зокрема теоретичні: аналізування, порівняння, систематизація, узагальнення літературних наукових джерел і даних експериментальних досліджень; емпіричні: психодіагностичні методики "Соціально-професійна затребуваність особистості" (Б. Ясько, Є. Харитонова), "Методика дослідження особистісної ідентичності" (Л. Шнейдер), "Методика діагностики рівня розвитку рефлексивності" (А. Карпов), "Багатомірно-функціональна діагностика відповідальності (ОТВ-70)" (В. Прядейн), "Професійна готовність" (А. Чернявська), "Методика діагностики типу поведінкової активності" (Л. Вассерман, Н. Гумелюк); математико-статистичні методи. **Результати.** Представлено емпіричне дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти. Вивчення ставлення приналежності до професійної спільноти показало, що в респондентів не остаточно сформоване ставлення до себе й до цінностей обраної галузі праці. Дослідження сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності засвідчило, що респонденти характеризуються досить високою фаховою самооцінкою, задоволені ставленням інших людей до них як до професіоналів. Результати діагностики відповідальності вказали на нейтральність, ситуативний прояв відповідальності й самостійності, необхідність додаткового контролю для завершення розпочатого. Дослідження рефлексивності засвідчило відмінність показників залежно від професійної спеціалізації, а саме: показники майбутніх фахівців сфери послуг значно вищі; респонденти більше орієнтовані на комунікації з оточуючими; інтерпсихічна рефлексивність співвідноситься зі здатністю до розуміння інших людей; їм властиве осмислення власної особистості з позиції професійної діяльності. Діагностика мотиваційної активності до професійної самореалізації засвідчила недостатній рівень її розвитку. Здійснено кореляційне аналізування з метою з'ясування можливих зв'язків між виокремленими умовами та структурними складовими особистісно-професійної ідентичності. **Висновки.** Підтверджено припущення про те, що формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти може визначатися такими психолого-педагогічними умовами: емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти, позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, високий рівень розвитку відповідальності, наявність рефлексивного простору, розвиток мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії.

Ключові слова: ставлення до професії, відповідальність, рефлексивний навчальний простір, рефлексивний простір, мотиваційна активність.

Introduction

Ukrainian society is experiencing global changes that necessitate the formation of a resilient professional with sound expertise, a developed system of professional values, a formed attitude toward the profession and colleagues, a propensity to self-development and creative self-actualization. In this regard, the problem of professional self-identity as a mechanism for associating oneself with a profession, community, and culture while maintaining individuality becomes crucial, and personal and professional identity affecting psychological well-being and professional fulfilment becomes especially relevant.

Identity formation is the central psychological unit of adolescence when the experience of identity is actualized in personal and professional spheres of life. Considering the above, it is essential to study the formation of personal and professional identity in early adolescence when cognitive and professional interests and life and professional plans are put together within the dominant educational and professional activities, and the task of obtaining professional education is solved.

The scientific basis for dealing with the problem concerned comprises contributions of Ukrainian and foreign scientists who elucidate the essence of personal identity (Borysiuk, 2010; Erikson, 1968; Shneider, 2019) and professional identity (Fitzgerald, 2020; Liu, Geertshuis, 2021; Pratt et al., 2006), the content features of identity in educational and professional (Zaverukha et al., 2022; Popovych et al., 2021), pedagogical (Schellings et al., 2021; Tomlinson, Jackson, 2021; Wang et al., 2022) and sports activities (Hudimova et al., 2021; Popovych et al., 2022).

T. Bohan et al. (2013) studied identity as an indicator of medical students' professional and personal development. L. Kolesnikova (2007) defined personal and professional identity as the outcome of awareness of one's personal and professional characteristics that combine the ideal of a specialist; chosen activity area; professional qualification; style of relations with participants in the institutional teaching and educational process; professional advantages and performance that constitute the personal and professional "Self-concept" of a future specialist.

Вступ

В українському суспільстві відбуваються глобальні зміни, які зумовлюють необхідність у формуванні стійкої особистості професіонала з глибокими фаховими знаннями, розвиненою системою професійних цінностей, сформованим ставленням до професії та колег, здатністю до саморозвитку і творчої самореалізації в професії. У зв'язку з цим проблема професійної самоідентичності як механізму співвіднесення себе з професією, спільнотою, культурою зі збереженням при цьому власної індивідуальності набуває вкрай важливого значення, а ідентичність особистості в професійній сфері, від якої залежить психологічне благополуччя і професійна самореалізація, стає особливо актуальною.

Формування ідентичності є центральним психологічним новоутворенням юнацького віку, коли переживання ідентичності актуалізується як в особистісній, так і в професійній сферах життя. У контексті вищесказаного найбільш актуальним постає вивчення формування особистісно-професійної ідентичності в ранньому юнацькому віці, коли в межах провідної навчально-професійної діяльності складаються пізнавальні й професійні інтенси, життєві й професійні плани, вирішується завдання отримання професійної освіти.

Науковим підґрунтям для розгляду означеної проблеми є праці українських і зарубіжних науковців, у яких розкрито сутність особистісної (Борисюк, 2010; Erikson, 1968; Шнейдер, 2019) та професійної (Fitzgerald, 2020; Liu, Geertshuis, 2021; Pratt et al., 2006) ідентичності, досліджено змістові особливості ідентичності в навчально-професійній (Zaverukha et al., 2022; Popovych et al., 2021), педагогічній (Schellings et al., 2021; Tomlinson, Jackson, 2021; Wang et al., 2022) та спортивній діяльності (Hudimova et al., 2021; Popovych et al., 2022).

Особистісно-професійна ідентичність охоплює широке коло явищ: результат усвідомлення власних особистісно-професійних характеристик, які поєднують ідеал фахівця; обраний напрям діяльності; рівень професійної підготовки; стиль стосунків із учасниками навчально-виховного процесу навчального

Despite numerous studies on personal and professional identity, research papers do not adequately cover the relevant problem, in particular, regarding vocational students. Consideration of the components of personal and professional identity laid the groundwork for the examination of psychological and pedagogical conditions contributing to its formation (Shevchenko, Volobuieva, 2022). Data analysis showed that according to the integral assessment, the development of the components of personal and professional identity is insufficient (medium and lower than medium) and requires motivated formation.

The study on psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students was preceded by their substantiation based on theoretical analysis of psychological characteristics of professional activity and its coordination with the structure of personal and professional identity.

The development of personal and professional identity consists of three successive socio-psychological processes: self-identification of an individual as a member of a specific social category; acquisition of general group characteristics, assimilation of norms and stereotypes of group behavior; attribution of assimilated group norms and stereotypes, using them as regulators of own behavior. The evolution of professional identity is a continuous dialectical interaction of personal and social identities (Haranina et al., 2019; Shneider, 2019). In this regard, emotional and positive perception of belonging to the professional community and positive self-perception as a subject of professional activity are defined as the necessary conditions for developing personal and professional identity of vocational students. Scientists recognize responsibility, position, and reflexivity as the main characteristics of personal and professional identity, in addition to identification and integrity (Razumna, 2018; Torop 2008; Shevchenko, 2022). Professional self-identification is based on the sense of responsibility and reflection that, in turn, contributes to the formation of personal and professional identity. The above allows for determining a high level of responsibility and the availability of a reflective

закладу; професійні переваги й результативність діяльності, що становлять особистісно-професійну “Я-концепцію” майбутнього фахівця.

Незважаючи на значну кількість досліджень особистісної та професійної ідентичності, у наукових працях не висвітлено належним чином проблему особистісно-професійної ідентичності, зокрема у здобувачів фахової освіти. Вивчення складових особистісно-професійної ідентичності лягло в основу дослідження психолого-педагогічних умов її формування (Шевченко, Волобуєва, 2022). Аналізування даних засвідчило, що за інтегральною оцінкою розвиненість складових особистісно-професійної ідентичності відповідає недостатньому рівню (середньому та нижчому за середній рівень) і потребує цілеспрямованого формування.

Дослідженню психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти передувало їхнє обґрунтування на основі теоретичного аналізування психологічних характеристик професійної діяльності та його узгодження зі структурою особистісно-професійної ідентичності.

Становлення особистісно-професійної ідентичності складається з трьох послідовних соціально-психологічних процесів: самовизначення людини як члена певної соціальної категорії; привласнення загальногрупових характеристик, засвоєння норм і стереотипів поведінки групи; приписування собі засвоєних групових норм і стереотипів, використання їх як регуляторів своєї поведінки. Еволюція професійної ідентичності – це безперервна діалектична взаємодія особистісної і соціальної ідентичностей (Борисюк, 2010; Шнейдер, 2019). У зв'язку з цим необхідними умовами формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти визначено емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти й позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності. Основними характеристиками особистісно-професійної ідентичності, крім тотожності й цілісності, науковцями визнаються відповідальність, позиційність

space as conditions for the formation of personal and professional identity. The development of professional identity is realized through individual procedural and purposeful activity (Schneider, 2019). The process of professional self-determination and identity development is directly related to individual activity and personal growth of a professional. This makes it possible to determine the development of motivation to professional self-fulfillment as a condition for the formation of personal and professional identity of vocational students.

Hypothesis. The research is based on the assumption that the formation of personal and professional identity of vocational students is driven by a complex of interrelated psychological and pedagogical conditions (emotional and positive perception of belonging to a professional community, positive self-perception as a subject of professional activity, a high level of responsibility, the availability of a reflective space, and the development of motivation to professional self-fulfillment).

The purpose of this article is to highlight psychological and pedagogical conditions for the formation of vocational students' personal and professional identity.

Methods

Methodology. In the research, we relied on scientific studies on the criteria for the formation of personal and professional identity (Borysiuk, 2010); the specifics of examining personal and professional identity (Kolesnykova, 2007); the structural organization of personal and professional identity (Shneider, 2019; Slay, Smith, 2011).

The concept of "vocational students' personal and professional identity" is defined as an individual integral dynamic quality that combines social, personal, and activity components characterized by awareness of belonging to a particular profession and a professional community, personal and professional characteristics, formed professional attitude, readiness for professional activity conditioned by the purpose and psychological features of the professional activity of future specialists (Shevchenko, Volobuyeva, 2022).

і рефлексивність (Разумна, 2018; Тороп 2008; Шевченко, 2022). На почутті відповідальності й рефлексії базується самоідентифікація професіонала, що, своєю чергою, сприяє становленню особистісно-професійної ідентичності. Зазначене дозволяє визначити високий рівень розвитку відповідальності й наявність рефлексивного простору як умов формування особистісно-професійної ідентичності. Становлення професійної ідентичності особистості реалізується через процесуально-цільову активність людини (Шнейдер, 2019). Процес професійного самовизначення і становлення ідентичності безпосередньо пов'язаний з активністю особистості й особистісним розвитком професіонала. Це дозволяє визначити розвиток мотиваційної активності до реалізації себе в обраній професії як умову формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійної освіти.

Гіпотеза. В основу дослідження покладено припущення про те, що формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти визначається комплексом взаємопов'язаних психолого-педагогічних умов (емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти, позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, високий рівень розвитку відповідальності, наявність рефлексивного простору, розвиток мотиваційної активності до реалізації себе в професії).

Метою є виокремлення психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти.

Методи

Методологія. У дослідженні ми спиралися на наукові розробки щодо критеріїв сформованості особистісно-професійної ідентичності (Борисюк, 2010); специфіки дослідження ідентичності (Разумна, 2018; Тороп, 2008); структурної організації особистісної і професійної ідентичності (Шнейдер, 2019; Slay, Smith, 2011).

Поняття "особистісно-професійна ідентичність здобувачів професійно-технічної освіти" визначено як інтегральну динамічну якість особистості, що поєднує соціальну, особистісну й діяльнісну складові, які характеризуються

Participants. The study was conducted in 2020-2021 at Melitopol and Zaporizhzhia vocational schools. The research sample involved the 3rd and 4th year students obtaining a degree in the following specialties: “8211 – Machine Operator” (n=46), “7433 – Tailor” (n=50), “7136 – Pipe fitter” (n=45), “7231 – Car Service Technician” (n=62), “5122 – Chef” (n=57) and “5220 – Seller” (n=44). The study sample was formed in random order. The respondents’ total number is 304 persons (154 male teenagers; 150 female teenagers) aged 17–19 years.

For comprehensive quantitative, qualitative, and comparative analysis of the development of components of personal and professional identity, the sample was divided into two groups following professional specialization. Group I is technical (“Machine Operator”, “Pipe fitter”, “Car Service Technician”). The number of respondents is 153 persons. Group II is a service sector (“Tailor”, “Chef”, and “Seller”). The number of respondents is 151 persons.

Research organization. The empirical study of psychological and pedagogical conditions for the formation of vocational students’ personal and professional identity consisted of three stages:

The first stage: theoretical analysis of relevant psychological and pedagogical literature, substantiation of the structural model of personal and professional identity and psychological and pedagogical conditions for its formation in vocational students.

The second stage: formation of a reliable set of psychodiagnostic tests and a study sample, empirical research of the particularities of manifesting personal-professional identity and psychological and pedagogical conditions for its formation.

The third stage: quantitative processing, qualitative analysis, and interpretation of research findings, analysis of methods for developing personal and professional identity.

Procedure and tools. Research methods: theoretical – analysis, comparison, systematization, generalization of literary scientific sources and experimental research data; empirical – psychodiagnostic methods for studying the components of personal and professional identity and psychological and pedagogical

усвідомленням своєї приналежності до певної професії та професійного співтовариства, власних особистісно-професійних характеристик, сформованим ставленням до професії, готовністю до професійної діяльності, зумовлені метою та психологічними особливостями професійної діяльності майбутніх фахівців (Шевченко, Волобуєва, 2022).

Учасники. Дослідження проводилося в 2020-2021 роках на базі професійно-технічних училищ міст Мелітополя й Запоріжжя. Дослідницьку вибірку склали студенти III–IV курсів, які навчаються за спеціальностями: “8211 – Верстатник широкого профілю” (n=46), “7433 – Кравець” (n=50), “7136 – Монтажник санітарно-технічних систем і устаткування” (n=45), “7231 – Слюсар з ремонту колісних транспортних засобів” (n=62), “5122 – Кухар” (n=57) та “5220 – Продавець” (n=44). Дослідницька вибірка формувалася шляхом рандомізації. Загальна кількість респондентів – 304 особи (154 юнака; 150 юнок) віком 17–19 років.

З метою комплексного кількісного, якісного та порівняльного аналізування розвитку складових особистісно-професійної ідентичності вибірку було поділено на дві групи відповідно до професійної спеціалізації. I група – технічна (“Верстатник широкого профілю”, “Монтажник санітарно-технічних систем і устаткування”, “Слюсар з ремонту колісних транспортних засобів”). Кількість респондентів – 153 особи. II група – сфера послуг (“Кравець”, “Кухар”, “Продавець”). Кількість респондентів – 151 особа.

Організація дослідження. Емпіричне дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти проводилося у три етапи.

Перший етап: здійснення теоретичного аналізування психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, обґрунтування структурної моделі особистісно-професійної ідентичності та психолого-педагогічних умов її формування у здобувачів професійно-технічної освіти.

Другий етап: формування надійного пакету психодіагностичних методик і дослідницької

conditions of its formation in vocational students; mathematical and statistical methods.

Psychodiagnostic tools comprised the following methods: “Individual socio-professional demand” (B. Yasko, Ye. Kharytonova, (Kharytonova, 2014), “Personal identity test” (L. Schneider (Schneider, 2019), “Reflexivity development test” (A. Karpov (Karpov, 2003), “Multidimensional and functional responsibility test (OTV-70)” (V. Priadein (Priadein, 2014), “Professional readiness” (A. Cherniavska (Cherniavska, 2001), “Methodology for diagnosing behavioral activity type” (L. Vasserman, N. Humeliuk (Suntsova, Kozhevnykova, 2012).

Statistical analysis of experimental data was carried out using IBM SPSS v. 20: quantitative and qualitative analysis of the research findings, descriptive statistics (calculation of mean values, finding the percentage distribution), the Kolmogorov-Smirnov test, and the Pearson correlation coefficient.

Results

Let us consider the results of the study of psychological and pedagogical conditions for the formation of vocational students’ personal and professional identity. The data obtained by the method of B. Yasko, Ye. Kharitonova (Kharitonova, 2014) – the scale “Belonging to a professional community” – is presented in Tabl. 1.

Table 1. Indexes of emotional perception of belonging to a professional community

Таблиця 1. Показники емоційного сприйняття приналежності до професійної спільноти

Group I Група I		Group II Група II	
Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)	Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)
Machine Operator Верстатник	18.3	Tailor	18.2
Fitter Монтажник	16.89	Chef	17.2
Technician Слюсар	17.39	Seller	16.61
Mean (M) Середнє значення (M)	17.53	Mean (M)	17.34

вибірки, проведення емпіричного дослідження особливостей прояву особистісно-професійної ідентичності та психолого-педагогічних умов її формування.

Третій етап: кількісна обробка, якісне аналізування й інтерпретація результатів дослідження, аналізування методів розвитку особистісно-професійної ідентичності.

Процедура та інструменти. Методи дослідження: теоретичні: аналізування, порівняння, систематизація, узагальнення літературних наукових джерел і даних експериментальних досліджень; емпіричні: психодіагностичні методики для дослідження складових особистісно-професійної ідентичності та психолого-педагогічних умов її формування у здобувачів професійно-технічної освіти; математико-статистичні методи.

Психодіагностичний інструментарій склали такі методики: “Соціально-професійна затребуваність особистості” (Б. Ясько, Є. Харитоновна (Харитоновна, 2014); “Методика дослідження особистісної ідентичності” (Л. Шнейдер (Шнейдер, 2019); “Методика діагностики рівня розвитку рефлексивності” (А. Карпов (Сенчина, 2019); “Багатовимірно-функціональна діагностика відповідальності” ОТВ-70 (В. Прядеїн (Прядеїн, 2014); “Професійна готовність” (А. Чернявська (Демченко, 2018); “Методика діагностики типу поведінкової активності” (Л. Вассерман, Н. Гумелюк (Горенко, 2022).

Статистичне аналізування експериментальних даних здійснювалося на базі пакету статистичних програм IBM SPSS v. 20: кількісне і якісне аналізування результатів дослідження, описова статистика (обчислення середніх значень, знаходження процентного розподілу), критерій Колмогорова-Смирнова, кореляційний аналіз за К. Пірсоном.

Результати

Розглянемо результати дослідження психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійної освіти. Отримані дані за методикою Б. Ясько, Є. Харитоновної (Харитоновна, 2014) – шкала “Приналежність до професійного співтовариства” – представлено в табл. 1.

High indexes are recorded in the students obtaining a degree in the specialties “Machine Operator” and “Tailor”. High indexes on the scale show a differentiated self-perception as a representative of a particular professional community and, hence, a positive emotional attitude towards themselves and the values of a specific activity area, as well as toward people who produce and consume some products of labor.

Indexes of the representatives of other specialties were within a medium level of development. This demonstrates uncertainty about their professionalism, lack of differentiation in understanding the value of performance results for people and society, and an unformed attitude toward themselves and professional values.

To check the assumption that emotional-positive perception of belonging to a professional community is a condition for the formation of personal and professional identity, correlation analysis was conducted using the Pearson correlation ($n=304$). The use of parametric methods of statistical analysis is due to the normal distribution of specific criteria in the sample (according to the Kolmogorov-Smirnov test).

Following the results of the correlation analysis, there were positive relations between the emotional-positive perception of belonging to a professional community and such variables as ($R=.113$; $p\leq.05$):

Awareness of belonging to a professional community ($R=.602$; $p\leq.01$). This means that the emotional-positive perception of belonging to a professional community moderately contributes to the assimilation of group goals and values and a positive attitude towards oneself and colleagues.

A formed attitude to the profession ($R=.226$; $p\leq.01$). The higher the degree of perception of belonging to a professional community, the more future specialists are satisfied with the chosen specialty.

Autonomy ($R=.234$; $p\leq.01$); *planning* ($R=.154$; $p\leq.05$); *decision making* ($R=.290$; $p\leq.01$). Such data show that the emotional-positive perception of belonging to a professional community has a weak statistically significant positive relationship with the respondents’ readiness for professional activity.

Показники в межах високого рівня зафіксовано у здобувачів освіти за спеціальностями “Верстатник широкого профілю” та “Кравець”. Високі показники за шкалою вказують на диференційоване уявлення про себе як представника певного професійного співтовариства й у зв’язку з цим позитивне емоційне ставлення до себе та цінностей цієї галузі праці, до людей, які виробляють і споживають певні продукти праці.

Показники представників інших спеціальностей діагностовано в межах середнього рівня розвитку. Це вказує на невпевненість щодо власного професіоналізму, недостатню диференційованість розуміння цінності результату діяльності для людей і суспільства, не остаточно сформоване ставлення до себе та цінностей обраної галузі праці.

З метою перевірки припущення про те, що емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти є умовою формування особистісно-професійної ідентичності, було проведено кореляційний аналіз за допомогою кореляції Пірсона ($n=304$). Використання параметричних методів статистичного аналізування зумовлене нормальним розподілом досліджуваних ознак за вибіркою (за даними тесту Колмогорова-Смирнова).

За результатами кореляційного аналізу було зафіксовано наявність позитивних взаємозв’язків між емоційно-позитивним сприйняттям приналежності до професійної спільноти й такими змінними ($R=.113$; $p\leq.05$):

Усвідомлення приналежності до професійного співтовариства ($R=.602$; $p\leq.01$). Це означає, що емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти помірно сприяє прийняттю мети і цінностей групи, позитивному ставленню до себе та колег.

Сформоване ставлення до професії ($R=.226$; $p\leq.01$). Чим вища міра сприйняття приналежності до професійної спільноти, тим більше майбутні фахівці задоволені обраною спеціальністю.

Автономність ($R=.234$; $p\leq.01$); *планування* ($R=.154$; $p\leq.05$); *прийняття рішень* ($R=.290$; $p\leq.01$). Такі дані означають, що емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти має слабкий статистично

The results of correlation analysis indicate that emotional and positive perception of belonging to a professional community can be a condition for the formation of personal and professional identity of future specialists.

Another condition for the formation of personal and professional identity is positive self-perception as a subject of professional activity. The research findings on the “Self-attitude” scale are presented in Tabl. 2.

Table 2. Indexes of the professional self-attitude of vocational students

Таблиця 2. Показники професійного самоствавлення здобувачів освіти

Group I Група I		Group II Група II	
Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)	Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)
Machine Operator Верстатник	18.3	Tailor	18.2
Fitter Монтажник	16.89	Chef	17.2
Technician Слюсар	17.39	Seller	16.61
Mean (M) Середнє значення (M)	17.53	Mean (M)	17.34

The scale characterizes self-attitude of an individual conditioned by their importance as a professional for others. Students obtaining a degree in the specialties “Chef” and “Tailor” have indexes within a high level that shows their positive self-assessment as professionals. The students of other specialties had medium indexes. Such respondents are generally satisfied with the way they are treated as specialists, but their attitude toward their performance is driven by the assessment of others.

According to the results of the correlation analysis, there were positive correlations between positive self-perception as a subject of professional activity and the following variables ($R=.105$; $p\leq.05$):

Awareness of belonging to a professional community ($R=.451$; $p\leq.01$). Positive self-perception as a subject of professional activity

достовірний позитивний зв'язок із готовністю респондентів до професійної діяльності.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти може виступати умовою формування особистісно-професійної ідентичності майбутніх фахівців.

Наступна визначена умова формування особистісно-професійної ідентичності – позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності. Результати дослідження за шкалою “Самоствавлення” представлено в табл. 2.

Шкала характеризує самоствавлення особи, зумовлене її значущістю як професіонала для оточуючих. Показники в межах високого рівня зафіксовані в здобувачів спеціальностей “Кухар” і “Кравець”, що вказує на позитивну оцінку себе як фахівця. Показники у здобувачів інших спеціальностей зафіксовано в межах середнього рівня прояву. Такі респонденти в цілому задоволені ставленням до них як до фахівця, але їхнє ставлення до результатів своєї праці зумовлене оцінкою з боку оточуючих.

За результатами кореляційного аналізу було зафіксовано наявність позитивних взаємозв'язків між позитивним сприйняттям себе як суб'єкта професійної діяльності й такими змінними ($R=.105$; $p\leq.05$):

Усвідомлення приналежності до професійного співтовариства ($R=.451$; $p\leq.01$). Позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності сприяє прийняттю мети і цінностей групи, позитивному ставленню до себе та колег.

Самоотожднення з професією, уявлення про бажане професійне майбутнє ($R=.365$; $p\leq.01$). Очевидно, позитивне професійне сприйняття сприяє формуванню адекватної оцінки професійного Я і результатів своєї діяльності.

Сформоване ставлення до професії ($R=.208$; $p\leq.01$). Чим вищою є міра позитивного сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, тим більше майбутні фахівці задоволені обраною спеціальністю.

Автономність ($R=.336$; $p\leq.01$); *планування* ($R=.166$; $p\leq.05$); *прийняття рішень* ($R=.285$; $p\leq.01$). Такі дані означають, що позитивне професійне сприйняття, хоча і слабо, але

contributes to the acceptance of a group purpose and values and a positive attitude towards oneself and colleagues.

Self-identification with the profession, a vision of the desirable professional future ($R=.365$; $p\leq.01$). Positive professional perception assists in shaping an adequate assessment of professional Self and performance results.

A formed attitude to the profession ($R=.208$; $p\leq.01$). The higher the degree of positive self-perception as a subject of professional activity, the more future specialists are satisfied with the chosen specialty.

Autonomy ($R=.336$; $p\leq.01$); *planning* ($R=.166$; $p\leq.05$); *decision making* ($R=.285$; $p\leq.01$). Such data mean that positive professional perception is slightly interrelated with the subjects' readiness for professional activity.

The results of correlation analysis indicate that positive self-perception as a subject of occupational activity can be a condition for the formation of personal and professional identity of students.

Let's move to the results of studying another professionally important quality of the future specialist – responsibility. The data obtained by the method of V. Priadein (2014) are presented in Tabl. 3.

Table 3. Indexes of responsibility in the investigated groups

Таблиця 3. Показники розвиненості відповідальності в досліджуваних групах

Group I Група I		Group II Група II	
Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)	Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)
Machine Operator Верстатник	19.35	Tailor кравець	18.12
Fitter Монтажник	19.58	Chef кухар	18.04
Technician Слюсар	18.55	Seller продавець	19.05
Mean (M) Середнє значення (M)	19.16	Mean (M)	18.41

Responsibility in its most general form is generally regarded as keeping a promise based on an independently made decision, conscience

взаємопов'язане з готовністю досліджуваних до професійної діяльності.

Результати кореляційного аналізу вказують на те, що позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності може бути умовою формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти.

Перейдемо до результатів дослідження наступної професійно-важливої якості майбутнього фахівця – відповідальності. Дані, отримані за методикою В. Прядеїна (Прядеїн, 2014), представлені в табл. 3.

Відповідальність у найзагальнішому вигляді розглядається як виконання обіцяного на основі самостійно прийнятого рішення, совісті й обов'язку, як орієнтир і складова професійної ідентичності. Дані діагностики свідчать про нейтральність, ситуативний прояв відповідальності в переважній частині досліджуваних, ситуативну самостійність, необхідність додаткового контролю, що гарантує завершення розпочатого.

За результатами кореляційного аналізу зафіксовано наявність позитивних взаємозв'язків між рівнем розвитку відповідальності й такими змінними.

Самоотожнення з професією, уявлення про бажане професійне майбутнє ($R=.447$; $p\leq.01$). Це означає, що міра відповідальності сприяє формуванню адекватної оцінки професійного Я та результатів своєї діяльності.

Сформоване ставлення до професії ($R=.279$; $p\leq.01$). Розвиненість відповідальності майбутніх фахівців має слабкий позитивний статистично достовірний зв'язок із задоволеністю обраною спеціальністю.

Автономність ($R=.266$; $p\leq.05$). Це означає, що висока міра відповідальності слабо взаємопов'язана зі здатністю досліджуваних до самостійного, усвідомленого здійснення значущих виборів і рішень, здатності оцінювати й приймати можливі ризики.

Результати кореляційного аналізу вказують на те, що високий рівень розвитку відповідальності може бути умовою формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти.

Розглянемо результати дослідження такої умови формування ідентичності, як наявність

and duty and as a guide and component of professional identity. The test data prove neutrality, a situational manifestation of responsibility in most research participants, situational independence, and the need of additional control, which guarantees task completion.

According to the results of the correlation analysis, there were positive correlations between responsibility development and the below variables.

Self-identification with the profession, a vision of the desirable professional future ($R=.447$; $p\leq.01$). This means that responsibility contributes to the formation of an adequate assessment of professional Self and performance results.

A formed attitude to the profession ($R=.279$; $p\leq.01$). The responsibility level of future specialists has a weak positive statistically significant correlation with the satisfaction of the chosen specialty.

Autonomy ($R=.266$; $p\leq.05$). This means that a high degree of responsibility is poorly correlated with the subjects' ability to make meaningful choices and decisions independently and consciously and the ability to assess and take potential risks.

The results of correlation analysis show that a high level of responsibility development can be a condition for the formation of personal and professional identity of students.

Let's consider the findings of the study of such a condition of identity formation as the availability of a reflective learning space. A reflective learning space is a set of semantic, organizational, and content factors, under which a field for a free conscious choice of prospects in terms of values, forms and means of self-development is opened for students and thus, an opportunity to elaborate original way of creative life (Shevchenko, 2022).

The data obtained by the method of A. Karpov (2003) are presented in Tabl. 4.

In terms of the differentiation of the results obtained, the indexes of Group I are within the range of a low level of reflexivity development. This indicates that the respondents are less likely to reflect on their activities and the actions of other people and find out the causes and consequences of their past, present, and future actions.

рефлексивного навчального простору. Рефлексивний навчальний простір є сукупністю смислових, організаційних і змістових чинників, в умовах якого для здобувачів освіти відкривається можливе поле для вільного усвідомленого вибору перспектив у плані цінностей, форм і засобів саморозвитку, здійснюється можливість виробити свій індивідуальний спосіб життєтворчості (Шевченко, 2022).

Дані, отримані за методикою А. Карпова (Сенчина, 2019), представлені в табл. 4.

Виходячи з диференціювання отриманих результатів, показники Групи I знаходяться в діапазоні низького рівня розвитку рефлексивності. Це свідчить про те, що досліджуваним меншою мірою властиво замислюватися над власною діяльністю і вчинками інших людей, з'ясовувати причини та наслідки своїх дій як у минулому, так у теперішньому й майбутньому.

Показники Групи II є значно вищими, відображають середній рівень розвитку рефлексивності: респондентам властиво замислюватися над тим, що відбувається, над причинами своїх дій і вчинків інших людей, над їхніми наслідками, вони намагаються планувати свою діяльність і розглядають різні варіанти при ухваленні рішення.

За результатами кореляційного аналізу було зафіксовано наявність позитивних взаємозв'язків між рівнем прояву рефлексивності й такими змінними.

Самоотожнення з професією, уявлення про бажане професійне майбутнє ($R=.141$; $p\leq.05$). Очевидно, високий рівень розвитку рефлексивності сприяє формуванню адекватної оцінки професійного Я і результатів своєї діяльності.

Усвідомлення унікальності "Я" при наявності приналежності до соціальної реальності ($R=.198$; $p\leq.01$). Чим вищий ступінь рефлексивності особистості, тим більш сформована особистісна ідентичність.

Ергічність ($R=.133$; $p\leq.05$). Такі дані означають, що рівень рефлексивності має слабкий статистично значущий зв'язок із розвиненістю в досліджуваних такої професійно-важливості якості, як відповідальність.

Планування ($R=.198$; $p\leq.01$); *прийняття рішень* ($R=.268$; $p\leq.01$). Такі дані означають,

Table 4. Indexes of reflexivity development in the investigated groups

Таблиця 4. Показники розвитку рефлексивності в досліджуваних групах

Group I Група I			Group II Група II		
Specialty Спеціальність	Indexes, (points) Показники (бали)	Standard nine Стени	Specialty Спеціальність	Indexes, (points) Показники (бали)	Standard nine Стени
Machine Operator Верстатник	108.26	3	Tailor	114.56	4
Fitter Монтажник	110.22	3	Chef	112.3	3
Technician Слюсар	110.16	3	Seller	115.52	4
Mean (M) Середнє значення (M)	109.55	3	Mean (M)	114.13	4

The indexes of Group II are much higher – they reflect a medium level of reflexivity development: the respondents tend to speculate on what is happening, the reasons for their actions and the actions of other people, involving their consequences; they try to plan their activities and consider different options when making a decision.

Based on the results of the correlation analysis, positive relationships between reflexivity manifestation and the following variables were established.

Self-identification with the profession, a vision of the desirable professional future ($R=.141$; $p\leq.05$). A high level of reflexivity contributes to the formation of an adequate assessment of professional Self and performance.

Awareness of “self-uniqueness” in the presence of belonging to social reality ($R=.198$; $p\leq.01$). The higher the degree of individual reflexivity, the more formed personal identity is.

Ergicity ($R=.133$; $p\leq.05$). It means that the level of reflexivity has a weak statistically significant correlation with maturity in participants of such a professionally important quality as responsibility.

Planning ($R=.198$; $p\leq.1$); *decision making* ($R=.268$; $p\leq.01$). Such data represent that an individual’s reflexivity has a weak statistically significant correlation with their readiness for professional activity.

The results of correlation analysis indicate that the availability of reflective space can be

що рефлексивність особистості слабко статистично значуще взаємопов’язана з її готовністю до професійної діяльності.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що наявність рефлексивного простору може виступати умовою формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти.

Наступною умовою формування особистісно-професійної ідентичності є розвиток мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії. За допомогою методики Л. Вассермана, Н. Гумелюка (Горенко, 2022) було проведено діагностику типу поведінкової активності респондентів (табл. 5).

Згідно з отриманими даними для досліджуваних обох груп характерний тип поведінкової активності АБ: “Верстатник”, “Монтажник”, “Слюсар”, “Кравець”, “Кухар”, “Продавець”. Ця стратегія характеризує емоційно стабільну, активну, здатну пристосуватися до різних видів діяльності, стійку до впливів стресогенних чинників особистість.

Показники прояву стратегії поведінкової активності А1 зафіксовано в однаковому числовому діапазоні в обох групах досліджуваних (I – 3.92%; II – 4.64%). Така стратегія характеризує енергійну особистість із високою діловою активністю, яка прагне успіху й лідерства.

Стратегія поведінкової активності Б1, характерна для 15.03% досліджуваних I групи й 15.89% – II, характеризує раціональну,

a condition for the formation of a student's personal and professional identity.

Another condition for the formation of personal and professional identity is the generation of motivation to fulfil one's professional potential. Using the technique by L. Vasserman, N. Humeliuk (Suntsova & Kozhevnykova, 2012), the respondents' type of behavioral activity was analyzed (Tabl. 5).

Table 5. Behavioral activity indexes in the investigated groups

Таблиця 5. Показники поведінкової активності в досліджуваних групах

Group I Група I		Group II Група II	
Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)	Specialty Спеціальність	Indexes (points) Показники (бали)
Machine Operator Верстатник	425.22	Tailor крavecь	432.04
Fitter Монтажник	416.8	Chef кухар	420.96
Technician Слюсар	431.26	Seller продавець	411.59
Mean (M) Середнє значення (M)	424.43	Mean (M)	421.53

According to the data obtained, both groups are characterized by the AB type of behavioral activity: Machine Operator, Fitter, Technician, Tailor, Chef, and Seller. The relevant strategy characterizes an emotionally stable and active person able to adapt to various activities and resist the effects of stress factors.

Indexes of the manifestation of A1 behavioral activity were recorded in the same numerical range in both investigated groups (I – 3.92%; II – 4.64%). Such a strategy characterizes an energetic individual with high business activity striving for success and leadership.

The strategy of B1 behavioral activity, characteristic of 15.03% of Group I and 15.89% – II, characterizes a rational, cautious, leisurely, and moderate individual.

The strategy of AB behavioral activity, as we noted, is dominant among the respondents (I – 81.05%; II – 79.47%). The results obtained are atypical for the subjects of their age category.

обережну, неспішну особистість із помірною активністю.

Стратегія поведінкової активності AB, як ми відзначили раніше, є домінуючою в досліджуваних (I – 81.05%; II – 79.47%). Отримані результати є нетиповими для досліджуваних цієї вікової категорії. Специфіка соціальної ситуації розвитку юнацького віку характеризується тим, що людина досягає піку у своєму фізичному розвитку, є витривалою та енергійною.

Враховуючи відсутність досліджуваних із типом активності A та незначну кількість досліджуваних з типом активності A1, можна сказати, що респондентам досліджуваної вікової категорії не вистачає енергійності, прояву високої ділової активності, мотивації досягнення, амбітності, мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії.

Результати кореляційного аналізу дозволили встановити позитивні взаємозв'язки між рівнем прояву мотиваційної (поведінкової) активності й такими змінними.

Самоототожнення з професією, уявлення про бажане професійне майбутнє ($R=.171$; $p\leq.05$). Очевидно, високий рівень прояву активності в отриманні професії сприяє формуванню адекватної оцінки професійного Я і результатів своєї діяльності.

Ергічність ($R=.162$; $p\leq.05$). Такі дані означають, що рівень прояву активності особистості суттєво впливає на розвиненість динамічного компонента відповідальності, що характеризує самостійність, відсутність необхідності додаткового контролю, ретельність виконання важких і відповідальних завдань.

Сформоване ставлення до професії ($R=.172$; $p\leq.05$). Висока міра прояву мотиваційної активності майбутніх фахівців має слабкий статистично значущий позитивний кореляційний зв'язок із задоволеністю обраною спеціальністю.

Прийняття рішень ($R=.191$; $p\leq.05$). Такі дані означають, що мотиваційна активність особистості до реалізації себе в обраній професії слабо взаємопов'язана з її здатністю до прийняття самостійних відповідальних рішень.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що розвиток мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії

The specifics of the social situation of adolescent development are characterized by the fact that a person reaches a peak in their physical development and is enduring and energetic.

Taking into consideration the lack of subjects with the A activity type and few participants with the A1 type, it can be said that the respondents of the investigated age category lack energy, a manifestation of high business activity, achievement motivation, ambition, and motivational activity to fulfil their professional potential.

The results of correlation analysis made it possible to establish positive correlations between the manifestation of motivational (behavioral) activity and the below variables.

Self-identification with the profession, a vision of the desirable professional future ($R=.171$; $p\leq.05$). A high level of activity manifestation contributes to the formation of an adequate assessment of professional Self and performance outcomes.

Ergicity ($R=.162$; $p\leq.05$). Such data mean that the level of activity manifestation significantly affects the development of a dynamic component of responsibility, which characterizes independence, the lack of necessity for additional control, and thoroughness in performing challenging and responsible tasks.

A formed attitude to the profession ($R=.172$; $p\leq.05$). A high level of the motivational activity of future specialists has a weak statistically significant positive correlation with satisfaction with a vocational choice.

Decision making ($R=.191$; $p\leq.05$). Such data mean that the motivational activity of an individual to fulfil their professional potential is poorly correlated with their ability to make independent and responsible decisions.

The results of correlation analysis show that the development of motivational activity to fulfil one's professional potential can be a condition for the formation of personal and professional identity of students.

Thus, the finding of the research and correlation analysis of the data confirmed the working hypothesis.

Discussion

The results obtained are consistent with the data of our previous study (Shevchenko &

може виступати умовою формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти.

Отже, результати проведеного дослідження й кореляційного аналізу даних підтвердили робочу гіпотезу.

Дискусія

Отримані результати суголосні з даними нашого попереднього дослідження (Шевченко, Волобуєва, 2022), у якому було вивчено специфіку прояву кожної складової особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійної освіти. Результати дослідження засвідчили необхідність розробки і впровадження практичних заходів цілеспрямованого формування особистісно-професійної ідентичності в учнів випускних курсів. На цьому етапі професійного становлення особистості можна достатньо адекватно визначити специфіку прояву особистісно-професійної ідентичності здобувачів освіти, оскільки зазначений етап характеризується розвитком особистісної ідентичності, становленням професійної компетентності, ознайомленням із цілісними фрагментами виробництва, їхнім предметно-технологічним і соціально-рольовим змістом. Це зумовило необхідність виокремлення й емпіричного дослідження умов формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів фахової освіти.

Відповідно до мети дослідження нами були виокремлені психолого-педагогічні умови формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійно-технічної освіти: емоційно-позитивне сприйняття приналежності до професійної спільноти, позитивне сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, високий рівень розвитку відповідальності, наявність рефлексивного простору, розвиток мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії.

Результати емпіричного дослідження підтвердили наведену теоретичну аргументацію на користь виокремлення психолого-педагогічних умов. Аналізування отриманих результатів дозволяє співвіднести їх із даними досліджень інших науковців. Зокрема, виділення емоційно-позитивного сприйняття

Volobuyeva, 2022), which dealt with the specifics of manifesting each component of vocational students' personal and professional identity. The research findings proved the need to develop and implement practical measures for the purposeful formation of personal and professional identity in graduate students. At the relevant stage of individual professional development, it is possible to adequately determine the specifics of the manifestation of students' personal and professional identity since the stage is characterized by the development of personal identity, the formation of professional competence, familiarization with integral fragments of production, their subject-technological and socio-role content. Thus, it necessitated the identification and empirical study of conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students.

Following the research purpose, psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity of vocational students were determined: emotional and positive perception of belonging to a professional community, positive self-perception as a subject of professional activity, a high level of responsibility development, the availability of a reflective space, and the development of motivational activity to fulfil one's professional potential.

The empirical findings confirmed the theoretical argumentation in favor of highlighting psychological and pedagogical conditions. Analysis of the results obtained allows for correlating them with the research data of other scientists. In particular, the separation of emotional-positive perception of belonging to a professional community as a condition for the development of personal and professional identity (see Tabl. 1) is confirmed by the data of L. Shneider (2019), under which self-identification of an individual as a member of a specific social category is one of the processes of the development of an individual's professional identity, in addition to the assimilation of general group characteristics and norms and their use as behavior regulators.

Personal and professional identity, on the one hand, is associated with an individual's membership in a particular group, and on

приналежності до професійної спільноти як умови розвитку особистісно-професійної ідентичності (див. табл. 1) підтверджено даними Л. Шнейдер (2019), згідно з якими самовизначення людини як члена певної соціальної категорії є одним із процесів становлення професійної ідентичності особистості, поряд із привласненням загальногрупових характеристик і норм, використанням їх як регуляторів своєї поведінки.

Особистісно-професійна ідентичність, з одного боку, пов'язана з певним груповим членством індивіда, а з іншого – є феноменом особистісної самосвідомості. В особистісно-професійній ідентичності відбиваються уявлення особистості про те, якою вона повинна бути, що вміти робити і як поводитися в професійному співтоваристві для того, щоб ефективно реалізувати себе в професії. Самоставлення є одним із важливих чинників, що впливає на прагнення до самовдосконалення. Характер цієї якості суттєво впливає на вектор та інтенсивність процесу саморозвитку, оскільки усвідомлення власної цінності, зокрема професійної, спонукає людину рефлексувати з приводу перспектив професійного й особистісного зростання і прагнути до реалізації своїх планів. Позитивне стійке самоставлення підвищує рівень свідомості життя, створює передумови для творчої самореалізації та самовдосконалення, закладає основу для постановки і досягнення професійних та життєвих цілей, що загалом сприяє саморозвитку майбутніх фахівців (Демченко, 2018). Отже, виокремлення позитивного сприйняття себе суб'єктом професійної діяльності як умова формування особистісно-професійної ідентичності знайшло своє підтвердження (див. табл. 2).

Аналізування літератури з проблеми дослідження дозволяє дійти висновку, що ініціювання становлення особистісно-професійної ідентичності значною мірою залежить від міри відповідальності, яку фахівець готовий на себе взяти, від реалізації вибору векторів подальшого професійного просування (див. табл. 3). Виділення відповідальності як умови формування особистісно-професійної ідентичності перекликається з результатами, отриманими

the other hand, it is a phenomenon of personal self-awareness. Personal and professional identity reflects the idea of a person about what they should be, what to do, and how to behave in a professional community to fulfill their professional potential effectively. The study of personal and professional self-development of future specialists, conducted under the leadership of Zh. Haranina et al. (2019), established that self-attitude is one of the important factors affecting the desire for self-improvement. The nature of the mentioned quality significantly affects the vector and intensity of the self-development process since the awareness of personal value, including a professional one, encourages a person to reflect on the prospects for professional and personal growth and strive to implement their plans. Positive and sustainable self-attitude increases the level of awareness of life, creates preconditions for creative self-realization and self-improvement, and lays the groundwork for setting and achieving professional and life goals that generally contributes to the self-development of future specialists. Thus, the individualization of positive self-perception by the subject of professional activity as a condition for the formation of personal and professional identity was confirmed (see Tabl. 2).

Analysis of the relevant literature allows concluding that the initiation of the formation of personal and professional identity largely depends on the responsibility degree that a specialist is ready to take and on the implementation of the choice of vectors for further professional advancement (see Tabl. 3). The separation of responsibility as a condition for the formation of personal and professional identity corresponds to the results obtained by A. Rasumna (2018). According to her research, in a situation in which persons are aware of belonging to a certain profession and professional group, they are characterized by professionally-oriented motivational attitudes, readiness for responsibility for professional activity, and readiness for self-development and self-improvement in a specific field.

The election of a reflective space (see Tabl. 4) as a pedagogical condition for the formation of personal and professional identity correlates with the research findings of K. Torop (2008).

A. Разумною (2018). За даними досліджень ученої, у ситуації, коли особистість усвідомлює приналежність до певної професії і професійної групи, їй властиві професійно зорієнтовані мотиваційні настановлення, готовність до відповідальності за професійну діяльність, готовність до саморозвитку й самовдосконалення в певній галузі.

Виокремлення рефлексивного простору (див. табл. 4) як педагогічної умови формування особистісно-професійної ідентичності суголосно з результатами досліджень К. Тороп (2008). Аналізування даних дослідження авторки показало, що професійна ідентичність розвивається в ході професійного навчання в просторі процесів рефлексії, самовизначення, персоналізації; найвищий рівень рефлексивності є чинником найбільш сформованої професійної ідентичності, що характеризується глибоким усвідомленням змісту професійної діяльності, а також високою креативністю.

Визначення мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії як умови формування особистісно-професійної ідентичності (див. табл. 5) також знаходить підтвердження в результатах досліджень інших науковців. Так, за даними Л. Шнейдер (2019), структура професійної ідентичності особистості складається як результат цілеспрямованої професійної активності студентів. Професійна ідентичність як образ професії формується в початковий період навчання у закладі освіти, але її переструктурування відбувається у зв'язку з прийняттям на себе відповідальності за вибір шляхів підготовки для реалізації професійної мети та її конкретного досягнення. Різниця в професійних уявленнях студентів пов'язана зі спеціалізацією. Професійна ідентичність відповідає рівню внутрішньої активності, тобто відстежується в особистісній значущості професійної активності для людини.

Висновки

Представлено результати дослідження специфіки психолого-педагогічних умов формування особистісно-професійної ідентичності у здобувачів професійної освіти:

Analysis of her research data showed that professional identity develops during professional training amidst reflection, self-identification, and personalization; the highest level of reflectivity is a factor in the most formed professional identity characterized by a deep awareness of the essence of professional activity and high creativity.

The determination of motivational activity to fulfil professional potential as a condition for the formation of personal and professional identity (see Table 5) is also confirmed in the research results of other scientists. Thus, according to Shneider (2019), the structure of professional identity of a person is formed as a result of purposeful professional activity of students. Professional identity as an image of a profession is formed during the initial training period at an educational institution, and its restructuring occurs given the assumption of responsibility for choosing training paths for achieving a professional goal and its specific accomplishment. The difference in students' professional visions is associated with their specialization. Professional identity corresponds to internal activity, that is, it is evident in the personal significance of professional activity for an individual.

Conclusions

The results of the study of the specifics of psychological and pedagogical conditions for the formation of personal and professional identity in vocational students are presented: emotional and positive perception of belonging to a professional community, positive self-perception as a subject of professional activity, a high level of responsibility development, the availability of a reflective space, the development of motivational activity to realize personal potential in the chosen profession. A correlation analysis was conducted to clarify possible correlations between the mentioned conditions and structural components of personal and professional identity. The results of the study and correlation analysis confirmed the assumption that the formation of personal and professional identity of vocational students is influenced by psychological and pedagogical conditions ($p \leq .05$; $p \leq .01$).

The originality of empirical research is that the phenomenon of personal and professional identity and psychological and pedagogical

емоційно-позитивного сприйняття приналежності до професійної спільноти, позитивного сприйняття себе як суб'єкта професійної діяльності, високого рівня розвитку відповідальності, наявності рефлексивного простору, розвитку мотиваційної активності до реалізації себе у вибраній професії. Здійснено кореляційний аналіз із метою з'ясування можливих зв'язків між виокремленими умовами та структурними складовими особистісно-професійної ідентичності. Результати проведеного дослідження й кореляційного аналізу даних підтвердили припущення про те, що на формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти впливають визначені психолого-педагогічні умови ($p \leq .05$; $p \leq .01$).

Оригінальність емпіричного дослідження полягає в тому, що вперше досліджено феномен особистісно-професійної ідентичності та психолого-педагогічні умови його формування. Практична значущість отриманих матеріалів полягає в тому, що вони можуть використовуватися в процесі викладання навчальних курсів, у галузі особистісно-професійного розвитку, у консультативній роботі зі здобувачами освіти й діючими фахівцями.

Перспективним напрямом розвитку наукової проблематики вважаємо розробку й апробацію програми психологічного супроводу формування особистісно-професійної ідентичності здобувачів професійно-технічної освіти.

Список використаних джерел

- Борисюк А. С. Професійна ідентичність медичного психолога: соціально-психологічний аналіз: монографія. Чернівці: Книги XXI, 2010. 440 с. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apcnim_2014_1_19
- Демченко В. В. Формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх учителів фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.04. Кропивницький, 2018. 225 с. <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/21846>
- Горенко М. В. Гендерні особливості формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри : дис. ... д. філософ: 053 – Соціальні та поведінкові науки. Психологія. Умань, 2022. 266 с.
- Erikson E. H. Identity, youth and crisis. New York: W. W. Norton Company, 1968. 336 p.

conditions for its formation are investigated for the first time. The practical significance of the findings is that they can be helpful for teaching training courses, personal and professional development, and advisory work with students and practicing specialists.

The development and testing of a psychological support program for the formation of personal and professional identity of vocational students are a promising direction in examining a range of scientific problems.

References

- Borysiuk, A. S. (2010). Profesiina identychnist medychnoho psykholoha: sotsialno-psykholohichniy analiz: monohrafiia [*Professional identity of a medical psychologist: socio-psychological analysis: monograph*]. Chernivtsi: Knyhy – XXI.
- Demchenko, V. V. (2018). Formuvannya hotovnosti do profesiinoho samovdoskonalennia maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [Formation of Readiness for Professional Self-Improvement of Future Teachers of Physical Culture]. *Thesis of the candidate of pedagogical sciences: 13.00.04*. Kropyvnytskyi. <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/21846>
- Horenko, M. V. (2022). Henderni osoblyvosti formuvannya hotovnosti maibutnikh psykholohiv do zdiisnennia profesiinoy kariery [Gender Specifics of the Formation of the Readiness of Future Psychologists to Pursue a Professional Career]. *Doctor of Philosophy thesis: 053 - Social and behavioral sciences. Psychology*. Uman.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company.
- Kharitonova, E. V. (2014). Psihologiya sotsialno-profesionalnoy vstrebovannosti lichnosti [*Psychology of the socio-professional demand for the individual*]. Moscow: Institut psihologii RAN.
- Fitzgerald, A. (2020). Professional identity: A concept analysis. *Nursing Forum*, 55, 447-472. <https://doi.org/10.1111/nuf.12450>
- Hudimova, A., Popovych, I., Savchuk, O., Liashko, V., Pyslar, A., & Hrys, A. (2021). Research on the relationship between excessive use of social media and young athletes' physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*, 21(6), 3364-3373. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.06456>
- Senchyna, N. H. (2019). Formuvannya pedahohichnoi refleksii uchyteliv humanitarnykh spetsialnostei u pisljadiplomnii osviti [Formation of Pedagogical Reflection of Teachers of Humanitarian Specialties in Postgraduate Education]. *Thesis of the candidate of pedagogical sciences*. Odesa. 308 p.
- Харитонова Е.В. Психология социально-профессиональной востребованности личности. М.: Институт психологии РАН, 2014. 411 с.
- Fitzgerald A. Professional identity: A concept analysis. *Nursing Forum*. 2020. Vol. 55. P. 447-472. <https://doi.org/10.1111/nuf.12450>
- Hudimova A., Popovych I., Savchuk O., Liashko V., Pyslar A., Hrys A. Research on the relationship between excessive use of social media and young athletes' physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*. 2021. Vol. 21(6), P. 3364-3373. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.06456>
- Сенчина Н. Г. Формування педагогічної рефлексії учителів гуманітарних спеціальностей у післядипломній освіті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2019. 308 с.
- Liu Q., Geertshuis S. Professional identity and the adoption of learning management systems. *Studies in Higher Education*. 2021. Vol. 46(3), P. 624-637. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1647413>
- Popovych I., Blynova O., Nass Álvarez J. L., Nosov P., Zinchenko S. A HISTORICAL DIMENSION OF THE RESEARCH ON SOCIAL EXPECTATIONS OF AN INDIVIDUAL. *Revista Notas Históricas y Geográficas*. 2021. Vol. 27. P. 190-217. <https://www.revis-tanotahistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/365>
- Popovych I., Kurova A., Koval I., Kazibekova V., Maksymov M., Huzar V. Interdependence of emotionality, anxiety, aggressiveness and subjective control in handball referees before the beginning of a game: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022. No. 22(3). P. 680-689. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.03085>
- Pratt M. G., Rockmann K. W., Kaufmann J. B. Constructing Professional Identity: The Role of Work and Identity Learning Cycles in the Customization of Identity among Medical Residents. *The Academy of Management Journal*. 2006. Vol. 49. No. 2. P. 235-262. <https://doi.org/10.5465/amj.2006.20786060>
- Прядеин В.П. Психодиагностика личности: Избранные психологические тесты: Практикум. Сургут: Сургутский гос. пед. ун-т, 2014. 215 с.
- Разумна А. Управління формуванням нормативної професійної ідентичності майбутніх медиків. Теорія і практика управління соціальними системами. 2018. № 1. С. 26-37. <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2018.1.03>
- Шевченко Н. Ф., Волобуєва О. С. Емпіричне дослідження особистісно-професійної ідентичності здобувачів фахової передвищої освіти. *Psychology and pedagogy as sciences for the development of the cultural potential of modern society: Scientific monograph*. Riga: Baltija Publishing. 2022. С. 464-496. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-198-5-19>

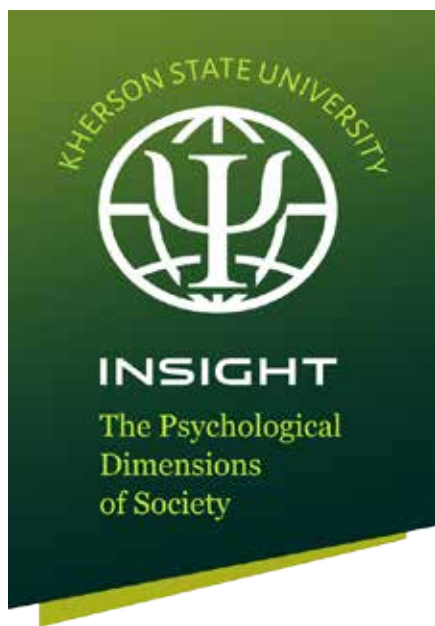
- Liu, Q., & Geertshuis, S. (2021). Professional identity and the adoption of learning management systems. *Studies in Higher Education*, 46(3), 624-637. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1647413>
- Popovych, I., Blynova, O., Nass Álvarez, J. L., Nosov, P., & Zinchenko, S. (2021). A HISTORICAL DIMENSION OF THE RESEARCH ON SOCIAL EXPECTATIONS OF AN INDIVIDUAL. *Revista Notas Históricas y Geográficas*, 27, 190-217. <https://www.revistanotashistoricasygeograficas.cl/index.php/nhyg/article/view/365>
- Popovych, I., Kurova, A., Koval, I., Kazibekova, V., Maksymov, M., & Huzar, V. (2022). Interdependence of emotionality, anxiety, aggressiveness and subjective control in handball referees before the beginning of a game: a comparative analysis. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(3), 680-689. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.03085>
- Pratt, M. G., Rockmann, K. W., & Kaufmann, J. B. (2006). Constructing Professional Identity: The Role of Work and Identity Learning Cycles in the Customization of Identity among Medical Residents. *The Academy of Management Journal*, 49(2), 235-262. <https://doi.org/10.5465/amj.2006.20786060>
- Priadeyn, V. P. (2014). Psihodiagnostika lichnosti: Izbrannyye psihologicheskie testy: Praktikum [Psychodiagnostic of personality: Selected psychological tests: Workshop]. Surgut: Surgut state pedagogical University.
- Razumna, A. (2018). Upravlinnia formuvanniam normatyvnoi profesiinoi identychnosti maibutnikh medykiv [Management of the formation of normative professional identity of future doctors]. Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy – Theory and practice of social systems management, 1, 26-37. <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2018.1.03>
- Shevchenko, N. F., & Volobuyeva O. S. (2022). Empirychne doslidzhennia osobystisno-profesiinoi identychnosti zdobuvachiv fakhovoi peredvyshchoi osvity [Empirical research of the personal and professional identity of students of professional preliminary higher education]. In *Psychology and pedagogy as sciences for the development of the cultural potential of modern society: Scientific monograph* (pp. 464-496). Riga: Baltija Publishing <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-198-5-19>
- Shevchenko, N. F. (2022). Refleksyvniyt yak chynnyk rozvytku osobystosti psykhologa-konsultanta [Reflexivity as a factor in the personality development of a consultant psychologist]. *Zhurnal suchasnoi psykholohii – Journal of modern psychology*, 4 (27), 85-92. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2022-4-10>
- Schellings, G., Koopman, M., Beijaard, D., & Mommers, J. Constructing configurations to capture
- Шевченко Н. Ф. Рефлексивність як чинник розвитку особистості психолога-консультанта. *Журнал сучасної психології*. 2022. № 4 (27). С. 85-92. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2022-4-10>
- Schellings, G., Koopman, M., Beijaard, D., & Mommers, J. Constructing configurations to capture the complexity and uniqueness of beginning teachers' professional identity. *European Journal of Teacher Education*, 2021. <https://doi.org/10.1080/02619768.2021.1905793>
- Slay H. S., Smith D. A. Professional identity construction: Using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*. 2011. Vol. 64(1). P. 85-107. <https://doi.org/10.1177/0018726710384290>
- Шнейдер Л.Б. Психология идентичности. 2-е изд., пер. и доп. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. М.: Юрайт. 2019. 328 с.
- Tomlinson, M., Jackson, D. Professional identity formation in contemporary higher education students. *Studies in Higher Education*. 2021. Vol. 46(4), P. 885-900. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1659763>
- Тороп К. С. Усвідомлення особистісного досвіду майбутніми педагогами як чинник формування їх професійної ідентичності: автореф. дис. ... канд. психол. наук. К., 2008. 19 с.
- Вавринів О. С. Емпіричне дослідження професійної емпатії майбутніх рятувальників. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2020. №4. С. 57-71. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-4>
- Вельдбрехт О. О., Бовдир О. С., & Самкова О. М. Компонентна структура задоволеності роботою у медичних працівників з різними умовами праці. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2021. №6. С. 73-93. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-6>
- Wang, X., Zhu, J., Huo, J., Liu, M., Ye, B. Implicit professional identity: assessment and relation with explicit professional identity and well-being of pre-service teachers. *European Journal of Teacher Education*. 2022. Vol. 45(3). P. 338-355. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1827385>
- Zaverukha O., Popovych I., Karpenko Y., Kozmenko O., Stelmakh O., Borysenko O., Hulas I., Kovalchuk Z. Dynamics of Successful Formation of Professional Identity of Future Psychologists in Higher Education Institutions. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol. 14(1). P. 139-157. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/511>

**Research of psychological and pedagogical conditions
for the formation of personal and professional identity
of vocational students**

- the complexity and uniqueness of beginning teachers' professional identity. *European Journal of Teacher Education*, 2021. <https://doi.org/10.1080/02619768.2021.1905793>
- Slay, H. S., & Smith, D. A. (2011). Professional identity construction: Using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*, 64(1). P. 85-107. <https://doi.org/10.1177/0018726710384290>
- Shneyder, L. B. (2019). *Psihologiya identichnosti [Psychology of identity]* (2nd. ed.). Moscow: Yurait.
- Tomlinson, M., & Jackson, D. (2021). Professional identity formation in contemporary higher education students. *Studies in Higher Education*, 46(4), 885-900. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1659763>
- Torop, K. S. (2008). Usvidomlennia osobystisnoho dosvidu maibutnimy pedahohamy yak chynnyk formuvannia yikh profesiinoi identychnosti [Awareness of personal experience by future teachers as a factor in the formation of their professional identity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
- Vavryniv, O. S. (2020). Empirical study of the professional empathy of future rescuers. *Insight: the psychological dimensions of society*, 4, 57-71. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-4>
- Veldbrekht, O. O., Bovdyr, O. S., & Samkova, O. M. (2021). The component structure of job satisfaction of medical workers with different working conditions. *Insight: the psychological dimensions of society*, 6, 73-93. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-6>
- Wang, X., Zhu, J., Huo, J., Liu, M., & Ye, B. (2022). Implicit professional identity: assessment and relation with explicit professional identity and well-being of pre-service teachers. *European Journal of Teacher Education*, 45(3), 338-355. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1827385>
- Zaverukha, O., Popovych, I., Karpenko, Y., Kozmenko, O., Stelmakh, O., Borysenko, O., Hulias, I., & Kovalchuk, Z. (2022). Dynamics of Successful Formation of Professional Identity of Future Psychologists in Higher Education Institutions. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 14(1), 139-157. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/511>

Організаційна психологія

Organisational psychology

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-10>

How to Cite (Style APA):

Fomych, M. V. (2023). Checking the effectiveness of modern technologies in the work of a psychologist with firefighters-rescuers. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 169–189. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-10>

Фомич М. В. Перевірка ефективності сучасних технологій роботи психолога з пожежними-рятувальниками. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 169–189. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-10>

UDC [159.942.5:614.84-057.36]:615.851

Checking the effectiveness of modern technologies in the work of a psychologist with firefighters-rescuers

Перевірка ефективності сучасних технологій роботи психолога з пожежними-рятувальниками

Received: March 31, 2023

Accepted: April 24, 2023

Fomych Mykola Volodymyrovych

PhD in Psychology, Associate Professor, Head,
Department of Psychology of Activity
in Special Conditions
Cherkasy Institute of Fire Safety
named after Chernobyl Heroes
of the National University of Civil Defence
of Ukraine, Ukraine
mykola.fomych@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1253-2656>

Фомич Микола Володимирович

кандидат психологічних наук, доцент,
начальник,
кафедра психології діяльності
в особливих умовах
Черкаського інституту пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного
захисту України, Україна
mykola.fomych@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1253-2656>

Abstract

Some aspects of the problem of the psychological support of the professional activity of firefighters-rescuers of the State Emergency Service of Ukraine are analyzed in the article. It is found out that such activity is classified as complex and dangerous, connected with a high level of psychoemotional pressure that leads to a deterioration of functional states and a decrease in work capacity. The necessity of using the modern technologies containing appropriate forms and methods of mental recovery of workers of the mentioned above sphere of work in the process of psychological support is substantiated, and can be used by a psychologist in the work of the psychological relief room, but in order to determine effectiveness, they require the experimental evaluation. **The**

Анотація

У статті проаналізовано окремі аспекти проблеми психологічного супроводу професійної діяльності пожежних-рятувальників Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Встановлено, що ця діяльність належить до категорії складної й небезпечної, пов'язана зі значним рівнем психоемоційної напруги, призводить до погіршення функціональних станів, зниження працездатності. Обґрунтовано необхідність застосування у процесі психологічного супроводу сучасних технологій, що містять відповідні форми і методи психічного відновлення працівників вищевказаної сфери праці, та можуть бути використані психологом у роботі кабінету психологічного розвантаження, проте з метою встановлення ефективності потребують експериментальної

purpose of the research is to experimentally check the effectiveness of the use of modern technologies of work of a psychologist in the psychological relief room for firefighters-rescuers. **Methods.** To achieve this purpose, a complex of psychodiagnostic and psychophysiological research methods was used in our research, including the method of assessing the level of mental work capacity based on the quasi-stationary potential magnitude, the method of studying changes in the overall activation of the cerebral hemispheres, Luscher color test, the method of diagnosing mood, activity, and feelings, dynamometry, methods of interviewing, and analysis of the results of official activities. **Results.** The empirical assessment of the effectiveness of the corresponding forms and methods was carried out with the involvement of two groups of firefighters-rescuers of the State Emergency Service of Ukraine. It was found out that in the control group of the firefighters-rescuers who were not subjected to recovery methods, the functional state worsened after completing the tasks of the activity, while in the experimental group of the firefighters-rescuers who were subjected to recovery effects, the functional state significantly improved. In particular, the optimization of the functional state occurred while using the neuromuscular relaxation and breathing exercises in combination with aromatherapy. Functional music and self-massage of biologically active points were also found to be effective. In turn, the use of phyto-therapeutic methods, in particular, drinks made of the medicinal plants, did not show a statistically significant result. During the study the effectiveness of VR-methods usage in the process of psychological training of the firefighters-rescuers of the State Emergency Service of Ukraine to form individual components of resistance to the effects of the professional activity was also confirmed. **Conclusions.** Thus, the researched techniques can be used in the practical work of the psychologist in the psychological relief room for firefighters-rescuers for the purpose of recovering and optimizing functional states, and forming psychological readiness for the tasks of professional activities of extinguishing fires and liquidating the consequences of emergencies of man-made, natural and military nature.

Key works: professional activity, psychological support, psychological readiness, functional state, recovery.

Introduction

The firefighters-rescuers of the State Emergency Service of Ukraine (hereinafter referred to as the SES of Ukraine) carry out their professional

оцінки. **Метою** є експериментальна перевірка ефективності застосування сучасних технологій роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження пожежних-рятувальників. **Методи.** У роботі використано комплекс психодіагностичних та психофізіологічних методів дослідження: методика оцінки рівня психічної працездатності за величиною квазістаціонарного потенціалу; методика дослідження зміни загальної активізації півкуль головного мозку; колірний тест Люшера; методика діагностики самопочуття, активності, настрою; динамометрія; методи опитування та аналіз результатів службової діяльності. **Результати.** Емпірична оцінка ефективності застосування відповідних форм і методів здійснювалась із залученням двох груп пожежних-рятувальників. Встановлено, що у пожежних-рятувальників контрольної групи, до яких не були застосовані методи відновлення, функціональний стан після виконання завдань діяльності погіршився; водночас у пожежних-рятувальників експериментальної групи, до яких були застосовані відновлювальні впливи, функціональний стан на статистично достовірному рівні покращився. Зокрема, оптимізація функціонального стану відбулася при застосуванні нервово-м'язової релаксації та дихальних вправ у комбінації з ароматерапією. Ефективними також виявилися функціональна музика та самомасаж біологічно активних точок. У свою чергу застосування фітотерапевтичних методів, зокрема напоїв із лікарських рослин, не показало статистично достовірного результату. У ході роботи також підтверджено ефективність використання VR-методів у процесі психологічної підготовки пожежних-рятувальників з метою формування окремих компонентів психологічної готовності до завдань професійної діяльності. **Висновки.** Таким чином, досліджувані технології можуть використовуватися в практичній роботі психологів у кабінеті психологічного розвантаження пожежних-рятувальників із метою відновлення й оптимізації функціональних станів та формування психологічної готовності до завдань професійної діяльності з гасіння пожеж і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного й воєнного характеру.

Ключові слова: професійна діяльність, психологічний супровід, психологічна готовність, функціональний стан, відновлення.

Вступ

Пожежні-рятувальники Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України) здійснюють свою професійну

activity in the special and extreme conditions. The specificity of such conditions is characterized by the constant influence of adverse environmental factors, significant physical exertion, lack of time and information, exceptionally fast pace of actions, high responsibility for the results of activities (Kryshtal, 2021).

Studies (Aleksandrov, 2020; Kryshtal et al., 2021) show that work under the conditions of fires leads to a decrease in the energy supply function of human body systems, a deterioration of mental processes, and a progressive decrease in work capacity. Firefighters-rescuers have a high probability of developing of nervous and somatic pathology, a state of mental maladaptation.

This requires the development and application of special technologies that include the use by the psychologist of such forms and methods of psychological support of the professional activity of the above-mentioned subjects, which would allow ensuring the permanent professional capacity, preservation of somatic and mental health.

The organizational form of the application of such forms and methods of psychological support in the units of the SES of Ukraine are the psychological relief rooms (hereinafter referred to as PRR) (Vyshnevskiy, 2019; Cherednychenko, 2021).

The first prototypes of psychological relief rooms appeared in the 20th century. In the late 1970s such rooms were developed in the Netherlands, but they were considered to be a means of entertainment not therapy. By the end of the 1980s in England the rehabilitators began to use the PRR for therapeutic purposes. The first studies related to the architectural and planning project of the psychological relief room, its aesthetic design, special lighting were carried out by Y. N. Vorobeynik. The substantiation of the first forms and methods of the PRR work in the 80s of the 20th century was performed by V. M. Zvonikov and A. S. Rozen.

The current state of the raised problem is characterized by the lack of targeted research of the justification of appropriate technologies of the psychologist's work in the PRR and a complex assessment of their effectiveness. At the same time the scientists have focused on the development of psycho-correctional and restorative techniques

діяльність в особливих та екстремальних умовах. Специфіка таких умов характеризується постійним впливом несприятливих факторів навколишнього середовища, значним фізичним навантаженням, дефіцитом часу та інформації, винятково швидким темпом дій, високою відповідальністю за результати діяльності (Кришталь, 2021).

Проведені дослідження (Александров, 2020; Кришталь та ін., 2021) показують, що робота на пожежах призводить до зниження функції енергозабезпечення систем організму людини, погіршення психічних процесів, прогресуючого зниження працездатності. У пожежних-рятувальників велика ймовірність виникнення нервової та соматичної патології, стану психічної дезадаптації.

Зазначене вимагає розробки та застосування спеціальних технологій, які передбачають використання психологом таких форм і методів психологічного супроводу професійної діяльності вищевказаних суб'єктів, які дозволили б забезпечити сталу професійну працездатність, збереження соматичного та психічного здоров'я.

Організаційною формою застосування таких форм і методів психологічного супроводу в підрозділах ДСНС України є кабінети психологічного розвантаження (далі – КПП) (Вишневський, 2019; Чередниченко, 2021).

Найперші прообрази кабінетів психологічного розвантаження почали з'являтися у ХХ столітті. Наприкінці 1970-х рр. такі кабінети були розроблені у Нідерландах, проте вони вважалися засобом розваги, а не терапії. До кінця 1980-х рр. в Англії реабілітологи стали використовувати КПП із терапевтичною метою. Перші дослідження, які стосувалися архітектурно-планувального проекту кабінету психологічного розвантаження, його естетичного оформлення, спеціального освітлення, були зроблені Я. Н. Воробейніком. Обґрунтування перших форм і методів роботи КПП усередині 80-х років ХХ століття проведено В. М. Звоніковим та А. С. Роменом.

Сучасний стан порушеної проблематики характеризується відсутністю цілеспрямованих досліджень з обґрунтування відповідних технологій роботи психолога у кабінеті

working with the certain individuals, age and professional groups in the process of psychotherapeutic practice.

Thus, the forms and methods of deep psychocorrection (Yatsenko, 2008), correction of mental states of children (Smith, 2014), age psychocorrection of adolescents and young men (Kuzikova, 2020), restoration of personality after traumatic events (Tytarenko, 2019) were substantiated. As for the subjects of professional activity, the undisputed preference was given to military personnel participating in combat operations in relation to psychological work at the recovery stage (Agaev et al., 2017), combat stress and ways to overcome it (Tyutyunnyk, 2020), therapy for depression and anxiety (Chen, Nehrig, Wash, & Wang, 2020), prevention of psychotraumatization (Kokun et al., 2021), etc.

At the same time the problem of development, implementation and establishment of the effectiveness of modern technologies, and accordingly the forms and methods of work of the psychologist in the PRR of the fire and rescue staff of the State Emergency Service of Ukraine still remain outside the attention of scientists.

The use of PRR by the psychologists in fire protection units started in 1990. One of the first documents that regulated the creation and functioning of such rooms were the recommendations of the Ministry of Internal Affairs "About the psychological relief room for the staff of the fire protection units" (Cherednychenko, 2021).

In the units of the State Fire Protection of the Ministry of Emergencies of Ukraine (ME), and now of the State Emergency Service of Ukraine, PRR were created and continue to function in accordance with the order of the Ministry of Emergencies of Ukraine № 103 dated 10.04.2003 "On approval of the Regulation of the psychological relief room for the personnel of the State Fire Guard", as well as the order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine № 747 dated 31.08.2017 "On approval of the Procedure of the psychological support in the State Emergency Service of Ukraine".

It is important to note that the first of the documents, namely the order of the Ministry of Emergencies of Ukraine № 103 of 10.04.2003, although it has the profile characteristics in this

психологічного розвантаження та комплексної оцінки їхньої ефективності. Водночас науковцями зосереджено увагу на розробці психокорекційних та відновлювальних технік при роботі із окремими індивідами, віковими і професійними групами у процесі психотерапевтичної практики.

Так, були обґрунтовані форми і методи глибокої психокорекції (Яценко, 2008); корекції психічних станів дітей (Сміт, 2014); вікової психокорекції підлітків та юнаків (Кузікова, 2020); відновлення особистості після травматичних подій (Титаренко, 2019). Щодо суб'єктів професійної діяльності, то тут беззаперечною перевагою надавалася військовослужбовцям-учасникам бойових дій стосовно психологічної роботи на етапі відновлення (Агаєв та ін., 2017), бойового стресу та шляхів його подолання (Тютюнник, 2020), терапії депресії та тривоги (Chen et al., 2020), профілактики психотравматизації (Кокун та ін., 2021) тощо.

Разом із цим, досі поза увагою науковців залишається проблематика розробки, впровадження та встановлення ефективності сучасних технологій, а відповідно форм і методів роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження пожежно-рятувального складу Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Використання психологами кабінетів психологічного розвантаження в пожежній охороні було започатковано у 1990 році. Одним із перших документів, який регламентував створення та функціонування таких кабінетів, були рекомендації Міністерства внутрішніх справ "Про кабінет психологічного розвантаження особового складу підрозділів пожежної охорони" (Чередниченко, 2021).

У підрозділах Державної пожежної охорони Міністерства з питань надзвичайних ситуацій України (МНС), а нині Державної служби України з надзвичайних ситуацій, кабінети психологічного розвантаження створювалися та продовжують функціонувати відповідно до наказу Міністерства з питань надзвичайних ситуацій України №103 від 10.04.2003 "Про затвердження Положення про кабінет психологічного розвантаження особового складу Державної пожежної охорони", а також наказу Міністерства внутрішніх

field of activity, it contains a limited number of forms and methods of work of a psychologist in the PRR and currently does not fully correspond to the modern content of professional activities of firefighters-rescuers. Another normative legal act, the order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine № 747 dated to 31.08.2017, is quite general regarding the raised topic and contains only a specified list of the appropriateness of the material and technical support of such rooms (Fomych et al., 2021).

The mentioned above facts determine the need of a systematic approach to solving the tasks of re-evaluating the content of the psychologist's work in the PRR, which lies in the context of improvement of existing forms and methods, as well as the development and verification of the effectiveness of modern practices for the correction and restoration of the functional states, preservation of somatic and mental health of firefighters-rescuers, relevant to the content and conditions of their activity, corresponding to the current state of psychological science and practice.

Because the task of development and substantiation of the modern technologies for the work of a psychologist in the PRR for firefighters-rescuers was solved in the course of the scientific research work "Development of methodological recommendations for the implementation of innovative forms of work of the psychological relief room for firefighters-rescuers of the State Emergency Service of Ukraine" (state registration number 0121U109204), the next task was to evaluate their effectiveness.

The purpose of the article is an experimental verification of modern technologies' effectiveness, covering the appropriate forms and methods of work of the psychologist in the psychological relief room for firefighters-rescuers.

Hypothesis. The application of the substantiated technologies of psychologist work in the psychological relief room for firefighters-rescuers will contribute to the optimization of the functional states and formation of psychological readiness of firefighters-rescuers of the State Emergency Service of Ukraine for performing the tasks of professional activity.

справ України № 747 від 31.08.2017 "Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій".

Варто зазначити, що перший із наведених документів, а саме наказ МНС України №103 від 10.04.2003, хоча і є профільним за цим напрямком діяльності, проте містить обмежену кількість форм і методів роботи психолога у КПР та нині не повною мірою відповідає сучасному змісту професійної діяльності пожежних-рятувальників; інший нормативно-правовий акт, наказ МВС України №747 від 31.08.2017, є досить загальним із порушеної проблематики і містить лише уточнений перелік належності матеріального та технічного забезпечення таких кабінетів (Фомич та ін., 2021).

Вищезазначене зумовлює потребу системного підходу до вирішення завдань із переоцінки змісту роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження, що лежить у площині удосконалення наявних форм та методів, а також розробки й перевірки ефективності сучасних практик з корекції та відновлення функціональних станів, збереження соматичного та психічного здоров'я пожежних-рятувальників, релевантних змісту й умовам їхньої діяльності, відповідних сучасному стану психологічної науки та практики.

Оскільки завдання щодо розробки та обґрунтування сучасних технологій роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження пожежних-рятувальників нами було розв'язано в ході виконання науково-дослідної роботи "Розробка методичних рекомендацій щодо впровадження інноваційних форм роботи кабінету психологічного розвантаження пожежних-рятувальників ДСНС України" (номер держреєстрації 0121U109204), наступне завдання полягало в оцінці їхньої ефективності.

Метою статті є експериментальна перевірка ефективності застосування сучасних технологій, що охоплюють відповідні форми і методи роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження пожежних-рятувальників.

Гіпотеза. Застосування обґрунтованих нами технологій роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження

Methods

Participants. In order to establish the effectiveness of the use of modern technologies, including the appropriate forms and methods of the psychologist work in the PRR for firefighters-rescuers of the SES of Ukraine, a representative sample of firefighters-rescuers was involved in the number of $n=80$ people, whose average age was 34 years, with 8-10 years of experience. Subsequently for the purpose of the research, the sample was divided into two groups: experimental ($n_1=40$) and control ($n_2=40$). The activities were conducted with the staff of the experimental group using appropriate forms and methods of work. The control group was considered to be a reference group and was used to compare the effectiveness of the proposed activities.

The experts represented by 5 psychologists of the SES of Ukraine (experience of work is 10-12 years) classified all respondents into two subgroups: the first subgroup (S-1) included firefighters-rescuers with a high level of functional status and corresponding results of training; the second (S-2) – firefighters-rescuers with a low level of functional status and medium and low indicators of training.

Respondents included in subgroup S-1 were characterized by activeness, were energetic, showed interest to the research, easily contact, and felt good. On the contrary, among the respondents of subgroup S-2 fatigue, lethargy, irritability and indifference to the research were noticed. They had lower scores in most indicators.

The experimental and control groups included an equal number of respondents from subgroups S-1 and S-2.

The organization of research. The research-experimental work consisted of two main stages: in the first stage we substantiated the diagnostic techniques of the functional state of firefighters-rescuers, the forms and methods of its correction and recovery, measures of psychological readiness to perform assigned tasks; in the second stage an express diagnostics of the current functional state was carried out in order to select appropriate forms and methods of recovery (correction), determining their effectiveness, as well as the success of the application of measures

пожежних-рятувальників сприятиме оптимізації функціональних станів і формуванню психологічної готовності пожежних-рятувальників ДСНС України до завдань професійної діяльності.

Методи

Учасники. З метою встановлення ефективності застосування сучасних технологій, що охоплюють відповідні форми і методи роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження пожежних-рятувальників ДСНС України, нами було залучено репрезентативну вибірку пожежних-рятувальників у кількості $n=80$ осіб, середній вік яких склав 34 роки, зі стажем на посаді 8-10 років. У подальшому, в цілях проведення дослідження, вибірку було розділено на дві групи: експериментальну ($n_1=40$) та контрольну ($n_2=40$). З особовим складом експериментальної групи були проведенні заходи із використанням відповідних форм і методів роботи. Контрольна група вважалась еталонною та використовувалася нами для порівняння ефективності запропонованих заходів.

Експертами, якими виступили 5 психологів ДСНС України (стаж роботи 10-12 років), була проведена класифікація усіх респондентів на дві підгрупи: до першої підгрупи (П-1) увійшли пожежні-рятувальники з високим рівнем функціонального стану та відповідними результатами службової підготовки; до другої (П-2) – пожежні-рятувальники з низьким рівнем функціонального стану та середніми й низькими показниками службової підготовки.

Респонденти, які увійшли до підгрупи П-1, характеризувалися активністю, були енергійними, виявляли цікавість до дослідження, легко йшли на контакт, мали гарне самопочуття. У респондентів підгрупи П-2, навпаки, помічено втомлюваність, в'ялість, роздратованість, байдужість до дослідження. У них спостерігалися знижені оцінки за більшістю показників.

До складу експериментальної та контрольної груп увійшла рівна кількість респондентів із підгруп П-1 та П-2.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота складалася

for the formation of firefighters-rescuers' psychological readiness.

The assessment of the effectiveness of the recovery of the functional states of the respondents and measures for the formation of psychological readiness was carried out on the basis of a comparison of the data before and after the use of the corresponding methods.

Variables. The list of the studied variables consisted of: a) psycho-emotional states; b) activation and functional asymmetry of the cerebral hemispheres; c) location of acupuncture points; d) mobility-inertia of the nervous system.

Procedure and instruments. The diagnostic complex of evaluating the effectiveness of the proposed forms and methods for recovering the functional states of firefighters-rescuers consists of: *physiotherapy* (aromatherapy methods, color effects); *phytotherapy* (cocktails and teas from medicinal herbs and plants that have adaptogenic and psychoanalaptic properties); *psychotherapy* (art therapy methods, body-oriented methods), *reflexology* (acupuncture, massage of biologically active points); *cyber therapy* (virtual reality methods) and included the following methods: the method for assessing the level of mental capacity based on the magnified quasi-stationary potential (QSP) (Malikov et al., 2006); the method of researching the changes in the general activation of the cerebral hemispheres (Malikov et al., 2006); Luscher color test (for the study of the total deviation from the autogenic norm and the autogenic coefficient (AC) (Korolchuk, Myronets, Osiodlo et al., 2015); a technique for diagnostics of well-being, activity, mood (WBAM) (Kodlubovska, 2020); dynamometry (D) (Malikov et al., 2006). To assess the level of psychological readiness, a survey of actual heads and an analysis of the results of official training (functional, psychological, pre-medical) were used. The development of a generalized indicator for assessing the functional state of firefighters-rescuers was carried out using an expert method for analysis of hierarchies (Saaty & Kearns, 1985).

Statistical analysis. Student's t-test was used for checking the statistical hypotheses regarding the difference in the means. The computer program SPSS 19.0 was used for statistical processing of the obtained data.

з двох основних етапів: на першому нами були обґрунтовані методики діагностики функціонального стану пожежних-рятувальників, форми й методи його корекції та відновлення, заходи формування психологічної готовності до виконання завдань за призначенням; на другому проводилася експрес-діагностика поточного функціонального стану для підбору відповідних форм та методів відновлення (корекції), вставлення їхньої ефективності, а також успішності застосування заходів з формування психологічної готовності пожежних-рятувальників.

Оцінка ефективності відновлення функціональних станів респондентів, заходів із формування психологічної готовності здійснювалася на основі порівняння даних до використання відповідних методів і після них.

Змінні. Перелік досліджуваних змінних склали: а) психоемоційні стани; б) активізація й функціональна асиметрія півкуль головного мозку; в) розташування акупунктурних точок; г) рухливість-інертність нервової системи.

Процедура та інструменти. До діагностичного комплексу оцінки ефективності запропонованих форм і методів відновлення функціональних станів пожежних-рятувальників, а саме: *фізіотерапії* (ароматерапевничні методи, кольорові впливи); *фітотерапії* (коктейлі та чаї з лікарських трав і рослин, що мають адаптогені та психоаналептичні властивості); *психотерапії* (арт-терапевтичні методи, тілесно-орієнтовані методи), *рефлексотерапії* (акупунктура, масаж біологічно активних точок); *кібертерапії* (методи віртуальної реальності), увійшли такі методики: методика оцінки рівня психічної працездатності за величчю квазістаціонарного потенціалу (КСП) (Маліков, Сватъєв, Богдановська, 2006); методика дослідження зміни загальної активізації півкуль головного мозку (Маліков, Сватъєв, Богдановська, 2006); кольорний тест Люшера (для дослідження загального відхилення (ЗВ) від аутогенної норми та вегетативний коефіцієнт (ВК) (Корольчук, Миронець, Осюдола та ін., 2015); методика діагностики самопочуття, активності, настрою (САН) (Кодлубовська, 2020); динамометрія (Д) (Маліков, Сватъєв, Богдановська, 2006). Для

Results

Choosing appropriate technologies for psychologist's work with the personnel of fire and rescue units, we realize that the recovery process first of all should focus on the inclusion of its own mechanisms of regulation of the vital activity of the body of fire-rescuers, therefore in our work we used a restorative complex of reflex-therapeutic, psychotherapeutic, phyto-therapeutic and physiotherapeutic methods which corresponded to actual requests for recovery of the specific functional states of firefighters-rescuers at the time of the study. In order to check the possibilities of VR-methods in the practice of psychological training, they were also included in the program of our research.

According to the results of the work, self-massage of biologically active points (BAP) was included in the program for restoring the functional states of fire-rescuers among reflexotherapy methods. It has an excitatory or inhibitory effect (depending on the method) on the vegetative nervous system, increases arterial blood supply, regulates the activity of the endocrine glands, soothes pain, reduces nervous and muscle tension (Sivolap, 2014). BAP were determined with the help of the device "Activator AC-6".

The mechanical influence was applied to points G-16, E-36, C-6, TR-5 to relieve fatigue; to normalize the psycho-emotional state the points G-16, 17, 76 on the ear and point MS-8 on the hand were massaged. For the prevention of lethargy – the points VG-25, VC-24, BM-86 were massaged. Self-massage of these points relieves drowsiness, activates the cognitive functions of the brain. The choice of points was determined not only by their effectiveness, but also by their placement on the body because it was necessary to ensure the possibility of self-massage of these points during the professional activity of firefighters-rescuers. According to the request of the respondents the general health hardware self-massage of the upper and lower extremities was also used.

Psychotherapy included the body-oriented methods, in particular, neuromuscular relaxation, breathing exercises, which were used to relieve emotional tension (calming) and speed up recovery processes at various levels. The

оцінки рівня психологічної готовності нами було використано опитування безпосередніх начальників та аналіз результатів службової підготовки (функціональної психологічної, домедичної). Розробка узагальненого показника оцінки функціонального стану пожежних-рятувальників здійснювалася з використанням експертного методу аналізу ієрархій (Saaty, Kearns, 1985).

Статистичне аналізування. У роботі використано t-критерій Стьюдента для перевірки статистичних гіпотез щодо різниці середніх. Статистична обробка отриманих даних була проведена за допомогою комп'ютерної програми SPSS 19.0.

Результати

При підборі відповідних технологій роботи психолога з особовим складом пожежно-рятувальних підрозділів ми виходили з того, що процес відновлення повинен, у першу чергу, орієнтуватися на включення власних механізмів регуляції життєдіяльності організму пожежних-рятувальників, тому у роботі нами було використано відновлювальний комплекс із рефлексотерапевтичних, психотерапевтичних, фітотерапевтичних та фізіотерапевтичних методів, що відповідав актуальним запитам відновлення конкретних функціональних станів пожежних-рятувальників на момент проведення дослідження. З метою перевірки можливостей VR-методів у практиці психологічної підготовки, їх також було включено до програми нашого дослідження.

За результатами проведеної роботи до програми відновлення функціональних станів пожежних-рятувальників серед рефлексотерапевтичних методів нами було включено самомасаж біологічно активних точок (БАТ), що має збуджувальну або гальмівну дію (залежно від методики) на вегетативну нервову систему, посилює артеріальне кровопостачання, регулює діяльність роботи залоз внутрішньої секреції, заспокоює біль, знижує нервову та м'язову напруженість (Сиволап, 2014). БАТ визначалися за допомогою приладу "Активациометр АЦ-6".

Так, для зняття втоми здійснювався механічний вплив на точки G-16, E-36, C-6, TR-5;

psychotherapeutic effect of these methods was enhanced by the use of essential oils with rose and rosemary aromas. Their components clean up the respiratory tract, increase blood circulation, activate the activity of endocrine glands, stimulate the protective functions of the body, and also tone and relax (Kodlubovska, 2020).

The functional music as a means of coping with stress and fatigue was represented by the musical pieces "Moonlight Sonata" by L. Beethoven, "Symphony" by J. Haydn, "Prelude in E minor No. 4" by F. Chopin, "Italian Concerto" by I. Bach (Cret, Levchuk, 2021).

The use of the phyto-therapeutic drinks from medicinal plants (zizyphus, licorice, wheat) was aimed to obtain the general strengthening, tonic effects (Kurebayashi, Turrini, Kuba, Shimizu, Takiguch, 2016).

VR-methods were aimed at the acquaintance of the personnel with the peculiarities of extinguishing fires in the conditions of military operations; the formation of visual and auditory ideas about the factors, conditions and circumstances of emergencies that significantly reduces the psychological effect of their novelty; mastering the tactics of providing the first aid to the injured will contribute to reducing the tension in the real conditions of the operational situation.

The effectiveness of physiotherapeutic, phyto-therapeutic, reflex-therapeutic and psychotherapeutic methods was evaluated by the dynamics of changes in the functional state of firefighters-rescuers of the SES of Ukraine, which was the main indicator for our research.

The average data of general activation of hemispheres correspond to the optimal state which determines the normal work capacity, mental activity and energy of a person. The deviations from the average values in one direction or another are associated with a decrease in the efficiency of the activity and functioning of the organism. High values of general activation of hemispheres show the overexcitement of a person, low values demonstrate a passive state of a person. The choice of the method of influence on the respondents' functional state was determined by its level.

The success of using VR-methods was determined by the level of development

для нормалізації психоемоційного стану масажувалися точки G-16, 17, 76 на вусі і точка MC-8 на руці. Для профілактики млявості – точки VG-25, VC-24, VM-86. Самомасаж цих точок знімає сонливість, активізує когнітивні функції мозку. Вибір точок визначався не лише їхньої дієвістю, але й розміщенням на тілі, так як необхідно було забезпечити можливість здійснювати самомасаж цих точок у процесі професійної діяльності пожежних-рятувальників. За бажанням респондентів також був використаний загальнооздоровчий апаратний самомасаж верхніх та нижніх кінцівок.

Психотерапія включала тілесно-орієнтовані методи, зокрема нервово-м'язову релаксацію, дихальні вправи, що використовувалися з метою зняття емоційної напруженості (заспокоєння) та прискорення відновлювальних процесів різних рівнів. Психотерапевтичний ефект від зазначених методів посилювався використанням ефірних олій з ароматами троянди та розмарину. Їх компоненти очищають дихальні шляхи, посилюють кровообіг, активують діяльність ендокринних залоз, стимулюють захисні функції організму, а також тонізують та розслабляють (Кодлубовська, 2020).

Функціональна музика як засіб боротьби зі стресом, переважною, була представлена музичними творами "Місячна соната" Л. Бетховена, "Симфонія" Й. Гайдна, "Прелюдія мі мінор №4" Ф. Шопена, "Італійський концерт" І. Баха (Крет, Левчук, 2021).

Вживання фітотерапевтичних напоїв із лікарських рослин (зізіфус, солодка, пшениця) було направлено на отримання загальнозміцнюючого, тонізуючого ефектів (Kurebayashi et al., 2016).

VR-методи були спрямовані на ознайомлення особового складу з особливостями гасіння пожеж в умовах військових дій; формування зорових та слухових уявлень про фактори, умови та обставини надзвичайних ситуацій, що значною мірою знижує психологічний ефект їх новизни; оволодіння тактикою надання домедичної допомоги постраждалим сприятиме зменшенню напруженості в реальних умовах оперативної обстановки.

Ефективність фізіотерапевтичних, фітотерапевтичних рефлексотерапевтичних

of pre-medical care skills (methods of applying a tourniquet, performing resuscitation actions), which was established during the practical exercises on a mannequin; as well as by the level of awareness of the psychological peculiarities of professional activity in the conditions of military actions, the formation of perceptual images of the circumstances of the emergencies (was defined during the interview).

We used 10 independent indicators and 5 methods to assess the dynamics of changes in the functional state of firefighters-rescuers. However, operating with a large number of indicators explained the inconvenience of interpretation in certain contradictory situations, in which the values of some indicators showed the insufficient level of the respondents' functional state, while the values of other indicators made it possible to diagnose its high level. To prevent such situation, with the help of the computer program Expert Choice, created on the well-known expert method of analysis of hierarchies (Saaty & Kearns, 1985), a generalized indicator (GI) of the functional state of firefighters-rescuers was developed (Table 1).

On the basis of discriminant analysis, we calculated the optimal linear combination of 10 indicators, with the help of which the total sample of 80 people was most reliably divided into groups S-1 and S-2. In the process of statistical analysis for improving the informative value of the indicators, a preliminary transformation of the general activation of hemispheres (GAH) indicator was applied in the form of $y = [5 - M]$, where 5 is the optimal value of the GAH indicator in points, M is the initial indicator in points. This allows reducing the classification error by 10% and increasing the significance of the linear discriminant function.

In the process of the research, we obtained a linear discriminant function for generalization of the assessment of the functional state of firefighters-rescuers according to 10 indicators: $G = .41M_1 + 2.13M_2 + 1.68M_3 + 1.07M_4 - .96M_5 - .47M_6 + 2.98M_7 - .089M_8 + .008M_9 - 40.21M_{10}$,

where M_1 is the average group value of the muscle strength indicator of the right hand (D_r); M_2 is the average group value of the mental performance indicator by the value of the quasi-

та психотерапевтичних методів оцінювали за динамікою змін функціонального стану пожежних-рятувальників ДСНС України, який був основним показником для нашого дослідження. Середні дані ЗАП відповідають оптимальному стану, який детермінує нормальну працездатність, розумову активність та енергійність людини. Відхилення від середніх величин в той чи інший бік пов'язані зі зниженням ефективності діяльності й функціонування організму. Високі показники ЗАП вказують на перезбудження людини, низькі – на пасивний стан. Вибір методу впливу на функціональний стан респондентів визначався його рівнем.

Успішність застосування VR-методів визначали за рівнем сформованості навичок надання домедичної допомоги (способів накладання турнікету, виконання реанімаційних дій), що встановлювався під час виконання практичних вправ на манекені; а також за рівнем обізнаності про психологічні особливості професійної діяльності в умовах військових дій, сформованості перцептивних образів обставин надзвичайних ситуацій (визначався під час співбесіди).

Для оцінки динаміки змін функціонального стану пожежних-рятувальників нами були використані 10 незалежних показників та 5 методик. Проте оперування великою кількістю показників обумовило незручність трактування в окремих суперечливих ситуаціях, при яких значення деяких показників вказували на недостатній рівень функціонального стану респондентів, тоді як значення інших показників давали можливість діагностувати його високий рівень. Щоб запобігти подібній ситуації, за допомогою комп'ютерної програми Expert Choice, побудованої на відомому експертному методі аналізу ієрархій (Saaty & Kearns, 1985), був розроблений узагальнений показник (УП) функціонального стану пожежних-рятувальників (табл. 1).

На підставі дискримінантного аналізу нами була розрахована оптимальна лінійна комбінація 10 показників, за допомогою якої загальна вибірка із 80 суб'єктів найбільш надійно ділилася на групи П-1 і П-2. У процесі статистичного аналізу для поліпшення інформативності показників було застосовано

Table 1. Matrix of the approval of expert assessments in determining the generalized indicator of the functional state (GI)
Таблиця 1. Матриця погодження експертних оцінок при визначенні узагальненого показника функціонального стану (УП)

	D_r D_{np}	QSP КПС	WB С	A А	M Н	VC ВК	TD ЗВ	TAH ЗАП	FAH ФАН	AH АП
D_r D_{np}		1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
QSP КПС			1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
WB С				1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
A А					1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
M Н						1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
VC ВК							1.0	1.0	1.0	1.0
TD ЗВ								1.0	1.0	1.0
TAH ЗАП									1.0	1.0
FAH ФАН										1.0
AH АП	Incon: 0.00									

Note: D_r – the strength of the muscles of the right hand; QSP – quasi-stationary potential; WB – well-being; A – activity; M – mood; VC – vegetative coefficient according to the Luscher method; TD – total deviation according to the Luscher method; TAH – total activation of hemispheres; FAH – functional asymmetry of hemispheres; AH – left or right displacement of the level of activation of the brain hemispheres.

Примітка: D_{np} – сила м'язів правої руки; КПС – квазістаціонарний потенціал; С – самопочуття; А – активність; Н – настрій; ВК – вегетативний коефіцієнт за методикою Люшера; ЗВ – загальне відхилення за Люшером; ЗАП – загальна активізація півкуль; ФАН – функціональна асиметрія півкуль; АН – ліво або правостороннє зміщення рівня активізації півкуль мозку.

stationary potential (QSP); M_3 – the average group value of the well-being indicator (WB); M_4 – the average group value of the activity indicator (A); M_5 – the average group value of the mood indicator (M); M_6 – the average group value of the vegetative coefficient indicator (VC); M_7 – the average group value of the total degree of deviation from the autogenous norm (TD); M_8 – the average group value of the indicator of general activation of the brain hemispheres (GAH); M_9 is the average group value of the indicator of functional asymmetry of the cerebral hemispheres (FAH); M_{10} is the average group value of the indicator of the left or right displacement of the activation level of the cerebral hemispheres (AH).

Described linear discriminant function determines the direction vector in the space

попереднє перетворення показника ЗАП у формі $y=[5-M]$, де 5 – оптимальне значення показника ЗАП у балах, М – вихідний показник у балах. Це дозволило зменшити похибку класифікації на 10.0% та збільшити значимість лінійної дискримінантної функції.

У процесі дослідження, нами було отримано лінійну дискримінантну функцію для узагальнення оцінки функціонального стану пожежних-рятувальників за 10 показниками:

$$U = .41M_1 + 2.13M_2 + 1.68M_3 + 1.07M_4 - .96M_5 - .47M_6 + 2.98M_7 - .089M_8 + .008M_9 - 40.21M_{10}$$

де M_1 – середньогрупове значення показника м'язової сили правої руки (D_{np}); M_2 – середньогрупове значення показника психічної працездатності за величиною квазістаціонарного потенціалу (КПС); M_3 – середньогрупове

of the functional state of firefighters-rescuers from high to low. It is also important to determine the limit of the established level of the functional state. To solve this problem, we calculated the thresholds of the level of the functional state for all the researched indicators (see Table 2) according to the methods of M. Malikov et al. (2006).

Substituting the obtained average group values into the formula of the linear discriminant function, the limit value of the discriminant function equal to 5.01 was obtained. A positive value of the discriminant function shows a sufficient level of the functional state of firefighters-rescuers; if the value of the discriminant function is negative, the functional state is evaluated as reduced.

Generalized indicator (GI) allows evaluating the functional state of firefighters-rescuers in different periods of their professional activity. GI was determined in the experimental and control groups both after workloads and after using recovery methods. The obtained results show that the groups, which were the same in quantitative

значення показника самопочуття (С); M_4 – середньогрупове значення показника активності (А); M_5 – середньогрупове значення показника настрою (Н); M_6 – середньогрупове значення показника вегетативного коефіцієнта (ВК); M_7 – середньогрупове значення загального ступеня відхилення від аутогенної норми (ЗВ); M_8 – середньогрупове значення показника загальної активізації півкуль мозку (ЗАП); M_9 – середньогрупове значення показника функціональної асиметрії півкуль головного мозку (ФАН); M_{10} – середньогрупове значення показника ліво або правостороннього зміщення рівня активізації півкуль мозку (АН).

Наведена лінійна дискримінантна функція визначає вектор напрямлення в просторі функціонального стану пожежних-рятувальників від високого до низького. Важливим також є визначення межі встановленого рівня функціонального стану. Для розв'язання цього завдання нами були розраховані пороги рівня функціонального стану для всіх досліджуваних показників (табл. 2) за методиками М. Малікова з авторами (2006).

Table 2. Limit states of level increments of functional state
Таблиця 2. Граничні стани інтервалів рівня функціонального стану

№	Indicators of functional state Показники функціонального стану	Level increments of functional state Інтервали рівня функціонального стану
1.	The strength of the muscles of right hand (D_r) Сила м'язів правої руки ($D_{пр}$)	≥ 40 kg
2.	Quasi-stationary potential (QSP) Квазістаціонарний потенціал (КПС)	> 3 points
3.	Well-being (WB) Самопочуття (С)	> 4 points
4.	Activation (A) Активність (А)	> 4 points
5.	Mood (M) Настрій (Н)	> 4 points
6.	Vegetative coefficient according to the Luscher method (VC) Вегетативний коефіцієнт за методикою Люшера (ВК)	$> .8$ с. у.
7.	Total deviation according to the Luscher method (TD) Загальне відхилення за Люшером (ЗВ)	< 16 с. у.
8.	General activation of the hemispheres (ГАН) Загальна активізація півкуль (ЗАП)	> 3 points
9.	Functional asymmetry of the hemispheres (ФАН) Функціональна асиметрія півкуль (ФАН)	> -1 с. у.
10.	Left or right displacement of the level of activation of the brain hemispheres (АН) Ліво або правостороннє зміщення рівня активізації півкуль мозку (АН)	> -9 MV

ratios at the beginning, later begin to differ significantly.

The study of firefighters-rescuers of the control group after professional workloads showed that 19.0% of the respondents had a reduced level of the functional state, 32.0% had a medium level, and 49% had an optimal level. The generalized average indicator of the functional state in the group is 4.7 c.u. After a two-hour rest the GI of the functional state of these respondents decreased to 4.2 c.u. At the same time the reduced level of functional state remained in 18.0% of the respondents of the group, the medium level increased to 36.0%, and the optimal level decreased to 46.0% (Fig. 1).

The corresponding study in the experimental group showed that 22.0% of firefighters-rescuers had a low level of the functional state, 35% – had a medium level and 43% had an optimal level. The generalized average indicator of the functional state in the experimental group was 5.3 c. u.

After the application of the recommended recovery methods the GI of the functional state significantly improved to 6.2 c.u. in the experimental group. At the same time the number of the respondents with a low level of the functional state decreased to 14.0%, a medium level – 27.0%. In turn the percentage of the respondents with

Підставляючи отримані середньогрупові значення у формулу лінійної дискримінантної функції, отримано граничне значення дискримінантної функції, що дорівнює 5.01. Позитивне значення дискримінантної функції свідчить про достатній рівень функціонального стану пожежних-рятувальників; якщо значення дискримінантної функції негативне, функціональний стан оцінюється як знижений.

Узагальнений показник (УП) дає можливість оцінити функціональний стан пожежних-рятувальників у різні періоди їхньої професійної діяльності. УП визначався в експериментальній та контрольній групах як після професійних навантажень, так і після використання методів відновлення. Отримані результати свідчать, що групи, які на початку були однакові в кількісних співвідношеннях, у подальшому починають істотно відрізнятися.

Дослідження пожежних-рятувальників контрольної групи після професійних навантажень показало, що у 19.0% респондентів знижений рівень функціонального стану, у 32.0% – середній, у 49.0% – оптимальний. Узагальнений середній показник функціонального стану в групі складає 4.7 ум. од. Після двогодинного відпочинку УП функціонального стану даних респондентів знизився до

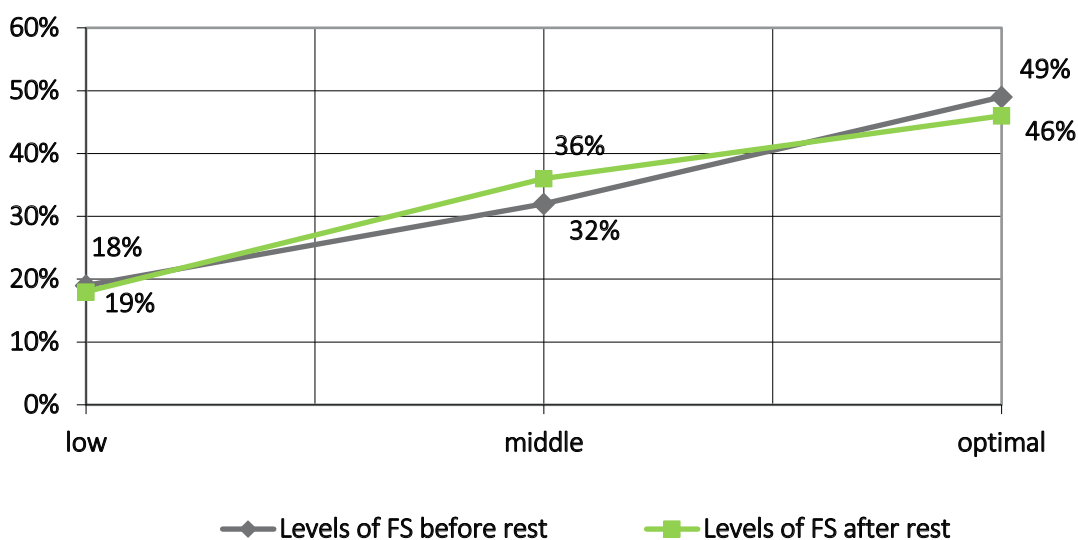

Fig. 1. Dynamics of changes in the functional state (FS) of the firefighters-rescuers of the control group
Рис. 1. Динаміка змін функціонального стану (ФС) пожежних-рятувальників контрольної групи

an optimal level, on the contrary, increased to 59.0% (Fig. 2).

Therefore, the respondents of the control group, who did not experience the recovery methods, had the deteriorating functional state, while the functional state in the firefighters-rescuers of the experimental group had improved on a statistically significant level ($t= 2.75$, while $p<.05$).

It seems interesting to study the effectiveness of individual recommended methods (Tabl. 3). Thus, the improvement of the functional state occurred in the case of using the neuromuscular relaxation ($t=2.68$) and breathing exercises ($t=2.55$) in combination with aromatherapy ($t=2.15$). The use of functional music ($t=2.11$) and BAP self-massage ($t=2.88$) turned out to be quite effective (positive effect was observed in 4 out of 6 cases of its use). At the same time the use of phyto-therapeutic methods, in particular drinks made from medicinal plants, did not show a statistically significant result ($t=1.89$), despite a small increase in absolute values. It has been found out that the reflexotherapy effects were appropriate in the cases where other methods of correcting the functional state did not give a positive effect.

In turn, the use of VR-methods showed quite high success results in terms of the formation

4.2 ум. од. При цьому знижений рівень функціонального стану залишився у 18% респондентів групи, середній – зріс до 36.0%, оптимальний зменшився до 46.0% (рис. 1).

Відповідне дослідження в експериментальній групі виявило 22.0% пожежних-рятувальників із низьким рівнем функціонального стану, 35.0% – зі середнім та 43.0% – з оптимальним. Узагальнений середній показник функціонального стану в експериментальній групі склав 5.3 ум. од.

Після застосування рекомендованих нами методів відновлення в експериментальній групі УП функціонального стану суттєво покращився до 6.2 ум. од. При цьому кількість респондентів із низьким рівнем функціонального стану зменшилася до 14.0%, середнім – 27.0%. У свою чергу, відсоток респондентів із оптимальним рівнем навпаки зріс до 59.0% (рис. 2).

Отже, у респондентів контрольної групи, до яких не були застосовані методи відновлення, функціональний стан погіршився, у той час як у пожежних-рятувальників експериментальної групи він покращився на статистично достовірному рівні ($t= 2.75$, при $p<.05$).

Цікавим видається для нас дослідження ефективності окремих рекомендованих нами

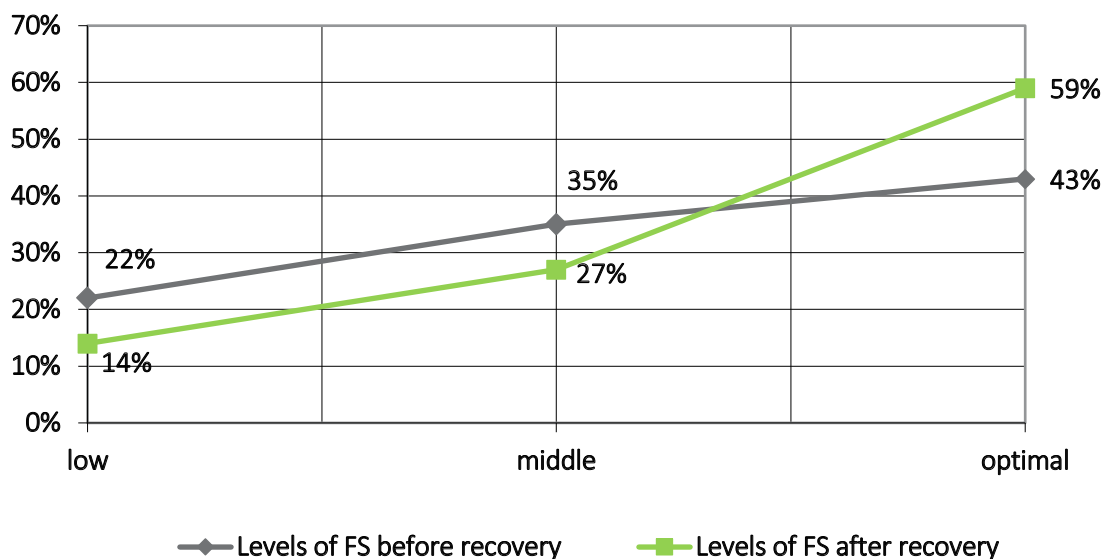

Fig. 2. The dynamics of changes in the functional state (FS) of the firefighters-rescuers of the experimental group
Рис. 2. Динаміка змін функціонального стану (ФС) пожежних-рятувальників експериментальної групи

Table 3. The results of the use of forms and methods among the firefighters-rescuers of the experimental group
Таблиця 3. Результати застосування форм та методів у пожежних-рятувальників експериментальної групи

Methods Методи	M ± SD, before using the method M ± SD, до застосування методу	M ± SD, after using the method M ± SD, після застосування методу	t
Neuromuscular relaxation Нервово-м'язова релаксація	4.67±1.12	5.89±1.79	2.68
Breathing exercises Дихальна гімнастика	7.50±1.59	8.31±1.10	2.55
Functional music Функціональна музика	2.15±1.66	3.07±1.45	2.11
Aromatherapy Ароматерапія	2.60±1.10	3.28±1.36	2.15
Self-massage of biologically active points Масаж БАТ	3.01±1.28	5.18±1.07	2.88
Physiotherapeutic drinks Фітотерапевтичні напої	2.05±1.21	2.38±1.12	1.89
VR-activity without diving VR-заняття без занурення	40±2.36	62±2.49	2.13
VR-activity with deep diving VR-заняття з повним зануренням	47±2.14	78±2.88	2.57

Note: M – average group generalized indicator (GI) of the functional state of firefighters-rescuers in c.u., except data concerning the use of VR methods, where M – average group indicator in y %; SD – standard deviation; t – Student's criteria, while p<.05

Примітка: M – середньогруповий узагальнений показник (УП) функціонального стану пожежних-рятувальників в ум. од., окрім даних щодо застосування методів VR, де M – середньогруповий показник у %; SD – стандартне відхилення; t – критерій Стьюдента, при p<.05

of skills in providing pre-medical care. The learned techniques of applying a tourniquet, performing the pulmonary ventilation and artificial heart massage in the virtual space were confirmed in the process of working on the mannequin, in 31 cases out of 40 they were performed correctly, that is 78.0% (t=2.57) of the success rate of the group. The interview with the respondents showed a high level of knowledge about the psychological peculiarities of the professional activity of the firefighters-rescuers in the conditions of military actions and perceptual images about the factors, conditions, and circumstances of operational actions in the vast majority of the respondents (62.0%, t=2.13).

Discussion

The results of the analysis of the problem of psychological support of the professional activity of the firefighters-rescuers of the SES of Ukraine proved the need of modern technologies'

методів (табл. 3). Так, покращення функціонального стану відбулося при застосуванні нервово-м'язової релаксації (t=2.68) та дихальних вправ (t=2.55) в комбінації з ароматерапією (t=2.15). Достатньо ефективним виявилось застосування функціональної музики (t=2.11) та самомасажу БАТ (t=2.88), де із 6 випадків його застосування у 4 спостерігався виражений позитивний ефект. Водночас застосування фітотерапевтичних методів, зокрема напоїв з лікарських рослин, не показало статистично достовірного результату (t=1.89), незважаючи на невелике зростання абсолютних величин. Встановлено, що рефлексотерапевтичні впливи доцільні у випадках, коли інші методи корекції функціонального стану не дали вираженого позитивного ефекту.

У свою чергу застосування VR-методів показало досить високі результати успішності щодо сформованості навичок надання домедичної допомоги. Так, засвоєні прийоми накладення турнікету, виконання легеневої вентиляції

introduction of psychologist work in the psychological relief room, relevant to the content and conditions of the professional activity of the specified labor subjects, as well as checking the effectiveness of their application.

The conducted research allows specifying and confirming the results of scientific researches concerning the use of the proposed technologies of the influence on the mental state of a person. Thus, in the scientific literature there are studies about the effectiveness of virtual reality methods in the process of regulating mental tension (Baryshnikova, 2022); the influence of adaptogenic and psychoanaleptic properties of plant substances on reducing the level of negative impact of psychotraumatic factors was proved (Orlov, 2022); the success of using massage for stress relief was verified (Livak, Savchuk, Legankov, 2022); the effectiveness of music therapy in optimizing psycho-emotional states was clarified (Kret, Levchuk, 2021); the positive impact of the aromatherapeutic methods in the controlling of anxiety was found out (Rahmani, Araj-Khodaie, Mohammad-Alizadeh-Charandabi, Esmailpour, Montazeri, & Mirghafourvand, 2023), etc.

The mentioned above scientific investigations provide convincing empirical data regarding the success of using the specified forms and methods both for the purpose of correction and recovery of mental states in the process of psychotherapy practice with individuals and groups in predominantly normal conditions of life. In turn, our research for the first time made it possible to justify the use of relevant technologies and to find out their effectiveness in the process of psychological support of the professional activity of employees in the high-risk sphere of work, in particular, in psychologist's work with firefighters-rescuers of the State Emergency Service of Ukraine in PRR.

The obtained results confirm proposed research hypothesis. They indicate the possibility of wide application of the researched technologies in the practice of the work of psychologists in the PRR in order to optimize and recover the functional states, as well as forming and maintaining the state of psychological readiness of the firefighters-rescuers of the SES of Ukraine to perform tasks assigned to – extinguishing fires, liquidating

та штучного масажу серця у віртуальному просторі знайшли своє підтвердження у процесі роботи на манекені, у 31 випадку із 40 вони були виконанні правильно, що складає 78.0% ($t=2.57$) успішності групи. Співбесіда з респондентами показала високий рівень сформованості знань щодо психологічних особливостей професійної діяльності пожежних-рятувальників в умовах військових дій та перцептивних образів про фактори, умови, обставини оперативних дій у переважній більшості досліджуваних (62.0%, $t=2.13$).

Дискусія

Результати аналізу проблеми психологічного супроводу професійної діяльності пожежних-рятувальників ДСНС України засвідчили необхідність впровадження сучасних технологій роботи психолога в кабінеті психологічного розвантаження, релевантних змісту та умовам професійної діяльності означених суб'єктів праці, а також перевірки ефективності їх застосування.

Проведене дослідження дозволило уточнити та підтвердити результати наукових розвідок щодо використання запропонованих нами технологій впливу на психічний стан людини. Так, у науковій літературі наведені дослідження щодо ефективності методів віртуальної реальності у процесі регуляції психічної напруги (Баришнікова, 2022); доведено вплив адаптогенних та психоаналептичних властивостей рослинних речовин на зменшення рівня негативного впливу психотравмуючих чинників (Орлов, 2022); перевірено успішність застосування масажу для зняття стресу (Лівак та ін., 2022); з'ясовано дієвість музикотерапії при оптимізації психоемоційних станів (Крет, Левчук, 2021); встановлено продуктивність аромотерапевтичних методів в управлінні тривогою (Rahmani et al., 2023) тощо.

Вищезначені наукові розвідки наводять переконливі емпіричні дані щодо успішності використання вказаних форм і методів як з метою корекції, так і відновлення психічних станів у процесі психотерапевтичної практики з індивідами та групами в переважно нормальних умовах життєдіяльності. У свою чергу наше дослідження вперше дозволило

the consequences of man-made, natural and military emergencies.

Moreover, we developed a generalized indicator (GI) of the functional state of the firefighters-rescuers that based on 10 independent variables (M_1 – average group value of the right arm muscle strength indicator (D_r); M_2 – average group value of the indicator of mental performance based on the magnified quasi-stationary potential (QSP); M_3 – average group value of the well-being indicator (WB); M_4 – average group value of the activity indicator (A); M_5 – average group value of the mood indicator (M); M_6 – average group value of the vegetative coefficient indicator (VC); M_7 – average group value of the total degree deviation from the autogenous norm (TD); M_8 – average group value of the index of general activation of the cerebral hemispheres (GAH); M_9 – average group value of the indicator of functional asymmetry of the cerebral hemispheres (FAH); M_{10} – average group value of the indicator of left or right displacement of the activation level of the cerebral hemispheres (AH)) and forms a linear discriminant function:

$$G = .41M_1 + 2.13M_2 + 1.68M_3 + 1.07M_4 - .96M_5 - .47M_6 + 2.98M_7 - .089M_8 + .008M_9 - 40.21M_{10},$$

as well as the calculated thresholds of the level of the functional state for all the investigated indicators ($D_r \geq 40$ kg; QSP > 3 points; WB > 4 points; A > 4 points; M > 4 points; VC > .8 c. u.; TD < 16 c. u.; GAH > 3 points; FAH > -1 c. u.; AH > -9 MV) can be used to assess the dynamics of changes in the functional state of both firefighters-rescuers and other specialists of risky and dangerous types of work.

Conclusions

Thus, in the process of professional activity of the firefighters-rescuers, under the influence of a number of dangerous stress-factors, a severe dynamics of the development of negative functional states was observed. The proposed technologies for recovering of functional states and formation of firefighters-rescuers' psychological readiness showed the positive effect of using appropriate forms and methods even in a single use. Thus, after the application of complex effects, the firefighters-rescuers of the experimental group had an optimization of the generalized indicator

обґрунтувати застосування відповідних технологій та встановити їх ефективність при комплексному використанні у процесі психологічного супроводу професійної діяльності працівників ризиконебезпечної сфери праці, зокрема у роботі психолога в кабінеті психологічного розвантаження пожежних-рятувальників Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Отримані нами результати підтверджують висунуту гіпотезу дослідження та вказують на можливість широкого застосування досліджуваних технологій у практиці роботи психологів в кабінеті психологічного розвантаження з метою оптимізації та відновлення функціональних станів, формування і підтримання стану психологічної готовності пожежних-рятувальників ДСНС України до виконання завдань за призначенням з гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру.

Окрім того, розроблений нами узагальнений показник (УП) функціонального стану пожежних-рятувальників, що ґрунтується на 10 незалежних змінних (M_1 – середньогрупове значення показника м'язової сили правої руки (D_{np}); M_2 – середньогрупове значення показника психічної працездатності за величиною квазістаціонарного потенціалу (КПС); M_3 – середньогрупове значення показника самопочуття (С); M_4 – середньогрупове значення показника активності (А); M_5 – середньогрупове значення показника настрою (Н); M_6 – середньогрупове значення показника вегетативного коефіцієнта (ВК); M_7 – середньогрупове значення загального ступеня відхилення від аутогенної норми (ЗВ); M_8 – середньогрупове значення показника загальної активізації півкуль мозку (ЗАП); M_9 – середньогрупове значення показника функціональної асиметрії півкуль головного мозку (ФАН); M_{10} – середньогрупове значення показника ліво або правостороннього зміщення рівня активізації півкуль мозку (АН)) та складає лінійну дискримінантну функцію: $U = .41M_1 + 2.13M_2 + 1.68M_3 + 1.07M_4 - .96M_5 - .47M_6 + 2.98M_7 - .089M_8 + .008M_9 - 40.21M_{10}$, а також розраховані нами пороги рівня функціонального стану для усіх досліджуваних показників

of the functional state ($t=2.75$), that is the result of the use of such methods: *neuromuscular relaxation* ($t=2.68$), *breathing exercises* ($t=2.55$), *aromatherapy* ($t=2.15$), *functional music* ($t=2.11$), *self-massage of biologically active points* ($t=2.88$).

The application of VR-methods confirmed the feasibility of use in the process of mastering the skills of providing pre-medical care ($t=2.57$), the formation of a system of psychological knowledge and perceptual images about the factors, conditions and circumstances of operational actions ($t=2.13$).

The prospect for further research may be verification of the effectiveness of the proposed technologies in the work with the other specialists of the State Emergency Service of Ukraine.

References

- Ahaiev, N. A., Kokun, O. M., Ostapchuk, V. V., Pishko, I. O., & Lozinska, N. S. (2017). *Psykhologichna robota z viis'kovoslužbovtiamy-uchasnykamy ATO na etapi vidnovlennia [Psychological work with military personnel-participants of the ATO in the recovery phase]*. Kyiv: NDCC GP of the Armed Forces of Ukraine. <http://surl.li/fwaja>
- Aleksandrov, Yu. V. (2020). *Osoblyvosti profesiynoyi diyal'nosti pozharnykyv-ryatuvальnykyv DSNS ta yikh psykhologichnyy analiz [Features of the professional activities of firefighters-rescuers of the State Emergency Service of Ukraine and their psychological analysis]*. *Osobystist', suspil'stvo, zakon: tezy dopovidey uchasnykyv mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, prysvyacheniyi pamyati prof. S. P. Bocharovoyi* (24 kvit. 2020, Kharkiv) – *Personality, society, law: theses of the reports of the participants of the international science and practice conf., dedicate. in memory of Prof. S. P. Bocharova (Kharkiv, April 24, 2020)*, 175-178. <http://surl.li/fvyqo>
- Baryshnikova, V. V. (2022). The use of virtual reality technologies for the relaxation of pregnant and parturient women: the results of a pilot study. *Insight: the psychological dimensions of society*, 8, 89-109. <http://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-7>
- Chen, C. K., Nehrig, N., Wash, L., & Wang, B. (2020). The impact of brief dynamic interpersonal therapy (DIT) on veteran depression and anxiety. *Psychotherapy*, 57(3), 464–468. <https://doi.org/10.1037/pst0000282>
- Cherednychenko, T. V. (2021). Upravdzhenia innovatsiynikh form i metodiv roboty kabinetu psykhologichnoho rozvantazhenia pozhehnykh-riatuvальnykyv DSNS Ukrainy

($D_{np} \geq 40$ кг; $KPC > 3$ балів; $C > 4$ бали; $A > 4$ бали; $H > 4$ бали; $BK > .8$ ум. од.; $ЗВ < 16$ ум. од.; $ЗАП > 3$ балів; $ФАН > -1$ ум. од.; $АН > -9$ мкВ) можуть використовуватися для оцінки динаміки змін функціонального стану як пожежних-рятувальників, так й інших фахівців ризиконебезпечних видів праці.

Висновки

Отже, у процесі професійної діяльності пожежних-рятувальників, під впливом низки небезпечних стресових чинників, помічено виражену динаміку розвитку негативних функціональних станів. Запропоновані технології з відновлення функціональних станів і формування психологічної готовності пожежних-рятувальників показали позитивний ефект використання відповідних форм та методів навіть при одноразовому застосуванні. Так, у пожежних-рятувальників експериментальної групи після застосування комплексних впливів спостерігається оптимізація узагальненого показника функціонального стану ($t=2.75$), що стало наслідком використання таких методів: *нервово-м'язової релаксації* ($t=2.68$), *дихальних вправ* ($t=2.55$), *ароматерапії* ($t=2.15$), *функціональної музики* ($t=2.11$), *самомасажу БАТ* ($t=2.88$). Використання *VR-методів* підтвердило доцільність використання у процесі освоєння навичок надання домедичної допомоги ($t=2.57$), формування системи психологічних знань і перцептивних образів про фактори, умови та обставини оперативних дій ($t=2.13$).

Перспективою подальших досліджень може бути перевірка ефективності запропонованих технологій у роботі з іншими суб'єктами сфери ДСНС України.

Список використаних джерел

- Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: метод. посіб. / Агаєв Н. А., Кокун О. М., Остапчук В. В., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Київ: НДЦ ГП ЗСУ. 2017. 282 с. <http://surl.li/fwaja>
- Александров Ю.В. Особливості професійної діяльності пожежників-рятувальників ДСНС та їх психологічний аналіз. Особистість, суспільство, закон: тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової, (м. Харків, 24 квіт. 2020 р.).

- [Implementation of innovative forms and methods of work of the psychological relief room for firefighters-rescuers of the State Emergency Service of Ukraine]. Aktualni problemy psikhologichnoho zabezpechennia sluzhbovoi diialnosti pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv : zb. tez dop. uchasnykiv II mizhnar. nauk.-prakt. konf., (28 zhovt. 2021, Kyiv) – *Actual problems of psychological support of the official activities of law enforcement officers: a collection of abstracts of reports of the participants of the II International science and practice conference, (Kyiv, October 28, 2021), 222-225.* <http://surl.li/fwabc>
- Fomych, M. V., Kryshstal, M. A., & Diachkova, O. M. (2021). Psikhologichna sluzhba DSNS Ukrainy yak sub'ekt vprovadzhennya innovatsiynykh rishen i form roboty kabinetu psikhologichnoho rozvantazhennya personalu ORSTSZ [Psychological Service of the State Emergency Service of Ukraine as a subject for implementing innovative solutions and forms of work of the psychological relief office for the personnel of the ERSCP]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 4(62), 69-78. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-62-4-69-78>
- Kodlubovska, T. B. (2020). Psikhofiziologichni mekhanizmy rehuliatcii funktsionalnykh staniv pravookhorontsiv [Psychophysiological mechanisms of regulation of functional states of law enforcement officers]. Kyiv: TOV Buk Ri. <http://surl.li/fvxwy>
- Kokun, O. M., Moroz, V. M., Lozinska, N. S., & Pishko, I. O. (2021). Psikhologichna profilaktyka psykhotravmatyzatsii viis'kovosluzhbovtziv Zbroinykh Slyv Ukrainy [Psychological prevention of psycho-traumatization of servicemen of the Armed Forces of Ukraine]. Kyiv: NDCC GP ZSU. <http://surl.li/edfhz>
- Kret, M., & Levchuk, N. (2021). Muzykoterapiya yak chynnyk vplyvu na psykhoemotsiynny stan osobystosti [Music therapy as a factor influencing the psychoemotional state of a person]. *Naukova pedahohichna dumka – Scientific pedagogical thought*, 2(106), 164-168. <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-106-2-164-168>
- Kryshstal, M. A. (Ed.). (2021). Psikhohohia diialnosti v osoblyvykh umovakh [Psychology of activity in special conditions]. Cherkasy: Publisher Tretiakov, O. M. <http://surl.li/fvxqa>
- Kurebayashi, L. F. S., Turrini, R. N. T., Kuba, G., Shimizu, M. H. M., & Takiguchi, R. S. (2016). Chinese phytotherapy to reduce stress, anxiety and improve quality of life: randomized controlled trial. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, 50(5), 853-860. <http://dx.doi.org/10.1590/S0080-623420160000600020>
- Харків : нац. ун-т внутр. справ. 2020. С. 175-178. <http://surl.li/fvyqo>
- Baryshnikova V.V. The use of virtual reality technologies for the relaxation of pregnant and parturient women: the results of a pilot study. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022. Vol. 8. P. 89-109. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-8-7>
- Chen C. K., Nehrig N., Wash L., & Wang B. The impact of brief dynamic interpersonal therapy (DIT) on veteran depression and anxiety. *Psychotherapy*. 2020. Vol. 57(3). P. 464-468. <https://doi.org/10.1037/pst0000282>
- Чередниченко Т. В. Упровадження інноваційних форм і методів роботи кабінету психологічного розвантаження пожежних-рятувальників ДСНС України. Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : зб. тез доп. учасників II міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 28 жовт. 2021 р.). Київ: ДНДІ МВС України. 2021. С. 222-225. <http://surl.li/fwabc>
- Фомич М. В., Криштал, М. А., Дячкова О. М. Психологічна служба ДСНС України як суб'єкт впровадження інноваційних рішень і форм роботи кабінету психологічного розвантаження персоналу ОРСЦЗ. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. №4 (62). С. 69-78. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2021-62-4-69-78>
- Кодлубовська Т. Б. Психологічні механізми регуляції функціональних станів правоохоронців : монографія. Київ: ТОВ "Бук Рі". 2020. 410 с. <http://surl.li/fvxwy>
- Психологічна профілактика психотравматизації військовослужбовців Збройних Сил України : метод. посіб. / Кокун О.М., Мороз В.М., Лозінська Н.С., Пішко І.О. Київ: НДЦ ГП ЗСУ. 2021. 301 с. <http://surl.li/edfhz>
- Крет М., Левчук Н. Музикотерапія як чинник впливу на психоемоційний стан особистості. *Наукова педагогічна думка*. 2021. №2 (106). С. 164-168 <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-106-2-164-168>
- Психологія діяльності в особливих умовах : навч. посіб. / за заг. ред. проф. М. А. Кришталю. Черкаси: видавець Третяков О.М. 2021. 120 с. <http://surl.li/fvxqa>
- Kurebayashi, L. F. S., Turrini, R. N. T., Kuba, G., Shimizu, M. H. M., & Takiguchi, R. S. Chinese phytotherapy to reduce stress, anxiety and improve quality of life: randomized controlled trial. *Rev Esc Enferm USP*. 2016. Vol. 50(5). P. 853-860. <http://dx.doi.org/10.1590/S0080-623420160000600020>
- Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: навч. посіб. 2-ге видання, перероблене,

- Kuzikova, S. B. (2020). Teoriya i praktyka vikovoyi psyhkorrektsiyi [*Theory and Practice of Age Psychocorrection*]. (2nd ed.). Sumy. <http://surl.li/fwbox>
- Livak, P. Ie., Savchuk, M. P., & Lehankov, D. V. (2022). Masazh yak metod zniattia psyhlohichnoho stresu v umovakh pandemii COVID-19 [*Massage as a method for relieving psychological stress during the COVID-19 pandemic*]. *Habitus – Habitus*, 33, 52-56. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022>
- Malikov, M. V., Svatiev, A. V., & Bohdanovska, N. V. (2006). Funktsionalna diagnostyka u fizychnomu vykhovanni i sporti [*Functional diagnostics in physical education and sports*]. Zaporizhzhia: ZDU. <https://cutt.ly/14HE7EP>
- Orlov, O. V. (2022). Justification of the possibility of using psychopharmacotherapy to overcome the negative impact of the Russian war on the population's mental health. *Insight: the psychological dimensions of society*, 7, 103-117. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-8>
- Korolchuk, M. S., Korolchuk, V. M., Myronets, S. M., Timchenko, O. V., Osodlo, V. I., Rzhovskyi, H. M., et. al. (2015). Psyhholohiia pratsi u zvychainykh ta ekstremalnykh umovakh. [*Labor psychology under normal and extreme conditions*]. Kyiv: Natsionalnyi torhovo-ekonomichnyi universytet. <http://surl.li/fvpba>
- Rahmani, N., Araj-Khodaei, M., Mohammad-Alizadeh-Charandabi, S., Esmaeilpour, K., Montazeri, M., & Mirghafourvand, M. (2023). The effect of cognitive-behavioral counseling with or without citrus aurantium essential oil on sleep quality in pregnant women: A randomized controlled trial. *Sleep and Biological Rhythms*. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s41105-023-00451-7>
- Saaty, T. L., & Kearns, K. P. (1985). Analytical Planning: The Organization of Systems. Pergamon Press. <https://doi.org/10.1016/C2013-0-03782-6>
- Sivolap, V. D., & Kalenskyi, V. Kh. (2014). Fizioterapiia [*Physiotherapy*]. Zaporizhzhia: ZDMU. <http://surl.li/fvxui>
- Smith, P., Dirckx, E., & Yule, W. (2014). Dity ta viyna: navchannya tekhnik ztsilennya [*Children and war: teaching recovery techniques*]. Lviv: Instytut psyhlohichnoho zdorovia UKU. <http://surl.li/fwaso>
- Tytarenko, T. M., Hundertailo, Yu. D., Dvornyk, M. S., Klymchuk, V. O., Lazorenko, B. P., Larina, T. O., et. al. Sotsialno-psyhlohichni tekhnolohii vidnovlennya osobystosti pislya travmatychnykh podiy (2019). [*Social-psychological technologies for personal recovery after traumatic events*]. In T. M., Tytarenko (Ed.). Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. <http://surl.li/ezkrj>
- Tsagarelli, Y. A., & Suleymanova, R. F. (Eds.). (2009). Sistemnaya psyhologicheskaya diagnostika s dopovnene. Sumy: Universtetska kniha. 2020. 304 s. <http://surl.li/fwbox>
- Livak P.E., Savchuk M.P., Legan'kov D.V. Masazh yak metod znyattia psyhologichnoho stresu v umovakh pandemii COVID-19. *Gabimus*. 2022. №. 33. С. 52-56. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.33.8>
- Маліков М. В., Сват'єв А. В., Богдановська Н. В. Функціональна діагностика у фізичному вихованні і спорті: навч. посіб. Запоріжжя: ЗДУ. 2006. 227 с. <https://cutt.ly/14HE7EP>
- Orlov O.V. Justification of the possibility of using psychopharmacotherapy to overcome the negative impact of the Russian war on the population's mental Health. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2022. Vol. 7. P. 103–117. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-8>
- Психологія праці у звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. / М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, С.М. Миронець та ін. Київ: нац. торг.-екон. ун-т. 2015. 651 с. <http://surl.li/fvpba>
- Rahmani, N., Araj-Khodaei, M., Mohammad-Alizadeh-Charandabi, S., Esmaeilpour, K., Montazeri, M., & Mirghafourvand, M. The effect of cognitive-behavioral counseling with or without citrus aurantium essential oil on sleep quality in pregnant women: A randomized controlled trial. *Sleep and Biological Rhythms*. Advance online publication, 2023. <https://doi.org/10.1007/s41105-023-00451-7>
- Saaty Thomas L., Kearns Kevin P. Analytical Planning. The Organization of Systems. Pergamon Press. 1985. 208 p. <https://doi.org/10.1016/C2013-0-03782-6>
- Сиволап В.Д., Каленський В.Х. Фізіотерапія: підруч. Запоріжжя: ЗДМУ. 2014. 196 с. <http://surl.li/fvxui>
- Сміт П., Дирегров Е., Юле У. Діти та війна: навчання технік зцілення / укр. переклад. Львів: Інститут психічного здоров'я УКУ. 2014. 84 с. <http://surl.li/fwaso>
- Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій: практичний посібник / Т.М. Титаренко, М.С. Дворник, В.О. Климчук та ін. / за наук. ред. Т.М. Титаренко. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2019. 220 с. <http://surl.li/ezkrj>
- Системная психологическая диагностика с помощью прибора "Активациометр" / под ред. Ю. А. Цагарелли, Р. Ф. Сулейманова. Казань: Изд-во "Познание" Института экономики, управления и права. 2009. 296 с. <http://surl.li/fvuav>
- Тютюнник Л. Бойовий стрес та шляхи подолання його психотравмуючих наслідків. *Вісник Національного університету оборони*

pomoshch'yu pribora "Aktivatsiometr" [Systematic psychological diagnostics using the "Activaciometer" device]. Kazan : Izdatel'stvo "Poznanie" Instituta ekonomiki, upravleniya i prava. <http://surl.li/fvyav>

Tyutyunnik, L. (2020). Boyovyy stres ta shlyakhy podolannya yoho psykotravmuyuchykh naslidkiv [Combat Stress and Ways to Overcome its Psychotraumatic Effects]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 2(55), 106-115. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-55-2-106-115>

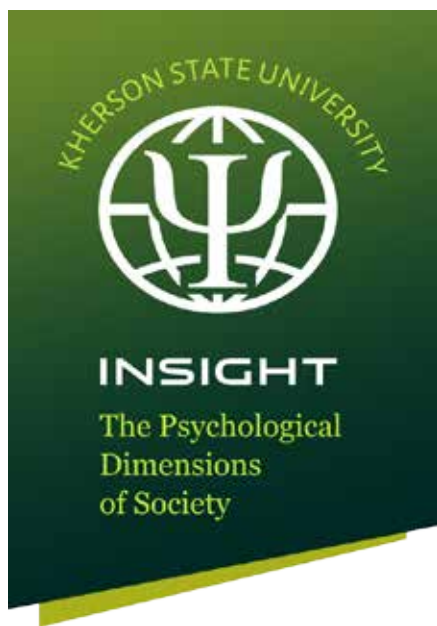
Vyshnevskiy, S. V. (2019). Praktychne zastosuvannya kimnati psykhologichnoho rozvantazhennia v diialnosti psykhologiv viddilennia psykhologichnoho zabezpechennia viddilu kadrovoho zabezpechennia zakladiv vyshchoi osvity zi spetsyfychnymy umovamy navchannia [Practical application of the psychological relief room in the activity of psychologists of the department of psychological support of the personnel department of higher education institutions with specific learning conditions]. Aktualni pytannia psykhologichnoho zabezpechennia diialnosti zakladiv vyshchoi osvity MVS Ukrainy ta Natsionalnoi politsii Ukrainy: materialy mizhvidom. nauk.-prakt. kruhloho stolu, (m. Kyiv, 25 kvit. 2019 r.) – *Actual Issues of Psychological Support in the Activity of Higher Education Institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and National Police of Ukraine: Proceedings of the Interdepartmental Scientific-Practical Roundtable* (25 April, 2019, Kyiv). Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. (pp. 30-34). <https://cutt.ly/m4HOIG1>

Yatsenko, T. S., Ivanenko, B. B., & Avramchenko, S. M. (2008). Konseptual'ni zasady i metodyka hlybyynnoi psykhokorektsii. Pidhotovka psykhologa-praktyka [Conceptual Principles and Methodology of Deep Psychocorrection. Preparation of a Practicing Psychologist]. In Yatsenko, T. S. (Ed.). Kyiv: Vyshcha shkola. <http://surl.li/fwgfq>

України. 2020. №2 (55). С. 106-115. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-55-2-106-115>

Вишневецький С.В. Практичне застосування кімнати психологічного розвантаження в діяльності психологів відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності закладів вищої освіти МВС України та Національної поліції України: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу, (м. Київ, 25 квіт. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2019. С. 30–34. <https://cutt.ly/m4HOIG1>

Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції. Підготовка психолога-практика: навч. посіб. / Яценко Т. С., Іваненко Б. Б., Аврамченко С. М. та ін.; за ред. Т. С. Яценко. Київ: Вища шк. 2008. 342 с. <http://surl.li/fwgfq>

Юридична психологія

Legal psychology

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-11>

How to Cite (Style APA):

Zarichanskyi, O. A., Sokurenko, V. V., & Yevdokimova, O. O. (2023). Professional responsibility and conscientiousness of civil servants at different stages of professional growth. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 191–209. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-11>

Зарічанський О. А., Сокуренко В. В., Євдокімова О. О. Професійна відповідальність та совісність державних службовців на різних етапах професійного становлення. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 191–209. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-11>

UDC [323.3-057.34:347.56]:159.9.072

Professional responsibility and conscientiousness of civil servants at different stages of professional growth

Професійна відповідальність та совісність державних службовців на різних етапах професійного становлення

Received: January 23, 2023

Accepted: April 24, 2023

Zarichanskyi Oleh Anatolyovych

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, Senior Researcher,
Department of problems of informational
and psychological
confrontation of the research center,
Military Institute of Taras Shevchenko
National University of Kyiv, Ukraine
olegzarvin69@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6934-9521>

Sokurenko Valerii Vasylovych

Doctor of Law, Professor, Rector,
Kharkiv National University of Internal
Affairs, Ukraine
rector_hnuvs@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8923-5639>

Yevdokimova Olena Oleksandrivna

Doctor of Psychological Sciences,
Full Professor, Head,
Department of Sociology and Psychology,
Kharkiv National University of Internal
Affairs, Ukraine
elena25eva@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-4211-7277>

Зарічанський Олег Анатолійович

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділ проблем інформаційно-
психологічного протидорства
науково-дослідного центру,
Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна
olegzarvin69@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6934-9521>

Сокуренко Валерій Васильович

доктор юридичних наук, професор,
ректор
Харківський національний університет
внутрішніх справ, Україна
rector_hnuvs@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8923-5639>

Євдокімова Олена Олександрівна

доктор психологічних наук, професор,
завідувачка
кафедра соціології та психології,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, Україна
elena25eva@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-4211-7277>

Abstract

The article presents findings of a study of civil servants' professional responsibility and conscientiousness in the context of their professional activities. The **purpose** of the paper is to analyze the specifics of professional activity and conscientiousness of civil servants at different stages of their professional growth. **Methods:** the questionnaire "Structure and Level of Professional Responsibility" by N. Makeieva (2014) and "The Conscientiousness Scale" by Melnykov & L. Yampolskyi in the adaptation of I. Furmanov & L. Perhamenshchik (1998). The empirical study base consisted of civil servants at different stages of professional growth: first-year students (majoring in public management and administration) of higher education institutions; novice civil servants; civil servants with ten or more years of experience. The **results** of the theoretical study demonstrated how integral characteristics of a qualitative character of conscientiousness and responsibility manifest themselves during professional self-actualization and self-fulfillment. It was empirically established that students majoring in public management and administration are less aware of the importance of their activity and the need for its high-quality and thorough performance and have lower responsibility and concern about performance results. Novice civil servants are less capable of making action plans independently and are less prone to display an active attitude in choosing more optimal ways of solving professional tasks. Civil servants with ten or more years of experience are more inclined to be guided in their professional activities by the law, social and professional requirements, and rules. **Conclusions.** Although it was empirically established that civil servants with ten or more years of experience have a high level of conscientiousness, while students and novice civil servants have a medium level (concurrently with a significantly higher frequency of a low level). The study highlighted the need to examine the specified characteristics and adopt special programs for their development.

Keywords: civil servants, conscientiousness, professional responsibility, moral and ethical characteristics, corruption, stages of professional development.

Introduction

The issues of personal responsibility and morality of civil servants in Ukraine become especially relevant amidst countering the armed aggression of the Russian Federation. This is confirmed by the Ordinance of the Cabinet

Анотація

У статті наведено результати дослідження професійної відповідальності і совісності державних службовців у контексті їхньої професійної діяльності. **Метою** роботи стало вивчення специфіки професійної відповідальності і совісності державних службовців на різних етапах професійного становлення. **Методичний інструментарій:** опитувальник "Структура і рівень професійної відповідальності" Н. Макеєвої (2014) і "Шкала совісності", створена В. Мельниковим та Л. Ямпольським в адаптації І. Фурманова та Л. Пергаменщика (1998). Емпіричну базу дослідження склали державні службовці на різних етапах професійного становлення: студенти першого курсу закладу вищої освіти, що навчаються за спеціальністю "Публічне управління та адміністрування"; державні службовці першого року професійної діяльності; а також державні службовці, що мають десять і більше років служби. **Результати** теоретичного вивчення показали, що як інтегральні ознаки якісного характеру совісності і відповідальності виявляють себе у процесах професійної самореалізації та самоздійснення. Емпірично виявлено, що студенти, які навчаються за спеціальністю "Публічне управління та адміністрування", характеризуються меншим усвідомленням значущості своєї діяльності, необхідності її якісного та сумлінного виконання, меншим рівнем відповідальності та переживання за результати діяльності. Державні службовці першого року своєї діяльності є менш спроможними самостійно вибудувати плани дій та менш зорієнтованими на розгортання поля своєї активності у виборі більш оптимальних шляхів вирішення професійних завдань. Держслужбовці, що мають десять і більше років служби, є більш схильними у професійній діяльності керуватися нормами закону, соціальними і професійними вимогами та правилами. **Висновки:** зважаючи на те, що емпірично встановлено, що у державних службовців, які мають десять і більше років служби, переважає високий рівень совісності, а в студентів та держслужбовців-початківців – середній рівень (водночас із істотно більшою частотою низького рівня), акцентовано необхідність діагностування означених характеристик та розробки спеціальних програм їх розвитку. **Ключові слова:** державні службовці, совісність, професійна відповідальність, морально-етичні характеристики, корупція, етапи професіогенезу.

Вступ

Питання особистісної відповідальності і моральності державних службовців в Україні набувають особливої актуальності в умовах протидії збройній агресії Російської федерації. Підтвердженням тому є Розпорядження Кабінету міністрів України від 10.06.2022 р. N 154-р

of Ministers of Ukraine dated 10.06.2022 No. 154-p “Regarding the fulfilment by civil servants of tasks and key indicators of the effectiveness, efficiency and quality of official activity under martial law”, which complements the indicators of civil servant competence with the requirements: creation of responsibility culture; awareness of the overall picture in the area of responsibility and the ability to determine directions for development and improvement in the area of responsibility (Ordinance, 2022). Corruption, the fight against which is considered in numerous legislative acts and ad hoc measures, as a phenomenon of social life is of an immoral nature, contradicts the legislation and the fundamental principles of professionalism, undermining the basics of state security and causing damage to the legitimacy of the current government and, hence, the economic development of the country as a whole (Gorsiraet al., 2018). Despite the considerable period of corrupt practices in the state administration system, no country has managed to eradicate it completely. The problem of corruption has a global scale and is covered in essential international documents, but the availability of a legislative framework for fighting corruption does not guarantee a complete solution to the problem because corruption is primarily a psychological phenomenon, the essence of which is an insatiable thirst for profit upon the lack of public control.

Being a psychological phenomenon, corruption has inherent cognitive, emotional, and behavioral mechanisms that determine its origin, functioning, and justification. Researchers who studied the psychology of corruption pay attention to its moral and ethical aspects. In this regard, such characteristics as responsibility and conscientiousness are analyzed.

The mechanism of conscience is emotional experiences, and thanks to conscience human experiences drive strong emotions. The author of the differential emotions theory, K. Izard (1991), emphasized that the feeling of guilt – the most important of all emotions, plays a central role in the moral development of an individual (Izard, 1991). The concept of guilt has gone through a long path of evolutionary development: every socio-cultural unit (family, church, etc.)

“Щодо виконання державними службовцями завдань і ключових показників результативності, ефективності та якості службової діяльності в умовах воєнного стану”, в якому показники компетентності державного службовця доповнено вимогами: створення культури відповідальності; бачення загальної картини у сфері своєї відповідальності, також здатністю визначати напрями розвитку і покращень у сфері своєї відповідальності (Розпорядження, 2022). Корупція, боротьбі з якою присвячено чимало законодавчих актів і спеціальних заходів, як явище суспільного життя має аморальний характер, суперечить законодавству та фундаментальним принципам професіоналізму, підриваючи основи безпеки держави і завдаючи шкоди легітимності чинної влади і, як наслідок, економічному розвитку країни в цілому (Gorsiraet al., 2018). Незважаючи на значний період існування корупції в системі державного управління, повністю викоринити її не вдалося в жодній країні. Проблема корупції має планетарний масштаб і відображена у низці важливих міжнародних документів, але наявність законодавчої бази для боротьби з корупцією не забезпечує повного вирішення проблеми, адже корупція найперше є психологічним феноменом, сутність якого полягає у ненаситній спразі наживи в умовах відсутності громадського контролю. Як психологічний феномен, корупція має власні когнітивні, емоційні і поведінкові механізми, які зумовлюють її виникнення, функціонування і виправдання. Низка дослідників, що вивчала психологію корупції, звертає увагу на її морально-етичний аспект, і в цьому ракурсі звертається до таких характеристик, як відповідальність і совісність (Abraham et al., 2018).

Механізмом совісті є емоційні переживання, і саме завдяки совісті людські переживання викликають сильні емоції. Автор теорії диференційних емоцій К. Ізард (1991) підкреслював, що головну роль у моральному розвитку особистості відіграє відчуття провини – найважливіша з усіх емоцій (Izard, 1991). Концепція провини пройшла довгий шлях еволюційного розвитку: кожна соціокультурна єдність (сім’я, церква тощо), заснована на певних етичних і моральних принципах, формує умовні сигнали провини: встановлює певні стандарти поведінки та намагається переконати молодше покоління прийняти їх. Ці постулати (морально-етичні принципи) є когнітивною

based on some ethical and moral principles forms conditional signals of guilt; it establishes behavioral standards and strives to convince younger generations to follow them. Such postulates (moral and ethical principles) are a cognitive component of conscience, and guilt experiences affect a person and their conscience more than fear (Izard, 1991).

The ability to teeter on the edge, which measures compliance dictated by fear and inspired by guilt, can be treated as evidence of mature conscience and moral behavior (Pomytkina et al., 2020). A sense of responsibility is the core of the structure of consciousness: it focuses on the awareness of guilt and, at the same time, promotes the choice of a behavior mode that reduces the likelihood of an intense feeling of guilt (Pomytkina et al., 2020). Responsibility reflects an individual social, moral, and legal attitude toward a group, community, or society as a whole and is characterized by the fulfillment of moral obligations and legal norms. Employees with higher socio-economic status are aware of their authority, ability to solve problems, availability of social ties, and financial, economic, tangible, and social resources (Blynova, 2021: 57). In adopting strategic life decisions, responsibility characterizes a person's abilities and capacity to act as a subject, consciously set a goal, and make a decision, i.e., to make the right choice (Pomytkina et al., 2020).

A scientist F. Schalkwijk (2018), working with teenagers, proposed a new conceptualization of the conscience. The author claims that with the transition from a one-person psychology of instinctual needs to a two-person psychology of relational needs, the metapsychological focus tends to shift from instinct theory to emotion motivation and systems theory, and, accordingly, familiar concepts have to be rethought (Schalkwijk, 2018). The author reconceptualizes the superego as a psychic regulation system for self-evaluation, comprising the capacity for empathy, the proneness to experience self-conscious emotions, such as shame, pride, and guilt, and the capacity for moral reasoning.

For its part, the group of authors (Verkade et al., 2020) set about testing the integrative theory of conscience of F. Schalkwijk (2018), which he

складовою совістю, а переживання провини більшою мірою, ніж страх, впливають на людину та її совість (Izard, 1991).

Уміння балансувати на межі, яка вимірює відповідність, продиктовану страхом і натхненню почуттям провини, можна розглядати як доказ зрілої совісті та моральної поведінки (Pomytkina et al., 2020). Почуття відповідальності становить ядро структури свідомості: воно фокусується на усвідомленні провини і водночас сприяє вибору стилю поведінки, який зменшує ймовірність інтенсивного почуття провини (Pomytkina et al., 2020). Відповідальність відображає певне соціальне, моральне та правове ставлення індивіда до групи, спільноти чи суспільства в цілому, характеризується виконанням моральних обов'язків і правових норм. Співробітники з більш високим соціально-економічним статусом усвідомлюють свою впливовість, здатність вирішувати проблеми, наявність соціальних зв'язків, фінансових, економічних, матеріальних та соціальних ресурсів (Blynova, 2021: 57). У прийнятті стратегічних життєвих рішень відповідальність характеризує здібності та можливості людини виступати суб'єктом, свідомо ставити мету й ухвалювати рішення – по суті, робити правильний вибір (Pomytkina et al., 2020).

Науковець Ф. Шалквіjk (2018), досліджуючи підлітків, запропонував нову концептуалізацію феномену совісті. Автор стверджує, що з переходом від одноосібної психології інстинктивних потреб до двоосібної психології потреб у відносинах метапсихологічний фокус має тенденцію зміщуватися з теорії інстинкту до емоційної мотивації та системної теорії, і, відповідно, колишні поняття мають бути переосмисленими (Schalkwijk, 2018). Автор розглядає супер-его як систему психічної регуляції самооцінки, що поєднує здатність до емпатії, схильність відчувати свідомі емоції, такі як сором, гордість, почуття провини та здатність до морального міркування.

Зі свого боку група авторів (Verkade et al., 2020), взялася перевірити інтегративну теорію совісті Ф. Шалквіjка (2018), запропоновану і перевірену ним на підлітковій вибірці, на групі дорослих правопорушників із психічними розладами. Автори, відповідно до концепції Ф. Шалквіjка (2018), об'єднали дослідження емпатії, самосвідомих емоцій та морального міркування, і дійшли висновку, що так званої "совістю злочинця" не існує (Verkade et al., 2020).

had put forward and tested on a teenage sample and a group of adult offenders with mental disorders. Following F. Schalkwijk's concept (2018), the authors combined the research of empathy, self-conscious emotions, and moral reasoning and, thus, concluded that the so-called "conscience of a criminal" does not exist (Verkade et al., 2020).

M. Verkade (2022), who studied in her dissertation the specifics of conscience functioning in offenders and non-offenders, defines conscience as a psychological function regulating human behavior and identity with the help of self-reflection and assessment that is the outcome of the interaction of affective and cognitive empathy, self-conscious emotions (such as guilt and shame) and moral reasoning (Verkade, 2022). The author emphasizes the option of influencing the formation of the relevant mechanism, noting that "conscience is like an empty box that can be filled with any moral content, i.e., norms and values learned during our development" (Verkade, 2022:27).

Ukrainian researcher L. Pomytkina et al. (2020) highlights the role of conscience in the processes of subjective choice when making strategic life decisions. The author stresses that all personal experiences during decision making and after it are driven not only by the mechanism of reflection but also by an integral mechanism, which is often called conscience (Pomytkina et al., 2020).

As opposed to motive (a sense of duty), conscience also includes self-assessment of preceding actions due to individual self-realization of one's responsibility to others and society. In addition, conscience involves a personal ability to be critical of one's own and other people's thoughts, social needs, and shared or individual responsibility for one's own actions, as it can affect society. Conscience is a human ability nurtured by society (Khaleel, 2022). Conscience is the manifestation of the ability to independently formulate moral obligations, the requirement for their fulfillment, the exercise of moral self-control, and the evaluation of one's actions (Sokolov, 2021).

Responsibility acts for civil servants as a system-forming feature of a moral character, which maintains the legality and efficiency of professional activity (Martynenko, 2019).

M. Verkade (2022), who studied in her dissertation the specifics of conscience functioning in offenders and non-offenders, defines conscience as a psychological function regulating human behavior and identity with the help of self-reflection and assessment that is the outcome of the interaction of affective and cognitive empathy, self-conscious emotions (such as guilt and shame) and moral reasoning (Verkade, 2022). The author emphasizes the option of influencing the formation of the relevant mechanism, noting that "conscience is like an empty box that can be filled with any moral content, i.e., norms and values learned during our development" (Verkade, 2022:27).

Ukrainian researcher L. Pomytkina et al. (2020) highlights the role of conscience in the processes of subjective choice when making strategic life decisions. The author stresses that all personal experiences during decision making and after it are driven not only by the mechanism of reflection but also by an integral mechanism, which is often called conscience (Pomytkina et al., 2020).

As opposed to motive (a sense of duty), conscience also includes self-assessment of preceding actions due to individual self-realization of one's responsibility to others and society. In addition, conscience involves a personal ability to be critical of one's own and other people's thoughts, social needs, and shared or individual responsibility for one's own actions, as it can affect society. Conscience is a human ability nurtured by society (Khaleel, 2022). Conscience is the manifestation of the ability to independently formulate moral obligations, the requirement for their fulfillment, the exercise of moral self-control, and the evaluation of one's actions (Sokolov, 2021).

Responsibility acts for civil servants as a system-forming feature of a moral character, which maintains the legality and efficiency of professional activity (Martynenko, 2019).

The essence of professional responsibility is qualitatively interpreted through the need of a specialist to comply with professional and social requirements (Shlomin, 2020), while its functional essence involves ensuring the constructive organization of professional activity and optimal adaptation, the ability to self-regulate actions on the performance of official duties, and the capacity to productively reflect on their outcomes (Shlomin, 2020). Professional responsibility as an integral characteristic of a specialist conveys the core of activity performance as the penchant of an individual for optimal structuring of the activity and the conformity of its results to the models, which are formally and informally sanctioned by society and the profession (Sadova, 2019). In conditions requiring decision-making and the selection of an algorithm of actions, professional responsibility provides the subjective ability to demonstrate internal autonomy and resist external influences that allows maintaining the effectiveness of the professional activity (Sadova, 2019).

Purpose and tasks. The research purpose is to specify the particularities of such characteristics as public servants' professional responsibility and conscientiousness at different stages of their professional growth. Achieving the set goal involves the implementation of the following scientific and research tasks: establishment of the structure and level of professional responsibility of civil servants at various stages of their career development; determination of differences in the frequency of manifestation of civil servants' conscientiousness at different stages of their professional growth.

Methods

Participants. The study sample consists of 507 civil servants aged 18 – 42. The first group (103 persons): first-year students (majoring in public management and administration) of higher education institutions; the second group (202 persons): novice civil servants; the third group (204 persons): civil servants with ten or more years of experience.

Variables. The following was taken into account when designing the system of variables: an independent subject variable –

із виконання службового обов'язку, а також спроможності продуктивно відрефлексувати їх результати (Шломін, 2020). Професійна відповідальність як інтегральна характеристика фахівця визначає стрижнем виконання діяльності налаштованість особистості на оптимальне вибудовування діяльності та відповідність її результатів зразкам, формально та неформально санкціонованим суспільством та професією (Садова, 2019). В умовах, які вимагають прийняття рішень та вибору алгоритму дій, професійна відповідальність забезпечує суб'єктивну спроможність виявляти внутрішню автономність та опиратися зовнішнім впливам, що дозволяє підтримувати ефективність професійної діяльності (Садова, 2019).

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей таких характеристик, як професійна відповідальність і совісність у державних службовців на різних етапах їхнього професійного розвитку. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких науково-дослідницьких завдань: встановлення структури і рівня професійної відповідальності державних службовців на різних етапах професійного розвитку; визначення відмінностей у частоті вияву рівнів совісності держслужбовців на різних етапах професійного становлення.

Методи

Учасники. Вибірку дослідження склали 507 державних службовців у віці 18 – 42 роки. Перша група (103 особи) – студенти першого курсу закладу вищої освіти, що навчаються за спеціальністю “Публічне управління та адміністрування”, друга група – 202 особи – державні службовці першого року професійної діяльності; третя група – державні службовці, що мають десять і більше років служби (204 особи).

Змінні. У формуванні системи змінних були враховані: незалежна суб'єктивна змінна – етап професійного становлення державних службовців, залежні змінні – професійна відповідальність та совісність. З метою контролю такої додаткової змінної як гендер, групи були розшаровані за гендерною ознакою (статеве диференціювання) відповідно до відсоткового співвідношення жінок та чоловіків за професією (70:30).

Процедура та інструменти. З метою

the stage of professional growth of civil servants, dependent variables – professional responsibility and conscientiousness. To control such an additional variable as gender, the groups were stratified by gender (sex differentiation) according to the percentage ratio of women and men in the profession (70:30).

Procedure and instruments. To fulfill the ethical requirements for conducting the research, all respondents were informed about major research tasks and attention was paid to voluntary participation in the testing, the confidentiality of their data, and use of the results for educational and research purposes.

Methodical tools. The questionnaire “Structure and level of professional responsibility” (Makeieva, 2014) allows clarifying the structure of professional responsibility (PR), which is a generalized characteristic of a specialist and responds to the performance of a subject that provides for independent decisions and autonomous actions aimed at achieving an outcome meeting professional and social requirements (Makeieva, 2014). It comprises thirty-eight items – each respondent was asked to rate their agreement with the content according to a seven-point scale. Each statement represents an opinion on various aspects of professional responsibility from the position of a third person that neutralizes the social desirability of a participant.

The questionnaire was tested using a sample of 232 persons. The factorization of statements made it possible to group them into six factors, substantively corresponding to the structure of professional responsibility, which was rendered in the scales’ names: “Awareness and experience of responsibility”, “Self-control and self-organization at work”, “Professional self-actualization and competence”, “Professional norms”, “Initiative at work”, and “Prosocial behavior”.

In the practical dimension, the study of professional responsibility is a relevant prospect for scientists to solve applied tasks related to types of professional activity which differ in permanent tension and complexity, multitasking, and high responsibility (Ostapovich, 2020) that actualizes the need to use the method “Structure and level of professional activity” in psychological research

виконання етичних вимог до проведення дослідження усі респонденти були поінформовані про основні завдання дослідження, увагу було зосереджено на добровільності участі у тестуванні, конфіденційності їхніх персональних даних та використанні результатів в освітніх та дослідницьких цілях.

Методичний інструментарій. Опитувальник “Структура і рівень професійної відповідальності” (Makeєва, 2014) дозволяє з’ясувати структуру професійної відповідальності (ПВ), яка є узагальненою характеристикою фахівця і респондує процес реалізації суб’єктом праці діяльності, що передбачає самостійні рішення та автономні дії, спрямовані на досягнення відповідного професійним і соціальним вимогам результату (Makeєва, 2014). Опитувальник вміщує тридцять вісім пунктів, згоду зі змістом яких респонденту пропонують оцінити за семибальною шкалою. Кожне твердження відображає думку щодо різних аспектів професійної відповідальності з позиції третьої особи, що нейтралізує соціальну бажаність досліджуваного.

Апробація опитувальника здійснена на вибірці з 232 осіб. Факторизація тверджень дозволила згрупувати їх у шість факторів, сутнісно відповідних структурі професійної відповідальності, що знайшло відображення у назвах сформованих шкал, а саме: “Усвідомлення і переживання відповідальності”, “Самоконтроль і самоорганізація в роботі”, “Самоактуалізація та компетентність в роботі”, “Професійні норми”, “Ініціативність у роботі” та “Просоціальна поведінка”.

Процедура визначення надійності шкал, конструктивної валідності методики та її ретестової надійності продемонструвала прийнятність опитувальника. Стандартизація методики дозволила виокремити тестові норми вираженості компонентів професійної відповідальності. Запропонований опитувальник є надійним та валідним психодіагностичним інструментом, який відповідає необхідним вимогам, що дозволяє його застосування як з дослідницькою, так і з прикладною метою (Соколов, 2021).

У практичному вимірі дослідження професійної відповідальності виступає актуальною перспективою розв’язання науковцями прикладних завдань щодо видів професійної діяльності, які відрізняються перманентною напруженістю та складністю, багатозадачністю й високою відповідальністю (Ostapovich, 2020),

to establish the specifics of the phenomenon's functioning in civil servants.

The Consciousness Scale, obtained from Psychodiagnostic Test by V. Melnykov & L. Yampolskyi in the adaptation of I. Furmanov & L. Perhamenshchuk (1998), is characterized by high density and homogeneity. It combines the statements of the Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI) and Sixteen Personality Factor Questionnaire (16PF), which convey the essence of the Power of Superego. The procedure of testing, reliability and validity check, and method standardization was carried out with the involvement of 1,315 persons (Furmanov, Perhamenshchuk, 1998).

The mentioned method is a standardized self-report that aims to assess compliance with ethical principles and social norms (Rakovych, 2002). The questionnaire consists of 14 yes-no statements. The Consciousness Scale was designed to ascertain a high, medium, or low level of a constellation of such characteristics as morality, conscientiousness, and responsibility. A high level of conscientiousness is combined with developed self-control and is evident in the expressed ability to accept responsibility, faithfully perform one's duties following social requirements, and steadfastly adhere to moral principles and ethical standards, which collectively shape behavior motivation. A low level of conscientiousness includes a frivolous attitude towards statutory provisions and moral norms, irresponsibility, and negligent performance of duties. A medium level of conscientiousness is characterized by instability of its functioning, which combines decency and exactingness to oneself and others, with the probability of deviations from moral norms (Shlomin, 2020).

Research organization. The research took place in 2019–2021. When planning the research, its strategy was defined as quasi-experimental. Groups were formed at the first stage. The second stage provided for collecting primary data through group testing amidst direct interaction. After the motivational interview, the subjects received stimulus material comprising instructions and statements from the questionnaires "Structure and level of professional responsibility" and "Conscientiousness Scale" and answer options.

що зумовлює можливість використання методики "Структура та рівень професійної відповідальності" у психологічних дослідженнях з метою з'ясування специфіки функціонування цього феномену у державних службовців.

"Шкала совісності", виокремлена з методики "Психодіагностичний тест", створеної В. Мельниковим та Л. Ямпольським, в адаптації І. Фурманова та Л. Пергаменщика (1998), характеризується високим рівнем компактності та гомогенності. Вона об'єднала твердження Міннесотського багатоаспектного особистісного опитувальника та Шістнадцятифакторного опитувальника Кеттелла, які віддзеркалюють сенс поняття "Сила над-Я". Процедура апробації, перевірка надійності й валідності та стандартизація методики здійснена із залученням 1315 осіб. (Фурманов, Пергаменщик, 1998).

Означена методика створена у формі стандартизованого самозвіту, а її метою є діагностика міри прийняття етичних принципів і соціальних норм (Ракович, 2002). Опитувальник вміщує 14 тверджень, які передбачають відповіді "так" чи "ні". Шкала совісності спрямована на з'ясування високого, середнього або низького рівня констеляції таких характеристик, як моральність, совісність та відповідальність. Високий рівень совісності поєднується з розвинутим самоконтролем та знаходить своє відображення у вираженій здатності приймати відповідальність, сумлінно виконувати свої обов'язки у відповідності зі соціальними вимогами, стійко дотримуватися моральних принципів та етичних стандартів, що в сукупності формує мотивацію поведінки. Низький рівень совісності змістовно розкривається у легковажному ставленні як до норм закону, так і до моральних норм, у безвідповідальності, недбалому виконанні обов'язку. Для середнього рівня совісності характерною є певна нестабільність її функціонування, що відбивається у поєднанні порядності й вимогливості як до себе, так і до оточуючих осіб, з вірогідністю відхилень від моральних норм (Шломін, 2020).

Організація дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2019 – 2021 рр. При плануванні дослідження його стратегію було окреслено як квазіекспериментальну. На першому етапі були сформовані групи. На другому етапі здійснено збір первинних даних шляхом групового тестування в умовах безпосередньої взаємодії. Після мотиваційної бесіди

The test duration was not limited: the respondents needed about an hour to complete the task, after which they were offered a questionnaire about their condition, experiences, and opinions regarding the research procedure to exclude from the sample persons who were hostile, reinterpreted the survey goal and the content of the instructions, and felt unwell in the physical sense. After finishing the procedure, the subjects were thanked for participating in the survey and asked to receive answers in private if needed. At the third stage, the test results were processed and subjected to statistical analysis.

Statistical analysis. Quantitative data processing was carried out using IBM SPSS Statistics 20. Methods of mathematical statistics: Student's t-test was used for comparing means obtained in independent samples and R. Fisher's method (φ criterion) entailing an angular transformation, which transforms the percentage number into measure of the central angle read via radians.

Results

The results of the study of the professional responsibility of civil servants at different stages of their professional growth are presented in the Tabl. 1.

The PR component "Awareness and experience of responsibility". Although the first group has significantly lower indicators ($p \leq .05$; $p \leq .01$) than the second and third groups, which do not differ from each other, it is worth noting that civil servants who are involved in professional activities, regardless of their seniority, are better aware of the responsibility for the tasks performed, the necessity and importance of their quality both for individual citizens and society as a whole.

The PR components "Self-control and self-organization at work" and "Initiative at work". It was found that students majoring in public management and administration ($p \leq .05$) and civil servants with ten and more years of experience demonstrate significantly higher indicators ($p \leq .001$; $p \leq .05$) in comparison with novice civil servants. Following the established differences, representatives of the second group are characterized by less independence in planning activities, less thoroughness in complying with

досліджувані отримали стимульний матеріал, який вмщував інструкції й твердження опитувальників "Структура та рівень професійної відповідальності" та "Шкала совісності", а також варіанти відповідей. Тривалість тестування не обмежувалася, для виконання завдання респондентам знадобилося близько години, після чого їм було запропоновано анкету щодо їх стану, переживань і думок щодо процедури дослідження з метою подальшого виключення із вибірки осіб, котрі були ворожо настроєні, реінтерпретували мету опитування та зміст інструкції, почувалися недобре у фізичному сенсі. Після завершення роботи досліджуваним було висловлено подяку за участь в опитуванні й запропоновано у разі виникнення питань отримати відповіді у приватному порядку. На третьому етапі результати тестування були оброблені та піддані статистичному аналізуванню.

Статистичне аналізування. Кількісна обробка даних здійснена з застосуванням статистичного пакету "IBM SPSS Statistics 20". Методи математичної статистики: у дослідженні було використано t-критерій Стьюдента для порівняння середніх значень показників, отриманих у незалежних вибірках, та критерій φ Р. Фішера, котрий передбачає кутове перетворення, що полягає у трансформації відсоткової чисельності у міру центрального кута, для вимірювання якого застосовуються радіани.

Результати

Результати вивчення професійної відповідальності у держслужбовців на різних етапах професійного становлення подано у табл. 1.

Складова ПВ "Усвідомлення і переживання відповідальності". З огляду на те, що за цією шкалою у першій групі зафіксовано вірогідно менші показники ($p \leq .05$; $p \leq .01$), ніж у другій та третій групах, котрі не виявляють між собою відмінностей, слід зазначити, що держслужбовці, які включені до професійної діяльності, незалежно від її стажу, краще усвідомлюють відповідальність за виконувани завдання, необхідність та значущість їх якісної реалізації як для окремих громадян, так і в масштабах суспільства.

Складові ПВ "Самоконтроль і самоорганізація в роботі" та "Ініціативність у роботі". Було виявлено, що за цими шкалами студенти, що навчаються за спеціальністю

Table 1. Central tendencies and comparative analysis of indicators of the professional responsibility of civil servants at different stages of their professional growth

Таблиця 1. Центральні тенденції та порівняльне аналізування показників професійної відповідальності держслужбовців на різних етапах професійного становлення

Scale Шкала	1 st group Перша група (n = 103)		2 nd group Друга група (n = 202)		3 rd group Третя група (n = 204)		P 1-2	P 2-3	P 1-3
	M	SD	M	SD	M	SD			
Awareness and experience of responsibility Усвідомлення і переживання відповідальності	5.07	.58	6.54	.4	7.66	.6	.05	-	.01
Professional self-actualization and competence Самоактуалізація та компетентність в роботі	7.13	1.16	6.97	.48	6.62	.65	-	-	-
Self-control and self-organization at work Самоконтроль і самоорганізація в роботі	6.91	.62	5.43	.39	7.65	.4	.05	.001	-
Professional norms Професійні норми	5.38	1.14	6.27	.62	8.08	.52	-	.05	.05
Prosocial behavior Просоціальна поведінка	6.82	.75	7.01	.81	7.11	.97	-	-	-
Initiative at work Ініціативність у роботі	6.52	.3	5.56	.35	7.21	.71	.05	.05	-

Note: M – mean; SD – mean square deviation; p – the significance of the differences between the indicators of civil servants at different stages of their professional growth according to the Student’s t-test.

Примітка: M – середнє арифметичне; SD – середнє квадратичне відхилення; p – значущість відмінностей між показниками груп держслужбовців на різних етапах професійного становлення за t-критерієм Стьюдента

time requirements during their implementation (that determines the need for managerial control), less willingness to intensify their activities to find more productive ways of solving professional tasks according to the situation, professional requirements, and moral-ethical norms.

The PR component “Professional norms”. According to the scale, civil servants with ten and more years of experience have a significantly higher indicator ($p \leq .05$) than students and novice specialists, which are similar in the manifestation of professional norms.

Thus, experienced civil servants are more prone to accept and comply with the norms of professional activity and implement them in strict accordance with laws, service instructions, and organizational requirements.

The PR components “Professional self-actualization and competence” and “Prosocial

“Публічне управління та адміністрування” ($p \leq .05$), та державні службовці, що мають десять і більше років служби, демонструють вірогідно більші показники ($p \leq .001$; $p \leq .05$) у порівнянні з держслужбовцями першого року професійної діяльності. Відповідно до змісту отриманих відмінностей, для представників другої групи характерними є менша самостійність у плануванні діяльності, менша ретельність у дотриманні часових вимог в процесі її здійснення (що обумовлює необхідність контролю керівників), менша налаштованість на інтенсифікацію своєї діяльності з метою віднайдення більш продуктивних шляхів розв’язання професійних завдань відповідно до змісту ситуації, професійних вимог та морально-етичних норм.

Складова ПВ “Професійні норми”. За цією шкалою у держслужбовців, що мають десять і більше років служби, визначено вірогідно більший показник ($p \leq .05$), на відміну від студентів та фахівців – початківців, які виявляють

behavior”. Statistical differences between the sample groups do not reach the significance level that, regardless of the stage of professional growth, is manifested in the following signs of professional responsibility: readiness for self-improvement, focus on self-realization, determination to make efforts and overcome difficulties in solving professional tasks; professional-organizational initiative and focus on providing assistance to citizens.

A comparison of the averaged indicators of professional responsibility obtained in the study groups with the test norms given in the methodology made it possible to state that a degree of the expression of the PR components can be attributed to the average level or its edge with a high level (Tabl. 2).

The period of professional training is an important stage in a young person’s life because it is the time of personality development and professional and personal self-determination; a higher, autonomous level of the value system

схожість у вираженості індикації професійних норм.

З огляду на це стажовані державні службовці характеризуються більшою готовністю до прийняття й дотримання норм професійної діяльності, до її виконання у суворій відповідності до законів, службових інструкцій та організаційних вимог.

Складові ПВ “Самоактуалізація та компетентність в роботі” та “Просоціальна поведінка”. Статистичні відмінності між залученими у дослідження групами не досягають рівня значущості, що, незалежно від етапу професійного становлення, знаходить своє відображення у наступних ознаках професійної відповідальності: у готовності до самовдосконалення, спрямованості на самореалізацію, налаштованості на докладання зусиль та подолання труднощів при розв’язанні професійних завдань; у професійно-організаційній ініціативності та спрямованості на надання допомоги громадянам.

Порівняння усереднених показників професійної відповідальності, отриманих

Table 2. A degree of the manifestation of components of the professional responsibility of civil servants at different stages of their professional growth

Таблиця 2. Ступінь вираженості складових професійної відповідальності держслужбовців на різних етапах професійного становлення

Scales Шкала	1st group 1 група	2nd group 2 група	3rd group 3 група
Awareness and experience of responsibility Усвідомлення і переживання відповідальності	Medium level Середній рівень	Medium level Середній рівень	The border between medium and high levels Межа середнього та високого рівнів
Professional self-actualization and competence Самоактуалізація та компетентність в роботі	The border between medium and high levels Межа середнього та високого рівнів	The border between medium and high levels Межа середнього та високого рівнів	Medium level Середній рівень
Self-control and self-organization at work Самоконтроль і самоорганізація в роботі	The border between medium and high levels Межа середнього та високого рівнів	Medium level Середній рівень	The border between medium and high levels Межа середнього та високого рівнів
Professional norms Професійні норми	Medium level Середній рівень	Medium level Середній рівень	The border between medium and high levels Межа середнього та високого рівнів
Prosocial behavior Просоціальна поведінка	Medium level Середній рівень	Medium level Середній рівень	The border between medium and high levels Межа середнього та високого рівнів
Initiative at work Ініціативність у роботі	Medium level Середній рівень	Medium level Середній рівень	Medium level Середній рівень

is formed, which is inherently contradictory and dynamic (Halian, 2022:15). Students obtaining a degree in public management and administration demonstrated the outmost expression of two PR components, i.e., “Self-actualization and competence” and “Self-control and self-organization”; novice civil servants – only one PR component “Self-actualization and competence”; civil servants with ten and more years of career – four PR components: “Awareness and experience of responsibility”, “Professional norms”, “Self-control and self-organization”, and “Prosocial behavior”.

Thus, a medium manifestation of a PR component is most expressed by civil servants under study. It corresponds to a medium level of its development which is interpreted in terms of the social significance of professional activity, the thoroughness of its implementation, the ability to plan and carry out professional activity following laws, standards and norms, and the pursuance of professional competence.

A perfect level of conscientiousness responds to a positively-colored self-attitude, confidence, autonomy, responsibility, and self-criticism, the ability to make voluntary efforts and make morally motivated decisions independently. In an individual’s private and professional life, the moral vector of development determines consciousness which is a procedural mechanism of conscience outlining the coordinates of successful socialization and personal-professional growth of the subject.

Conscientiousness is actively studied in the context of anti-corruption behavior, in particular, the definition of conscience as a significant determinant of anti-corruption behavior is relevant in modern scientific research (Zarichanskyi, 2022). O. Zarichanskyi considers it necessary to cultivate conscientiousness as one of the significant components of anti-corruption culture and emphasizes that the development of conscientiousness is an essential psychological factor in inhibiting corruption (Zarichanskyi, 2022). Therefore, scientific practices confirm the topicality of studying conscientiousness as a psychological phenomenon and regarding the peculiarities of its manifestation in civil servants at various stages of their professional

у групах, задіяних у дослідженні, з тестовими нормами, наведеними у методиці, надало можливість констатувати, що ступінь вираженості складових ПВ може бути віднесений до середнього рівня чи до його межі з високим рівнем (табл. 2).

Період професійного навчання – важливий етап у житті молодої людини, оскільки в цей час відбувається реальне становлення її особистості, професійне та особистісне самовизначення, формується вищий, автономний рівень системи цінностей, яка за своєю сутністю суперечлива й динамічна (Halian, 2022:15). Студенти, що навчаються за спеціальністю “Публічне управління та адміністрування”, продемонстрували найбільшу вираженість двох складових ПВ, а саме: “Самоактуалізація та компетентність” та “Самоконтроль і самоорганізація”; державні службовці першого року професійної діяльності – лише за складовою ПВ “Самоактуалізація та компетентність”; державні службовці, що мають 10 і більше років служби, за чотирма складовими ПВ: “Усвідомлення і переживання відповідальності”, “Професійні норми”, “Самоконтроль і самоорганізація”, “Просоціальна поведінка”.

Отже, найбільш представленою серед держслужбовців, що взяли участь у нашому дослідженні, є середня вираженість складових ПВ, що відповідає середньому рівню її розвитку, який транслюється у розумінні соціальної значущості професійної діяльності, ретельності її виконання, спроможності планувати та здійснювати професійну діяльність на ґрунті законів, стандартів і норм, прагненні до професійної компетентності.

Перфектний рівень совісності респондується у позитивно забарвленому самоставленні, впевненості, автономності, відповідальності та самокритичності, здатності до вольових зусиль і самостійного прийняття морально вмотивованих рішень. Як у приватному житті людини, так і в її професійній діяльності моральний вектор розвитку визначає совісність, яка становить собою процесуальний механізм совісті та окреслює координати успішної соціалізації й особистісного та професійного зростання суб’єкта.

Совісність активно вивчають у контексті антикорупційної поведінки, зокрема, у сучасних наукових дослідженнях актуальною є дефініція совісті як значущої детермінанти антикорупційної поведінки (Зарічанський, 2022).

growth, which determines an essential direction of scientific studies.

First-year students majoring in public management and administration and novice civil servants do not manifest essential differences and show indicators of conscientiousness ($7.74 \pm .92$; $8.11 \pm .99$) which are significantly less ($p \leq .01$) in comparison with civil servants with ten and more years of experience.

Keeping in mind the test standards proposed by the questionnaire's authors, the averaged indicators of the first and second groups are within a medium level of conscientiousness, and the third – at a high level. Hence, students and novice civil servants respect the interests and dignity of other people and are good at showing empathy and understanding to other people. At the same time, the participants have some superficial judgments regarding the content of moral and ethical principles and law norms and frivolity in their support. Civil servants with 10 or more years of professional experience have a deeper understanding of the essence of responsibility, higher stability of moral guidelines, a willingness to conscientiously fulfill their duties following regulated legal norms and social requirements, maintaining justice, and obeying the code of ethics.

Features of civil servants' conscientiousness were specified through analyzing the frequency of its levels at different stages of professional becoming.

A high level of conscientiousness was diagnosed in the first group in 19 persons (18.4%); the second – 50 respondents (24.8%); the third – 143 respondents (70.1%). In the first group, a medium level of conscientiousness was recorded in 69 students (67.0%); the second – 126 novice civil servants (62.4%); the third – 48 experienced civil servants (23.5%). In the first group, 15 persons (14.6%) had a low level of conscientiousness; in the second group – 26 persons (12.8%); in the third group – 13 persons (6.4%).

The results of statistical analysis prove that the first and second groups do not have statistically significant differences in the frequency of high ($\omega = 1.29$), medium ($\omega = .6$), and low ($\omega = .41$) levels of conscientiousness. It was found that low

О. Зарічанський вважає необхідним формування совісності як одного зі значущих складників антикорупційної культури й підкреслює, що розвиток совісності виступає значущим психологічним чинником інгібіції корупційної налаштованості (Зарічанський, 2022). Таким чином, напрацювання науковців підтверджують актуальність вивчення совісності як психологічного феномена й урахування особливостей її вияву в держслужбовців на різних етапах професійного становлення, що визначає важливий напрям наукових студій у цьому ракурсі.

Студенти першого курсу, що навчаються за спеціальністю "Публічне управління та адміністрування", й державні службовці першого року професійної діяльності не виявили істотних відмінностей між групами та продемонстрували показники совісності ($7.74 \pm .92$; $8.11 \pm .99$), що є вірогідно меншими ($p \leq .01$) у порівнянні з державними службовцями, що мають 10 і більше років служби ($11.62 \pm .76$).

Зважаючи на нормативи тесту, запропоновані авторами опитувальника, усереднені показники першої та другої груп знаходяться в діапазоні середнього рівня совісності, третьої – її високого рівня. Відповідно до цього студенти та держслужбовці зі стажем до 1 року поважають інтереси й гідність інших людей, є здатними до вияву емпатії та до порозуміння з іншими людьми. Водночас існує ймовірність вияву в цих досліджуваних певної поверхневості суджень щодо змісту морально-етичних принципів та норм закону й легковажності в їх підтриманні. Держслужбовцям зі стажем професійної діяльності 10 та більше років притаманними є більш глибоке розуміння сутності відповідальності, вища стійкість моральних настановлень, налаштованість на сумлінне виконання обов'язку у відповідності із регламентованими правовими нормами та соціальними вимогами, підтримання справедливості, підпорядкованість етичному кодексу.

Деталізацію особливостей совісності держслужбовців реалізовано шляхом дослідження частоти вияву її рівнів на різних етапах професійного становлення.

Високий рівень совісності було діагностовано у першій групі в 19 осіб (18.4%), у другій – у 50 респондентів (24.8%), у третій – у 143 досліджуваних (70.1%). Середній рівень совісності серед учасників першої групи зафіксовано у 69 студентів (67.0%),

and medium levels of conscientiousness show a significantly higher frequency in the groups of students and novice civil servants compared to experienced specialists ($\omega = 2.25, p \leq .05$; $\omega = 7.5, p \leq .01$ and $\omega = 2.24, p \leq .05$; $\omega = 8.15, p \leq .01$), who more often demonstrate a high level of conscientiousness ($\omega = 9.08, p \leq .01$ and $\omega = 9.48, p \leq .01$).

Discussion

A. Hryshchuk (2013) emphasizes the correlation between legality and conscientiousness in the work of civil servants, as the law-abiding moral behavior of a person determines the effectiveness of their social identification, self-actualization, and activity (Hryshchuk, 2013). In terms of the occupational activity of civil servants, it actualizes the issues of such basic normative systems of behavior regulation as professional responsibility and conscientiousness. Analyzing specialists of the socioeconomic profile, scientists note that a person, interpreting the social field, pays considerable attention to reflective aspects and takes the position of a "participant in the process" (Popovych et al., 2021:40). A. Mudryk (2019) defines and characterizes the stages of career development: adaptive, internal, and stagnant (Mudryk, 2019). The author draws attention to the fact that the speed of career growth in the civil service differs from the speed of professional development of specialists at commercial enterprises and discusses the spontaneity of the career advancement of civil servants, the unevenness of their tenure in office, and the formation of so-called career dead ends or high-speed landing careers (Mudryk, 2019). Civil servants under study passed all stages of their professional career gradually. There were no representatives of "high-speed landing careers" in the third sample group because this could affect the outcome of the empirical study.

V. Martynenko (2019) envisages the possibility of determining the propensity of a civil servant to immoral self-interested behavior and to abuse of power or official position at the very beginning of their official career; in particular, due to individual traits of self-interested orientation (Martynenko, 2019). The findings of our research allow highlighting the need for

у другій – у 126 держслужбовців-початківців (62.4%), у третій – у 48 стажованих держслужбовців (23.5%). У першій групі у 15 осіб (14.6%) зафіксовано низький рівень совісності, у другій до низького рівня було віднесено показники 26 осіб (12.8%), у третій – в 13 осіб (6.4%).

Результати статистичного аналізування підтверджують, що перша та друга групи не мають статистично достовірних відмінностей у частоті високого ($\omega = 1.29$), середнього ($\omega = .6$) та низького ($\omega = .41$) рівнів совісності. З'ясовано, що низький і середній рівні совісності демонструють вірогідно вищу частоту саме у групах студентів та держслужбовців-початківців порівняно зі стажованими фахівцями ($\omega = 2.25, p \leq .05$; $\omega = 7.5, p \leq .01$ та $\omega = 2.24, p \leq .05$; $\omega = 8.15, p \leq .01$), які, вірогідно, частіше демонструють високий рівень совісності ($\omega = 9.08, p \leq .01$ та $\omega = 9.48, p \leq .01$).

Дискусія

А. Гришук (2013) наголошує на взаємозв'язку законності і совісності в роботі державних службовців, оскільки правосвідома моральна поведінка особистості зумовлює ефективність її соціальної ідентифікації, самоактуалізації та діяльності (Гришук, 2013). Саме це в ракурсі професійної діяльності державних службовців актуалізує питання таких базових нормативних систем регуляції поведінки, як професійна відповідальність і совісність. Досліджуючи фахівців соціономічного профілю, науковці зазначають, що особистість, інтерпретуючи соціальне поле, приділяє значну увагу рефлексивним аспектам, займає позицію "учасника процесу" (Popovych et al., 2021:40). А. Мудрик (2019) визначає та надає характеристики стадіям кар'єрного становлення фахівця: адаптаційній, інтернальній та стагнаційній (Мудрик, 2019). Авторка звертає увагу на те, що швидкість кар'єрного зростання на державній службі різниться від швидкості професійного становлення фахівців комерційних підприємств, і говорить про стихійність кар'єрного просування державних службовців, нерівномірність часу їх перебування на посаді, про утворення так званих кар'єрних тупиків або швидкісних десантних кар'єр (Мудрик, 2019). Державні службовці, що брали участь у нашому дослідженні, пройшли всі щаблі професійної кар'єри поступово. Представників "швидкісних десантних кар'єр" у третій групі вибірки не було, адже це могло

psychodiagnostic testing of future civil servants regarding their morality, conscientiousness, and responsibility, as well as raising questions about the introduction of psychological-legal programs for the development of the mentioned characteristics.

In S. Callahan's opinion, conscience can be expressed as a set of conscious actions performed by an individual's mind to tell right from wrong in various life situations and matters. A positive civil attitude towards the government is impossible without trusting relations with its representatives, who provide services to the population in a democratic legal state (Giubilini, 2016: 8). Categories of behavioral norms are often projected onto society, being born in the professional space of employees of government organizations, which also applies to the corrupt activity of representatives of power. Modern society is faced with a structural crisis of public administration, which is the cause of a skeptical attitude toward democratic values and legislation, justifying corrupt behavior in all spheres of activity.

Conclusions

The empirical study of professional responsibility showed that students of a higher education institution majoring in public management and administration have a lower awareness of the importance of their activity and the need for high-quality and conscientious performance and a lower level of responsibility and concern for job results. Novice civil servants turned out to be less capable of making action plans independently and are less oriented to be active in choosing more optimal ways of solving professional tasks. In their professional activities, civil servants with ten or more years of service are more inclined to be guided in their professional activities by the law, social and professional requirements and corporate rules.

At all stages of professional growth, the participants equally demonstrated prosocial orientation, readiness for self-improvement and self-development, autonomy, and willingness to make efforts and be independent in solving challenging tasks. It was empirically established that civil servants with ten or more years of service

би вплинути на результати емпіричного дослідження.

В. Мартиненко (2019) передбачає можливість визначати схильність державного службовця до аморальної корисливої поведінки, до зловживань владою або службовим становищем вже на самому початку його службової кар'єри, зокрема через певні ознаки корисливої спрямованості особи (Мартиненко, 2019). Результати нашого дослідження дозволяють наголошувати на необхідності психодіагностичного тестування майбутніх державних службовців щодо їхньої моральності, совісності, відповідальності, а також ставити питання щодо впровадження психолого-правових програм розвитку означених характеристик.

На думку С. Калахан (Callahan, 2007), совість може бути виражена як набір свідомих дій, що здійснюються розумом індивіда, щоб відрізнити правильне від неправильного в різних ситуаціях та життєвих питаннях. Позитивне ставлення громадян до влади неможливе без довірчих відносин із його представниками, які надають послуги населенню у демократичній правовій державі (Giubilini, 2016: 8). Нерідко категорії норм поведінки проєктуються на суспільство, народжуючись у професійному просторі співробітників державних організацій, що стосується і корупційної складової діяльності представників цієї сфери. Сучасне суспільство стикається зі структурною кризою державного управління, що стає причиною скептичного ставлення до демократичних цінностей та законодавства, виправдовуючи корупційну поведінку у всіх сферах діяльності.

Висновки

Проведене емпіричне вивчення професійної відповідальності показало, що студенти закладу вищої освіти, які навчаються за спеціальністю "Публічне управління та адміністрування", характеризуються меншим усвідомленням значущості своєї діяльності, необхідності її якісного і сумлінного виконання, меншим рівнем відповідальності та переживання за результати діяльності. Державні службовці першого року своєї діяльності виявилися менш спроможними самостійно вибудовувати плани дій та менш зорієтованими на розгортання поля своєї активності у виборі більш оптимальних шляхів вирішення професійних завдань. Держслужбовці, що мають десять і більше років служби, є більш схильними

have a high level of conscientiousness, while students and novice civil servants have a medium level of conscientiousness, with a significantly higher frequency of its low level.

The results obtained in the first and second groups prove the practicability and necessity of implementing ad hoc psychological-pedagogical programs designed to cultivate moral and ethical qualities, including conscientiousness, in students – future civil servants. Such a proposal is determined by the fact that medium and low levels of conscientiousness are associated with the deficiency of its functioning and a certain duality of moral guidelines. Thus, despite the subject's criticality in evaluating their actions, a medium level supposes a neutral attitude toward actions contradicting the norms of law and morality; a low level is characterized by the determination to achieve the desired goal using all available opportunities, regardless of their morality and without feeling guilty for one's actions.

Research prospects. The present research covers only a small part of a broad spectrum of moral and ethical characteristics of civil servants at various stages of their professional growth. The development of a psychodiagnostic complex for recommending/ advising against a person for public service in terms of their moral and ethical characteristics seems promising.

References

- Hryshchuk, A. B. (2013). Pravosvidomist i moralnist – sotsialno-psykholohichni tsinnosti u diialnosti derzhavnykh sluzhbovtiv Ukrainy [*Legal awareness and morality as socio-psychological values in the activities of civil servants of Ukraine*]. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 4, 47-56. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1984>
- Zarichanskyi, O. A. (2022). Antykoruptsiina kultura yak skladova kultury orhanizatsii [*Anti-corruption culture as a component of culture of the organization*]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Psykholohiia – *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology*, 1(15), 23-29 <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/issue/view/14/16>
- Zarichanskyi, O. A. (2022). Psykholohichni taktyky vypravdannya koruptsii [*Psychological tactics of justification of corruption*]. Naukovyi visnyk

у професійній діяльності керуватися нормами закону, соціальними та професійними вимогами та правилами організації.

На всіх етапах професійного становлення досліджувані рівною мірою продемонстрували просоціальну спрямованість, готовність до самовдосконалення і саморозвитку, автономність, готовність докладати зусилля та самостійність у розв'язанні проблемних завдань. Емпірично встановлено, що в державних службовців, які мають десять і більше років служби, переважає високий рівень совісності, у студентів та держслужбовців-початківців – середній рівень – водночас з істотно більшою частотою її низького рівня.

Результати, отримані у першій і другій групах, свідчать про доцільність і необхідність впровадження спеціальних психолого-педагогічних програм, що мають на меті розвиток морально-етичних якостей, зокрема совісності, у студентів – майбутніх державних службовців. Така пропозиція зумовлена тим, що середній і низький рівні совісності пов'язані з дефіцитарністю її функціонування та певною подвійністю моральних настановлень. Так, середній рівень, незважаючи на критичність в оцінюванні суб'єктом власних дій, припускає нейтральне ставлення стосовно вчинків, здійснюваних усупереч нормам закону та моралі; для низького рівня притаманною є налаштованість на досягнення бажаної мети із використанням всіх наявних можливостей поза врахуванням їх моральності та без виникнення відчуття провини за власні вчинки.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження розкриває лише невелику частину широкого спектру морально-етичних особливостей державних службовців на різних етапах їх професійного розвитку. Перспективним вбачається розробка психодіагностичного комплексу щодо визначення рекомендації/не рекомендації особи до державної служби в ракурсі її морально-етичних характеристик.

Список використаних джерел

- Гришук А. Б. Правосвідомість і моральність – соціально-психологічні цінності у діяльності державних службовців України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №4. С. 47-56. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1984>
- Зарічанський О.А. Антикорупційна культура як складова культури організації. *Вісник Київського національного університету імені*

- Sivershchyny. Serii: Osvita. Sotsialni ta povedinkovi nauky – *Scientific Bulletin of Severshchyna. Education. Social and behavioral sciences*, 2(9), 114-129. <http://seducation.academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/Zarichanskyi-O.A..pdf>
- Makeeva, N. Yu. (2014). Psykholohycheskaia struktura professyonalnoi otvetstvennosti spetsyalystov pensyonnoho obespecheniya [Psychological structure of professional responsibility of pension provision specialists]. *Candidate's thesis*. Tver.
- Martynenko, V. O. (2019). Zapobihannia zlozhyvannya vladoiu abo sluzhbovym polozhenniam, shcho vchyniaiuetsia derzhavnymy sluzhbovtsiamy [Prevention of abuse of power or official position committed by civil servants]. *Candidate's thesis*. Kyiv.
- Mudryk, A. (2019). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku profesiinoi kariery derzhavnykh sluzhbovtiv [Psychological features of civil servants' professional career development]. *Psychological Prospects Journal*, 33, 192-204. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2019-33-192-204>
- Rakovych, N. K. (Ed.). (2002). Praktykum po psykodyahnostyke lychnosti [*Workshop on personality psychodiagnostic*]. Minsk. http://www.miu.by/kaf_new/mpp/132.pdf
- Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy vid 10.06.2022 r. N 154-r/z "Shchodo vykonannya derzhavnymy sluzhbovtsiamy zavdan i kliuchovykh pokaznykiv rezultatyvnosti, efektyvnosti ta yakosti sluzhbovoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu" [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 10, 2022 No. 154-r/z "Regarding the fulfillment of tasks by civil servants and key indicators of effectiveness, efficiency and quality of official activity in the conditions of martial law"]. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/FN073967>
- Sadova, M. A. (2019). Teoriia ta praktyka profesiinoi vidpovidalnosti osobystosti [*Theory and practice of professional responsibility of the individual*]. *Doctor's thesis*. Odesa. http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_sadova_1558972521.pdf
- Sokolov, O. A. (2021). Osoblyvosti osobystisno-profesiinoi vidpovidalnosti politseiskykh [*Peculiarities of personal and professional responsibility of police officers*]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/12345_6789/10817
- Furmanov, I. A., Pergamenschik, L. A. (1998). Psihodiagnostika i psihokorreksiya lichnosti [*Psychodiagnosics and psychocorrection of personality*]. Minsk: Narodnaya asveta. <http://elib.bspu.by/pdf>
- Abraham, J., Suleeman, J., & Takwin, B. (2018). The psychology of corruption: the role of the counterfeit self, entity self-theory, and outcomebased ethical mindset. *Journal of Psychological and Educational Research*, 26(2), 7-32. <http://www.marianjournals.com>
- Тараса Шевченка. Серія: Психологія. 2022. № 1(15). С. 23-29. <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/issue/view/14/16>
- Зарічанський О.А. Психологічні тактики виправдання корупції. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2022. № 2 (9). С. 114–129. <http://seducation.academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/Zarichanskyi-O.A..pdf>
- Макеева Н. Ю. Психологическая структура профессиональной ответственности специалистов пенсионного обеспечения: дис. ... канд. психол. наук. Тверь. 2014. 232 с.
- Мартиненко В. О. Запобігання зловживання владою або службовим положенням, що вчиняються державними службовцями: дис. ... докт. філос. з права: 12.00.08. Київ. 2019.
- Мудрик Алла Психологічні особливості розвитку професійної кар'єри державних службовців *Psychological Prospects Journal*. 2019. № 33. С.192-204. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2019-33-192-204>
- Практикум по психодіагностиці особистості. Ред. Н. К. Ракович. Мінськ. 2002. С.75-91. http://www.miu.by/kaf_new/mpp/132.pdf
- Розпорядження Кабінету міністрів України від 10.06.2022 р. N 154-р/з "Щодо виконання державними службовцями завдань і ключових показників результативності, ефективності та якості службової діяльності в умовах воєнного стану" <https://ips.ligazakon.net/document/FN073967>
- Садова М. А. Теорія та практика професійної відповідальності особистості: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01. Одеса. 2019. 530 с. http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_sadova_1558972521.pdf
- Соколов О. А. Особливості особистісно-професійної відповідальності поліцейських : автореф. дис. ... канд. психол. наук. ХНУВС. Харків. 2021. 25 с. http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/12345_6789/10817
- Фурманов И. А., Пергаменщик Л. А. Психодіагностика і психокорекція особистості. Мн.: Нар. асвета. 1998. 64 с. <http://elib.bspu.by/pdf>
- Шломін О. Ю. Психологічні особливості професіогенезу працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України : автореф. дис. канд. психол. наук: ХНУВС. Харків. 2020. 26с. https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/1234_56789/10216
- Abraham, J., Suleeman, J., Takwin, B. The psychology of corruption: the role of the counterfeit self, entity self-theory, and outcomebased ethical mindset. *Journal of Psychological and Educational Research*. 2018. Vol. 26 (2), P. 7-32. <http://www.marianjournals.com>

- com/files/JPER_articles/JPER_26_2_2018/ Abraham Suleeman_Takwin_JPER_2018_26_2_7_32.pdf
- Blynova, O. Ye., & Kruhlov, K. O. (2021). Subjective social well-being of employees with different socioeconomic statuses. *Insight: the psychological dimensions of society*, 6, 57-71. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-5>
- Callahan, S. (2007). *Created for Joy: A Christian View of Suffering*. New York : Crossroad. ISBN 0824525663
- Giubilini, A, Milnes S, & Savulescu, J. (2016). The Medical Ethics Curriculum in Medical Schools: Present and Future. *The Journal of clinical ethics*, 27(2), 129-45. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27333063>
- Gorsira, M., Denkers, A., & Huisman, W. (2018). Both sides of the coin: Motives for corruption among public officials and business employees. *Journal of Business Ethics*, 151(1), 179-194 <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3219-2>
- Halian, I. M. (2022). Value contradictions in personal axiogenesis. *Insight: the psychological dimensions of society*, 7, 11-23. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-2>
- Izard, C. E. (1991). *Psychology of Emotions*. Springer. ISBN 9780306438653 (ISBN: 0306438658)
- Khaleel, H. A. (2022). The professional sufficiency and its correlation with professional conscience and personal responsibility for teachers. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 22(12), 392-418. <http://www.johetap.com/pdf/392.pdf>
- Ostapovich, V., Barko, V., Okhrimenko, I., Yevdokimova, O., Ponomarenko, Y., Prontenko, K., et al. (2020). Psychological Profile of Successful Criminal Police Officer. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9(3), 120-133. <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/755>
- Pomytkina, L., Gudmanian, A., Kovtun, O., & Yahodzinskyi, S. (2020). Personal choice: strategic life decision-making and conscience. *E3S Web of Conferences*, 164, 10021 TPACEE-2019 <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016410021>
- Popovych, I., Shcherbyna, V., Sultanova, L., Hulas, I., & Mamchur, I. (2021). Research of social expectations' properties of future specialists of socioeconomic profile. *Revista Amazonia Investiga*, 10(39), 40-49. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.39.03.4>
- Schalkwijk, F (2018). A New Conceptualization of the Conscience. *Frontiers in Psychology*, 9:1863. doi:10.3389/fpsyg.2018.01863 <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2018.01863/full>
- Thompson, D. F. (1980). Moral responsibility of public officials: The problem of many hands. *American Political Science Review*, 74(4), 905-916. doi:10.2307/11954312
- Verkade, M., Karsten, J., Koenraadt, F., & Schalkwijk, F. (2020). Conscience as a Regulatory Function: www.marianjournals.com/files/JPER_articles/JPER_26_2_2018/ Abraham Suleeman_Takwin_JPER_2018_26_2_7_32.pdf
- Блинова О. Є., Круглов К. О. Суб'єктивне соціальне благополуччя співробітників з різним соціально-економічним статусом. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2021. № 6. С. 57-71. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-6-5>
- Callahan Sidney. *Created for Joy: A Christian View of Suffering*. The Crossroad Publishing Company, New York. Crossroad. 2007. 256 p. ISBN 0824525663
- Giubilini A, Milnes S, Savulescu J. The Medical Ethics Curriculum in Medical Schools: Present and Future. *The Journal of clinical ethics*. 2016. Vol. 27 (2). P. 129-45. PMID: 27333063. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27333063>
- Gorsira, M., Denkers, A., Huisman, W. Both sides of the coin: Motives for corruption among public officials and business employees. *Journal of Business Ethics*. 2018. Vol. 151(1). P. 179-194. <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3219-2>
- Галян І. М. (2022). Ціннісні суперечності в аксіогенезі особистості. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2022. № 7. С. 11-23. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-2>
- Izard Carroll E. *Psychology of Emotions*, (1991). Springer. 452 p. ISBN 9780306438653 (ISBN: 0306438658)
- Khaleel H. A. The professional sufficiency and its correlation with professional conscience and personal responsibility for teachers. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. 2022. Vol. 22 (12). P.392-418. <http://www.johetap.com/pdf/392.pdf>
- Ostapovich, V., Barko, V., Okhrimenko, I., Yevdokimova, O., Ponomarenko, Y., Prontenko, K., Antonova, O., Sydorhuk, N., Sokolovskiy, O., & Bloshchynskiy, I. Psychological Profile of Successful Criminal Police Officer. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2020. Vol. 9(3). P. 120-133. <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/755>
- Pomytkina L., Gudmanian A., Kovtun O., and Yahodzinskyi S. Personal choice: strategic life decision-making and conscience. *E3S Web of Conferences*. 164. 10021. 2020. TPACEE-2019 <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016410021>
- Popovych, I., Shcherbyna, V., Sultanova, L., Hulas, I., & Mamchur, I. Research of social expectations' properties of future specialists of socioeconomic profile. *Revista Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10 (39). P. 40-49. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.39.03.4>
- Schalkwijk F. A New Conceptualization of the Conscience. *Frontiers in Psychology*. 2018. Vol. 9. P.1863. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01863>
- Thompson, D. F. Moral responsibility of public officials: The problem of many hands. *American*

**Professional responsibility and conscientiousness
of civil servants at different stages of professional growth**

An Integrative Theory Put to the Test. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 64(4), 375-395. <https://doi.org/10.1177/0306624X19881918>

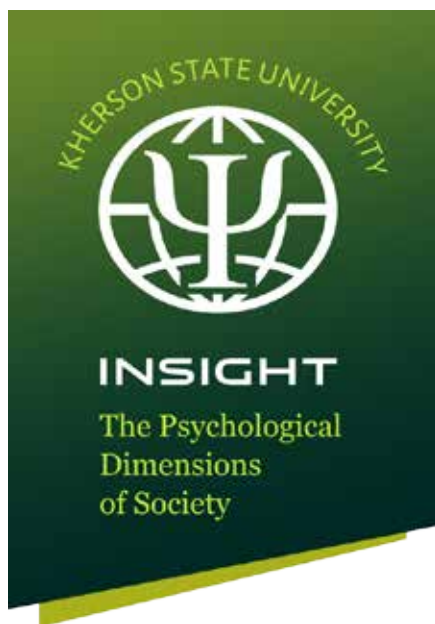
Verkade, M. (2022). *Conscience, an integrative theory: Conscience functioning in offenders and non-offenders*. Utrecht University Repository <https://doi.org/10.33540/1465>

Political Science Review. 1980. Vol. 74 (4). P. 905-916. <https://doi.org/10.2307/11954312>

Verkade, M., Karsten, J., Koenraadt, F., & Schalkwijk, F. Conscience as a Regulatory Function: An Integrative Theory Put to the Test. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2020. Vol. 64 (4). P. 375-395. <https://doi.org/10.1177/0306624X19881918>

Verkade, M. *Conscience, an integrative theory: Conscience functioning in offenders and non-offenders*. Utrecht University Repository. 2022. <https://doi.org/10.33540/1465>

Медична психологія

Medical psychology

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-12>

How to Cite (Style APA):

Avramchuk, O. S., Nizdran, O. A., & Blozva, P. I. (2023). Low-intensity cognitive behavioral therapy for social anxiety disorder in individuals experiencing grief. *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 211–227. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-12>

Аврамчук О. С., Ніздрань О. А., Блозва П. І. Когнітивно-поведінкова терапія низької інтенсивності соціального тривожного розладу осіб у період горювання. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 211–227. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-12>

UDC [316.6:616.89-008]:615.851

Low-intensity cognitive behavioral therapy for social anxiety disorder in individuals experiencing grief

Когнітивно-поведінкова терапія низької інтенсивності соціального тривожного розладу осіб у період горювання

Received: March 18, 2023

Accepted: April 24, 2023

Avramchuk Oleksandr Serhiyovych

Ph.D. in Psychology, Associate Professor,
Head,

Department of Clinical Psychology,
Ukrainian Catholic University, Ukraine
avramchuk.md@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8512-7817>

Nizdran Oleksandra Andriivna

Ph.D. in Psychology, Associate Professor,
Department of Clinical Psychology,
Ukrainian Catholic University, Ukraine
nizdran@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9676-9698>

Blozva Pavlo Ihorovych

Ph.D. in Psychology, Associate Professor,
Department of Clinical Psychology,
Ukrainian Catholic University, Ukraine
blozva.pavlo@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2494-9750>

Аврамчук Олександр Сергійович

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач,
кафедра клінічної психології,
Український католицький університет,
Україна

avramchuk.md@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8512-7817>

Ніздрань Олександра Андріївна

кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра клінічної психології,
Український католицький університет,
Україна

nizdran@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9676-9698>

Блозва Павло Ігорович

кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра клінічної психології,
Український католицький університет,
Україна

blozva.pavlo@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2494-9750>

Abstract

The purpose of the research is to obtain confirming data on the reduction of symptom severity and levels of psychosocial dysfunction under the influence of low-intensity cognitive-behavioral therapy (CBT) techniques among individuals with social anxiety

Анотація

Метою дослідження є отримання підтверджуючих даних зниження тяжкості симптомів та рівня психосоціального дисфункціонування під впливом технік когнітивно-поведінкової терапії (далі КПТ) низької інтенсивності серед осіб зі соціальним тривожним

disorder during the grieving period. **Methods:** The Mini-International Neuropsychiatric Interview was used to assess mental health problems during the initial diagnostic interview. Measurements of key indicators were carried out using methods such as Social Phobia Inventory (SPIN); the level of psychosocial distress due to loss, and the risk of complicated grief, comorbid conditions such as the level of generalized anxiety (GAD-7); the severity of emotional avoidance (AAQ-II); and the general level of distress in daily and work activities were measured using the W&SAS scale. **Results:** The results of changes in mental state before and after the program demonstrated significant improvements in the indicators of generalized anxiety, the severity of comorbid depressive symptoms, the impact of traumatic experiences, the reduction of emotional avoidance, and associated psychosocial disorders. However, there was no statistically significant difference in the reduction of social phobia symptoms and distress associated with the experience of loss. One month after completing the program, the participants used breathing control strategies (including mindfulness practices) and cognitive restructuring more frequently in situations involving social avoidance or joint activities to manage their distress. After six months of completing the program, the most frequently mentioned responses from the participants were related to coping and working with dysfunctional beliefs about the consequences of events and social situations that prevented the activation of defensive behavior through avoidance. **Conclusions.** An individual low-intensity online psychosocial support program based on CBT for individuals suffering from social anxiety disorder and experiencing complex life circumstances (such as the loss of a loved one) has demonstrated a reduction in psychosocial distress and severity of mental symptoms. It has been found that satisfying social needs and providing corrective experiences in a safe social space for grieving can promote psychological well-being and serve as protective factors against exacerbations of mental health problems.

Key words: unguided online therapy, quarantine restrictions, social disruption, psychosocial distress, comorbid conditions.

Introduction

Social anxiety disorder (social phobia) is one of the most common anxiety disorders that causes persistent distress and impairs a person's functioning in society (Stein et al., 2017). Considering the usual chronic course of the disease

розладом у період горювання. **Методи:** з метою оцінки проблем психічного здоров'я під час первинного діагностичного інтерв'ювання використано Міжнародне нейропсихіатричне інтерв'ю (MINI). Вимірювання основних показників здійснювалося за допомогою методик: рівень тяжкості симптомів соціального тривожного розладу (SPIN), рівень психосоціального дистресу, внаслідок пережиття втрати та ризик ускладненого горювання, коморбідні стани як рівень генералізованої тривожності (GAD-7), вираженість емоційного уникнення (AAQ-II), загальний рівень дистресу у повсякденній та робочій активності вимірювався за шкалою W&SAS. **Результати.** Результати змін психічного стану до і після проходження програми засвідчили значущі покращення для показників генералізованої тривожності, тяжкості коморбідних депресивних симптомів, впливу травматичного досвіду, зниження емоційного уникнення та супутніх психосоціальних порушень. Поруч із цим, зниження тяжкості симптомів соціальної фобії та дистресу, що асоціюються з досвідом втрати, не продемонстрували статистично значущої відмінності. Через 1 місяць після завершення програми для опанування дистресу учасниками частіше використовувалися стратегії, які стосувалися контролю дихання (включаючи практики майндфулнесу) та опрацювання думок у ситуаціях уникнення соціальних стосунків чи спільної діяльності. Через 6 місяців після завершення програми найчастіше у відгуках учасників згадуються протистояння та робота з дисфункційними переконаннями щодо наслідків подій і соціальних ситуацій, що сприяли запобіганню актуалізації захисної поведінки через уникнення. **Висновки.** Індивідуальна онлайн-програма психосоціальної допомоги низької інтенсивності на основі КПТ для осіб, які страждають від соціального тривожного розладу й опинились у складних життєвих обставинах (як втрата близької людини), продемонструвала зменшення психосоціального дистресу та тяжкості психічних симптомів. З'ясовано, що задоволення соціальних потреб і коригуючий досвід безпечного соціального простору для горювання сприятимуть психологічному благополуччю та виступатимуть як протективні чинники до загострень проблем психічного здоров'я.

Ключові слова: некерована онлайн-терапія, карантинні обмеження, соціальні порушення, психосоціальний дистрес, коморбідні стани.

Вступ

Соціальний тривожний розлад (соціальна фобія) – один із найпоширеніших тривожних розладів, який накладає персистуючий дистрес і погіршує функціонування людини у соціумі (Stein et al., 2017). Враховуючи зазвичай хронічний перебіг захворювання та, часто,

and the frequent reluctance to seek appropriate help, the burden imposed by social phobia is sometimes hidden in comorbid psychiatric pathology or distress accompanying difficult life periods. Thus, with the beginning of the pandemic and the introduction of quarantine restrictions, problems with mental health and psychological well-being, manifested by depressive symptoms and symptoms of anxiety disorders, became more common (Salari et al., 2020; Ebrahimi et al., 2021). In particular, it was noted that individuals who mostly observed social distancing expressed more significant complaints, had pronounced manifestations of mental pathology and related psycho-emotional distress (Ebrahimi et al., 2021), problems with experiencing psychological well-being (Hudimova, 2021), building coping strategies (Pomytkina & Ichanska, 2021).

What concerns individuals suffering from social anxiety disorder, physical distancing and limitation of the corrective social interaction experience may be considered as modifying factors of increased relapse risk or complications. This is especially relevant when, during periods of adaptation to new challenges, there appear such life events or circumstances that should be considered in the context of a traumatic experience. Bereaved individuals show increased sensitivity to anxiety responses, social avoidance, and intolerance of uncertainty (Shear & Skritskaya, 2012; Marques et al., 2013; Robinaugh et al., 2014). During the period of the pandemic, a number of factors that influenced an increase in the distress level during times of mourning are also singled out, they are the following: 1) the suddenness and unexpectedness of the loss; death being alone; restrictions on visiting a dying family member; impersonal and traumatic impact of COVID-19 (Neimeyer & Lee, 2021); 2) increased anxious vulnerability: fear of unemployment, dangers, financial insecurity, loneliness, fear of infection, fear of caring for others, etc. (Goveas & Shear, 2020); 3) the feeling of guilt for not being there in the last days and limited access to funeral services in cases of death according to a certain family tradition (Gesi, et al., 2020; Stroebe & Schut, 2021) and 4) medical history of other mental disorders.

In this way, social avoidance, which is seen as a typical coping strategy for individuals

неготовність звертатися за відповідною допомогою, тягар, який накладає соціальна фобія часом маскується у коморбідній психічній патології або у дистресі, що супроводжує складні життєві періоди. Так, із початком пандемії та введенням карантинних обмежень почастишали проблеми з психічним здоров'ям та психологічним благополуччям, що маніфестуються депресивними симптомами та симптомами тривожних розладів (Salari et al., 2020; Ebrahimi et al., 2021). Зокрема зазначено, що особи, які переважно дотримувалися соціального дистанціювання, висловлювали суттєвіші скарги, мали виражені прояви психічної патології та супутній їм психоемоційний дистрес (Ebrahimi et al., 2021), проблеми із відчуттям психологічного благополуччя (Hudimova, 2021), будуванням копінг-стратегій (Pomytkina, Ichanska, 2021).

У контексті осіб, які страждають на соціальний тривожний розлад, фізичне дистанціювання та обмеження коригуючого досвіду соціальної взаємодії можуть розглядатися як модифікуючі чинники підвищеного ризику рецидиву чи ускладнень. Особливо це стає актуальним, коли у періоди адаптації до нових викликів з'являються життєві події чи обставини, які варто розглядати у контексті травматичного досвіду. Особи, які пережили втрату близьких, демонструють підвищену чутливість до реакції на тривогу, соціальне уникнення та нетерпимість до невизначеності (Shear, Skritskaya, 2012; Marques et al., 2013; Robinaugh et al., 2014). У період пандемії також виокремлюють низку чинників, які впливали на зростання дистресу у часи горювання, як: 1) раптовість і несподіваність втрати; смерть на самоті; обмеження на відвідування вмираючого члена сім'ї; безособовий і травматичний вплив COVID-19 (Lee, Neimeyer, 2021); 2) підвищена тривожна вразливість: страх безробіття; небезпеки; фінансової незахищеності; залишитись самотнім; страх зараження; страх догляду за іншими тощо (Goveas, Shear, 2020); 3) почуття провини через те, що "не був/-ла поруч" в останні дні й обмеження доступу до ритуальних послуг у смертельних випадках за певною сімейною традицією (Gesi et al., 2020; Stroebe, Schut, 2021) та 4) анамнез щодо інших психічних розладів.

У такий спосіб соціальне уникнення, яке розглядається як типовий копінг для осіб з соціальним тривожним розладом, може

with social anxiety disorder, may hinder the acceptance of loss and limit the assimilation of new emotional experience as a driving force for healing in the grieving process. Over time, dysfunctional avoidance reinforces persistent negative (irrational) beliefs and rules of life about oneself (including how a person should feel the loss, how to react, what strategies or mourning rituals to follow, etc.) and also interpersonal dependency (anaclitic: maladaptive and immature dependency) from lost loved one; accordingly, it limits conscious contact with (unforeseen) life circumstances or other negative experiences that contribute to the formation of complicated grief (Sekowski & Prigerson, 2021). In addition, poor social skills and dependence may increase the risk of developing complications in the grieving process (including the manifestation or recurrence of comorbid conditions or disorders). Increasing social dysfunction, which may include an inability to develop and maintain social relationships, help-seeking, limits flexibility, autonomy in coping with loss, and affects basic feelings of safety and social competence (Mason et al., 2020). Individuals who grieve for a long time indicate the limitation of positive memories, emotional instability and inflated expectations of themselves, sometimes setting goals that do not match the resources or are unattainable in terms of capabilities. The inability or unwillingness to accept the loss is perceived as an additional traumatic impact, which is mostly superimposed on the accompanying experience of loss of social status and/or financial stability. By reducing defensive behaviors through avoidance, reorganization of relationships can be achieved in the context of social deprivation associated with loss (Maciejewski et al., 2022). Reduction of the distress and feelings of inadequacy associated with grief increases the chances of achieving a state of social completion and well-being.

Previous studies of available methods of psychological support and psychosocial assistance indicate that interventions based on cognitive behavioral therapy models (hereafter CBT) have found the most widespread use and have proven to be effective (Furmark et al., 2009; Stott et al., 2013; Karyotaki et al. 2017; Jain et al., 2021). Thus, recent research shows that CBT-based recommendations and individual psychotherapy protocols were effective in reducing anxiety and depression symptoms associated with the pandemic (Egan et al., 2021). At the same time, taking into account the cost and the possibility

перешкоджати прийняттю втрати та обмежує засвоєння нового емоційного досвіду як рушійної сили для зцілення у процесі горювання. З часом дисфункційне уникнення підсилює формування стійких негативних (ірраціональних) переконань і правил життя щодо себе (включаючи те, як людина має відчувати втрату, як реагувати, яких стратегій чи траурних ритуалів дотримуватися тощо), відповідно це обмежує усвідомлений контакт із життєвими (непередбаченими) обставинами чи іншим негативним досвідом, що сприяє формуванню ускладненого горювання (Sekowski, Prigerson, 2021). Поруч із цим недостатні соціальні навички та схильність до уязвленості можуть підвищити ризик розвитку ускладнень у процесі горювання (включаючи маніфестацію чи рецидиви коморбідних станів чи розладів). Зростання соціальної дисфункції, яка може включати неспроможність розвивати й підтримувати соціальні стосунки, звертання за допомогою, обмежує гнучкість, автономність у процесі опрацювання втрати й впливає на базове почуття безпеки та соціальної компетентності (Mason et al., 2020). Особи, які тривало горюють, вказують на обмеження позитивних спогадів, емоційну нестійкість та завищені очікування до себе, часом висувуючи невідповідні до ресурсів чи недосяжні по можливостях цілі. Неможливість або неготовність прийняти втрату сприймається як додатковий травматичний вплив, що здебільшого накладається на супутній досвід втрат соціального статусу та/чи фінансової стабільності. Шляхом зменшення захисної поведінки через уникнення можна досягнути реорганізації стосунків у контексті асоційованої з втратою соціальної депривації (Maciejewski et al., 2022). Зменшення дистресу та почуття неспроможності, пов'язаних із горем, збільшують шанси, досягти стану соціальної завершеності та благополуччя.

Попередні дослідження доступних методів психологічної підтримки і психосоціальної допомоги вказує, що інтервенції базовані когнітивно-поведінкових моделях (далі КПТ) знайшли найбільше розповсюдження та зарекомендували себе як результативні (Furmark et al., 2009; Stott et al., 2013; Karyotaki et al. 2017; Jain et al., 2021). Так, останні дослідження показують, що базовані на КПТ рекомендації та протоколи індивідуальної психотерапії ефективно знижували симптоми тривоги

to access qualified psychotherapeutic help, there arose an issue of developing intervention programs that would contribute to the prevention of distress in difficult life circumstances by strengthening the internal and external resources of the individual and their environment. Thus, during the pandemic, the number of studies offering online (remote) protocols for psychosocial support of people, based on science-based low-intensity CBT techniques, has increased. Such interventions are not a substitute for mental disorders psychotherapy, however, they can prevent an increase in the burden of psychosocial dysfunction and the level of disease symptoms by affecting key pathogenetic mechanisms.

Hypothesis. The implementation of a low-intensity psychosocial support program utilizing CBT techniques will decrease symptoms of social anxiety disorder in individuals experiencing grief.

The purpose of the study is to obtain supporting evidence of reduction in symptom severity and level of psychosocial dysfunction under the influence of low-intensity CBT techniques in individuals with social anxiety disorder during the bereavement period.

Methods

Participants. The study design involved the mental state assessment according to the specified indicators before and after the course of interventions, after 1 month and after 6 months. The expected sample for the study was to be at least 60 people, but considering the inclusion and exclusion criteria, the number of participants at the beginning of the study was 53 people.

Inclusion criteria were defined as follows: 18 years or older; social anxiety disorder in the anamnesis and/or complaints that meet the diagnostic criteria for this disorder according to DSM-5 at the time of the diagnostic interview; increased indicators on the SPIN scale (>24 points); loss experience during the last year; access to a computer and the ability to have meetings online. Among the exclusion criteria, the following were considered: psychopathological conditions caused by chronic somatic pathology (including the effects of COVID-19); the use of psychoactive substances or drugs; the presence of head injuries signs or the significant traumatic stress consequences (e. g. participation in combat operations). Additional criteria were defined as receiving psychotherapeutic help at the time of participation in the study; lack of access to

та депресії, пов'язані з пандемією (Egan et al. 2021). З огляду на собівартість і можливості доступу до кваліфікованої психотерапевтичної допомоги, постало питання розробки програм інтервенцій, які б сприяли запобіганню дистресу в складних життєвих обставин, підсилюючи внутрішні й зовнішні ресурси особистості та її оточення. Так, у період пандемії зросла кількість досліджень, які пропонують онлайн (дистанційні) протоколи психосоціального супроводу людей, базовані на науково-обґрунтованих техніках КПТ низької інтенсивності. Такі інтервенції не є заміною психотерапії психічних розладів, проте можуть запобігти зростанню тягаря психосоціального дисфункціонування та рівня проявів симптомів захворювань, впливаючи на ключові патогенетичні механізми.

Гіпотеза: застосування програми психосоціальної допомоги з використанням технік КПТ низької інтенсивності знизить прояви соціального тривожного розладу осіб у період горювання.

Мета дослідження – отримати підтвердуючі дані зниження тяжкості симптомів та рівня психосоціального дисфункціонування під впливом технік КПТ низької інтенсивності серед осіб зі соціальним тривожним розладом у період горювання.

Методи

Учасники. Дизайн дослідження передбачав оцінку психічного стану за визначеними показниками до та після застосування курсу інтервенцій, через 1 місяць і через 6 місяців. Очікувана вибірка для дослідження мала скласти не менше 60 осіб, однак з огляду на критерії включення та виключення кількість учасників на початок дослідження склала 53 особи.

Критеріями включення було визначено: вік 18 років або старше; наявність соціального тривожного розладу в анамнезі та/або скарги, які відповідають діагностичним критеріям даного розладу відповідно до DSM-5 на момент діагностичного інтерв'ювання; підвищені показники за шкалою SPIN (>24 бали); досвід пережиття втрати впродовж останнього року; доступ до комп'ютера та можливість проходити зустрічі онлайн. Серед критеріїв виключення розглядалися: психопатологічні стани, зумовлені хронічною соматичною патологією (включаючи наслідки

the Internet to receive interventions in the format of a video conference. During the initial interview, suicidal risk was assessed and, if necessary, referrals to specialized psychological or psychiatric services could be provided.

Research organization. The search for participants and the research took place in 2020-2022. All the procedures met the ethical standards of research involving human subjects and were performed in accordance with the Declaration of Helsinki. The Academic Council of the Faculty of Health Sciences at the Ukrainian Catholic University approved the research plan and procedures. The work was carried out within the scope of the scientific project at the Department of Clinical Psychology "Investigation of the loss experience features in people with social anxiety disorder" NF/FNZ_2021_001. All participants gave informed consent to participate in the study. The research was conducted with the support of the UCU Institute of Mental Health and Trauma Therapy Center "Prostir Nadii" (Space of Hope), Lviv.

An individual CBT-based low-intensity psychosocial treatment (Low-CBT) program included self-education materials and seven twice-weekly online sessions lasting up to 50 minutes over four weeks (six contact hours). Online course modules covered: psychoeducation regarding the nature of grieving; strategies for normalization and overcoming emotional distress during the grieving period; psychoeducation about the impact of maladaptive beliefs and social avoidance (social deprivation) on the grieving process; teaching awareness and problem-solving techniques to reduce the use of safe behaviors, including avoidance and procrastination; psychoeducation regarding comorbid depressive states and their reduction (behavioral activation and behavioral experiment regarding maladaptive beliefs); promoting the development of social support and assertive communication skills.

Upon completion, psychoeducation on the management of relapses of depressive states and social deprivation was carried out, accompanied by the implementation of corrective social interaction experience.

53 (94.6%) participants attended the full course of sessions. During the sessions, with the permission of the participants, a video recording was made, which was provided for their use. At the end of the pilot study, the video recordings were deleted. Analysis of the video

від перенесеного COVID-19); вживанням психоактивних речовин або ліків; наявність ознак перенесених травм голови або результат значного травматичного стресу (участь у бойових діях). Додатковими критеріями були визначені отримання психотерапевтичної допомоги на момент участі в дослідженні; відсутність доступу до мережі Інтернет для отримання інтервенцій у форматі відеоконференції. Під час первинного інтерв'ювання було оцінено ризик суїциду і, за необхідності, могли бути надані рекомендації до скерування до спеціалізованих психологічних або психіатричних служб.

Організація дослідження. Пошук учасників та проведення дослідження відбувалися у 2020-22 роках. Усі процедури відповідали етичним стандартам досліджень із залученням респондентів і виконувалися відповідно до Гельсінської декларації. Вчена рада факультету наук про здоров'я Українського Католицького Університету (Україна) затвердила дизайн та процедури дослідження. Робота виконувалася в межах наукового проекту кафедри клінічної психології "Дослідження особливостей переживання втрати серед людей, які проживають з соціально-тривожним розладом" NF/FNZ_2021_001. Усі учасники дали інформовану згоду на участь у дослідженні. Дослідження проводилося за підтримки Інституту психічного здоров'я УКУ та центру психологічного консультування "Простір надії" (Львів, Україна).

Індивідуальна програма низької інтенсивної психосоціальної допомоги (Low-CBT) на основі КПТ включала матеріали для самоосвіти та сім онлайн-сесій двічі на тиждень тривалістю до 50 хвилин впродовж чотирьох тижнів (шість годин контакту). Модулі онлайн-занять охоплювали: психоосвіта щодо природи горювання; стратегії нормалізації та подолання емоційного дистресу в період горювання; психоосвіта про вплив дезадаптивних переконань (НАД) і соціального уникнення (соціальної депривації та соціальної тривоги) на процес горювання; навчання усвідомленості та прийомів вирішення проблем щодо зменшення використання безпечної поведінки, включаючи уникнення і прокрастинацію; психоосвіта щодо коморбідних депресивних станів та їх зменшення (поведінкова активація та поведінкових експеримент щодо НАДів); сприяння розвитку навичок соціальної підтримки й асертивного спілкування.

recordings confirmed that 97% of the sessions corresponded to the program plan content.

Variables. The dependent variable in the study is the distress felt by individuals who have experienced a loss and have social phobia. The independent variable was the psychological assistance program. Additional variable was experiencing the loss.

Procedure and instruments. The initial diagnostic interview was based on The MINI: International Neuropsychiatric Interview (Sheehan et al., 1998). The main indicators were measured according to the following methods:

1) severity level of social anxiety disorder symptoms – Social Phobia Inventory (SPIN; Connor, 2000): self-report questionnaire with 17 statements, Cronbach's $\alpha = .87-.94$; and Social phobia rating scale (SPRS; Wells, 1997): five rating scales assessing key components of the cognitive model and therapy of social phobia: distress, avoidance, self-awareness, use of safety strategies, and negative cognitive beliefs, Cronbach's $\alpha = .88-.92$;

2) the level of psychosocial distress, as a result of experiencing a loss and the risk of complicated grief – Inventory of Complicated Grief: measures maladaptive responses to loss (Prigerson et al., 1995): 19 statements that allow to assess the signs and changes typical of pathological grief, Cronbach's $\alpha = .92-.94$;

3) comorbid conditions as a level of generalized anxiety disorder – General Anxiety Disorder – 7 (GAD-7; Spitzer et al., 2006): a short 7-item self-report screening tool for the presence of generalized anxiety disorder symptoms in the past two weeks, Cronbach's $\alpha = .83-.91$; depressive symptoms – Patient Health Questionnaire – 9 (PHQ-9; Kroenke, Spitzer, Williams, 2001), a short 9-item self-report screening instrument for the presence of depressive symptoms in the past two weeks, Cronbach's $\alpha = .90-.91$; traumatic experience impact – Impact of Events Scale (IES-R, Weiss, & Marmar, 1996): a short self-assessment instrument (22 questions) with 3 key aspects of response to traumatic events, Cronbach's $\alpha = .89-.94$ (depending on the scale);

4) emotional avoidance manifestation – Acceptance and Action Questionnaire (AAQ-II; Bond et al., 2011, translated and adapted by A. Shyroka and M. Mykolaichuk): a short questionnaire of 7 statements for self-assessment of avoidance and emotional experience acceptance, Cronbach's $\alpha = .89-.95$.

5) the general level of distress in everyday and work activities was measured by the Work

По завершенню проведено психоосвіту з управління рецидивами депресивних станів та соціальної депривації, супровід впровадження корекційного досвіду соціальної взаємодії.

Повний курс сесій відвідали 53 (94.6%) учасників. Під час сеансів з дозволу учасників здійснювався відеозапис, який був наданий для їхнього користування. По завершенню пілотного дослідження відеозаписи були видалені. Аналізування відеозаписів підтвердило, що 97.0% сеансів змістовно відповідали плану програми.

Змінні. Залежною змінною у дослідженні дистрес, який відчувають особи які пережили втрату й мають соціальну фобію. Незалежною змінною є програма надання психологічної допомоги. Додатковими змінними було пережиття втрати

Процедура та інструменти. Первинне діагностичне інтерв'ювання базувалося на The MINI: International Neuropsychiatric Interview (Sheehan et al., 1998). Вимірювання основних показників здійснювалося за такими методиками:

1) рівень тяжкості симптомів соціального тривожного розладу Social Phobia Inventory (SPIN; Connor, 2000): самооцінний опитувальник на 17 тверджень, Cronbach's $\alpha = .87-.94$; та Social phobia rating scale (SPRS; Wells, 1997): п'ять рейтингових шкал, що оцінюють ключові компоненти когнітивної моделі та терапії соціальної фобії: дистрес, уникнення, самоусвідомленість, використання стратегій безпечної поведінки та негативні когнітивні переконання, Cronbach's $\alpha = .88-.92$;

2) рівень психосоціального дистресу внаслідок пережиття втрати та ризик ускладненого горювання – Inventory of Complicated Grief: measures maladaptive responses to loss (Prigerson et al., 1995): дев'ятнадцять тверджень, що дозволяють оцінити ознаки та зміни характерні для патологічного горювання, Cronbach's $\alpha = .92-.94$;

3) коморбідні стани як рівень генералізованої тривожності – General Anxiety Disorder – 7 (GAD-7; Spitzer, Kronke, Williams, et al., 2006): короткий інструмент скринінгу самооцінки з семи пунктів на наявність симптомів генералізованого тривожного розладу за останні два тижні, Cronbach's $\alpha = .83-.91$; симптоми депресії – Patient Health Questionnaire – 9 (PHQ-9; Kroenke, Spitzer, Williams, 2001), короткий інструмент скринінгу самооцінки з дев'яти

and Social Adjustment Scale (W&SAS; Mundt, Marks, et al., 2002): a short 5-item questionnaire on quality of life and obstacles in various life areas, Cronbach's $\alpha = .83-.90$.

Statistical analysis. Statistical analysis was performed using SPSS Version 23.0 (SPSS Inc., 2019). ANOVA model was used to study the changes. Within-group effect size for intervention outcome measures before and after (and compared to 1-month and 6-month follow-up) were calculated using Hedges' g with 95.0% confidence intervals.

Results

Figure 1 demonstrates Scheme of involvement of participants during the research.

Results of changes in mental status before and after the program showed statistically significant changes for 53 participants who completed the full course. Statistically significant improvements were found in measures of generalized anxiety (GAD-7: $F = 1.67$ 2.56; $p < .001$); severity of comorbid depressive symptoms (PHQ-9: $F = 2.56$; $p < .001$); general indicator of the impact of traumatic experience according to the IES-R: $F = 2.90$, $p < .05$; reduction of experiential (emotional) avoidance (AAQ-2: $F = 5.98$; $p < .05$) and concomitant psychosocial disturbances according to the WSAS ($F = 3.11$, $p < .01$). In addition, the reduction in the severity of symptoms of social phobia ($F = 5.80$, $p > .05$) and distress associated with the experience of loss ($F = 8.03$; $p > .05$) did not show a statistically significant difference.

Tabl. 1 and 2 present the ANOVA results of pre- and post-low-intensity CBT measures, as well as a follow-up comparison at 1-month after, including effect size. Statistical calculations were carried out for 40 people who filled in the questionnaires in full.

The results of the feedback survey indicated that 85.0% of participants ($n=34$) continued to implement the program recommendations in their daily lives with a self-reported "often" and "very often". The strategies most frequently applied to manage distress were breathing control (including mindfulness practices) and processing thoughts in situations of social avoidance or joint activity.

Tabl. 3 and 4 summarize the comparison results for a sample of 29 individuals who completed self-report questionnaires 6 months after completing the program.

пунктів на наявність симптомів депресії за останні два тижні, Cronbach's $\alpha = .90-.91$; вплив травматичного досвіду – Impact of Events Scale (IES-R, Weiss, & Marmar, 1996): короткий інструмент (22 питання) самооцінки з трьох ключових аспектів реагування на травматичні події, Cronbach's $\alpha = .89-.94$ (в залежності від шкали);

4) вираженість емоційного уникнення – Acceptance and Action Questionnaire (AAQ-II; Bond et al., 2011, у перекладі та адаптації А. Широкої та М. Миколайчук): короткий опитувальник семи тверджень для самооцінки уникнення та прийняття емоційного досвіду, Cronbach's $\alpha = .89-.95$;

5) загальний рівень дистресу в повсякденній та робочій активності вимірювався за шкалою Work and Social Adjustment Scale (W&SAS; Mundt, Marks, et al., 2002): короткий п'яти-пунктний опитувальник якості життя та перешкод у різних життєвих сферах, Cronbach's $\alpha = .83-.90$.

Статистичне аналізування. Усі статистичні аналізи були виконані за допомогою SPSS version 23.0. З метою вивчення змін було застосовано модель ANOVA. Внутрішньогрупові розміри ефекту для показників результатів впливу інтервенцій до та після (й у порівнянні зі спостереженням через 1 місяць та 6 місяців) розраховувалися за допомогою g Хеджеса з 95.0% довірчими інтервалами.

Результати

На рис. 1 представлено схему залученості учасників впродовж періоду дослідження.

Результати змін психічного стану до і після проходження програми засвідчили статистично значущі зміни для 53 учасників, які завершили повний курс. Статистично значущі покращення були виявлені для показників генералізованої тривожності (GAD-7: $F = 1.67$ 2.56, $p < .001$); тяжкості коморбідних депресивних симптомів (PHQ-9: $F = 2.56$, $p < .001$); загального показника впливу травматичного досвіду за IES-R: $F = 2.90$, $p < .05$; зниження експеріментального (емоційного) уникнення (AAQ-2: $F = 5.98$, $p < .05$) та супутніх психосоціальних порушень за WSAS ($F = 3.11$, $p < .01$). Поруч із цим зниження тяжкості симптомів соціальної фобії ($F = 5.80$, $p > .05$) та дистресу, що асоціюються з досвідом втрати ($F = 8.03$, $p > .05$) не продемонстрували статистично значущої відмінності.

У табл. 1 та 2 представлені результати ANOVA вимірювання до і після проходження програми КПТ низької інтенсивності, а також подальше порівняння з подальшим спостереженням через 1 місяць, включаючи розмір ефекту. Статистичні розрахунки були

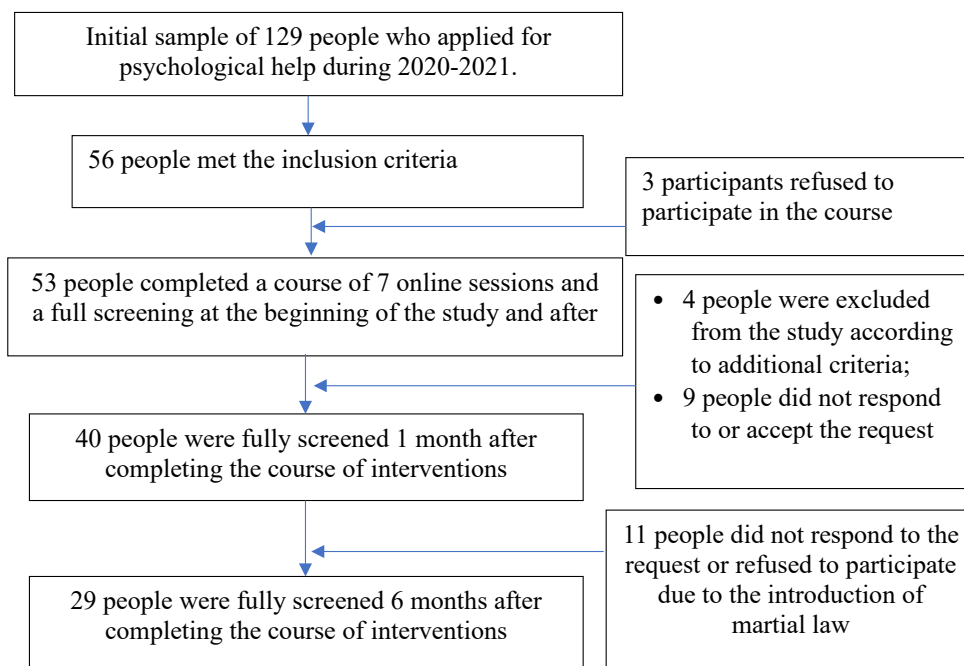

Fig. 1. Scheme of involvement of the participants at different stages of the research
Рис. 1. Схема залученості учасників на різних етапах дослідження

Table 1. Outcomes of pre- and post-program changes in a sample of 40 persons

Таблиця 1. Результати змін за основними й додатковими показниками до та після для вибірки у 40 осіб

Outcome measure Міри результату	Pre До		Post Після		p-value Рівень значущості	g [95.0% CI]	95.0% CI for Effect Size 95.0% CI величини ефекту	
	M	SD	M	SD			lower нижній	upper верхній
Main outcomes Основні результати								
PHQ-9	11.40	3.27	9.73	1.57	.005	.646	.197	1.096
GAD-7	10.65	1.90	9.45	1.41	.002	.709	.257	1.161
IES-R	24.75	3.26	23.35	2.50	.034	.478	.033	.922
SPIN	29.01	6.22	26.83	5.36	.098	.371	-.071	.813
W&SAS	34.65	3.21	31.33	3.02	.001	1.056	.589	1.524
CG	26.13	8.67	25.28	7.35	.637	.105	-.334	.543
Additional outcomes Додаткові результати								
AAQ-2	35.61	6.18	32.75	5.77	.035	.474	.030	.919
SPRS_ex	59.09	13.78	51.59	9.14	.005	.635	.186	1.085
SPRS_av	64.09	13.69	55.91	10.64	.004	.661	.211	1.111
SPRS_sh	46.36	18.56	42.73	14.68	.334	.215	-.224	.655

Note: * SPRS_ex is a subscale of distress due to exhaustion in SAD; SPRS_av – subscale of distress due to avoidance in SAD; SPRS_sh – Shyness Distress Subscale in SAD.

Примітка: * SPRS_ex – субшкала дистресу через виснаженість при SAD; SPRS_av – субшкала дистресу через уникнення при SAD; SPRS_sh – субшкала дистресу через сором'язливість при SAD.

Table 2. Outcomes of pre-program and 1-month follow-up changes in a sample of 40 persons
Таблиця 2. Результати змін за основними й додатковими показниками до та через 1 місяць по завершенню програми для вибірки у 40 осіб

Outcome measure Міри результату	Pre До		Follow-up 1 month Фолов-ап, 1 місяць		p-value Рівень значущості	g [95.0% CI]	95.0% CI for Effect Size 95.0% CI величини ефекту	
	M	SD	M	SD			lower ніжній	upper верхній
Main outcomes Основні результати								
PHQ-9	11.40	3.27	9.23	1.42	.000	.854	.396	1.311
GAD-7	10.65	1.90	9.18	1.08	.001	.944	.482	1.406
IES-R	24.75	3.26	22.35	2.20	.000	.855	.397	1.313
SPIN	29.01	6.22	25.35	5.07	.005	.637	.188	1.086
W&SAS	34.65	3.21	29.85	3.09	.001	1.509	1.012	2.006
CG	26.13	8.67	24.43	6.89	.335	0.215	-0.225	.655
Additional outcomes Додаткові результати								
AAQ-2	35.61	6.18	32.55	1.42	.003	.676	.226	1.127
SPRS_ex	59.09	13.78	51.50	8.93	.005	.648	.198	1.097
SPRS_av	64.09	13.69	55.00	9.34	.001	.768	.314	1.222
SPRS_sh	46.36	18.56	43.25	14.21	.402	.187	-.253	.626

Note: * SPRS_ex is a subscale of distress due to exhaustion in SAD; SPRS_av – subscale of distress due to avoidance in SAD; SPRS_sh – Shyness Distress Subscale in SAD.

Примітка: * SPRS_ex – субшкала дистресу через виснаженість при SAD; SPRS_av – субшкала дисресу через уникнення при SAD; SPRS_sh – субшкала дисресу через сором'язливість при SAD.

Table 3. Outcomes of pre- and post-program changes in a sample of 29 persons
Таблиця 3. Результати змін за основними й додатковими показниками до та після для вибірки у 29 осіб

Outcome measure Міри результату	Pre До		Follow-up 1 month Фолов-ап, 1 місяць		p-value Рівень значущості	g [95.0% CI]	95.0% CI for Effect Size 95.0% CI величини ефекту	
	M	SD	M	SD			lower ніжній	upper верхній
Main outcomes Основні результати								
PHQ-9	11.24	3.21	9.90	1.68	.051	.518	-.006	1.041
GAD-7	10.48	2.03	9.28	1.44	.011	.677	.148	1.207
IES-R	24.62	3.21	23.31	2.47	.087	.452	-.070	.973
SPIN	28.24	5.17	26.41	4.47	.155	.373	-.146	.892
W&SAS	34.31	3.20	32.41	3.41	.033	.566	.041	1.091
CG	25.62	8.16	24.83	6.97	.692	.103	-.412	.618
Additional outcomes Додаткові результати								
AAQ-2	34.31	3.20	32.07	5.21	.053	.512	-.011	1.035
SPRS_ex	59.31	14.38	50.69	7.99	.007	.731	.200	1.263
SPRS_av	62.76	13.60	53.45	8.97	.003	.797	.262	1.332
SPRS_sh	47.59	19.76	42.76	13.34	.280	.283	-.235	.800

Note: * SPRS_ex is a subscale of distress due to exhaustion in SAD; SPRS_av – subscale of distress due to avoidance in SAD; SPRS_sh – Shyness Distress Subscale in SAD.

Примітка: * SPRS_ex – субшкала дистресу через виснаженість при SAD; SPRS_av – субшкала дисресу через уникнення при SAD; SPRS_sh – субшкала дисресу через сором'язливість при SAD.

Table 4. Outcomes of pre-program and 6-month follow-up changes in a sample of 29 persons
Таблиця 4. Результати змін за основними й додатковими показниками до та через 6 місяців по завершенню програми для вибірки у 29 осіб

Outcome measure Міри результату	Pre До		Follow-up 1 month Фолов-ап, 1 місяць		p-value Рівень значущості	g [95.0% CI]	95.0% CI for Effect Size 95.0% CI величини ефекту	
	M	SD	M	SD			lower ніжній	upper верхній
Main outcomes Основні результати								
PHQ-9	11.24	3.21	8.90	1.63	.001	.907	.367	1.448
GAD-7	10.48	2.03	9.34	.97	.009	.706	.175	1.236
IES-R	24.62	3.21	22.55	2.06	.005	.756	.223	1.289
SPIN	28.24	5.17	24.66	4.55	.007	.727	.195	1.258
W&SAS	34.31	3.20	28.62	2.54	.001	1.944	1.319	2.568
CG	25.62	8.16	23.14	5.58	.181	.351	-0.168	0.869
Additional outcomes Додаткові результати								
AAQ-2	34.31	3.20	31.21	5.44	.010	.686	.157	1.216
SPRS_ex	59.31	14.38	51.72	8.48	.018	.634	.107	1.162
SPRS_av	62.76	13.60	54.14	6.82	.003	.790	.256	1.325
SPRS_sh	47.59	19.76	42.41	13.27	.247	.303	-.214	0.821

Note: * SPRS_ex is a subscale of distress due to exhaustion in SAD; SPRS_av – subscale of distress due to avoidance in SAD; SPRS_sh – Shyness Distress Subscale in SAD.

Примітка: * SPRS_ex – субшкала дистресу через виснаженість при SAD; SPRS_av – субшкала дисресу через уникнення при SAD; SPRS_sh – субшкала дисресу через сором'язливість при SAD.

Based on the feedback, it was found that 93.0% (n=27) continued to “often” follow the suggested recommendations and apply the implemented instruments and experiences. Most often, the responses mentioned confronting and working with dysfunctional beliefs about the consequences of events and social situations, which contributed to preventing the actualization of protective behaviors through avoidance.

Discussion

Our work is a pilot study of the effectiveness of an individual program of low-intensity psychosocial care based on CBT offered online for individuals with social anxiety disorder who have lost their loved ones during the COVID-19 pandemic. The proposed program of interventions was considered as a set of instruments for strengthening the internal resource and learning useful self-help skills that would reduce the burden of avoiding social

проведені для 40 осіб, які заповнили опитувальники у повному обсязі.

Результати опитування зворотного зв'язку вказують, що 85.0% учасників (n=34) продовжували виконувати рекомендації програми у повсякденному житті з самооцінкою “часто” та “дуже часто”. Стратегії, які частіше використовували для опанування дистресу, стосувалися контролю дихання (включаючи практики майндфулнесу) та опрацювання думок у ситуаціях уникнення соціального стосунку чи спільної діяльності.

У табл. 3 та 4 узагальнені результати порівняння для вибірки у 29 осіб, які заповнили анкети самооцінювання через 6 місяців після завершення програми.

На основі зворотного зв'язку виявлено, що 93.0% (n=27) продовжували “часто” виконувати запропоновані рекомендації та застосовувати імплементовані у життя інструменти й досвід. Найчастіше у відгуках згадуються протистояння й робота з дисфункційними переконаннями щодо наслідків подій та соціальних ситуацій, що сприяло запобіганню актуалізації захисної поведінки через уникнення.

interaction and relationship. In turn, the impact on this pathogenetic mechanism would help to reduce the manifestations of social anxiety and facilitate the grieving process.

Analyzing the results before and after the program, it was noted that the proposed intervention model had a significant effect on comorbid conditions and the overall level of distress, while the reduction of key (such as the level of social phobia symptoms and the level of loss-related distress) expected indicators had no statistically significant difference. In our opinion, such a result could be quite natural, since the program of low-intensity interventions is not a program of psychotherapeutic interventions. Therefore, the cumulative effect of the implemented experience based on following the recommendations and techniques proposed in the program was manifested in the results 1 month after the end of the main course (see Tabl. 2). It should be noted that the feedback results make it possible to claim that more frequent use of the proposed instruments contributed to mastering the distress of social interaction or maintaining a relationship under difficult life circumstances, which in itself is a way of mastering the internal desire for protective avoidance. This is supported by statistically significant changes in experiential avoidance strategies ($F = 4.49$; $p < .01$), subjective feeling of exhaustion/restriction due to social anxiety and avoidance of social situations due to it ($F = 11.61$; $p < .01$ and $F = 11.72$; $p < .001$, respectively). Among other changes, the participants noted that it was easier for them to control their breathing, the obsessive desire to control their thoughts and actions, and the feeling that the person was losing control of themselves or the situation decreased. The provided feedback ratings testify to a high level of satisfaction with the program, its convenience and subjective positive effect during the one-month period after the program completion.

In addition, according to the indicators of changes after 1 month, despite the quantitative decrease in the level of distress associated with bereavement, its changes remain statically insignificant ($F = 7.83$; $p > .05$). The participants noted that they avoid things that remind them of their loved one less, are more open to discussing

Дискусія

Наше дослідження є пілотним вивченням результативності індивідуальної програми низькоінтенсивної психосоціальної допомоги на основі КПТ, запропонованої онлайн для осіб зі соціальним тривожним розладом, які втратили близьких у період пандемії COVID-19. Запропонована програма інтервенцій розглядалася як набір інструментів для підсилення внутрішнього ресурсу та засвоєння корисних навичок самопомоги, які б зменшували тягар від уникнення соціальної взаємодії та стосунку. У свою чергу, вплив на цей патогенетичний механізм сприяв би зменшенню проявів соціальної тривоги та полегшував би процес горювання.

Аналізуючи результати до та після проходження програми, було відмічено, що суттєвий вплив запропонованої моделі інтервенцій мав на коморбідні стани та загальний рівень дистресу. Надання психологічної підтримки (психоедукація і визнання психоемоційних змін як природних), валідація емоцій, стабілізація та відчуття досягнення під час практик усвідомленості (майндфулнесу), на нашу думку, могли сприяти редукції супутнього тягара. Поруч із цим зменшення ключових (як рівень симптомів соціальної фобії та рівень дистресу, пов'язаного зі втратою) показників не мало очікуваної статистично значущої відмінності. На нашу думку, такий результат міг бути цілком закономірним, оскільки програма інтервенцій низької інтенсивності не є програмою психотерапевтичних втручань. Тому накопичувальний ефект від імplementованого досвіду застосування рекомендацій та технік, запропонованих у програмі, проявився у результатах через 1 місяць по завершенню основного курсу (див. табл. 2). Слід вказати, що результати зворотного відгуку дають можливість стверджувати, що частіше використання запропонованих інструментів сприяло опануванню дистресу соціальної взаємодії чи підтримання стосунку за складних життєвих обставин, що само собою є способом опанування внутрішнього прагнення до захисного уникнення. Підкріпленням цьому є статистична значущість змін у стратегіях уникнення експеріментального досвіду ($F = 4.49$; $p < .01$), суб'єктивному відчутті виснаження/обмеження через соціальну тривогу та уникненні соціальних ситуацій через неї ($F = 11.61$; $p < .01$ та $F = 11.72$; $p < .001$ відповідно). Серед інших змін учасники відмітили, що їм легше опанувати своє дихання, зменшилося нав'язливе прагнення контролювати

their emotions, and notice that they have become more active in other aspects of life, while still experiencing an emotional burden that makes them feel wasted, reinforces periodic cravings for loneliness or other discomfort increases occasionally in periods important for the history of relationships with a person they lost. Given the non-linearity of the grieving process and the importance of the social needs role in this process (Maciejewski et al., 2022), we tend to believe that the results can be prognostically good.

The results of the study after 6 months are limited for a number of reasons: 1) the number of respondents who filled in all the questionnaires and contacted the researchers decreased by 45.0% from the beginning; 2) the 6-month section was conducted during the period of martial law in Ukraine from February 24, 2022, which, in our opinion, affected the involvement of the participants, their psycho-emotional state and, accordingly, impacted the results of their work on their own goals; 3) the participants sent the completed materials within a period of 1.5 months from the time of contacting them, so the 6th monthly time span is the results of the participants' self-observations for a period of 6-7.5 months. Despite the outlined challenges, we offer an analysis for a sample of 29 people, which demonstrated that compared to the beginning of the program, indicators remain statistically lower in most variables (see Tabl. 4). It is important to note a significant decrease in emotional avoidance associated with loss or social deprivation due to loss. As a result of increased awareness and acceptance of emotional changes and openness to restoring social relationships in the grieving process, the burden of comorbid conditions, including depressive and anxious symptoms, has decreased. The results showed a reduction in the burden of traumatic events, indicating the processing of traumatic loss experience, but a reduction in grieving distress symptoms remained without statistically significant changes. It should be noted that in the presence of grieving symptoms lasting more than 6 months due to complicated grief symptoms (according to DSM-5-TR and ICD 11), the impact of the proposed program was noted to reduce the disruption of social, professional

свої думки та дії і переконаність, що людина втрачає контроль над собою чи ситуацією. Усвідомленість власних переживань і супутніх відчуттів дозволяє відновити почуття рівноваги й тим самим дистанціюватися від дистресу втрати контролю над своїм станом, безпорадності й неспроможності продовжувати "жити". Аналізуючи інтерв'ю з деякими учасниками по завершенню програми, помітили зростання готовності турбуватися про інші потреби, окрім як ті, що асоціювалися з померлим чи його/її бажаннями.

Поруч із цим, за показниками змін через 1 місяць, незважаючи на кількісне зниження рівня дистресу, який асоціюється з горюванням, його зміни залишаються статично незначущими ($F=7.83$; $p>.05$). Оскільки заповнення соціального простору скорботою та нав'язливими думками про близьку людину не дозволяє використовувати інформацію емоційного переживання горювання як рушійну силу, очікується, що готовність до зменшення соціального та емоційного уникнення досвіду втрати сприятиме реорганізації соціальних стосунків в контексті соціальної депривації, пов'язаної з втратою. Учасники зауважували, що вони менше уникають того, що нагадує їм про близьку людину, вони більш відкриті, щоб обговорювати свої емоції й помічають, що стали активнішими у інших аспектах життя, водночас ще відчують емоційний тягар, який змушує настрій марніти, підсилює періодичне прагнення до усамітнення чи час від часу посилюється інший дискомфорт у періоди важливі для історії стосунків з людиною, якої немає. Враховуючи не лінійність процесу горювання та важливість роль соціальних потреб у цьому процесі (Maciejewski et al., 2022), ми схильні вважати, що результати можуть бути прогностично хорошими. Також надані оцінки зворотного зв'язку засвідчують високу оцінку задоволеності програмою, її зручності та суб'єктивним позитивним ефектом впродовж місячного періоду по завершенню програми.

Результати дослідження через 6 місяців є обмеженими через ряд причин: 1) кількість респондентів, які заповнили усі анкети та вийшли на контакт з дослідниками зменшилась на 45.0% від початку; 2) зріз за шість місяців був проведений у періоді воєнного стану в Україні від 24 лютого 2022 року, що на нашу думку, вплинуло на залученість учасників, їх психоемоційний стан і, відповідно, модифікувало результати їх роботи над власними запитами; 3) учасники надсилали заповнені

activity or other important areas of functioning of the participants. Thus, a reduction in overall distress was identified due to exhaustion of social interaction avoidance and distress in daily and work activities. In the feedback sections, respondents noted that the practice of supporting their own resources and managing distress helped them cope with changes in life situations. Working on typical beliefs about their own social incompetence, which intensified after the loss of a loved one, contributed to strengthening the sense of belonging to the family (reducing feelings of loneliness and abandonment), willingness to care for others, and understanding their needs without mentioning their significance for the deceased, and accepting that they are sincerely valued and loved. Participants also noted that they paid less attention specifically to distress due to direct aspects of social anxiety (such as fear of negative evaluation), and the proposed techniques helped them cope with the feeling of loss of control, panic, and helplessness during the first months of war. It should be noted that all the respondents did not suffer directly from military actions and did not experience any additional losses among their family or close relatives at the time of completing the screening questionnaires.

The results of low-intensity CBT-based techniques are generally consistent with previous studies (Furmark et al., 2009; Stott et al., 2013; Jain et al., 2021).

The abovementioned limitations are not the only challenges, so it is worth noting the following: 1) a small sample makes it impossible to apply the data to the general population of people with social phobia; 2) during the analysis of this program and the writing of the article, the results of the comparison with the control group were not included (the group that underwent only the first (introductory) consultation with a psychologist, later received access to self-help materials, without additional support and the final consultation after 4 weeks, which corresponded to the period of the program); 3) using only online self-assessment questionnaires during the observation period.

We see a further need to continue our research and expand the sample, taking into account

матеріали впродовж періоду 1.5 місяці від звернення до них, тому 6-и місячний зріз це результати самоспостережень учасників за період 6-7.5 місяців. Незважаючи на окреслені виклики, ми пропонуємо аналіз для вибірки з 29 осіб, який продемонстрував, що у порівнянні з початком програми залишаються статистично нижчими показники за більшістю змінних (див. табл. 4). Важливо зауважити суттєве зменшення уникнення досвіду емоційних переживань, які асоціюються з втратою, чи пов'язані з соціальною депривацією через втрату. Як наслідок зростання усвідомленості й прийняття емоційних змін та відкритості до відновлення соціальних стосунків у процесі горювання, зменшився тягар коморбідних станів, включаючи зменшення вираженості депресивної та тривожної симптоматики. Результати продемонстрували зменшення тягара впливу травмівної події, що засвідчує опрацювання травматичного досвіду втрати, однак зменшення ознак дистресу горювання залишається без статистично значущих змін. Варто зазначити, що за наявності тривалості симптомів горювання понад 6 місяців через симптоми ускладненої реакції на втрату (відповідно критеріїв DSM-5-TR та ICD 11), вплив запропонованої програми відзначився зменшенням порушення соціальної, професійної діяльності чи інших важливих сферах функціонування учасників. Так, з'ясовано зменшення загального дистресу через виснаженість уникнення соціальної взаємодії й дистресу у повсякденній та робочій діяльності. У пунктах зворотного зв'язку респонденти зазначили, що практика підтримки власного ресурсу та опанування дистресу допомогли їм справитися зі змінами у життєвих ситуаціях. Робота над типовими переконаннями щодо власної соціальної некомпетентності, яка загострилася після втрати близької людини, сприяли посиленню почуттю приналежності до родини (зменшення почуття самотності й покинення), готовності піклуватися про інших та розуміння їх потреб без згадування їх значення для померлого, та прийняттю, що їх щиро цінують і люблять. Учасники також зазначали, що менше уваги звертали саме на дистрес через безпосередні аспекти соціальної тривоги (як страх бути оціненими негативно), а запропоновані техніки допомогли справитися з відчуттям втрати контролю, панікою та відчуття безсилля у період перших місяців війни. Слід вказати, що всі респонденти не постраждали безпосередньо від військових дій і на момент заповнення скринінгових

the current challenges and needs of people suffering from distress caused by avoidance of social situations or relationships.

Conclusions

This low-intensity CBT-based unguided online psychosocial care program for individuals suffering from social anxiety disorder and experiencing difficult life circumstances (such as the loss of a loved one) demonstrated a reduction in psychosocial distress and severity of psychiatric symptoms. The suggested program is aimed at reducing of the social relations avoidance experience and interaction as the main pathogenetic mechanism that combines the burden of the traumatic loss experience and typical response patterns in social anxiety disorder. The fulfillment of social needs and the corrective experience of a safe social space for mourning will contribute to psychological well-being and act as protective factors against the exacerbation of mental health problems.

The presented results are preliminary and limited by several factors, however, taking into account the positive feedback from the participants and the flexibility of this program, we see the prospect of further research and its implementation in practical application.

References

- Stein, D. J., Lim, C. C., Roest, A. M., de Jonge, P., Aguilar-Gaxiola, S., Al-Hamzawi, A., et al. (2017). The cross-national epidemiology of social anxiety disorder: Data from the world mental health survey initiative. *BMC Medicine*, 15, 143. <https://doi.org/10.1186/s12916-017-0889-2>
- Salari, N., Hosseini-Far, A., Jalali, R., Vaisi-Raygani, A., Rasoulpoor, S., Mohammadi, M., et al. (2020). Prevalence of stress, anxiety, depression among the general population during the COVID-19 pandemic: a systematic review and meta-analysis. *Global Health*, 16, 57. <https://doi.org/10.1186/s12992-020-00589-w>
- Ebrahimi, O. V., Hoffart, A., & Johnson, S. U. (2021). Physical distancing and mental health during the COVID-19 pandemic: Factors associated with psychological symptoms and adherence to pandemic mitigation strategies. *Clinical Psychological Science*, 9(3), 489-506. <https://doi.org/10.1177/2167702621994545>
- Hudimova, A. Kh. (2021). Psychological well-being and social media users' behavioral online

анкет не зазнали додаткових втрат серед родини чи близьких.

Результати застосування технік низької інтенсивності базованої на КПТ у цілому узгоджуються з результатами попередніх досліджень (Furmark et al., 2009; Stott et al., 2013; Jain et al., 2021).

Окреслені вище обмеження не є єдиними викликами, тому варто зазначити такі: 1) невелика вибірка не дає можливості узагальнити дані на загальну популяцію осіб зі соціальною фобією; 2) під час аналізу даної програми та написання статті не були включені результати порівняння з контрольною групою (група, яка пройшла лише першу (ввідну) консультацію з психологом, отримала у подальшому доступ до матеріалів самопомогі, без додаткового супроводу та завершальної консультації через 4 тижні, що відповідало періоду програми); 3) використання лише онлайн-опитувальників самооцінки впродовж періоду спостережень.

Ми вбачаємо подальшу необхідність продовження наших досліджень і розширення вибірки, врахувавши актуальні виклики та потреби людей, які страждають від дистресу спричиненого уникненням соціальних ситуацій чи стосунків.

Висновки

Пропонована індивідуальна онлайн-програма психосоціальної допомоги низької інтенсивності на основі КПТ для осіб, які страждають від соціального тривожного розладу й опинились у складних життєвих обставинах (як втрата близької людини), продемонструвала зменшення психосоціального дистресу та тяжкості психічних симптомів. Пропонована програма орієнтована на зменшення уникнення досвіду соціального стосунку і взаємодії як основного патогенетичного механізму, який поєднує тягар травматичного досвіду втрати та типові патерни реагування при соціальному тривожному розладі. Задоволення соціальних потреб і коригуючий досвід безпечного соціального простору для горювання сприятимуть психологічному благополуччю та виступатимуть як протективні чинники до загострень проблем психічного здоров'я.

Представлені результати є попередні й обмежені низкою чинників, однак, враховуючи позитивні відгуки від учасників і гнучкість даної програми, ми вбачаємо перспективу подальших досліджень та її імплементацію до практичного застосування.

- patterns in everyday life and during COVID-19 pandemic. *Insight: the psychological dimensions of society*, 5, 133-147. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-5-9>
- Pomytkina, L. V. & Ichanska, O. M. (2021). Features of coping-behavior of medical workers during the COVID-19 pandemic. *Insight: the psychological dimensions of society*, 5, 148-161. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2021-5-10>
- Shear, M. K., & Skritskaya, N. A. (2012). Bereavement and anxiety. *Current Psychiatry Reports*, 14(3), 169-175. <https://doi.org/10.1007/s11920-012-0270-2>
- Marques, L., Bui, E., LeBlanc, N., Porter, E., Robin-
augh, D., Dryman, M. T., et al. (2013). Complicated
grief symptoms in anxiety disorders: Prevalence
and associated impairment. *Depression and Anxi-
ety*, 30(12), 1211-1216. [https://doi.org/10.1002/
da.22093](https://doi.org/10.1002/
da.22093)
- Robinaugh, D. J., McNally, R. J., LeBlanc, N. J., Pen-
tel, K. Z., Schwarz, N. R., Shah, R. M., et al. (2014).
Anxiety sensitivity in bereaved adults with
and without complicated grief. *The Journal of Nerv-
ous and Mental Disease*, 202(8), 620-622. [https://
doi.org/10.1097/NMD.0000000000000171](https://
doi.org/10.1097/NMD.0000000000000171)
- Lee, S. A., & Neimeyer, R. A. (2022) Pandemic Grief
Scale: A screening tool for dysfunctional grief due
to a COVID-19 loss, *Death Studies*, 46(1), 14-24,
[https://doi.org/10.1080/07481187.2020.18538
85](https://doi.org/10.1080/07481187.2020.18538
85)
- Goveas, J. S., & Shear, M. K. (2020) Grief and the COVID-
19 Pandemic in Older Adults. *The American Jour-
nal of Geriatric Psychiatry*, 28(10), 1119-1125.
<https://doi.org/10.1016/j.jagp.2020.06.021>
- Gesi, C., Carmassi, C., Cerveri, G., Carpita, B., Cremone,
I. M., & Dell'Osso, L. (2020). Complicated grief:
What to expect after the coronavirus pandemic.
Frontiers in Psychiatry, 11, 489. [https://doi.
org/10.3389/fpsy.2020.00489](https://doi.
org/10.3389/fpsy.2020.00489)
- Stroebe, M., & Schut, H. (2021). Bereavement in Times
of COVID-19: A Review and Theoretical Framework.
OMEGA – Journal of Death and Dying. 82(3), 500-522.
<https://doi.org/10.1177/0030222820966928>
- Sekowski, M., & Prigerson, H. G. (2021). Associations
between interpersonal dependency and severity
of prolonged grief disorder symptoms in bereaved
surviving family members, *Comprehensive Psy-
chiatry*, 108, 152242. [https://doi.org/10.1016/j.
comppsy.2021.152242](https://doi.org/10.1016/j.
comppsy.2021.152242)
- Mason, T. M., Tofthagen, C. S., & Buck, H. G. (2020).
Complicated Grief: Risk Factors, Protective Factors,
and Interventions, *Journal of Social Work in End-of-
Life & Palliative Care*, 16(2), 151-174, [https://doi.
org/10.1080/15524256.2020.1745726](https://doi.
org/10.1080/15524256.2020.1745726)
- Maciejewski, P. K., Falzarano, F. B., She, W. J., Licht-
enthal, W. G., & Prigerson, H. G. (2022).
- Список використаних джерел**
- Stein D. J., Lim C. C., Roest A. M., de Jonge P., Aguilar-Gax-
iola S., Al-Hamzawi A., Alonso J., Benjet C., Bromet
E. J., Bruffaerts R., de Girolamo G., Florescu S., Gureje
O., Haro J.M., Harris M.G., He Y., Hinkov H., Horigu-
chi I., Hu Ch., Karam A., Karam E. G., Lee S., Lepine
J.-P., Navarro-Mateu F., Pennell B.-E., Piazza M., Pos-
ada-Villa J., ten Have M., Torres Y., Carmen Viana M.,
Wojtyniak B., Xavier M., Kessler R.C., Scott K.M. &
WHO World Mental Health Survey Collaborators.
The cross-national epidemiology of social anxiety
disorder: Data from the world mental health sur-
vey initiative. *BMC Medicine*. 2017. Vol. 15. P. 143.
<https://doi.org/10.1186/s12916-017-0889-2>
- Salari N., Hosseini-Far A., Jalali R., Vaisi-Raygani
A., Rasoulpoor S., Mohammadi M., Rasoulpoor
S., Khaledi-Paveh B. Prevalence of stress, anxi-
ety, depression among the general population
during the COVID-19 pandemic: a systematic
review and meta-analysis. *Global Health*. 2020.
Vol. 16. P. 57. [https://doi.org/10.1186/s12992-
020-00589-w](https://doi.org/10.1186/s12992-
020-00589-w)
- Ebrahimi O.V., Hoffart A., Johnson S.U. Physical dis-
tancing and mental health during the COVID-
19 pandemic: Factors associated with psycho-
logical symptoms and adherence to pandemic
mitigation strategies. *Clinical Psychological Sci-
ence*. 2021. Vol. 9 (3). P. 489-506. [https://doi.
org/10.1177/2167702621994545](https://doi.
org/10.1177/2167702621994545)
- Hudimova A. Kh. Psychological well-being and social
media users' behavioral online patterns in every-
day life and during COVID-19 pandemic. *Insight:
the psychological dimensions of society*. 2021.
Vol. 5. P. 133-147. [https://doi.org/10.32999/2663-
970X/2021-5-9](https://doi.org/10.32999/2663-
970X/2021-5-9)
- Pomytkina L. V. & Ichanska O. M. Features of coping-be-
havior of medical workers during the COVID-
19 pandemic. *Insight: the psychological dimensions
of society*. 2021. Vol. 5. P. 148-161. [https://doi.
org/10.32999/2663-970X/2021-5-10](https://doi.
org/10.32999/2663-970X/2021-5-10)
- Shear, M. K., Skritskaya, N. A. Bereavement and anxiety.
Curr Psychiatry Rep. 2021. Vol. 14 (3). P. 169-175.
<https://doi.org/10.1007/s11920-012-0270-2>
- Marques, L., Bui, E., LeBlanc, N., Porter, E., Robin-
augh, D., Dryman, M. T., ... Simon, N. Complicated
grief symptoms in anxiety disorders: Prevalence
and associated impairment. *Depression and Anxi-
ety*. 2013. Vol. 30 (12). P. 1211-1216. [https://doi.
org/10.1002/da.22093](https://doi.
org/10.1002/da.22093)
- Robinaugh, D. J., McNally, R. J., LeBlanc, N. J., Pentel, K. Z.,
Schwarz, N. R., Shah, R. M., ... Simon, N. M. Anxiety
sensitivity in bereaved adults with and without
complicated grief. *The Journal of Nervous and Men-
tal Disease*. 2014. Vol. 202 (8). P. 620-622. [https://
doi.org/10.1097/NMD.0000000000000171](https://
doi.org/10.1097/NMD.0000000000000171)
- Lee, S. A., & Neimeyer, R. A. (2022) Pandemic Grief
Scale: A screening tool for dysfunctional grief due
to a COVID-19 loss. *Death Studies*. 2022. Vol. 46 (1).
P. 14-24. [https://doi.org/10.1080/07481187.202
0.1853885](https://doi.org/10.1080/07481187.202
0.1853885)
- Goveas J. S., Shear M. K. Grief and the COVID-
19 Pandemic in Older Adults. *Am J Geriatr Psychi-
atry*. 2020. Vol. 28 (10). P. 1119-1125. [https://doi.
org/10.1016/j.jagp.2020.06.021](https://doi.
org/10.1016/j.jagp.2020.06.021)

- A micro-sociological theory of adjustment to loss. *Current Opinion in Psychology*, 43, 96–101. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.06.016>
- Furmark, T., Carlbring, P., Hedman, E., Sonnenstein, A., Clevberger, P., Bohman, B., et al. (2009). Guided and unguided self-help for social anxiety disorder: Randomised controlled trial. *British Journal of Psychiatry*, 195(5), 440-447. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.108.060996>
- Stott, R., Wild, J., Grey, N., Liness, Sh., Warnock-Parkes, & E., Commins, S. (2013) Internet-delivered cognitive therapy for social anxiety disorder: a development pilot series. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 41(4), 383-397. <https://doi.org/10.1017/S1352465813000404>
- Karyotaki, E., Riper, H., Twisk, J., Hoogendoorn, A., Kleiboer, A., Mira, A., et al. (2017). Efficacy of Self-guided Internet-Based Cognitive Behavioral Therapy in the Treatment of Depressive Symptoms: A Meta-analysis of Individual Participant Data. *JAMA psychiatry*, 74(4), 351-359. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2017.0044>
- Jain, N., Stech, E., Grierson, A., Sharrock, M., Li, I., Mahoney, A., Newby, J. (2021). A pilot study of intensive 7-day internet-based cognitive behavioral therapy for social anxiety disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, 84, 102473. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2021.102473>
- Egan, S. J., McEvoy, P., Wade, T. D., Ure, S., Johnson, A. R., Gill, C. et al. (2021) Unguided low-intensity cognitive behaviour therapy for anxiety and depression during the COVID-19 pandemic: A randomised trial. *Behaviour Research and Therapy*, 144, 103902 <https://doi.org/10.1016/j.brat.2021.103902>
- Gesi, C., Carmassi, C., Cerveri, G. et al. Complicated grief: What to expect after the coronavirus pandemic. *Frontiers in Psychiatry*. 2020. Vol. 11. P. 489. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.00489>
- Stroebe M, Schut H. Bereavement in Times of COVID-19: A Review and Theoretical Framework. *OMEGA – Journal of Death and Dying*. 2021. Vol. 82 (3). P. 500-522. <https://doi.org/10.1177/0030222820966928>
- Sekowski M., Prigerson, H. G. Associations between interpersonal dependency and severity of prolonged grief disorder symptoms in bereaved surviving family members. *Comprehensive Psychiatry*. Vol. 108. P. 152242. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2021.152242>
- Mason T. M., Toftagen C. S., Buck H. G. Complicated Grief: Risk Factors, Protective Factors, and Interventions. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*. 2020. Vol. 16 (2). P. 151-174. <https://doi.org/10.1080/15524256.2020.1745726>
- Maciejewski, P. K., Falzarano, F. B., She, W. J., Lichtenthal, W. G., & Prigerson, H. G. (2022). A micro-sociological theory of adjustment to loss. *Current Opinion in Psychology*, 43, 96–101. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.06.016>
- Furmark T, Carlbring P, Hedman E, Sonnenstein A, Clevberger P, Bohman B, Eriksson A, Hällén A, Frykman M, Holmström A, Sparthan E, Tillfors M, Ihrfelt E. N., Spak M, Eriksson A, Ekselius L, Andersson G. Guided and unguided self-help for social anxiety disorder: Randomised controlled trial. *British Journal of Psychiatry*. 2009. Vol. 195 (5). P. 440-447. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.108.060996>
- Stott R., Wild J., Grey N., Liness Sh., Warnock-Parkes E., Commins S., Readings J, Bremner G., Woodward E., Ehlers A., Clark D. M. Internet-delivered cognitive therapy for social anxiety disorder: a development pilot series. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*. 2013. Vol. 41 (4). P. 383-397. <https://doi.org/10.1017/S1352465813000404>
- Karyotaki E., Riper H, Twisk J., Hoogendoorn A., Kleiboer A., Mira A., Mackinnon A., Meyer B., Botella C., Littlewood E., Andersson G., Christensen H, Klein J. P., Schröder J., Bretón-López J., Scheider J., Grifiths K., Farrer L., Huibers M. J. H., Phillips R., Gilbody S., Moritz S., Berger T., Pop V., Spek V., Cuijpers P. Efficacy of Self-guided Internet-Based Cognitive Behavioral Therapy in the Treatment of Depressive Symptoms: A Meta-analysis of Individual Participant Data. *JAMA psychiatry*. 2017. Vol. 74 (4). P. 351–359. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2017.0044>
- Jain N., Stech E., Grierson A., Sharrock M., Li I., Mahoney A., Newby J. (2021) A pilot study of intensive 7-day internet-based cognitive behavioral therapy for social anxiety disorder. *Journal of Anxiety Disorders*. 2021. Vol. 84. P. 102473. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2021.102473>
- Egan S. J., McEvoy P, Wade T. D., et al. Unguided low-intensity cognitive behaviour therapy for anxiety and depression during the COVID-19 pandemic: A randomised trial. *Behaviour Research and Therapy*. 2021. Vol. 144. P. 103902 <https://doi.org/10.1016/j.brat.2021.103902>

<https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-13>

How to Cite (Style APA):

Kuzikova, S. B., Zlyvkov, V. L., & Lukomska, S. O. (2023). Traumatic experience of residents of the de-occupied territories of Ukraine *Insight: the psychological dimensions of society*, 9, 228–243. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-13>

Кузікова С. Б., Зливков В. Л., Лукомська С. О. Особливості травмівного досвіду мешканців деокупованих територій України. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2023. № 9. С. 228–243. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-13>

UDC [159.942.5:341.223.14]:364-787.522“364”-047.37

Traumatic experience of residents of the de-occupied territories of Ukraine

Особливості травмівного досвіду мешканців деокупованих територій України

Received: February 12, 2023

Accepted: April 24, 2023

Kuzikova Svitlana Borysivna

Doctor of Psychological Sciences,

Full Professor, Head,

Department of Psychology,

Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko, Ukraine

kuzikova_svetlana@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2574-9985>

Zlyvkov Valerii Lavrentiiovych

Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Head,

Department of Psychology Methodology
and Theory,

G. S. Kostyuk Institute of Psychology
of the National Academy of Educational
Sciences of Ukraine, Ukraine

vzlivkov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8404-8866>

Lukomska Svitlana Oleksiivna

Ph.D. in Psychology, Senior Research Officer,
Department of Psychology Methodology and Theory,

G. S. Kostyuk Institute of Psychology
of the National Academy of Educational
Sciences of Ukraine, Ukraine

svitluk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-0360-6484>

Кузікова Світлана Борисівна

доктор психологічних наук, професор,

завідувачка,

кафедра психології,

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка, Україна

kuzikova_svetlana@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2574-9985>

Зливков Валерій Лаврентійович

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач,

лабораторія методології і теорії

психології,

Інституту психології імені Г. С. Костюка

НАПН України, Україна

vzlivkov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8404-8866>

Лукомська Світлана Олексіївна

кандидат психологічних наук, старший

науковий співробітник,

лабораторія методології і теорії

психології,

Інституту психології імені Г. С. Костюка

НАПН України, Україна

svitluk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-0360-6484>

Introduction

Psychological aid and support of individuals in crisis situations have always been the focus of attention of scientists and practitioners. However, the great Russian-Ukrainian war, which began on February 24, 2022 and continues today, has caused new challenges for psychologists, in particular, regarding the need to create our own psychological support system for children and adults affected by the war. War encompasses all conceivable elements of trauma. It is also all-pervasive and persistent, its impact is long-lasting and, in the current conditions, unpredictable in terms of prevalence and intensity. In addition to the risks of physical harm and immediate threat to life, everyone suffers multiple chronic psychological traumas, i.e., a sudden and often massive loss of resources that potentially worsens over time. The war affects the worldview of all residents of the territories where it takes place, increasing collective traumas, and partly causing the adults' and children's post-traumatic growth.

One of the many reactions that can occur after exposure to traumatic events is PTSD. Modern psychological science integrates two main approaches to the psychological support for victims of the war in Ukraine. The first (trauma-oriented) provides psychosocial and psychological assistance to individuals or small groups and helps people cope with stressful experiences more quickly (Alipour, Ahmadi, 2020). The second (preventive) involves solving people's current problems instead of focusing on their past experiences so they can adapt to living as productively as possible in a safe place (Silove, 2013). PTSD occurs as a delayed or prolonged reaction to a stressful event or situation of either short or long duration, of an unusually threatening or catastrophic nature, which is likely to provoke severe discomfort in most people (Bryant, 2019). Usually, PTSD is a mental health condition triggered by a terrifying event, causing flashbacks, nightmares and severe anxiety. The emergence of PTSD symptoms is preceded by a latent period after the trauma, which lasts from several weeks to several months. The course of the disorder is different, but in most cases recovery occurs. In some cases, PTSD can become chronic, especially if a traumatic event involves a sudden loss of a loved one.

Вступ

Психологічна допомога та підтримка особистості у кризових ситуаціях завжди були в центрі уваги науковців і практиків. Проте велика російсько-українська війна, яка почалася 24 лютого 2022 року і триває досі, поставила перед психологами нові виклики, зокрема щодо необхідності створення власної системи психологічної допомоги дітям і дорослим, які постраждали від війни. Війна охоплює всі можливі елементи травми, її вплив довготривалий і в нинішніх умовах – непередбачуваний за поширеністю та інтенсивністю. На додаток до ризиків фізичної шкоди та безпосередньої загрози життю, людина зазнає численних хронічних психологічних травм, тобто відбувається раптова та часто масова втрата ресурсів, яка потенційно погіршується з часом. Війна позначається на світосприйнятті всіх мешканців територій, де вона відбувається, посилюючи колективні травми, а почасти зумовлюючи й посттравматичне зростання багатьох дорослих і дітей.

Однією з багатьох реакцій, які можуть виникнути після впливу травматичних подій, є ПТСР. У сучасній психологічній науці існує два основних підходи до психологічної підтримки осіб, які постраждали від війни. Перший передбачає психосоціальну та психологічну допомогу окремим особам або невеликим групам, він орієнтований на травму та допомагає людям швидше впоратися зі стресовими переживаннями (Alipour, Ahmadi, 2020). Другий – превентивний, замість зосередження на минулому досвіді втручання спрямований на вирішення поточних проблем людей, щоб вони могли адаптуватися до максимально продуктивного життя в безпечному місці (Silove, 2013). ПТСР виникає як відстрочена або тривала реакція на стресову подію (короткочасну чи тривалу) виключно загрозливого чи катастрофічного характеру, яка може спричинити глибокий стрес майже в будь-кого (Bryant, 2019). Зазвичай при ПТСР спостерігаються надмірне емоційне збудження, підвищена реакція на гучні звуки і безсоння. Появі симптомів ПТСР передують латентний період після травми, який триває від кількох тижнів до кількох місяців. Перебіг розладу різний, але в більшості випадків настає одужання. У деяких випадках ПТСР може набути хронічного перебігу, особливо якщо травматична подія пов'язана із раптовою втратою близької людини.

The loss of a loved one is life's most stressful event and can cause a major emotional crisis that cause common grief reactions such as longing for the deceased, difficulties with moving on, and intense sadness. Most bereaved people are able to deal with their daily problems without the deceased and do not need professional support during this adaptation process. There is currently no single generally accepted classification of mourning periods, although researchers note that there are general trends in different periodizations of this process. In our study, we rely on the dual process model for coping with grief (DPM, Stroebe, Schut, 2021), which combines cognitive stress theory and traditional grief theories. According to the DPM, effective grief management encompasses both loss-oriented and recovery-oriented stressors. Adaptation to losses consists in fluctuations between these two orientations until a meaning is found both in the lost relationship and in the new (restored) life.

Traumatic grief can happen in response to a sudden, unexpected loss including sudden and unexpected violent death, death due to a post-traumatic stress disorder, and murder or suicide. Usually, traumatic grief is characteristic of people who believe that they could have prevented the death of a loved one. In the case of traumatic weight loss, the symptoms of grief overlap with the symptoms of the trauma. Because the effects of a sudden traumatic loss are so devastating, they often cause PTSD symptoms. In other words, survivors face a dual challenge: coping with the loss and coping with the trauma that accompanied the death. After a traumatic loss, grief symptoms are usually more intense (Bryant, 2019).

During war, traumatic stress and grief always occur simultaneously and have a negative effect on people's adaptive resources (Sagberg, Røen, 2011). However, while PTSD and complicated grief may co-occur simultaneously in adults, traumatic loss dominates in the grief response in children and therefore requires primary attention. For example, children who witnessed the terrible death of relatives, torture, may suffer from repeated obsessive images that prevent them from remembering the deceased, especially positive moments from their daily life. Therefore, first of all, working with children and adolescents,

Смерть близької людини є потенційно стресовою життєвою подією, яка може призвести до таких реакцій горя, як туга за померлим, труднощі з подальшим життям і сильного смутку. Більшість людей, які втратили близьких, здатні адаптуватися до життя без померлого і не потребують професійної підтримки під час цього процесу адаптації. Єдиної загальноприйнятої класифікації періодів трауру на тепер не існує, хоча дослідники відзначають наявність загальних тенденцій у різних періодизаціях цього процесу. У нашому дослідженні ми спираємося на модель подвійного процесу втрати близької людини (Stroebe, Schut, 2021), яка об'єднує теорію когнітивного стресу та традиційні теорії горя. Згідно з DPM, ефективне управління горем охоплює як стресори, орієнтовані на втрату, так і орієнтовані на відновлення. Адаптація до втрати полягає в коливанні між цими двома орієнтаціями, поки не буде знайдено сенс як у втрачених стосунках, так і в новому (відновленому) житті.

Травмівне горе частіше виникає після певних типів смерті, включаючи раптову та несподівану насильницьку смерть, смерть внаслідок посттравматичного стресового розладу, вбивство чи самогубство. Зазвичай травмівне горе характерне для людей, які вірять, що могли запобігти смерті близької людини. У випадку травмівної втрати ваги, симптоми горя збігаються з симптомами травми. Оскільки наслідки раптової травмівної втрати є настільки руйнівними, вони часто зумовлюють симптоми ПТСР. Тобто ті, хто вижив, стикаються з подвійним завданням: пережити втрату та впоратися з травмою, яка супроводжувала смерть. Після травмівної втрати симптоми горя зазвичай більш інтенсивні (Bryant, 2019).

Під час війни травмівний стрес і горе завжди виникають одночасно та негативно впливають на адаптаційні ресурси особистості (Sagberg, Røen, 2011). Однак у той час як у дорослих посттравматичний стресовий розлад і ускладнене горе можуть виникати одночасно, у дітей травмівна втрата домінує в реакції на горе і тому вимагає першочергової уваги. Наприклад, діти, які були свідками страшної смерті рідних, тортур, можуть страждати від повторюваних нав'язливих образів, які заважають їм згадувати покійного, особливо позитивні моменти з їхнього життя. Тому, в першу чергу, в роботі з дітьми та підлітками слід

psychologists should put emphasis on restoring a non-traumatic image of the deceased, with the help of which children can recall and remember positive life experiences with a deceased loved one (Alvis et al., 2019). In general, research into the psychological features of war-related trauma among people of different ages is only gaining popularity in Ukraine, it is mainly conducted on refugees who are in war-free areas. We emphasize that this is a pilot study, as it was carried out under threat, there was a danger of shelling in the territory of Kyiv and Kharkiv regions.

The purpose of the research is to determine traumatic experience of residents of the de-occupied territories of Ukraine caused by the Russian-Ukrainian war.

Hypothesis. The longer period of occupation, the more negative effects on physical and mental health people have, but their traumatic reactions are delayed, which is due to positive emotions from de-occupation; traumatic loss is positively correlated with PTSD and negatively affects the interpersonal relationships of residents of the de-occupied territories.

Methods

Methodology. In this study, we focus on the respondents' own subjective experience, manifested in regular and consistent conversations with them and subsequent interpretations. This approach presupposes combination of research data' structured presentation and writing authentic narratives as significant parts of the research analysis. The first step of the research was focused on identifying war related traumatic experience of the residents in the de-occupied Kyiv and Kharkiv regions of Ukraine, the second – on the resources of adaptation which an individual uses to deal with daily living after de-occupation.

Participants and organization of research. This study examines the relationship between post-traumatic stress disorder (PTSD) severity and traumatic grief of the residents aged 14 to 70 years in the de-occupied territories of Ukraine, who were in the areas of active combat zones, left them through internal migration, and were in their own cities and villages under temporary occupation (Kyiv and Kharkiv regions, Ukraine). In total, 394 participants took part in the study, of which

робити акцент на відновленні нетравматичного образу померлого, за допомогою якого діти можуть згадати та запам'ятати позитивний досвід життя з близьким покійним (Alvis et al., 2019). Загалом дослідження психологічних особливостей воєнної травми серед людей різного віку в Україні лише набувають популярності, в основному вони проводяться з біженцями, які перебувають на вільних від війни територіях. Ми акцентуємо, що дане дослідження є пілотним, оскільки було здійснюється в умовах існування загрози обстрілів на території Київської та Харківської областей.

Мета дослідження – проаналізувати особливості зумовленого російсько-українською війною травмивного досвіду мешканців деокупованих територій України.

Гіпотеза. Чим довший період окупації, тим більшої кількості травмивних впливів зазнають люди, однак травмивні реакції у них відстрочені, що зумовлено позитивними емоціями від деокупації; травмивна втрата позитивно корелює з ПТСР та негативно позначається на міжособистісних стосунках мешканців деокупованих територій.

Методи

Методологія. У даному дослідженні ми зосереджуємось на власному суб'єктивному досвіді досліджуваних, виявленому в регулярних і послідовних розмовах з ними та наступних інтерпретаціях. Цей підхід зумовлює як структурований виклад даних дослідження, так і створення автентичного нарративу, написання якого є частиною дослідницького аналізу. Перший етап нашого дослідження було зосереджено на виявленні травмивного досвіду мешканців деокупованої Київщини та Харківщини, другий – на ресурсах адаптації до життя після деокупації.

Учасники та організація дослідження. У цьому дослідженні ми порівнювали тяжкість посттравматичного стресового розладу та травмивного горя в осіб віком від 14 до 70 років, які перебували в зоні активних бойових дій, покинули її шляхом внутрішньої міграції та перебували у своїх містах і селах під тимчасовою окупацією (Київська та Харківська обл., Україна). Загалом у дослідженні взяли участь 394 учасники, з них 199 осіб проживали в Київській області (14-18 років – 10.55%, 19-30 років – 18.09%, 31-50 років – 34.17%, 51-70 років – 37.19%);

199 people lived in Kyiv region (14-18 years – 10.55%, 19-30 years – 18.09%, 31-50 years – 34.17%, 51-70 years – 37.19%); in Kharkiv – 195 people (14-18 years old – 14.36%, 19-30 years old – 10.31%, 31-50 years old – 27.18%, 51-70 years old – 49.74%). The average age of the participants was 52.3 ± 10.9 years; women – 246 (62.44%), men – 148 (37.56%). The study we conducted showed no statistically significant differences between civilian men and women, with the majority of men representing the age groups under 18 and over 50. This is probably due to the fact that many men aged 20 to 50 from Kharkiv region have been serving in the 92nd SМBr, 93rd SМBr, a special unit of the special forces since the first days of the war. It should be noted that the men of Kyiv region were mostly evacuated together with their families to the territories controlled by Ukraine, then only a small percentage of them joined to the Armed Forces. However, both in Kharkiv and Kyiv regions during the occupation period, many men aged 25 to 60 died, were captured or went missing.

Variables. *Post-traumatic stress disorder (PTSD)* is a mental and behavioral disorder that can develop because of exposure to a traumatic event. The defining characteristic of a traumatic event is its capacity to provoke fear, helplessness or horror. PTSD can develop in anyone at any age. This applies to war veterans, children and people who have experienced physical or sexual violence, abuse, accidents, disasters or other serious events.

Traumatic bereavement (TGI-SR) involves the loss of loved ones in the context of potentially traumatic circumstances and is a traumatic event (criterion A in the DSM-5 classification). Traumatic bereavement is when the natural grieving process is disrupted as a result of the trauma of the death of a friend or family member, leading to lasting negative impact on wellbeing and everyday functioning. It can cause a prolonged grief reaction or so-called prolonged grief disorder (PGD) according to the ICD-11 and persistent complex bereavement disorder (PCBD) in the DSM-5, combined with PTSD and depression.

Disruption of relationships (ITQ) manifests itself in a violation of attachment, when a person is afraid of closeness, emotional connections with other people, does not consider social support as a resource for overcoming crisis situations.

у Харкові – 195 осіб (14-18 років – 14.36%, 19-30 років – 10.31%, 31-50 років – 27.18%, 51-70 років – 49.74%). Середній вік досліджуваних 52.3 ± 10.9 року; жінки – 246 (62.44 %), чоловіки – 148 (37.56 %). Зауважимо, що ми не виявили статистично значущих відмінностей між цивільними чоловіками та жінками, які брали участь у цьому дослідженні, більшість чоловіків представлені у вікових групах до 18 років і старші 50 років. Ймовірно, це пов'язано з тим, що багато чоловіків віком від 20 до 50 років з Харківської області з перших днів війни служать у 92 ОМБр, 93 ОМБр, спецпідрозділі сил спеціального призначення. Слід зазначити, що чоловіки Київщини здебільшого були евакуйовані разом із сім'ями на підконтрольні Україні території, потім лише невеликий відсоток з них поповнили лави ЗСУ. Проте як на Харківщині, так і на Київщині протягом періоду окупації багато чоловіків віком від 25 до 60 років загинуло, потрапили в полон або пропали безвісти.

Змінні. *Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)* – це розлад, який виникає у деяких людей, які пережили шоковую, страшну або небезпечну для життя подію. ПТСР є тривалим наслідком травматичних випробувань, які викликають сильний страх, безпорадність або жах. ПТСР може розвинути у будь-кого в будь-якому віці. Це стосується ветеранів війни, дітей та людей, які зазнали фізичного чи сексуального насильства, жорстокого поводження, аварії, катастрофи чи інших серйозних подій.

Травматична втрата (TGI-SR) включає втрату близьких людей у контексті потенційно травмуючих обставин і є травматичною подією (критерій А у класифікації DSM-5). Вона може спричинити пролонговану реакцію горя або так званий розлад тривалого горя (PGD) за МКХ-11 та стійкий комплексний розлад втрати (PCBD) у DSM-5, у поєднанні з ПТСР і депресією.

Порушення стосунків (ITQ) виявляється у порушенні прихильності, коли людина боїться близькості, емоційних зв'язків з іншими людьми, не вважає соціальну підтримку ресурсом подолання кризових ситуацій.

Процедури та інструменти. Досліджуваним було запропоновано описати травматичну подію та особисту історію (кого із рідних чи друзів вони втратили під час окупації), а також заповнити кілька анкет: Міжнародний

Procedures and instruments. The subjects were asked to describe the traumatic event and their personal histories (which of their relatives or friends they lost during the occupation), as well as answer the questionnaire questions: International Trauma Questionnaire (ITQ), Traumatic Grief Inventory-Self Report Plus (TGI-SR+), PTSD Checklist for DSM-5 (PCL-5).

The International Trauma Questionnaire (ITQ) is a brief, simply-worded measure, focusing only on the core features of PTSD and CPTSD (PTSD-complex, Brewin, Cloitre, 2017) and employs straightforward diagnostic rules. The scale has two major subscales with three symptom clusters in each: PTSD (Intrusions, Avoidance, Sense of threat), Disturbances in self-organization (Affective dysregulation, Negative self-concept, Disturbances in relationships). Disturbances in self-organization are important in the assessment and diagnosis of CPTSD.

The Traumatic Grief Self-Inventory-Self Report Plus (TGI-SR+) consists of 22 items to assess chronic grief disorder as defined by ICD-11, DSM-5-TR and persistent complex bereavement disorder according to DSM-5.

We diagnosed PTSD symptom severity using *PTSD Checklist for DSM-5 (PCL-5)*. This questionnaire is aimed at monitoring the symptoms of post-traumatic stress disorder in the process of medical and psychological rehabilitation and often used to establish a preliminary PTSD diagnosis.

Data were collected via Google Forms and personal interviews with volunteer psychologists. Each participant consented to anonymous participation in the survey and was informed about its purposes.

Statistical analysis. Empirical data are analyzed using statistical procedures (Spearman's correlation r -criterion, Mann-Whitney U -criterion) followed by their qualitative interpretation and content generalization. Statistical data processing was carried out using the SPSS 21.0 statistical software package.

Results

At the first stage of the research, specifics of traumatic losses of residents of the de-occupied territories were determined. It was found that

опитувальник травми (ITQ), Самооцінка травматичного горя (TGI-SR+), Опитувальник симптомів ПТСР PCL-5.

Міжнародний опитувальник щодо травм (ITQ) містить дві діагностичні частини – ПТСР і ПТСР-комплексний (Brewin, Cloitre, 2017) які охоплюють три кластери симптомів цього розладу – повторне переживання травмивної події, уникнення думок і почуттів, пов'язаних із травмою, і надмірне відчуття загрози (збудження). Для діагностики комплексного ПТСР, крім трьох основних симптомів інтрузій, уникнення та збудження, необхідна наявність так званого DSO-кластеру – розладу самоорганізації, який складається з розладів емоційної саморегуляції, негативної Я-концепції, розладів стосунків із іншими людьми.

Самооцінка травматичного горя (TGI-SR+) складається з 22 пунктів для оцінки хронічного розладу горя, визначеного МКХ-11 і DSM-5-TR, і стійкого комплексного розладу втрати близької людини згідно з DSM-5.

Ми діагностували тяжкість симптомів ПТСР за допомогою опитувальника симптомів ПТСР PCL-5. Даний опитувальник спрямований на моніторинг симптомів посттравматичного стресового розладу в процесі медико-психологічної реабілітації та часто використовуються для встановлення попереднього діагнозу.

Дані були зібрані за допомогою Google Forms та особистих інтерв'ю суб'єктів дослідження з психологами-волонтерами. Кожен учасник дав згоду на анонімну участь в опитуванні та був поінформований про його цілі.

Статистичний аналіз. Отримані дані піддавалися статистичному аналізу (кореляційний r -критерій Спірмена, U -критерій Манна-Вітні) з подальшою їх якісною інтерпретацією і змістовим узагальненням. Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою пакету статистичних програм SPSS 21.0.

Результати

На першому етапі дослідження нами визначено особливості травмивних втрат мешканців деокупованих територій. Виявлено, що 100% респондентів відчувають горе через смерть хоча б однієї людини, а втрати здебільшого є травмивними, тобто сталися раптово внаслідок насильницьких дій (табл. 1).

З'ясовано, що чим довший період окупації (Харківська область), тим більше травмивних втрат зазнає людина. Окремо, на наш погляд,

100.0% of the respondents feel grief due to the death of at least one person, and the losses are mostly traumatic, that is, they happened suddenly as a result of violent actions (Tabl. 1).

As seen in Table 1, the longer period of occupation (Kharkiv region), the more traumatic losses a person experiences. In our opinion, we should analyze separately the largest category of respondents aged 51 to 70 years, in which among "other relatives" we emphasize a loss of children and grandchildren. In this age category the largest number of relatives' and friends' losses during the war was found. In addition, the longer the period of occupation, the more deaths we ascertain among the research participants. In general, the number of traumatic losses increases with age, but if teenagers and young people from Kyiv region lost mostly friends (especially older ones), their peers from Kharkiv region lost brothers, sisters and other

слід проаналізувати найбільшу категорію досліджуваних віком від 51 до 70 років, у якій серед "інших родичів" виділяємо втрату дітей та онуків. Саме в цій віковій категорії виявлено найбільшу кількість втрат рідних та близьких під час війни. Крім того, чим довший період окупації, тим більше смертей ми констатуємо серед учасників дослідження. Загалом кількість травматичних втрат зростає з віком, але якщо підлітки та молодь з Київської області втрачали переважно друзів (особливо старших), то їхні однолітки з Харківської області – братів, сестер та інших родичів, але і ті, й інші по суті говорили про осіб 25-40 років.

Нижче ми проаналізуємо тяжкість ПТСР, травматичної втрати та симптомів, спричинених Для жителів деокупованих територій характерні такі симптоми ПТСР, як збудження (ажитація) та уникнення (PCL-5), збудження як симптом травматичного горя (ITQ) та помірна

Table 1. Number of traumatic losses of residents of the de-occupied territories of Ukraine
Таблиця 1. Кількість травматичних втрат мешканців деокупованих територій України

Age Вік	Mother/ Father (%) Матір/ Батько (%)	Sibling (%) Сиблінг (%)	Other relative (%) Інший родич (%)	Friends (%) Друзі (%)	Losses number (mean) Кількість втрат (mean)
Київська область (період окупації лютий-березень 2022)					
14-18 years 14-18 років	42.86	9.52	57.14	80.95	3.11
19-30 years 19-30 років	19.45	44.43	61.11	80.56	4.18
31-50 years 31-50 років	1.47	17.65	38.24 (children – 34.61, other relative – 65.39) 38.24 (діти – 34.61, інші родичі – 65.39)	52.94	5.48
51-70 years 51-70 років	0.0	1.35	85.13 (children – 28.57, grandchildren – 4.76, other relative – 66.68) 85.13 (діти – 28.57, онуки – 4.76, інші родичі – 66.68)	86.49	6.93
Харківська область (період окупації лютий-вересень 2022)					
14-18 years 14-18 років	46.43	60.71	67.86	28.57	4.72
19-30 years 19-30 років	35.29	88.24	52.93	94.12	6.38
31-50 years 31-50 років	3.77	33.96	6.81 (children – 37.84, other relative – 62,16) 6.81 (діти – 37.84, інші родичі – 62,16)	43.39	6.43
51-70 years 51-70 років	0.0	9.28	63.92 (children – 27.42, grandchildren – 11.07, other relative – 64.51) 63.92 (діти – 27.42, онуки – 11.07, інші родичі – 64.51)	47.51	6.79

relatives, but both of them essentially talked about people of 25-40 years old.

Below we will analyze the severity of PTSD, traumatic loss and symptoms caused by traumatic loss of residents' in the de-occupied Kyiv and Kharkiv regions (Tabl. 2).

сила впливу на психічний стан травмівної втрати (TGI-SR). Зокрема, збудження в контексті посттравматичного стресового розладу та травмівного горя найбільш властиве підліткам і молоді, для молодих людей характерні симптоми уникнення та інтрузій, для

Table 2. Descriptive statistics according to PCL-5, TGI-SR and ITQ questionnaires

Таблиця 2. Описові статистики за методиками PCL-5, TGI-SR та ITQ

Indicators Показники	14-18 years 14-18 років	19-30 years 19-30 років	31-50 years 31-50 років	51-70 years 51-70 років
Kyiv region (occupation period, February-March 2022) Київська область (період окупації лютий-березень 2022)				
Intrusions (PCL-5) Інтрузії (PCL-5)	1.16±.87	2.46±.88	2.87±.84	3.25±.93**
Avoidance (PCL-5) Уникнення (PCL-5)	2.19±.09	2.38±.75	2.32±.92	2.94±.86**
Excitation (PCL-5) Збудження (PCL-5)	3.94±.82**	2.06±.92	2.18±.95	3.67±1.12**
Traumatic loss (TGI-SR) Травмівна втрата (TGI-SR)	69.96±4.12	62.77±3.75	64.88±6.33	71.33±3.19
Intrusions (ITQ) Інтрузії (ITQ)	2.92±.14	2.78±.93	2.85±.42	3.11±1.11
Avoidance (ITQ) Уникнення (ITQ)	2.19±.06	2.31±.22	2.69±.89	2.25±.12
Sense of threat (ITQ) Відчуття поточної загрози (ITQ)	3.21±.08	3.18±1.96	3.37±.09	2.98±1.01
Affective dysregulation (ITQ) Афективна дисрегуляція (ITQ)	2.18±1.19	2.07±.07	2.94±.12	2.76±.04
Negative self-concept (ITQ) Негативна Я-концепція (ITQ)	1.09±.89	1.18±.92	1.37±.44	1.06±.21
Disturbances in relationships (ITQ) Порушення стосунків (ITQ)	.43±.52	.81±.21	1.89±.21**	1.84±.05
Kharkiv region (period of occupation February-September 2022) Харківська область (період окупації лютий-вересень 2022)				
Intrusions (PCL-5) Інтрузії (PCL-5)	1.09±.09	2.58±1.03	2.11±.03	2.43±.03**
Avoidance (PCL-5) Уникнення (PCL-5)	2.12±0.12	2.68±.82	2.09±.01	2.37±1.02
Excitation (PCL-5) Збудження (PCL-5)	3.18±1.02	3.38±1.02	2.47±1.03	2.32±.12
Traumatic loss (TGI-SR) Травмівна втрата (TGI-SR)	66.84±2.19	61.99±2.26	65.71±2.18	70.41±3.39
Intrusions (ITQ) Інтрузії (ITQ)	2.76±.05	2.17±.08	2.09±.08	3.25±1.01
Avoidance (ITQ) Уникнення (ITQ)	2.12±.04	2.35±1.03	2.66±.07	2.16±.05
Sense of threat (ITQ) Відчуття поточної загрози (ITQ)	3.24±1.02	3.25±.06	3.13±1.02	2.08±.04
Affective dysregulation (ITQ) Афективна дисрегуляція (ITQ)	2.16±.21	2.12±.08	2.84±.05	2.63±.05
Negative self-concept (ITQ) Негативна Я-концепція (ITQ)	1.01±.05	1.16±.02	1.39±.12	1.28±.03
Disturbances in relationships (ITQ) Порушення стосунків (ITQ)	.46±.01	.89±.01	2.38±.02**	2.17±.26**

Note: ** – differences are statistically significant at $p < .001$

Примітка: ** – відмінності статистично значущі при $p < .001$

Residents in the de-occupied territories are characterized by PTSD symptoms such as excitation (agitation) and avoidance (PCL-5), excitation as a traumatic grief symptom (ITQ) and a moderate impact on the mental state of traumatic loss (TGI-SR). In particular, excitation in the context of post-traumatic stress disorder and traumatic grief is most characteristic of teenagers and young people, young people are characterized by avoidance and intrusions symptoms, people aged 31-50 – by avoidance, the oldest – by excitation. The oldest respondents are characterized by disturbances in relationships as a symptom of traumatic grief, which is probably related to the large number of losses (not only relatives and friends, but also of property) suffered during the occupation.

Therefore, the severity of PTSD symptoms of the residents in the de-occupied Kharkiv region is statistically significantly lower than of the residents in the de-occupied Kyiv region. We hypothesize that this is primarily due to greater euphoria of liberation (a measure of emotional arousal), shorter time since de-occupation and participation in our study, and thus probable increased severity of PTSD symptoms over time, so-called delayed PTSD, a traumatic disorder delayed in time. Hence, there is less reflection of PTSD symptoms (PCL-5) and traumatic loss (ITQ) when stating what happened to a person then and what is happening now, that is, due to the excessive painfulness of their own experience, people talk about themselves as if they were observing someone else, very rarely appealing to emotions (in particular, in Kharkiv region, related to the joy of de-occupation). Instead, after a victory, in safe conditions, respondents will be able to reflect independently on their traumatic experience. For residents of all the de-occupied regions, in the context of our study, actualization of their own situation “here and now” becomes more important. We used the Traumatic Grief Self-Inventory-Self Report Plus (TGI-SR+) (Lenferinket al., 2022) for residents in the de-occupied Kyiv and Kharkiv regions of Ukraine.

The indexes according to this questionnaire are maximally expressed in all the subjects who, in particular, received the highest points for the criterion “I strongly blame others for the death

osib 31-50 років – уникнення, для найстарших – збудження. Крім того, саме найстарші люди спостерігають розрив стосунків як симптом травмивного горя, що, ймовірно, пов'язано з великою кількістю втрат (не лише родичів і друзів, а й майна), зазнаних під час окупації.

Отже, вираженість симптомів ПТСР у мешканців деокупованої Харківської області статистично достовірно нижча, ніж у жителів деокупованої Київської області. Ми припускаємо, що це пов'язано, насамперед, із більшою ейфорією звільнення (виражена міра емоційного збудження), меншим часом, що минув після звільнення від окупації та участі в нашому дослідженні, а, отже, ймовірним посиленням тяжкості симптомів ПТСР протягом тривалого часу, появою так званого відкладеного ПТСР, травмивного розладу, затриманого у часі. Звідси, менша рефлексія симптомів ПТСР (PCL-5) і травмивної втрати (ITQ) при констатації того, що з людиною сталося тоді і відбувається зараз, тобто через надмірну болючість власного досвіду люди говорять про себе, ніби спостерігають за кимось іншим, дуже рідко апелюючи до емоцій (зокрема, на Харківщині, пов'язаних із радістю деокупації). Натомість після перемоги, у безпечних умовах, вони зможуть рефлексувати самостійно свій травмивний досвід. За таких умов для мешканців усіх деокупованих регіонів у контексті нашого аналізу важливішим стає факталізація власної ситуації тут і зараз. Для цього ми використали опитувальник TGI-SR (Traumatic Grief Inventory Self Report Plus, TGI-SR+) (Lenferinket al., 2022) для жителів деокупованої Київщини та Харківщини.

Показники за даним опитувальником максимально виражені у всіх досліджуваних, які, зокрема, отримали найвищі бали за критерієм “Я сильно звинувачую інших у смерті близької людини”, звинувачують російських окупантів у війні та в загибелі їхніх родичів. Досліджувані віком 13-18 років мають статистично значущі відмінності за критеріями “Я відчував емоційне заціпеніння” (тобто емоційне заціпеніння для них характерне найбільше з усіх вікових груп) і “Я унікав місць, об'єктів або думок, які нагадують мені що він/вона мертвий” (відповідно до критерію уникнення ПТСР). Найстарші учасники дослідження, віком від 51 до 70 років, виявили статистично значущі відмінності за критерієм “Я мав бажання померти, щоб бути з померлим”

of a close person”, blame the Russian occupiers for the war and for the death of their relatives. The respondents aged 13-18 years have statistically significant differences according to the criteria “I felt emotional numbness” (that is, emotional numbness is characteristic of all age groups) and “I avoided places, objects or thoughts that remind me that he/she is dead” (corresponding to the PTSD avoidance criterion). The oldest participants aged 51 to 70 years showed statistically significant differences according to the criterion “I had a desire to die to be with the deceased” (indicates a strong emotional connection with the deceased and a lack of strength for transformation during the grieving process). “It was difficult for me to experience positive feelings” (in this case, the complicating factor is a long-term traumatic event – the war, which intensifies grief and interferes with their ability to manage everyday life, as it also causes grief anticipation of the possible death of family members and friends during military actions). However, according to the results, statistically significant differences in the general level of traumatic grief in different age groups were not found ($p>.05$). People aged 19 to 30, who often volunteer, adapt most effectively to the war situation, their active civic position allows them to minimize the consequences of traumatic losses and, despite the war, to function effectively in the current conditions.

To determine the relationship between PTSD, traumatic loss, and traumatic grief, we conducted correlation analysis using Spearman’s test (Tabl. 3).

PTSD is associated with traumatic grief, particularly with symptoms of re-experiencing, i.e., intrusions ($r=.803$) and avoidance ($r=.873$), in addition, all symptoms of traumatic grief according to the ITQ questionnaire (intrusions, avoidance, excitation) also characterize the course of post-traumatic stress disorders in residents of Kyiv and Kharkiv regions during the war. First of all, intrusions and avoidances we mentioned above, instead, excitation is statistically significantly positively correlated with emotional self-regulation of the ITQ questionnaire ($r=.874$). In addition, we emphasized that in PTSD there is a disturbance in relationships, not least caused by the respondent’s destruction of established social relationships, which is characteristic of areas with active military actions or which are occupied by invaders.

(вказує на сильний емоційний зв’язок із померлим і брак сил для його трансформації під час процесу горювання). “Мені було важко пережити позитивні почуття” (у даному випадку ускладнюючим фактором є тривала травмівна подія – війна, яка посилює горе та уповільнює адаптацію до втрати, оскільки викликає також антиципацію горя від можливої загибелі рідних і близьких під час бойових дій). Проте, за результатами застосування даної методики, статистично значущих відмінностей у загальному рівні травмівного горя у різних вікових групах не виявлено ($p>.05$). Найефективніше до воєнної ситуації адаптуються особи віком від 19 до 30 років, які часто займаються волонтерством, їхня активна громадянська позиція дозволяє мінімізувати наслідки травмівних втрат і, незважаючи на війну, ефективно функціонувати у нинішніх умовах.

Щоб визначити зв’язок між ПТСР, травмівною втратою та травмівним горем, ми провели кореляційний аналіз за допомогою критерію Спірмена (табл. 3).

ПТСР пов’язаний із травмівним горем, зокрема із симптомами повторного переживання тобто інтрузій ($r=.803$) та уникнення ($r=.873$), крім того, усі симптоми травмівного горя згідно з опитувальником ITQ (інтрузій, уникнення, збудження) також характеризують перебіг посттравматичних стресових розладів мешканців Київської та Харківської областей під час війни. Насамперед згадані нами вище інтрузії та уникнення, натомість збудження статистично значуще позитивно корелює з порушенням емоційної саморегуляції опитувальника ITQ ($r=.874$). Крім того, слід підкреслити, що при ПТСР має місце порушення стосунків, не в останню чергу спричинене руйнуванням усталених соціальних зв’язків особистості, що характерно для територій, де ведуться активні бойові дії або які окуповані загарбниками.

Дискусія

Особливість нинішньої ситуації полягає в тому, що донедавна в нас були певні шаблони, як поводитись у кожній ситуації, як реагувати, до кого звертатися за допомогою, зрештою, де брати знання. Ще під час пандемії COVID-19 фахівці з інших найбільш постраждалих від пандемії країн розробили низку психологічних рекомендацій, які стали в нагоді й українцям. Інша ситуація склалася під час війни,

Table 3. Correlations of PCL-5, TGI-SR and ITQ scales
Таблиця 3. Кореляційні зв'язки шкал методик PCL-5, TGI-SR та ITQ

Indexes Показники	Intrusions (PCL-5) Інтрузії (PCL-5)	Avoidance (PCL-5) Уникнення (PCL-5)	Excitation (PCL-5) Збудження (PCL-5)
Traumatic loss (TGI-SR) Травмівна втрата (TGI-SR)	.803**	.873**	.296
Intrusions (ITQ) Інтрузії (ITQ)	.587**	.691**	.211
Avoidance (ITQ) Уникнення (ITQ)	.504**	.704**	.306
Sense of threat (ITQ) Відчуття поточної загрози (ITQ)	.793**	.899**	.197
Affective dysregulation (ITQ) Афективна дисрегуляція (ITQ)	.376	.874**	.907**
Negative self-concept (ITQ) Негативна Я-концепція (ITQ)	.284	.203	.128
Disturbances in relationships (ITQ) Порушення стосунків (ITQ)	.694**	.903**	.637**

Note: ** – differences are statistically significant at $p < .001$

Примітка: ** відмінності статистично значущі при $p < .001$

Discussion

The peculiarity of the current situation is that, until recently, Ukrainians have had certain patterns of how to behave in each situation, how to react, who to apply for help, ultimately, where to get knowledge. Even during the COVID-19 pandemic, experts from other countries most affected by the pandemic developed a number of psychological recommendations that were also useful to Ukrainians. The situation was different during the war, perhaps the most global war in the 21st century. All behavioral patterns have become irrelevant. The complete chaos of the first weeks of the war was caused by situation of uncertainty, a threat to the life of everyone and awareness of traumatic events that should not happen in a civilized society, the loss of faith in the stability and relative controllability of the surrounding world had a negative effect on the psychological state of not only children, and but also adults. The results of the study conducted by T. Hraban (2022) indicate the flexibility of the approach to the choice of coping strategies by the civilian population of Ukraine during the first fifteen days after the onset of stressors, and emotionally-oriented coping strategies are more in demand than problem-oriented ones. The emotional component of adaptation to traumatic realities

чи не найбільш глобальної у 21 столітті. Усі моделі поведінки виявилися неактуальними, суцільний хаос перших тижнів війни був спричинений ситуацією невизначеності, загрози життю кожної людини та усвідомлення подій, які не повинні відбуватися в цивілізованому суспільстві, втрата віри в стабільність і відносну керованість навколишнього світу негативно позначилася на психологічному стані не тільки дітей, а й дорослих. Результати дослідження, проведеного Т. Храбан (2022), свідчать про гнучкість підходу до вибору копінг-стратегій цивільним населенням України впродовж перших п'ятнадцяти днів від початку дії стресорів, а емоційно-орієнтовані копінг-стратегії є більш затребуваними, ніж проблемно-орієнтовані. Емоційний компонент адаптації до травмівних реалій підкреслює і Г. Громова (2020), яка наголошує, що ветерани відрізняються від офіцерів вираженістю тривоги.

На першому етапі дослідження нами виявлено вікові відмінності мешканців деокупованих територій: якщо у Київській області в окупації жили люди різного віку, зокрема діти, підлітки та молодь, то у Харківській області це були переважно досліджувані віком від 51 до 70 років, відповідно, серед травмівних втрат у них переважають діти та онуки, тоді як на Київщині – друзі та сиблінги. Середня кількість травмівних втрат на кожного мешканця

is also emphasized by H. Hromova (2020), who emphasizes that veterans differ from officers in the severity of anxiety.

At the first stage of the research, we identified age differences among the residents of the de-occupied territories: if in Kyiv region people of different ages lived in the occupation, in particular children, teenagers and young people, in Kharkiv region we mainly studied the respondents of 51-70 years old, among their traumatic losses dominated children and grandchildren, while in Kyiv region – friends and siblings. The average number of traumatic losses per residents of Kyiv region is 4.92, while per Kharkiv region – 6.08, these differences are statistically significant ($U=15.001$, $p=.010$), i. e. a longer period of occupation leads to a greater number of traumatic losses. At the second stage of this research, we analyzed the severity of PTSD symptoms and traumatic grief, and also found out in interviews what helped residents of Kyiv region and Kharkiv region to survive during the occupation. Statistically significant differences were found according to the total score of the PCL-5, for example, for the residents of Kyiv region it was 9.86 ± 1.93 , and for the residents of Kharkiv region – 7.12 ± 1.59 , which in the first case corresponds to severe PTSD, and in the second – to moderate (threshold) PTSD. According to severity of traumatic loss (TGI-SR), statistical differences were not found (71.33 and 70.41, respectively at $p>.05$). On the other hand, the index of traumatic grief among residents of Kyiv region was 2.33 ± 1.16 , while among the residents of Kharkiv region – 2.12 ± 2.64 , which corresponds to moderate grief in war conditions, but during de-occupation (statistically significant differences between these two groups are absent at $p>.05$). We also note the presence of significant differences in the perception of resources that allowed people to survive during the occupation. If for Kyiv region residents, it was awareness of the Ukrainian military territorial closeness and confidence in liberation, the longer period of occupation of Kharkiv region actualized their need for self-organization, and therefore the greatest resource for them was mutual help and support of each other.

The current study results revealed that traumatic loss has serious consequences for behavior (in particular, excitation, detachment

Київщини становить 4.92 осіб, тоді як Харківщини – 6.08, дані відмінності є статистично значущими ($U=15.001$, $p=.010$), тобто довший період окупації зумовлює більшу кількість травмівних втрат. На другому етапі дослідження нами проаналізовано вираженість симптомів ПТСР та травмівного горювання, а також у бесідах з'ясовано, що допомагало мешканцям Київщини та Харківщини виживати в окупації. Виявлено статистично значущі відмінності за сумарним показником методики PCL-5, так, для мешканців Київщини він становить 9.86 ± 1.93 , а для мешканців Харківщини 7.12 ± 1.59 , що в першому випадку відповідає вираженому ПТСР, а в другому – помірному (пороговому) ПТСР. За вираженістю травмівної втрати (TGI-SR) статистичних відмінностей виявлено не було (71.33 і 70.41, відповідно при $p>.05$). Натомість показник травмівного горя у мешканців Київщини становить 2.33 ± 1.16 , тоді як у мешканців Харківщини – 2.12 ± 2.64 , що відповідає помірному горюванню в умовах війни, але при деокупації (статистично значущі відмінності між цими двома групами відсутні при $p>.05$). Ми зазначаємо і наявність суттєвих відмінностей у сприйнятті ресурсів, які дозволили вижити в окупації. Якщо для мешканців Київщини це було усвідомлення близькості українських військових і впевненість у звільненні, то довший період окупації Харківщини актуалізував у них потребу в самоорганізації, а тому найбільшим ресурсом для них була взаємодопомога і підтримка один одного.

Дослідження, проведені на сьогоднішній день, показали, що травмівна втрата має серйозні наслідки для поведінки (зокрема, збудження, відстороненість і втома негативно позначаються на виконанні людиною своїх повсякденних обов'язків), психологічного здоров'я (особливо, самотність, депресія і суїцидальні думки) та фізичного здоров'я (під час війни зазвичай є підвищений ризик серцевих нападів, онкохвороб і загалом ранньої смерті) (Vertuccio, Runion, 2020). Зокрема, патологічне горе в першу чергу визначається в кількісному (наприклад, "нормальні" реакції гострого горя, які зберігаються протягом визначеного "ненормально тривалого" періоду 6 або 12 місяців), а не в якісному (наприклад, категоріальному) термінах, і справді вважається одномірним, а не мультимодальним (Holland et al., 2009). І, навпаки, менше уваги приділялося

and fatigue negatively affect a person's performance of their daily duties), psychological health (especially loneliness, depression and suicidal thoughts) and physical health (during war there is usually an increased risk of heart attacks, cancer and early death in general, Bertuccio, Runion, 2020). Specifically, pathological grief is primarily defined in quantitative (e.g., "normal" acute grief responses that persist over a defined "abnormally prolonged" period of 6 or 12 months) rather than qualitative (e.g., categorical) terms, and is indeed considered unidimensional and not multimodal (Holland et al., 2009). Conversely, less attention has been paid to direct assessment of the potential etiological risk, vulnerability, and protective factors for maladaptive grief, particularly the role played by the specific circumstances of death (e.g., prolonged illness, suicide, homicide, combat, sudden natural death) (Gilbert et al., 2021; Morese et al., 2019), as well as exploring possible ways in which these factors may influence families' ability to recover from loss (Reitsma et al., 2021). The possibility that stressful and traumatic events can serve as triggers for positive as well as negative changes in identity has become a focus of empirical research over the past decade (Muldoon et al., 2019; Hibbert et al., 2022). We emphasize that almost all foreign studies on PTSD and traumatic grief were conducted not in war conditions, but in a war-free territory, and therefore, unlike our sample, all the participants were in safe conditions. We emphasize that this study was conducted a few weeks after the de-occupation of Kharkiv region, when the joy of liberation dominated the experience of traumatic grief and the severity of PTSD symptoms. On the other hand, at that time, residents of Kyiv region were already getting used to life without occupation, were rebuilding their destroyed homes, and were trying to understand the traumatic experience they had experienced. Hence there are statistically significant differences in the severity of PTSD (PCL-5), traumatic loss (TGI-SR) and traumatic grief (ITQ). The traumatic event according to the PCL-5 was revealed in all participants of our research. Among main ones, residents of the de-occupied Kyiv region mentioned "killing relatives", "destroyed house", "bombing". On the other hand, residents of Kharkiv region were more often witnesses of violence by

прямій оцінці потенційного етіологічного ризику, вразливості та захисних факторів для дезадаптивного горя, особливо ролі, яку відіграють конкретні обставини смерті (наприклад, тривала хвороба, самогубство, вбивство, бойові дії, раптова природна смерть) (Gilbert et al., 2021; Morese et al., 2019), а також дослідженню можливих способів, якими ці фактори можуть впливати на здатність сімей адаптуватися до втрати (Reitsma et al., 2021). Ймовірність того, що стресові та травматичні події можуть слугувати тригером для позитивних, а також негативних змін в ідентичності, стала центром емпіричних досліджень протягом останнього десятиліття (Muldoon et al., 2019; Hibbert et al., 2022). Підкреслимо, що майже всі зарубіжні дослідження ПТСР і травматичного горя проводилися не в бойових умовах, а на вільній від війни території, а тому, на відміну від нашої вибірки, всі досліджувані перебували в безпечних умовах. Ми наголошуємо, що дане дослідження проведено через декілька тижнів після деокупації Харківщини, коли радість від звільнення домінувала над переживанням травматичного горювання та вираженістю симптомів ПТСР, натомість у цей час мешканці Київщини вже звикали до життя без окупації, відновлювали зруйновані будівлі, намагалися усвідомити пережитий травматичний досвід, звідси статистично значущі відмінності у вираженості у них ПТСР (PCL-5), травматичної втрати (TGI-SR) та травматичного горювання (ITQ). Травматична подія за методикою PCL-5 виражена у всіх учасників нашого дослідження, серед основних мешканці деокупованої Київщини зазначали "вбивство рідних", "зруйнований будинок", "бомбардування", натомість мешканці Харківщини частіше були свідками насильства окупантів, а тому окрім "вбивства рідних" відмічали "катування", "крики закатованих у підвалах" та "голод".

Висновки

Аналізування отриманих результатів дослідження дозволяє нам стверджувати, що ПТСР у мешканців деокупованих територій України часто має відстрочений характер, а його симптоми (насамперед, збудження та уникнення) більш характерні для осіб старших п'ятидесяти років. ПТСР і травматичне горе у підлітків та молоді проявляється емоційним збудженням, інтрузії властиві особам 31-50 років, а в найстарших досліджуваних важливим показником

the occupiers, and therefore, in addition to “killing relatives” noted “torture”, “screams of the tortured in the basements” and “hunger”.

Conclusions

The current study results revealed that PTSD symptoms (primarily, arousal and avoidance) have often been delayed and more common for residents of the de-occupied territories of Ukraine over fifty years old. PTSD and traumatic grief in adolescents and young people is manifested by emotional arousal, by intrusions characterized respondents 31-50 years old, and for the oldest respondents disruption of relationships is the most important indicator of traumatic grief, which is probably associated with a large number of losses (not only relatives and friends, and property), experienced during the occupation. It has been proven that PTSD symptoms severity of the residents of the de-occupied Kharkiv region is statistically significantly lower than in residents of the de-occupied Kyiv region, this is due to the longer occupation, and therefore, the possible appearance of PTSD symptoms in a more delayed period. This is probably due to the longer period of occupation and the more expressed joy of liberation which, in its turn, causes delayed trauma reactions.

References:

Alipour, F., & Ahmadi, S. (2020). Social support and posttraumatic stress disorder (PTSD) in earthquake survivors: A systematic review. *Social Work in Mental Health, 18*(5), 501-514. <https://doi.org/10.1080/15332985.2020.1795045>

Alvis, L., Zhang, N., Sandler, I. N., & Kaplow, J. B. (2022). Developmental manifestations of grief in children and adolescents: caregivers as key grief facilitators. *Journal of Child & Adolescent Trauma, 1-11*. <https://doi.org/10.1007/s40653-021-00435-0>

Bertuccio, R. F., & Runion, M. C. (2020). Considering grief in mental health outcomes of COVID-19. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 12*(S1), S87-S89. <https://doi.org/10.1037/tra0000723>

Brewin, C. R., Cloitre, M., Hyland, P., Shevlin, M., Maercker, A., Bryant, R. A., et al. (2017). A review of current evidence regarding the ICD- 11 proposals for diagnosing PTSD and complex PTSD. *Clinical psychology review, 58*, 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.09.001>

Bryant, R. A. (2019). Post-traumatic stress disorder: a state-of-the-art review of evidence

травмивного горя є порушення стосунків, що, ймовірно, пов'язано з великою кількістю втрат (не лише родичів і друзів, а й майна), пережитих під час окупації. Вираженість симптомів ПТСР у мешканців деокупованої Харківської області статистично достовірно нижча, ніж у жителів деокупованої Київської області. Ймовірно, це пов'язано з більш тривалим періодом окупації та більше вираженою радістю від звільнення, що, у свою чергу, зумовлює відкладені у часі травмивні реакції.

Список використаних джерел

Alipour F, Ahmadi S. Social support and posttraumatic stress disorder (PTSD) in earthquake survivors: A systematic review. *Social Work in Mental Health, 2020, Vol.18*(5). P. 501-514. <https://doi.org/10.1080/15332985.2020.1795045>

Alvis L., Zhang N., Sandler I. N., Kaplow J. B. Developmental manifestations of grief in children and adolescents: caregivers as key grief facilitators. *Journal of Child & Adolescent Trauma, 2022, P. 1-11*. <https://doi.org/10.1007/s40653-021-00435-0>

Bertuccio R. F., Runion M. C. Considering grief in mental health outcomes of COVID-19. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 2020, Vol. 12* (S1). P. S87-S89. <https://doi.org/10.1037/tra0000723>

Brewin C. R., Cloitre M., Hyland P., Shevlin M., Maercker A., Bryant R. A., ... Reed G. M. A review of current evidence regarding the ICD-11 proposals for diagnosing PTSD and complex PTSD. *Clinical psychology review, 2017, Vol. 58, P. 1-15*. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.09.001>

Bryant R. A. Post-traumatic stress disorder: a state-of-the-art review of evidence and challenges. *World psychiatry, 2019, Vol. 18*(3). P. 259-269. <https://doi.org/10.1002/wps.20656>

Gilbert S., Mullen J., Kelloway E. K., Dimoff J., Teed M., McPhee T. The CARE model of employee bereavement support. *Journal of occupational health psychology, 2021, Vol. 26*(5). P. 405-420. <https://doi.org/10.1037/ocp0000287>

Hibbert P., Beech N., Callagher L., Siedlok F. After the pain: Reflexive practice, emotion work and learning. *Organization Studies, 2022, Vol. 43*(5). P. 797-817. <https://doi.org/10.1177/0170840621101110>

Holland J. M., Neimeyer R. A., Boelen P. A., Prigerson H. G. The underlying structure of grief: A taxometric investigation of prolonged and normal reactions to loss. *Journal of psychopathology and Behavioral Assessment, 2009, Vol. 31, P. 190-201*. <https://doi.org/10.1007/s10862-008-9113-1>

Храбан Т. Є. Преференція використання копінг-стратегій цивільним населенням України

- and challenges. *World psychiatry*, 18(3), 259-269. <https://doi.org/10.1002/wps.20656>
- Gilbert, S., Mullen, J., Kelloway, E. K., Dimoff, J., Teed, M., & McPhee, T. (2021). The CARE model of employee bereavement support. *Journal of occupational health psychology*, 26(5), 405-420. <https://doi.org/10.1037/ocp0000287>
- Hibbert, P., Beech, N., Callagher, L., & Siedlok, F. (2022). After the pain: Reflexive practice, emotion work and learning. *Organization Studies*, 43(5), 797-817. <https://doi.org/10.1177/0170840621101110>
- Holland, J. M., Neimeyer, R. A., Boelen, P. A., & Prigerson, H. G. (2009). The underlying structure of grief: A taxometric investigation of prolonged and normal reactions to loss. *Journal of psychopathology and Behavioral Assessment*, 31, 190-201. <https://doi.org/10.1007/s10862-008-9113-1>
- Khraban, T. E. (2022). Adoption of coping strategies by Ukrainian civilians in the first fifteen days after the outbreak of military conflict in 2022. *Insight: the psychological dimensions of society*, 7, 59-74. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-5>
- Hromova, H. M. (2020). Intolerance of uncertainty in seriously injured veterans: a comparative analysis. *Insight: the psychological dimensions of society*, 4, 29-41. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-2>
- Morese, R., Lamm, C., Bosco, F. M., Valentini, M. C., & Silani, G. (2019). Social support modulates the neural correlates underlying social exclusion. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 14(6), 633-643. <https://doi.org/10.1093/scan/nsz033>
- Muldoon, O. T., Haslam, S. A., Haslam, C., Cruwys, T., Kearns, M., & Jetten, J. (2019). The social psychology of responses to trauma: Social identity pathways associated with divergent traumatic responses. *European Review of Social Psychology*, 30(1), 311-348. <https://doi.org/10.1080/10463283.2020.1711628>
- Lenferink, L. I. M., Eisma, M. C., Smid, G. E., de Keijser, J., & Boelen, P. A. (2022). Valid measurement of DSM-5 persistent complex bereavement disorder and DSM-5-TR and ICD-11 prolonged grief disorder: The Traumatic Grief Inventory-Self Report Plus (TGI-SR+). *Comprehensive Psychiatry*, 112, 152281. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2021.152281>
- Reitsma, L., Boelen, P. A., de Keijser, J., & Lenferink, L. I. M. (2021). Online treatment of persistent complex bereavement disorder, posttraumatic stress disorder, and depression symptoms in people who lost loved ones during the COVID-19 pandemic: study protocol for a randomized controlled trial and a controlled trial. *European Journal of Psychotraumatology*, 1987687-1987687. <https://doi.org/10.1080/20008198.2021.1987687>
- у перші п'ятнадцять днів з початку воєнного конфлікту 2022 року. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2022. № 7. Р. 59-74. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-5>
- Громова Г. М. Інтollerантність до невизначеності у ветеранів з важкими пораненнями: порівняльний аналіз. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2020. № 4. Р. 29-41. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-2>
- Morese R., Lamm C., Bosco F. M., Valentini M. C., Silani G. Social support modulates the neural correlates underlying social exclusion. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*. 2019. Vol. 14 (6). P. 633-643. <https://doi.org/10.1093/scan/nsz033>
- Muldoon O. T., Haslam S. A., Haslam C., Cruwys T., Kearns M., Jetten J. The social psychology of responses to trauma: Social identity pathways associated with divergent traumatic responses. *European Review of Social Psychology*. 2019. Vol. 30(1). P. 311-348. <https://doi.org/10.1080/10463283.2020.1711628>
- Lenferink L. I. M., Eisma M. C., Smid G. E., de Keijser J., Boelen P. A. Valid measurement of DSM-5 persistent complex bereavement disorder and DSM-5-TR and ICD-11 prolonged grief disorder: The Traumatic Grief Inventory-Self Report Plus (TGI-SR+). *Comprehensive Psychiatry*. 2022. Vol. 112. P. 152281. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2021.152281>
- Reitsma L., Boelen P. A., de Keijser J., Lenferink L. I. M. Online treatment of persistent complex bereavement disorder, posttraumatic stress disorder, and depression symptoms in people who lost loved ones during the COVID-19 pandemic: study protocol for a randomized controlled trial and a controlled trial. *Eur J Psychotraumatol*. 2021. P. 1987687-1987687. <https://doi.org/10.1080/20008198.2021.1987687>
- Sagberg S., Røen I. Social practices of encountering death: a discussion of spiritual health in grief and the significance of worldview. *International Journal of Children's Spirituality*. 2011. No. 16(4). P. 347-360. <https://doi.org/10.1080/1364436X.2011.642854>
- Silove D. The ADAPT model: a conceptual framework for mental health and psychosocial programming in post conflict settings. *Intervention*. 2013. Vol. 11(3). P. 237-248. <https://doi.org/10.1097/WTF.0000000000000005>
- Stroebe M., Schut H. Bereavement in times of COVID-19: A review and theoretical framework. *OMEGA-Journal of Death and Dying*. 2021. Vol. 82(3). P. 500-522. <https://doi.org/10.1177/0030222820966928>

Traumatic experience of residents of the de-occupied territories of Ukraine

- Sagberg, S., & Røen, I. (2011). Social practices of encountering death: a discussion of spiritual health in grief and the significance of worldview. *International Journal of Children's Spirituality*, 16(4), 347-360. <https://doi.org/10.1080/1364436X.2011.642854>
- Silove, D. (2013). The ADAPT model: a conceptual framework for mental health and psychosocial programming in post conflict settings. *Intervention*, 11(3), 237-248. <https://doi.org/10.1097/WTF.0000000000000005>
- Stroebe, M., & Schut, H. (2021). Bereavement in times of COVID-19: A review and theoretical framework. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 82(3), 500-522. <https://doi.org/10.1177/0030222820966928>

NOTES

Науковий журнал

Інсайт:

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУСПІЛЬСТВА

INSIGHT: THE PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS OF SOCIETY

Випуск 9

Підписано до друку 25.04.2023 р. Формат 60×84/8. Папір офсетний.
Наклад 300 примірників. Гарнітура Cambria. Друк цифровий.
Ум.-друк. арк. 28,59. Обл. вид. арк. 25,11.
Замовлення № 0423/272.

Видавничий дім "Гельветика"
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1.
Телефон +38 (048) 709 38 69 , +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Scientific journal

Інсайт:

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СУСПІЛЬСТВА

INSIGHT: THE PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS OF SOCIETY

Issue 9

Signed for printing on April 25, 2023. Format 60×84/8. Offset paper.

Print run: 300 copies. Typeface Cambria. Digital printing.

Con. print sheets: 28,59. Publisher's signature: 25,11.

Order No. 0423/272.

Publishing house "Helvetica"

65101, Odesa, 6/1 Inglizi St.

Tel.: +38 (048) 709 38 69 , +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of subject of publishing

ДК No. 7623 dated June 22, 2022.